

CAROL TAVRIS I ELLIOT ARONSON

S'HAN COMÈS ERRORS

(però jo no)

Per què justifiquem creences estúpides, decisions equivocades i actes perjudicials

*Per a Leo Festinger, creador de la teoria de la dissonància cognitiva.
El seu enginy inspirà aquest llibre*

Traducció de Josep Maria Altés Riera

Taula de continguts

INTRODUCCIÓ.....	3
1. DISSONÀNCIA COGNITIVA.....	11
Creure és veure.....	16
L'elecció de l'Ingrid, el Mercedes d'en Nick i la piragua de l'Elliot.....	20
Espirals de violència - i virtut.....	23
La piràmide de l'elecció.....	29
2 ORGULL I PREJUDICI... I ALTRES PUNTS CECS.....	35
La carretera cap a St. Andrews.....	38
Regals que segueixen donant de si.....	44
Una relliscada del cervell.....	47
3 LA MEMÒRIA, UNA HISTORIADORA QUE AUTOJUSTIFICA.....	57
Les parcialitats de la memòria.....	59
Històries vertaderes de falsos records.....	68
4 BONES INTENCIONS, MALA CIÈNCIA.....	80
El problema del dofi benvolent.....	91
Ciència, Escepticisme i Autojustificació.....	102
5 LLEI I DESORDRE.....	109
Els investigadors.....	115
Els interrogadors.....	121
Els fiscals.....	127
Llançats a condemnar.....	131
6 L'ASSASSÍ DE L'AMOR.....	137
7 FERIDES, DESAVINENCES I GUERRES.....	159
Qui ho va començar?.....	169
Perpetradors del Mal.....	172
Veritat i Reconciliació.....	180
8 ABANDONAR L'AUTOJUSTIFICACIÓ I CONFESSAR ELS ERRORS.....	184
Es van cometre errors -van ser ells.....	187
Es van cometre errors -vaig ser jo.....	193
Segon Acte: El difícil viatge cap a l'autocompassió.....	201

INTRODUCCIÓ

Deshonestos, ximplers, malvats i hipòcrites

Com poden viure amb ells mateixos?

Molt probablement es van cometre errors per part de l'administració en què jo servia.

- *Henry Kissinger (responent a les acusacions d'haver comès crims de guerra en el seu paper a les accions dels Estats Units a Vietnam, Cambodja i Sudamèrica als anys 70)*

Si mirant enrere també descobrim que s'han pogut cometre errors... ho lamentaré profundament.

- *Cardenal Edward Egan de Nova York (referint-se als bisbes que no van fer res per enfrontar-se als abusos als infants entre el clergat catòlic)*

Sabem que es van cometre errors

- *Jamie Dimon, CEO de JPMorgan (referint-se a les enormes gratificacions pagades als executius de la companyia després que l'ajut governamental els salvés de la bancarrota)*

Es van cometre errors en informar el públic i els clients sobre els ingredients de les nostres patates fregides i les nostres croquetes.

- *McDonald's (disculpant-se als vegetarians per no haver-los informat que els "aromatitzants naturals" de les seves patates contenien derivats de carn de bou)*

La pregunta d'aquesta setmana: Com pots descobrir si un escàndol presidencial és seriós?

A les enquestes, les xifres electorals del president baixen.

La premsa el persegueix

L'oposició demana el seu processament

El seu partit li gira l'esquena

O la Casa Blanca diu, "s'han comès errors"

- *Bill Schneider, a Inside Politics, de la CNN*

En tant que éssers humans fal·libles, tots nosaltres tenim en comú l'impuls de justificar-nos i d'evitar assumir responsabilitats per accions que resulten perjudicials, immorals o

estúpides. La majoria de nosaltres mai estarem en posició de prendre decisions que afectin la vida i la mort de milions de persones, però tant si les conseqüències dels nostres errors són trivials com si són tràgiques, a petita escala o d'abast nacional, molts de nosaltres trobem difícil, si no impossible, dir "estava equivocacat, he comès un error terrible." I com major és el repte -emocional, financer, moral- major és la dificultat.

No tan sols això. Moltes persones, quan s'enfronten directament a l'evidència d'estar equivocades, no canvien el seu punt de vista o el seu pla d'acció sinó que el justifiquen fins i tot amb més tenacitat. Els polítics, per descomptat, ofereixen els exemples més visibles d'aquesta pràctica i sovint els més tràgics. Vam començar a escriure la primera edició d'aquest llibre durant la presidència de George W. Bush, un home amb un blindatge mental d'autojustificació que no podia perforar ni l'evidència més irrefutable. Bush estava equivocacat en denunciar que Saddam Hussein tenia armes de destrucció massiva; estava equivocacat en establir que Saddam tenia relació amb Al-Quaeda; estava equivocacat en predir que els iraquians celebrarien l'arribada dels soldats dels Estats Units tot ballant alegrement als carrers; estava equivocacat en assegurar que el conflicte s'acabaria ràpidament; estava equivocacat en subestimar greument els costos humans i financers de la guerra; i la seva equivocació més coneguda fou el seu discurs sis setmanes després de l'inici de la invasió, en què anuncià (sota una pancarta que deia "Missió complerta") que "han acabat les grans operacions de combat a Iraq".

Els comentaristes des de la dreta i l'esquerra van començar a demanar que Bush admetés que s'havia equivocacat, però Bush simplement trobà noves justificacions per la guerra: estava liquidant un "individu molt dolent", combatent terroristes, promovent la pau a l'Orient Mitjà, portant la democràcia a Iraq, augmentant la seguretat Americana i acabant "la tasca per la qual (les nostres tropes) han donat la vida". A les eleccions de mig mandat del 2006, que molts observadors polítics consideraven un referèndum sobre la guerra, el Partit Republicà perdé les dues cambres del Congrés; un informe emès poc després per setze agències d'intel·ligència americanes anuncià que l'ocupació d'Iraq en realitat havia augmentat el radicalisme islàmic i el risc de terrorisme. Tanmateix, Bush digué a una delegació de columnistes conservadors, "Mai he estat més convençut que les decisions que vaig prendre eren les correctes".

Per descomptat, George Bush no era el primer ni serà l'últim polític que justifiqui decisions basades en premisses incorrectes o amb conseqüències desastroses. Lyndon Johnson no va escoltar els assessors que li deien repetidament que no es podia guanyar la guerra al Vietnam, i va sacrificar la seva presidència com a conseqüència de la seva certesa autojustificadora que Àsia "esdevindria Comunista" si els Estats Units es retiraven. Quan els polítics estan entre l'espasa i la paret, poden reconèixer a contracor un error, però mai la seva responsabilitat en ell. La frase "s'han comès errors" és un esforç tan evident per absoldre's un mateix de culpa, que s'ha convertit en un acudit nacional -el que el

periodista polític Bill Schneider anomenà el temps "passat exonerador". "Oh, d'acord, s'han comès errors, però no jo, algú altre, algú que ha de romandre anònim". Quan Henry Kissinger digué que l'administració en què ell havia servit podia haver comès errors, estava defugint el fet que com a conseller nacional de seguretat i secretari d'estat (al mateix temps), ell era essencialment l'administració. Aquesta autojustificació li permeté acceptar el Premi Nobel de la Pau amb el rostre impassible i la consciència tranquil·la.

Contemplem la conducta dels polítics amb diversió, alarma o horror, però el que ells fan no és diferent en essència, encara que sí en les conseqüències, del que molts de nosaltres hem fet en alguna ocasió en les nostres vides privades. Mantenim una relació infeliç o una que simplement no porta enlloc perquè, al cap i a la fi, hem invertit molt de temps en aconseguir-la. Conservem una feina absorbent massa temps perquè busquem totes les raons per justificar conservar-la i som incapaços d'avaluar els beneficis de deixar-la. Comprem un automòbil defectuós perquè sembla magnífic, gastem milers de dòlars en mantenir en funcionament la maleïda andròmina, i aleshores gastem encara més per justificar aquesta inversió. Amb orgull, trenquem amb un amic o un parent per algun menyspreu real o imaginari, però ens considerem amants de fer les paus -tan sols si l'altre costat es disculpa i s'esmena.

Autojustificar-se no és el mateix que mentir o buscar excuses. Òbviament, les persones menteixen o inventen històries extravagants a fi d'evitar la fúria d'un amant, un parent o un patró; per evitar ser demandades o empresonades; per evitar quedar malament; per evitar perdre la feina; per mantenir-se en el poder. Però hi ha una gran diferència entre una persona culpable que explica al públic quelcom que ell sap que és fals ("no vaig mantenir relacions sexuals amb aquesta dona"; "no sóc un lladre") i algú que es persuadeix a si mateix d'haver fet una bona acció. En la primera situació està mentint i sap que està mentint per salvar la pell. En el segon cas s'està mentint a si mateix. Aquesta és la causa per la qual l'autojustificació és més poderosa i més perillosa que la mentida explícita. Fa possible que les persones es convencin a si mateixes d'haver fet el millor que podien haver fet. En realitat, ara que hi penso, era el correcte. "No podia haver fet cap altra cosa." "Realment, era una solució brillant al problema." "Estava fent el millor per la nació." "Aquests bastards tenen el que es mereixien." "Estic autoritzat."

L'autojustificació minimitza els nostres errors i males decisions; també explica per què tothom pot reconèixer un hipòcrita en acció excepte l'hipòcrita. Ens permet crear una distinció entre els nostres lapsus morals i els d'algú altre, i difuminar la discrepància entre les nostres accions i les nostres conviccions morals. Com diu un personatge a la novel·la d'Aldous Huxley *Point Counter Point*, "No crec que existeixi cap hipòcrita deliberat". Sembla improbable que Newt Gingrich es digués a si mateix "Que hipòcrita que sóc. Jo hi era, tots estàvem indignats per l'afer sexual de Clinton mentre jo tenia un afer extramatrimonial pel meu compte aquí a la ciutat." De manera semblant, el prominent

evangelista Ted Haggard semblava no ser conscient de la hipocresia d'atacar públicament l'homosexualitat mentre gaudia de la seva pròpia relació sexual amb un prostitut.

De la mateixa manera, cadascú de nosaltres estableix la seva pròpia moralitat i la justifica. Per exemple, has fet mai algunes petites retallades de despeses en la declaració de renda? Això probablement compensa les despeses legítimes que has oblidat i, a més a més, series ben ximple de no fer-ho, considerant que tothom ho fa. Has oblidat mai d'informar d'algun ingrés extra en efectiu? Estàs autoritzat, tenint en compte tots els diners que el govern gasta en projectes clientelistes i en programes que detestes. Has estat escrivint correus electrònics personals i navegant per la xarxa a l'oficina mentre hauries d'haver estat atenent el negoci? Aquests són avantatges de l'ofici i, a més a més, és la teva pròpia forma de protestar contra aquestes regles estúpides de l'empresa i, a més a més, el teu cap no aprecia tota la feina extra que fas.

Gordon Marino, un professor de filosofia i ètica, s'estava en un hotel quan la li va caure la ploma de la jaqueta i deixà una taca de tinta al cobrellit de seda. Va decidir que ho explicaria a l'encarregat, però estava cansat i no volia pagar pel dany. Aquell vespre va sortir amb alguns amics i els demanà consell. "Un d'ells em parlà d'abandonar el fanatisme moral" diu Marino. "Ell argumentava 'l'empresa contempla aquest tipus d'accidents i inclou el seu cost en el preu de l'habitació.' No va necessitar gaire temps per convèncer-me que no hi havia cap necessitat de molestar l'encarregat. Jo vaig raonar que si hagués vessat aquella tinta en un Bed and Breakfast familiar, aleshores de seguida hauria informat de l'accident, però que aquell era un hotel d'una cadena, i així vaig anar seguint amb el procés d'engany. Quan vaig pagar vaig deixar al taulell una nota sobre la taca."

Però, direu, totes aquestes justificacions són veritat! El preu de l'habitació de l'hotel inclou els costos de reparacions causades per clients maldestres! El govern gasta diners! A la meva empresa probablement no li importa si jo estic una mica de temps escrivint e-mails quan ja he acabat la meva feina (al final)! Que aquests arguments siguin veritat o no, resulta irrellevant. Quan nosaltres travessem aquestes línies, estem justificant una conducta que sabem equivocada precisament per poder-nos veure a nosaltres mateixos com persones honestes i no criminals o lladres. Tant és que la conducta en qüestió sigui una cosa petita com una taca de tinta al cobrellit de l'hotel o que sigui una cosa gran com una estafa: el mecanisme d'autojustificació és el mateix.

Ara, entre la mentida conscient per enganyar els altres i l'autojustificació inconscient per enganyar-nos a nosaltres mateixos hi ha una interessant àrea grisa patrullada per un poc fiable historiador - memòria al servei d'un mateix. Els records sovint són esporgats i modelats amb trets que reforcen l'autoestima difuminant les arestes dels esdeveniments

passats, suavitzant la culpabilitat i deformant el que realment succeí. Quan els investigadors pregunten a les esposes quin percentatge de les tasques de la casa fan, diuen "estàs de broma? Gairebé ho faig tot, almenys el noranta per cent." I quan fan la mateixa pregunta als marits, els homes diuen "faig molt, realment, entorn del quaranta per cent." Encara que les xifres específiques varien d'una parella a una altra, el total sempre supera de llarg el cent per cent. Resulta temptador concloure que un està mentint, però és més probable que cadascú estigui recordant d'una manera que reforça la seva contribució.

Amb el pas del temps, a mesura que les distorsions d'auto reforç de la memòria van penetrant i oblidem o recordem erròniament els esdeveniments passats, podem arribar a poc a poc a creure les nostres pròpies mentides. Sabem que vam fer alguna cosa equivocada, però gradualment comencem a pensar que no era tot culpa nostra i que, al cap i a la fi, la situació era complicada. Comencem infravalorant la nostra responsabilitat, reduint-la fins al punt de convertir-la en una mera ombra de la seva dimensió original. Amb el temps, ens haurem convençut a nosaltres mateixos de creure privadament el que hem dit en públic. John Dean, conseller a la Casa Blanca de Richard Nixon, l'home que alertà sobre la conspiració per tapar les activitats il·legals de l'escàndol Watergate, explica com funciona aquest procés:

Entrevistador: Vol dir que els que van construir les històries es creien les seves pròpies mentides?

Dean: Exacte. Si ho dius prou sovint, es converteix en veritat. Quan la premsa es va assabentar de les escoltes als periodistes i al personal de la Casa Blanca, per exemple, i les simples negatives fallaven, es va argumentar que es tractava d'un tema de seguretat nacional. Estic convençut que moltes persones creien que les escoltes eren per seguretat nacional, però no ho eren. Això es va confeccionar com una justificació després del fet. Però quan ells ho van dir, cregui'm, realment ho pensaven.

Igual que Nixon, Lyndon Johnson era un mestre de l'autojustificació. Segons el seu biògraf Robert Caro, quan Johnson arribava a creure alguna cosa, hi creia "totalment, amb convicció absoluta, amb independència de les seves creences anteriors, o dels fets relacionats amb la matèria." George Reedy, un dels col·laboradors de Johnson, deia que LBJ "tenia una notable capacitat per convèncer-se a si mateix que estava sostenint els principis que havia sostingut sempre, i hi havia quelcom d'encantador en el posat d'innocència ofesa amb què tractava qualsevol que li presentés evidències d'haver defensat altres punts de vista en el passat. No era una actuació... Tenia una fantàstica capacitat de persuadir-se que la "veritat" convenient per al present era la veritat i que qualsevol cosa que hi entrés en conflicte era una prevaricació d'enemics. Ell volia, literalment, que el que hi havia a la seva ment esdevingués realitat. Encara que els

seguidors de Johnson trobaven que això era un aspecte més aviat encantador del seu caràcter, podia haver estat una de les raons més importants perquè Johnson no hagués tret el país de l'atzucac de Vietnam. A un president que justifica les seves accions de cara al públic se'l pot convèncer que les canviï. Un president que es justifica les seves accions a si mateix, creient que ell és la veritat, és insensible a l'autocorrecció.

* * *

Les tribus Dinka i Nuer del Sudan tenen una tradició curiosa. Arrenquen les dents davanteres definitives dels seus fills -tantes com sis dents de baix i dues de dalt- i això els provoca una barbata i un llavi inferior enfonsats i dificultats en el llenguatge. Sembla que aquesta pràctica començà en una època en què el Tètanus (mandíbula rígida, que fa que les barres quedin tancades) estava molt estès. Els pobladors van començar a extreure les dents davanteres dels seus fills per tal que poguessin beure líquids a través del forat. L'epidèmia de mandíbula rígida és lluny en el passat, però el Dinka i els Nuer encara extreuen les dents davanteres dels seus fills. Com ha passat?

A la dècada dels quaranta del XIX, els hospitals de Viena es van enfrontar amb una epidèmia misteriosa i aterridora de febre de postpart (puerperal), que estava provocant la mort d'entorn del 15% de les dones que havien tingut la criatura ateses per metges. Al mes de màxima extensió de l'epidèmia van morir un terç de les parteres, un percentatge de mortalitat que triplicava el de les parteres ateses per llevadores. Aleshores, un metge hongarès anomenat Ignaz Semmelweis proposà una hipòtesi per explicar per què morien tantes dones de febre puerperal. Els metges i els estudiants de medicina que atenien les dones anaven directament a la sala de parts després de fer les autòpsies de les dones que havien mort el dia anterior. Encara que en aquella època no se sabia res dels gèrmens, Semmelweis pensava que ells podien haver estat portant un "verí cadavèric" a les seves mans. Ordenà als seus estudiants que es rentessin les mans amb una solució antisèptica de clor abans d'entrar a la sala de maternitat i les dones van deixar de morir. Aquests eren uns resultats sorprenents, i que salvaren moltes vides, però els seus col·legues es van negar a acceptar l'evidència, el descens del percentatge de morts entre les pacients de Semmelweis. Per què no van acceptar la descoberta de Semmelweis de forma immediata felicitant-lo efusivament per haver trobat la raó de tantes morts?

Després de la Segona Guerra Mundial, Ferdinand Lundberg i Marynia Farnham publicaren el bestseller *Modern Woman: The lost sex*, en què defensaven que una dona que aconseguia entrar en "esferes d'acció masculines" podia semblar que havia triomfat a la "gran lliga", però a costa de pagar un gran preu: "El sacrifici de les seves aspiracions instintives fonamentals. El temperament d'ella no és adequat per aquesta classe de competència brutal, i això li causa un dany, en particular en els seus propis sentiments." I

fins i tot la fa frígida: "Envoltades per homes desafiants, negant-se a jugar mai més un paper relativament submís, multitud de dones veuen com la seva capacitat de gratificació sexual va disminuint." A la dècada següent, la doctora Farham, que guanyà el seu doctorat a la Universitat de Minnesota i va fer el treball de postgrau a la Harvard Medical School, va fer carrera explicant a les dones que no havien de fer carrera. No la preocupava tornar-se frígida o danyar les seves aspiracions instintives fonamentals?

El departament del sheriff a Kern County, Califòrnia arrestà Patrick Dunn, director d'institut jubilat, sota la sospita d'haver assassinat la seva esposa. Els policies van entrevistar dues persones que donaren informacions contradictòries. Una era una dona sense antecedents penals i sense cap motiu personal per mentir sobre el sospitós, que reforçava la seva versió dels esdeveniments amb la seva agenda i amb el testimoni del seu cap a la feina, i que pensava que Dunn era innocent. L'altre era un criminal professional amb sis anys a la presó, que va estar d'acord en testificar contra Dunn com a part d'un acord amb la fiscalia, i que no oferia res més que la seva paraula per donar suport a la seva afirmació que Dunn era culpable. Els detectius tenien dues opcions: creure la dona (i per tant la innocència de Dunn) o el criminal (i per tant la culpabilitat de Dunn). Van triar el criminal. Per què?

Entenent el mecanisme intern de l'autojustificació podem contestar aquestes preguntes i donar sentit a dotzenes d'altres coses que fan les persones i que altrament semblen incomprendibles o demencials. Podem respondre la pregunta que moltes persones es fan en veure dictadors implacables, alts executius d'empresa cobdiciosos, fanàtics religiosos que assassinen en nom de Déu, capellans que abusen de criatures, o membres de la família que enganyen els seus parents amb les herències. Com poden viure amb ells mateixos? La resposta és: exactament tal com ho fem la resta de nosaltres.

L'autojustificació té costos i beneficis. Per si mateixa no és necessàriament res dolent. Ens deixa dormir a les nits. Sense ella, perllongaríem les incòmodes punxades de la vergonya. Ens torturaríem a nosaltres mateixos amb el penediment pel camí que no hem agafat o per com de malament estem circulant pel camí que hem agafat. Agonitzaríem en les conseqüències de gairebé totes les decisions: Vam fer el correcte? Casar-nos amb la persona correcta, comprar la casa correcta, escollir l'automòbil correcte, entrar a la carrera correcta? Però l'autojustificació irracional, com la sorra movedissa, ens pot xuclar cap al desastre. Bloqueja la nostra capacitat de veure els nostres errors, i encara menys corregir-los. Distorsiona la realitat, impeding-nos accedir a tota la informació que necessitem i avaluar els temes amb claredat. Perllonga i amplia les ruptures entre amants, amics i nacions. Ens impedeix abandonar els costums no saludables. Fa possible que el culpable eviti sentir-se responsable dels seus actes. I impedeix que molts professionals canviïn actituds i procediments desfasats que poden danyar el públic.

Cap de nosaltres pot evitar els errors. Però tenim la capacitat de dir "Això no està funcionant. Això no té sentit." Errar és humà, però els humans podem triar entre ocultar o confessar. El que triem és decisiu respecte del què farem després. Se'ns ha dit sempre que hem d'aprendre dels nostres errors, però com podem aprendre si no admetem primer que hem comès aquests errors? Per fer-ho, hem de reconèixer la sirena de l'autojustificació. En el pròxim capítol tractarem de la dissonància cognitiva, el mecanisme psicològic que crea l'autojustificació i protegeix les nostres certeses, l'autoestima i l'afiliació tribal. En els capítols següents ens ocuparem de les conseqüències més perilloses de l'autojustificació: de com augmenta el prejudici i la corrupció, distorsiona la memòria, converteix la seguretat professional en arrogància, crea i perpetua la injustícia, deforma l'amor, i genera disputes i ruptures.

La bona notícia és que en comprendre com funciona aquest mecanisme, podem derrotar-lo. En conseqüència, al darrer capítol tornarem enrere i mirarem quines solucions sorgeixen de cara a nosaltres mateixos com a individus, de cara a les nostres relacions, de cara a la societat. Comprendre és el primer pas per trobar solucions que ens portin al canvi i a la salvació. És per això que hem escrit aquest llibre.

1. DISSONÀNCIA COGNITIVA

El Motor de l'Autojustificació

COMUNICAT DE PREMSA: 1 DE NOVEMBRE 1993

No vam cometre cap error quan vam escriure en el nostre comunicat anterior que Nova York seria destruïda el 4 de Setembre i el 14 d'octubre de 1993. No vam cometre cap error, ni tan sols un error minúscul.

COMUNICAT DE PREMSA: 4 D'ABRIL 1994

Totes les dades que hem donat en els nostres comunicats passats són dades correctes donades per Déu i contingudes a les Sagrades Escripures. Cap d'aquestes dades era errònia... Ezequiel dona un total de 430 dies pel setge de la ciutat... [que] ens porta exactament al dos de maig del 1994. Ara tothom ha estat advertit. Nosaltres hem fet la nostra feina...

Som els únics a tot el món que guiem la gent cap a la seva protecció, seguretat i salvació.

Tenim un historial del 100% d'èxit!

Resulta sorprenent, i a vegades divertit, llegir les prediccions de la fi del món, però encara és més sorprenent examinar el que passa en el raonament dels autèntics creients quan la predicció fracassa i el món encara segueix tirant. S'observa que difícilment hi ha algú que digui: "m'he equivocat! No puc creure que hagi estat tan estúpid d'empassar-me aquest absurd!" Al contrari, en la majoria dels casos els profetes es tornen fins i tot més profundament convençuts del seu poder de predicció. La gent que creu que el llibre de la Bíblia o els escrits de l'autoproclamat profeta del segle XVI Nostradamus han predit tots els desastres, des de la plaga de pesta bubònica fins a l'onze de setembre, s'aferra a les seves conviccions, i no els incomoda el petit problema que les seves prediccions vagues i opaques tan sols siguin intel·ligibles quan els esdeveniments ja han passat.

Fa més de mig segle, un jove psicòleg social anomenat Leo Festinger i dos ajudants es van introduir en un grup que creia que el món acabaria el 21 de desembre de 1954. Volien saber què passaria al grup quan la profecia fallés (això és el que ells esperaven!). La líder del grup, al que els investigadors anomenaren Marian Keech, va prometre que els adeptes serien recollits per un plateret volador i enlairats cap a lloc segur a la mitjanit del 20 de desembre. Molts dels seguidors abandonaren la feina, regalaren les seves cases i

pagaren als seus salvadors per endavant. Qui necessita diners a l'espai exterior? D'altres van esperar amb por o resignació a casa seva. (El marit de la senyora Keech, un no creient, se'n va anar al llit aviat i dormí profundament tota la nit, mentre la seva esposa pregava a la sala d'estar amb els seus seguidors). Festinger va fer la seva pròpia predicció: Els creients que no tenien un fort compromís amb la profecia -els que esperaven la fi del món a casa seva confiant que no moririen a mitjanit- abandonarien discretament la seva fe en la senyora Keech. Però aquells que havien regalat les seves propietats i esperaven la nau espacial amb altres creients, va dir, augmentaran la seva creença en les capacitats místiques d'ella. De fet, ara farien tot el possible per aconseguir que els altres se'ls unissin.

A mitjanit, sense signe de cap nau espacial al jardí, el grup es va sentir una mica nerviós. Cap a les dues de la matinada, es començaren a preocupar de debò. A les 4.45 la senyora Keech va tenir una nova visió: El món s'havia salvat, va dir, a causa de la fe impressionant del seu petit grup. "Poderosa és la paraula de Déu", digué als seus seguidors, "i per la seva paraula heu estat salvats -ja que de la boca de la mort heu sigut alliberats i mai s'ha desfermat una força com aquesta sobre la Terra. Mai des dels inicis del temps hi ha hagut sobre la Terra una força tal de Déu ni una llum com la que inunda aquesta habitació."

L'estat d'ànim del grup canvià de la desesperació a l'eufòria. Molts membres del grup que no havien sentit la necessitat de fer proselitisme, després del 21 de desembre començaren a trucar als mitjans de comunicació per informar del miracle. Aviat eren als carrers aturant els vianants i intentant convertir-los. La predicció de la senyora Keech havia fallat, però no la de Leo Festinger.

* * *

El motor que fa funcionar l'autojustificació, l'energia que genera la necessitat de justificar les nostres accions i decisions -sobretot les equivocades- és el sentiment desagradable que Festinger anomenà "dissonància cognitiva". La dissonància cognitiva és un estat de tensió que ocorre quan una persona sosté dos coneixements (idees, actituds, creences, opinions) psicològicament inconsistents tals com "fumar és una cosa estúpida perquè pot matar-me" i "fumo dos paquets cada dia". La dissonància provoca una incomoditat mental que pot anar des d'un malestar lleuger fins a una profunda angoixa; les persones no descansen tranquil·les fins a trobar alguna manera de reduir-la. En aquest exemple, per a un fumador la forma més directa de reduir la dissonància és deixar de fumar. Però si ho ha provat i no se n'ha sortit, aleshores ha de reduir la dissonància convencent-se que fumar en realitat no és tan dolent, que val la pena el risc de fumar perquè l'ajuda a relaxar-se o evita que augmenti de pes (després de tot, l'obesitat també és un risc per a la salut),

etcètera. Molts fumadors gestionen la reducció de dissonància amb formes d'autoengany així d'enginyoses.

La dissonància és inquietant perquè sostenir dues idees que es contradueixen mútuament és flirtejar amb l'absurd i, com observà Albert Camus, som criatures que ens passem la vida intentant convèncer-nos que la nostra existència no és absurda. En el fons, la teoria de Festinger tracta de com les persones s'esforcen per donar sentit a idees contradictòries i per portar una vida que sigui, almenys en la seva ment, consistent i plena de sentit. La teoria inspirà més de tres milers d'experiments que, presos en conjunt, han transformat la comprensió dels psicòlegs de com funciona la ment. La dissonància cognitiva fins i tot escapà del món acadèmic i passà a formar part de la cultura popular. El terme és a tot arreu. Nosaltres dos l'hem trobat a les notícies de la televisió, a les columnes de política, als articles de les revistes, a adhesius d'automòbils, a les telenovel·les, i al show Jeopardy! Apareix de forma regular a The Daily Show, de Jon Stewart, especialment quan Stewart posa el focus sobre els seus polítics hipòcrites preferits. Encara que l'expressió s'ha escampat molt, poques persones comprenen del tot el seu significat o valoren el seu poder de motivació.

El 1956, un de nosaltres (l'Elliot) entrà a la Universitat de Stanford com a estudiant de postgrau de psicologia. Festinger hi havia arribat aquell mateix any essent un jove professor, i ells dos de seguida van començar a treballar plegats dissenyant experiments per provar i ampliar la teoria de la dissonància. El seu pensament qüestionà moltes nocions que havien estat l'evangeli en psicologia i entre el públic en general, com la idea conductista que les persones fan les coses sobretot per les recompenses que en treuen, o la idea dels economistes que els humans en general prenen decisions racionals, i la idea psicoanalítica segons la qual actuar de manera agressiva elimina els impulsos agressius.

Considerem com la teoria de la dissonància cognitiva qüestionà el conductisme. En aquella època molts psicòlegs científics estaven convençuts que el que governava les conductes de les persones era la recompensa i el càstig. És veritat que si alimentes una rata al final d'un laberint, aprendrà el laberint més aviat que si no l'alimentes, i que si li dones a la teva gossa una galeta quan et dóna la pota, aprendrà aquesta habilitat més aviat que si et quedes assegut esperant que ho faci per si sola. En canvi, si castigues el teu cadell quan descobreixes que ha orinat a la catifa, deixarà de fer-ho aviat. Els conductistes, a més, argumentaven que una cosa associada a una recompensa esdevindria més atractiva -el teu cadell t'estima perquè li dones galetes- i una cosa associada a un dolor esdevindria perillosa i indesitjable.

Les lleis de la conducta també s'apliquen als humans, per descomptat; ningú s'estaria en una feina avorrida sense paga, i si li dones una galeta al teu nen petit perquè deixi de

bramar, li has ensenyat que ha de bramar quan vulgui una galeta. Però, per bé o per mal, la ment humana és més complexa que la ment d'una rata o d'un cadell. Un gos pot semblar trist per haver estat descobert quan orinava a la catifa, però no prova d'inventar justificacions pel seu mal comportament. Els humans pensem, i la teoria de la dissonància cognitiva demostra que, com que pensem, la nostra conducta va més enllà dels efectes de premis i càstigs i sovint els contradia.

Per exemple, Elliot va predir que si algú pateix molt de dolor, incomoditat, esforç o vergonya per aconseguir alguna cosa, serà més feliç amb aquesta cosa que si l'hagués aconseguida amb facilitat. Per als conductistes, aquesta era una predicció absurda. Per què algú s'hauria d'estimar res associat al dolor? Però segons Elliot, la resposta era òbvia: autojustificació. El coneixement "sóc una persona raonable, competent" és dissonant amb el coneixement "he passat per un procés dolorós per aconseguir una cosa" -per exemple, unir-se a un grup- "que resulta ser avorrida i inútil". Per tant, la persona deformarà les seves percepcions del grup en un sentit positiu, intentant trobar-hi coses bones i ignorant-ne els aspectes negatius.

Podria semblar que la manera més senzilla de comprovar aquesta hipòtesi seria valorar diverses fraternitats d'estudiants sobre la base de la duresa de les proves d'iniciació, i després entrevistar els seus membres i preguntar-los quanta estima tenen envers els seus germans de fraternitat. Si els membres de les fraternitats amb iniciacions més dures tenen envers els seus germans de fraternitat més estima que els membres de fraternitats amb proves més suaus, això demostra que la severitat provoca l'estima? No. Podria ser justament el contrari. Si els membres d'una fraternitat es consideren a si mateixos altament desitjables, un grup d'elit, aleshores exigiran unes proves d'iniciació severes per tal d'evitar que se'ls uneixi la xusma. Tan sols aquells als que d'entrada els atrau un grup amb proves d'iniciació severes voldran passar per la iniciació per entrar-hi. Els que no estan entusiasmats per una fraternitat en particular i tan sols aspiren a entrar en una qualsevol, triaran fraternitats amb iniciacions suaus.

Era per això que resultava essencial realitzar un experiment controlat. L'atractiu d'un experiment és l'assignació aleatòria de les persones a les condicions. Amb independència de l'interès d'una persona per unir-se al grup, cada participant hauria de ser aleatòriament assignat a condicions d'iniciació severes o suaus. Si els que passaven per moments difícils per entrar en un grup, després trobaven el grup més atractiu que els que hi accedien sense esforç, aleshores sabríem que el causant de l'estima era l'esforç, no les diferències en el nivell inicial d'interès.

I així Elliot i el seu col·lega Judson Mills van realitzar un experiment justament d'aquesta manera. Els estudiants de Stanford van ser convidats a unir-se a un grup que discussió

sobre la psicologia de la sexualitat, però per qualificar-los de cara a l'admissió havien de satisfer primer uns requisits d'entrada. Alguns dels estudiants van ser assignats de forma aleatòria a un procés d'iniciació molt incòmode: havien de recitar en veu alta davant l'experimentador passatges morboses i de sexe explícit de L'amant de Lady Chatterley i d'altres novel·les pujades de to. (Per als estudiants convencionals dels anys cinquanta, això resultava molt violent i vergonyós). D'altres van ser assignats de forma aleatòria a un procés d'iniciació suau menys incòmode: llegir en veu alta paraules de sexe del diccionari.

Després de la iniciació, tots els estudiants van escoltar la mateixa gravació d'àudio d'una discussió suposadament feta pel grup al qual s'havien acabat d'incorporar. En realitat, la gravació s'havia preparat prèviament de manera que la discussió fos tan avorrida i inútil com fos possible. Els que discutien parlaven de forma lenta, amb llargues pauses, sobre els caràcters sexuals secundaris dels ocells -canvis en el plomatge durant el festeig, i coses per l'estil. Els que discutien a la gravació es repetien, dubtaven, s'interrompien els uns als altres, i deixaven les frases sense acabar.

Finalment, els estudiants valoraren la discussió. Els que havien patit només una iniciació suau van veure la discussió tal com era, inútil i estúpida, i van avaluar correctament els membres del grup com a poc atractius i avorrits. A la gravació un individu admetia, tartamut i murmurant, que no havia fet la lectura que se li havia demanat sobre les pràctiques de festeig d'una estranya espècie d'ocells, i els membres del grup amb iniciació suau es van irritar amb ell. Quin idiota irresponsable! Ni tan sols ha fet la lectura bàsica! Qui voldria estar en un grup amb ell? Però els que havien passat per una iniciació severa valoraren que la discussió era interessant i emocionant, i els membres del grup atractius i aguts. Van perdonar l'idiota irresponsable. La seva franquesa era refrescant! Qui no voldria estar en un grup amb un tipus tan honest! Era difícil creure que haguessin estat escoltant la mateixa gravació. Aquesta és la força de la dissonància.

Aquest experiment l'han repetit en diverses ocasions altres científics amb diverses tècniques d'iniciació, des de l'electroxoc fins a l'exercici físic excessiu. Els resultats sempre són els mateixos: les iniciacions severes augmenten el grau d'estima envers el grup per part dels seus components. Un exemple impressionant de la justificació de l'esforç a la vida real va venir d'un estudi observacional realitzat a la nació multicultural de Maurici. El festival anual Hindu de Thaipusam inclou dos rituals: un ritual de patiment suau que inclou cançons i pregàries col·lectives, i un de patiment sever anomenat kavadi. "Sever" és una mena d'eufemisme. Els participants se'ls perfora amb agulles, ganxos i punxes, porten feixos pesants, i arrossegueu, durant més de quatre hores, carros fixats a la seva pell amb ganxos. A continuació pugen descalços una muntanya fins a arribar al temple de Murugan. Després de tot, els investigadors van donar tant als participants amb patiment suau com als amb patiment sever l'oportunitat de donar diners al temple de

forma anònima. El ritual de patiment sever va generar donacions molt més elevades que el ritual de baix patiment. A major dolor dels homes, major compromís amb el temple.

Aquests resultats no signifiquen que la gent gaudeixi amb les experiències doloroses o que gaudeixen amb coses perquè les associen al dolor. El que signifiquen és que si una persona passa voluntàriament per una experiència difícil o dolorosa per tal d'aconseguir algun objectiu o meta, aquest objectiu o meta esdevenen més atractius. Si en el teu camí per a unir-te a un grup de discussió cau un test des d'una finestra oberta d'un edifici d'apartaments i et colpeja al cap, no t'estimaràs més aquest grup de discussió. Però si decideixes voluntàriament colpejar-te al cap amb un test per tal de convertir-te en membre del grup, indubtablement t'estimaràs més el grup.

Creure és veure

Buscaré alguna evidència addicional per confirmar l'opinió a què ja he arribat.

Lord Molson, polític britànic del segle vint

La teoria de la dissonància cognitiva destrossà la idea autoafavoridora segons la qual els humans, essent Homo sapiens, processen la informació de forma lògica. Al contrari: si una informació nova és consonant amb les nostres creences, pensem que està ben fonamentada i que és útil -"justament el que sempre he dit!". Però si la informació nova és dissonant, aleshores la considerem tendenciosa o absurda -"quin argument més estúpid!". La necessitat de consonància és tan forta que quan les persones es veuen forçades a examinar evidències refutadores, trobaran alguna manera de criticar-les, distorsionar-les o desestimar-les, de manera que puguin mantenir o fins i tot reforçar la seva creença prèvia. Aquesta distorsió mental s'anomena "biaix de confirmació".

Una vegada tens en compte aquest biaix, el pots veure arreu, incloent-hi tu mateix. Per exemple, imagina que ets un violinista de categoria mundial i que la teva possessió més preuada és un Stradivarius de tres-cents anys d'un valor multimilionari. Quina cosa més preciosa! La calidesa envellida del seu to! La seva ressonància! La facilitat de tocar-lo! Ara algun investigador llunàtic intenta convèncer-te que els violins moderns, amb un cost de només cinquanta mil dòlars, són millors en molts sentits que el teu Stradivarius. És una pretensió tan ridícula, que tu te'n rius ben fort. "Espera" diu l'investigador. "Vam fer proves a cegues en habitacions d'hotel amb vint-i-un violinistes professionals i els vam posar unes ulleres que els impedièren saber si estaven tocant un instrument modern o un Stradivarius i tretze d'ells van preferir el violí modern. Per a tots, el menys preferit dels sis instruments provats fou l'Stradivarius". "Impossible" dius tu "les condicions de la prova eren irrealment -qui pot jutjar el so d'un violí en una habitació d'hotel?" De manera que

l'investigador i els seus col·legues ajusten l'estudi (per dir-ho així). Aquesta vegada usen sis violins italians de tres-cents anys i sis de contemporanis. Han fet la prova a cegues amb deu solistes durant setanta-cinc minuts en una sala d'assaig i després en una sala de concerts. Els solistes atorgaren als violins moderns una valoració més alta pel que fa a maneig, articulació i projecció, i el seu encert respecte de si estaven tocant un instrument antic o un de nou no fou millor que una tria a l'atzar.

Convencerà aquest estudi gaires violinistes professionals que els Stradivarius poden ser inferiors als violins moderns en alguns aspectes? Probablement la resposta és que no; analitzaran la investigació buscant-hi defectes. "No és tan sols l'instrument, és l'intèrpret", digué el concertino de la Simfònica de Milwaukee, que té un Stradivarius valorat en cinc milions de dòlars. "Si estàs còmode amb un instrument, això automàticament és un plus, i els instruments més nous responen fàcilment. No conec cap gran solista que tingui un Stradivarius o un Guarneri que se'l canviï per un instrument nou," Ni tan sols per un benefici de 4.950.000 dòlars!

El biaix de confirmació és especialment evident en matèries de valoració política; veiem tan sols les característiques positives del nostre bàndol i les característiques negatives dels altres. Lenny Bruce, el llegendari humorista i comentarista social americà, va descriure aquest mecanisme vivament en observar la famosa confrontació entre Richard Nixon i John Kennedy en el primer debat presidencial televisat del país.

Jo estava amb un grup de fans de Kennedy mirant el debat i els seus comentaris eren "Realment està destrossant Nixon." Després vam anar en un altre apartament, i els fans de Nixon deien, "t'agrada la pallissa que està donant a Kennedy?" I aleshores em vaig adonar que cada grup estimava tant el seu candidat que encara que un hagués fet una declaració flagrant i mirant a la càmera hagués dit "sóc un lladre, deshonest, escolteu-me, sóc la pitjor tria que mai podeu fer per a la presidència!", fins i tot així els seus seguidors haurien dit, "aquí hi ha un home honest. Cal ser un gran tipus per admetre això. Aquesta és la mena de tipus que necessitem per President."

El 2003, després que havia quedat prou clar que no hi havia armes de destrucció massiva a Iraq, els demòcrates i republicans que havien estat a favor de la guerra (abans que comencés) es van veure abocats a una dissonància: Vam creure el president quan ens va dir que Sadam tenia armes de destrucció massiva i estàvem (i ell també) equivocats. Com resoldre-ho? La majoria de republicans ho van resoldre negant-se a acceptar l'evidència, dient en una enquesta de Knowledge Networks que ells creien que les armes havien estat trobades. El desconcertat director de l'enquesta digué, "A alguns americans, el seu desig de donar suport a la guerra els pot estar portant a deixar de banda la informació que diu

que no s'han trobat armes de destrucció massiva. Considerant la intensa cobertura a les notícies i els alts nivells d'atenció del públic sobre el tema, aquest grau de desinformació suggereix que alguns americans poden estar evitant tenir una experiència de dissonància cognitiva." Ja ho crec! Els demòcrates també estaven reduint la dissonància, però d'una manera diferent: oblidant realment que ells al principi estaven a favor de la guerra. Abans de la invasió, entorn de 46% dels demòcrates hi van donar suport; el 2006, tan sols el 21% recordaven haver-ho fet. Just abans de la guerra, el 72% dels demòcrates deien que pensaven que Iraq tenia armes de destrucció massiva, però més tard tan sols el 26% recordava haver-ho cregut. Per mantenir la consonància deien, en efecte, "sempre havia sabut que Bush ens estava mentint."

Els neurocientífics han mostrat que aquestes predisposicions del pensament es construeixen al llarg del processament de la informació per part del cervell -de tots els cervells, amb independència de l'afiliació política dels seus posseïdors. Per exemple, en un estudi, unes persones foren monitorades a través d'imatges de Ressonància Magnètica Funcional (RMF) mentre intentaven processar informació dissonant o consonant sobre George Bush o John Kerry. Drew Westen i els seus col·legues van trobar que les àrees del raonament del cervell pràcticament s'apagaven quan els participants s'enfrontaven amb informació dissonant, i que els circuits de l'emoció del cervell s'activaven en restablir-se la consonància. Aquests mecanismes proporcionen una base neurològica a l'observació que una vegada que les nostres opinions estan formades és difícil canviar-les.

De fet, fins i tot llegir informació que va contra el teu punt de vista pot fer que estiguis encara més convençut que tens raó. En un experiment, els investigadors seleccionaren persones partidàries i contràries a la pena capital i els van demanar que llegissin dos articles acadèmics ben documentats sobre la qüestió, de forta càrrega emotiva, de si la pena de mort evita els crims violents. Un article conclouia que era així, l'altre que no. Si els lectors haguessin processat la informació racionalment, s'haurien adonat que el tema era més complex del que havien pensat abans i en conseqüència haurien aproximat una mica les seves postures en les seves opinions sobre el caràcter dissuasori de la pena capital. Però la teoria de la dissonància prediu que els lectors haurien de trobar una manera de distorsionar els dos articles. Haurien de trobar raons per abraçar contra el seu pit l'article confirmador i saludar-lo com un treball altament competent. I haurien de ser hipercrítics amb l'article amb què estan disconformes, trobant-hi petits defectes i magnificant-los fins a convertir-los en les principals raons per no deixar-se influir per ell. Això és precisament el que va succeir. Cada costat no només va provar de desacreditar els arguments contraris sinó que va quedar més compromès amb els propis.

Aquest resultat sovint replicat explica per què és tan difícil per als científics i experts en salut persuadir les persones ideològicament o políticament compromeses amb una

creença -com ara que el canvi climàtic és un engany- de canviar la seva mentalitat, per molt que una evidència aclaparadora els digui que ho haurien de fer. Les persones que reben una informació refutadora o no desitjada, sovint no tan sols s'hi resisteixen sinó que acaben defensant encara amb més força la seva opinió original (i falsa) -un efecte bumerang. Una vegada que hem invertit en una creença i hem justificat la seva saviesa, canviar la nostra mentalitat és literalment una feina dura. Resulta molt més senzill incorporar la nova evidència en una estructura ja existent, justificant mentalment el seu manteniment, que no pas canviar l'estructura.

El biaix de confirmació fins i tot considera la no evidència -l'absència d'evidència- com una evidència a favor del que creiem. Quan el FBI i altres investigadors no van aconseguir trobar cap mena d'evidència que s'havien infiltrat al país cultes satànics que assassinaven criatures de forma ritual, els que creien en aquests cultes no es van immutar. L'absència d'evidència, deien, confirmava quant d'astuts i malvats eren els líders del culte; s'estaven menjant aquelles criatures, els ossos i tot.

No només cauen víctimes d'aquest raonament cultes marginals o defensors de la psicologia pop. Quan Franklin D. Roosevelt va prendre la terrible decisió de desarrelar milers de japonesos americans i internar-los en camps durant la Segona Guerra Mundial, ho va fer sobre la base de rumors que els japonesos americans estaven planificant un sabotatge a l'esforç de guerra. No hi havia cap prova, ni aleshores ni més tard, en defensa d'aquest rumor. De fet, el comandant de l'armada dels Estats Units a la costa oest, el general John DeWitt, va admetre que l'exèrcit no tenia evidència de sabotatge o traïció contra cap ciutadà japonès americà. Així i tot: "El simple fet que no hi hagi hagut cap sabotatge" digué, "és un indicador inquietant i confirmador que una acció com aquesta es produirà."

L'elecció de l'Ingrid, el Mercedes d'en Nick i la piragua de l'Elliot

La teoria de la dissonància venia a explicar molt més que la noció raonable segons la qual els humans són poc racionals en processar la informació. També mostrava per què mantenen les predisposicions després d'haver pres decisions importants. Al seu aclaridor llibre, *Stumbling on Happiness*, el psicòleg social Dan Gilbert ens demana que pensem què hauria succeït si al final de Casablanca Ingrid Bergman no s'hagués reunit patriòticament amb el seu marit lluitador antinazi sinó que s'hagués quedat amb Humphrey Bogart al Marroc. Ho hauria lamentat, tal com li diu Bogart en un discurs corprenedor -"Tal vegada no avui, tal vegada no demà, però aviat, i per la resta de la teva vida"? O hauria lamentat sempre abandonar Bogart? Gilbert reuní una gran riquesa de dades que mostren que la resposta a ambdues qüestions és no, que qualsevol decisió l'hauria fet feliç a llarg termini. Bogart era eloqüent, però estava equivocadament, i la teoria de la dissonància ens explica per què: Ingrid hauria trobat raons per justificar qualsevol opció, juntament amb raons per estar contenta de no haver triat l'altra.

Una vegada que hem pres una decisió, tenim tota mena d'eines a la nostra disposició per reforçar-la. Quan en Nick, el nostre amic frugal i discret, va vendre el seu Honda Cívic de vuit anys en un rampell sobtat i va comprar un Mercedes nou totalment equipat, es va començar a comportar de forma estranya (estranya per en Nick). Començà a criticar els cotxes dels seus amics dient coses com ara "No és hora que et venguis aquesta desferra? No penses que et mereixes el plaer de conduir una màquina ben dissenyada?" i "Saps?, és molt insegur conduir cotxes petits. Si tens un accident, et pots matar. La teva vida no val un extra d'uns pocs milers de dòlars? No tens idea de quanta tranquil·litat mental em proporciona saber que la meva família està segura perquè joestic conduint un automòbil sòlid."

És possible que el virus de la seguretat hagués picat en Nick i ell hagués decidit, de forma freda i racional, que seria meravellós que tothom conduís un cotxe gran com el Mercedes. Però no ho creiem. La seva conducta era tan poc característica d'ell que sospitàvem que estava reduint la dissonància que sentia per haver gastat de forma impulsiva una gran part dels estalvis de la seva vida en el que en una ocasió va descriure com "tan sols un cotxe". A més a més, ho va fer quan els seus fills estaven a punt d'anar a escola, un fet que hauria de comportar una càrrega pel seu compte bancari. Així que en Nick va començar a presentar arguments per justificar la seva decisió: "El Mercedes és una màquina fantàstica; he treballat de valent tota la vida i m'ho mereixo; a més, és molt segur." I si hagués pogut convèncer els seus amics garrepes de comprar-ne un, sens dubte s'hauria sentit justificat. Com els seguidors de la senyora Keech, començà a fer proselitisme.

La necessitat de Nick de reduir la dissonància es veia augmentada pel caràcter irrevocable de la seva decisió; no podia fer-se enrere de la decisió sense perdre molts diners. Una evidència científica del poder de la irrevocabilitat prové d'un enginyós estudi de les maniobres mentals dels jugadors en un hipòdrom. L'hipòdrom és un lloc ideal per estudiar la irrevocabilitat perquè una vegada has fet la teva aposta no pots fer-te enrere i dir al bon home de darrere de la finestreta que has canviat d'idea. En aquest estudi, els investigadors simplement van aturar les persones que eren a la cua per fer una aposta de dos dòlars, i altres persones que acabaven de deixar la finestreta. Els investigadors els preguntaven fins a quin punt estaven segurs que els seus cavalls guanyarien. Els apostadors que havien fet les seves apostes estaven molt més segurs de la seva tria que les persones que feien cua. Però, per descomptat, no havia canviat res excepte el fet d'haver fet l'aposta. Les persones es tornen més segures d'haver actuat correctament en allò que han fet si no poden fer-se enrere.

Podeu veure un benefici immediat de comprendre com funciona la dissonància: No escolteu en Nick! A mesura que una decisió té més costos en termes de temps, diners, esforç o inconvenients, i més irrevocables són les seves conseqüències, va augmentant la dissonància i la necessitat de reduir-la emfasitzant més els aspectes positius de l'opció triada. Per tant, si esteu a punt de fer una compra gran o de prendre una decisió important -quin cotxe o quin ordinador comprar, si us sotmetreu a una operació de cirurgia plàstica o si us inscriureu en un costós programa d'autoajuda- no li pregunteu a algú que ho acaba de fer. Aquesta persona estarà molt disposada a convèncer-vos que és el millor que podeu fer. Pregunteu si els ha ajudat a persones que han invertit dotze anys i cinquanta mil dòlars en una teràpia en particular, i molts diran, "el doctor Weltschmerz és fantàstic! Jo mai hauria [trobat l'amor autèntic] [aconseguit la nova feina] [perdut pes] si no hagués estat per ell". Després d'invertir tot aquest temps i diners és improbable que diguin, "Sí, vaig estar veient el doctor Weltschmerz durant dotze anys i, noi, va ser llençar els diners." Els economistes conductistes han posat de manifest fins a quin punt les persones són reticents a acceptar tals *despeses irrecuperables* -inversions de temps o diners que han perdut en una experiència o una relació. Més que aturar les seves pèrdues, moltes persones seguiran perdent diners amb l'esperança de recuperar aquestes pèrdues i justificant la seva decisió inicial. Per tant, si voleu assessorament sobre quin producte comprar, pregunteu algú que encara estigui recollint informació i encara sigui obert de ment. I si voleu saber si un programa us ajudarà, no confieu en testimonis; aconsegiu les dades a partir d'experiments controlats.

L'autojustificació és prou complicada quan és resultat de les nostres eleccions conscients i sabem què podem esperar. Però també apareix amb les conseqüències de coses que fem per raons inconscients, quan no tenim idea de per què defensem una creença o per què ens aferrem a un costum però som massa orgullosos per admetre-ho. Per exemple, a la introducció hem descrit el costum dels Dinka i els Nuer del Sudan d'arrencar algunes de

les dents del davant de les seves criatures -un procediment dolorós, fet amb un ham. Els antropòlegs suggereixen que aquesta tradició s'originà durant una epidèmia de tètanus; la pèrdua de les dents frontals podia permetre que els malalts s'alimentessin. Però si aquesta fos la raó, per què dimonis els membres de la tribu segueixen amb aquest costum una vegada que ja ha passat el perill?

Una pràctica que no té cap sentit per a cap foraster té un sentit perfecte quan se l'observa a través de la lent de la teoria de la dissonància. Durant l'epidèmia, els membres del poblat podrien haver arrencat les dents frontals de tots els seus nens per tal que si més tard algun d'ells agafava el tètanus, els adults poguessin alimentar-lo. Però fer això a les criatures és molt dolorós, i en qualsevol cas, tan sols alguns acabarien infectats. Per justificar més les seves accions, tant a ells mateixos com als nens, els membres de la tribu necessitaven reforçar la decisió afegint beneficis posteriors al procediment. Per exemple, es podien convèncer que la pèrdua de les dents té un valor estètic -"aquesta barbata enfonsada és realment molt atractiva"- i podien haver convertit el patiment quirúrgic en un ritu d'entrada a l'edat adulta. I en efecte, fou exactament això el que succeí. "Ser desdentat és bell" diu la gent del poblat. "Els que tenen totes les dents són lletjos; semblen com caníbals que es menjarien una persona. Un home que té totes les dents sembla un ase." Ser desdentat té també altres avantatges estètics: "Ens agrada el xiulet que es produeix quan parlem." I els adults consolaven els aterrits infants dient, "aquest ritual és signe de maduresa". La justificació mèdica originària de la pràctica fa molt que s'ha perdut. Es conserva l'autojustificació psicològica.

Les persones volen creure que, com que són individus intel·ligents i racionals, saben per què fan les eleccions que fan, així que no se senten gaire feliços quan els expliques el motiu real de les seves accions. Elliot ho va aprendre de primera mà després d'aquell experiment d'iniciació. "Quan tots els participants havien acabat," recorda, "vaig explicar l'estudi detalladament i vaig exposar la teoria amb cura. Encara que tots els que havien patit una iniciació severa van dir que trobaven interessant la hipòtesi i que podien entendre com moltes persones es veurien influïdes de la forma que jo vaig predir, tots es van esforçar a assegurar-me que la seva preferència pel grup no tenia cap relació amb la severitat de la iniciació. Afirmaven que s'estimaven el grup perquè això era el que ells realment sentien. Però gairebé tots ells s'estimaven més el grup que les persones que havien passat per una iniciació suau."

Ningú és immune a la necessitat de reduir la dissonància, fins i tot els que coneixen la teoria a la perfecció. Elliot explica aquesta història: "Quan era un jove professor a la Universitat de Minnesota, la meua esposa i jo ens vam cansar d'apartaments de lloguer. Així que pel desembre ens vam disposar a comprar la nostra primera casa. Només vam trobar dues cases raonables dins les nostres possibilitats. Una era més antiga, encantadora, i a poca distància del campus. M'agradava molt, en primer lloc perquè

pensava que podia convidar els meus estudiants a les reunions per la investigació, i jugar el paper de professor enrotllat. Però aquesta casa estava en una àrea industrial sense gaire espai perquè els nostres fills poguessin jugar. L'altra opció era una casa en sèrie, més nova però sense cap distinció. Era als suburbis, a trenta minuts del campus en cotxe, però a tan sols una milla d'un llac. Després de donar voltes a la decisió durant unes poques setmanes, ens vam decidir per la casa dels suburbis.

Poc després de traslladar-nos vaig veure al diari un anunci d'una canoa usada, i de seguida la vaig comprar com a sorpresa per la meva esposa i els nens. Quan vaig arribar a casa un dia de gener gelat i fosc amb la canoa lligada al sostre del cotxe, la meva dona hi va donar una ullada i es va posar a riure. "Què és tan divertit?" Vaig preguntar. "Pregunta-li a Leo Festinger!" Naturalment! Havia sentit tanta dissonància per haver comprat la casa als suburbis, que em va caldre fer alguna cosa de seguida per justificar la compra. D'alguna manera vaig aconseguir oblidar que érem a mitjan hivern i que a Minneapolis havien de passar mesos abans que el llac gelat quedés prou desglaçat per poder usar la canoa. Però, en un sentit, sense adonar-me'n en absolut, vaig usar la canoa de tota manera. Encara que la canoa fos al garatge tot l'hivern, la seva presència em va fer sentir millor sobre la nostra decisió.

Espirals de violència - i virtut

Et sents estressat? Una font d'internet t'ensenya com fer la teva petita nina Damitt, que "pot ser llançada, punxada, trepitjada, i fins i tot estrangulada fins que et passi la frustració." Un petit poema ho acompanya:

Sempre que les coses no et van bé
I tu vols donar cops a la paret i cridar,
Aquí hi ha una petita nina Dammit a la que no pots renunciar
Només agafa-la fort per les cames i busca un lloc per picar
I mentre piques el farcit,
crida "Dammit, Dammit, Dammit!"

Les nines Dammit reflecteixen una de les conviccions més arrelades a la nostra cultura, fomentada per la creença psicoanalítica en els beneficis de la catarsi: expressar ira o comportar-se de forma agressiva elimina la ira. Llança aquesta nina, colpeja un sac de boxa, crida a la teva dona: després et sentiràs millor. En realitat, dècades de recerca experimental han posat de manifest exactament el contrari: quan les persones desfoguen en els seus sentiments de forma agressiva, sovint se senten pitjor, puja la seva pressió sanguínia i queden més enfadats.

Probablement, desfogar-se és especialment contraproduent quan una persona es comporta amb agressivitat directament contra una altra persona, i això és el que prediria la teoria de la dissonància cognitiva. Quan fas una cosa que danya els altres -els molestes, els maltractes verbalment o els pegues- entra en joc un poderós factor nou: la necessitat de justificar el que has fet. Pren un noi que aprova que el grup dels seus companys de setè curs es burli i assetgi un xaval que no els ha fet cap mal. Al noi li agrada formar part de la banda, però el seu cor no accepta l'assetjament. Més tard, sent una dissonància pel que ha fet. "Com pot un noi decent com jo" es pregunta "haver fet una cosa tan cruel a un bon xaval com aquell, petit, i innocent?" Per reduir la dissonància, prova de convèncer-se que la víctima no és ni bona ni innocent: és un set-ciències i un ploramiques. A més, ell m'hauria fet el mateix a mi si hagués tingut l'oportunitat." Una vegada que el noi s'endinsa en el camí de blasmar la víctima, augmenta la probabilitat que la pròxima vegada colpegi la víctima encara amb més ferocitat. Justificant el seu primer dany estableix la base de més agressions. És per això que la hipòtesi de la catarsi és errònia.

Els resultats del primer experiment que ho demostrà foren en realitat una sorpresa total per a l'investigador. Michael Kahn, aleshores un estudiant de postgrau de psicologia clínica a Harvard, dissenyà un enginyós experiment que ell estava segur que demostraria els beneficis de la catarsi. Fent-se passar per un tècnic sanitari, Kahn va passar pel polígraf estudiants universitaris i els va prendre la pressió, d'un en un, al·legant que formava part d'un experiment mèdic. Mentre prenia aquestes dades, Kahn fingia que estava enfadat i feia algunes observacions insultants als estudiants (referides a les seves mares). Els estudiants s'enfadaven, la seva pressió sanguínia pujava. En el grup experimental es permetia als estudiants desfogar la seva ira informant el supervisor de Kahn dels seus insults; d'aquesta manera, creien que li estaven creant un bon problema. En el grup control els estudiants no tenien opció d'expressar la seva ira.

Kahn, un bon freudià, quedà sorprès amb els resultats: la catarsi era un fracàs total com a mitjà per aconseguir que les persones se sentissin millor. Les persones a les quals es permeté expressar la seva ira envers Kahn sentien molta més animositat envers ell que aquells als que no se'ls havia donat aquesta oportunitat. A més a més, tot i que la pressió sanguínia durant l'experiment pujava en tots els casos, els subjectes que van expressar la seva ira van mostrar pujades superiors; la pressió sanguínia dels que no van poder expressar la seva ira aviat tornava a la normalitat. Buscant una explicació per aquest model inesperat, Kahn descobrí la teoria de la dissonància, que precisament en aquella època cridava l'atenció, i es va adonar que podia explicar molt bé els seus resultats. Com que els estudiants pensaven que havien causat al tècnic un problema seriós, havien de justificar les seves accions convencent-se a si mateixos que s'ho mereixia, i així augmentaven la seva ira -i la seva pressió sanguínia.

Els nens aprenen aviat a justificar les seves conductes agressives; un nen pega el seu germà més petit, que comença a plorar, i de seguida el nen diu, "ha començat ell!, s'ho mereixia!" Molts pares troben que aquestes autojustificacions infantils no tenen grans conseqüències, i normalment no en tenen. Però és alligador adonar-se que hi ha el mateix mecanisme a la base de la conducta de les bandes que assetgen els nens més dèbils, dels patrons que maltracten els treballadors, dels amants que abusen l'un de l'altre, dels policies que continuen colpejant un sospitós que s'ha lliurat, dels tirans que empresonen i oprimeixen les minories ètniques i dels soldats que cometen atrocitats contra els civils. En tots aquests casos es crea un cercle viciós: l'agressió engendra autojustificació, que engendra més agressió. Fyodor Dostoevsky va comprendre perfectament com funciona aquest procés. A Els germans Karamazov presenta Fyodor Pavlovitch, pare canalla dels germans, que recorda "com se li va preguntar en una ocasió en el passat "per què odies tant i tant?" I ell els havia contestat amb la seva descarada insolència, "us ho diré. No m'ha fet cap mal. Però jo li vaig jugar una mala passada, i des d'aleshores sempre l'he odiat."

Per fortuna, la teoria de la dissonància també ens mostra com les accions generoses d'una persona poden crear una espiral de benvolença i compassió, un "cercle virtuós". Quan les persones fan una bona acció, en particular quan la fan per caprici o per casualitat, veuen el beneficiari de la seva generositat a una llum més càlida. La seva consciència d'haver sortit del seu camí per fer un favor a aquella persona és dissonant amb qualsevol sentiment negatiu que poguessin tenir envers ella. En efecte, després d'haver fet el favor, es pregunten a si mateixes: "Per què hauria de fer res de bo per un imbècil? Per tant, no és tan imbècil com pensava -de fet, és un paio encantador que es mereix una pausa."

Molts experiments han donat suport a aquesta predicció. En un, estudiants universitaris participaren en un concurs en què guanyaren sumes de diners importants. Després, l'experimentador es va acostar a un terç d'ells i els explicà que estava usant els seus propis diners per l'experiment i que anava curt de diners, i això significava que estava obligat a tancar l'experiment de forma prematura. Va preguntar: "Com un favor especial cap a mi, us importaria retornar-me els diners que heu guanyat?" (Tots hi van estar d'acord). A un segon grup també se li demanà de retornar els diners, però en aquesta ocasió era el secretari del departament el que va fer la demanda, explicant que el fons de recerca del departament de psicologia s'estaven acabant. (També hi van estar d'acord) A la resta dels participants no se'ls demanà que retornessin els seus guanys. Finalment, tots van omplir un qüestionari que incloïa la possibilitat de valorar l'experimentador. Va agradar més als participants a qui va enredar perquè li fessin un favor especial; es van convèncer a si mateixos que era un individu particularment agradable i que ho mereixia. Els altres

pensaven que era simpàtic però en cap cas res tan fantàstic com creien les persones que li havien fet un favor personal.

El mecanisme del cercle virtuós comença aviat. En un estudi amb nens de quatre anys, se'ls va donar un adhesiu a cadascú i els van presentar un gosset-marioneta "que avui està trist"; a alguns nens se'ls va dir que havien de donar l'adhesiu al gosset, mentre que d'altres podien triar entre donar-li o no. Més tard, van donar a cada nen tres adhesius, van ser presentats a un altre gosset trist, Ellie, i els van dir que podien compartir fins a tres adhesius amb ella. Els nens a qui es va permetre triar ser generosos amb el gosset trist van compartir més amb Ellie que aquells als que es va indicar que compartissin. En altres paraules, una vegada que els nens es van veure a si mateixos com a nens generosos, van seguir comportant-se de forma generosa.

Encara que la recerca científica sobre el cercle virtuós és relativament nova, la idea general pot haver estat descoberta al segle divuit per Benjamin Franklin, un important estudiós tant de la natura humana com de la ciència i la política. Mentre era al parlament de Pensilvània, l'oposició i animositat d'un legislador molestà Franklin. De manera que decidí guanyar-se'l. No ho va fer, va escriure, "a costa de cap afecte servil cap a ell" -és a dir, fent un favor a l'altre home-, sinó procurant que li fes un favor a ell (demanà a l'home que li deixés un llibre rar de la seva biblioteca).

Me'l va enviar de seguida i jo li vaig retornar després d'una setmana amb una altra nota, expressant-li ferventment el meu agraïment pel favor. Quan ens vam tornar a trobar al Parlament, em parlà (no ho havia fet mai abans), i amb gran educació; i a partir d'aleshores es mostrà disposat a servir-me en totes les ocasions, de manera que ens vam convertir en grans amics, i la nostra amistat continuà fins a la seva mort. És un altre exemple de la veritat d'una vella dita que jo havia après, que diu "Aquell que en una ocasió et va fer un favor estarà més predisposat a fer-te'n un altre que aquell al que haguessis obligat."

* * *

La dissonància és molesta en totes les circumstàncies, però les persones pateixen més quan està amenaçat algun element important del seu autoconcepte -normalment quan fan alguna cosa que és inconsistent amb la seva visió d'ells mateixos. Si una celebritat que admires és acusada d'abusar d'infants, pegar a la dona, o de violació, sentiràs una punxada de dissonància, com els passà als americans de tot el país quan la icona de la televisió i pare de família Bill Cosby fou acusat d'haver drogat i violat almenys dinou dones

en un període de molts anys. Com més gran sigui l'estima i admiració que tinguis envers una persona, major serà la dissonància que sentiràs quan a ell o a ella se l'acusi d'alguna cosa abominable, perquè hi està implicada una part més gran de tu. Però si et consideres a tu mateix una persona d'integritat elevada i fas alguna cosa criminal, sentiràs una ràfega de dissonància molt més devastadora. Després de tot, pots abandonar la teva adhesió cap a una celebritat o trobar un altre heroi. Però si violes els teus propis valors, sentiràs molta més dissonància perquè, en acabar el dia, has de seguir vivint amb tu mateix.

En una dolça demostració de com la necessitat d'autoestima derrota la virtut de modèstia realista, la gran majoria de la gent pensa ser "millor que la mitjana" -podem anomenar això l'efecte Llac Wobegone¹. Diuen que són millors que la mitjana en tots els sentits -més intel·ligents, més ètics, més divertits, més competents, més humils i fins i tot millors conductors. Els seus esforços per reduir la dissonància estan destinats, per tant, a preservar aquestes autoimatges positives. Per exemple, quan van fallar les prediccions de fi del món de la senyora Keech, imagina la terrible dissonància que els seus compromesos seguidors van sentir: "sóc una persona intel·ligent" entrava en conflicte amb "acabo de fer una cosa increïblement estúpida: he regalat la meva casa i les meves possessions i he deixat la meva feina perquè he cregut en una dona boja." Per tal de reduir aquesta dissonància, els seus seguidors podien o bé modificar l'opinió que tenien sobre la seva intel·ligència, o bé justificar la cosa increïblement estúpida que acabaven de fer. No es tracta d'una competició ajustada: la justificació guanya per tres cossos. Els autèntics creients de la senyora Keech van salvar la seva autoestima decidint que no havien fet res estúpid; en realitat havien estat molt intel·ligents unint-se a aquest grup perquè la seva fe havia salvat el món de la destrucció. De fet, si els altres fossin intel·ligents, també s'hi haurien d'unir. On és aquella cantonada concorreguda?

Cap de nosaltres s'escapa de tot això. Podem sentir-nos divertits per *ells*, aquesta gent embogida que creu amb fervor en prediccions sobre la fi del món, però, tal com mostra el polític Philip Tetlock en el seu llibre *Expert Political Judgment*, fins i tot els professionals que estan en el negoci de les previsions polítiques i econòmiques no estan usualment més encertats que nosaltres, gent sense formació -o que la senyora Keech, de fet.

I què fan aquests experts quan les seves profecies queden refutades? El 2010, una coalició de vint-i-tres eminents economistes, gestors de fons, acadèmics i periodistes van signar una carta en què s'oposaven a la pràctica de la Reserva Federal de comprar deute a llarg termini com una forma de fer baixar els tipus d'interès a llarg termini. Aquesta pràctica és un risc "d'empobriment de la moneda i inflació" i no aconsegueix crear llocs de treball, afirmaven els experts, i per tant hauria de ser "reconsiderada i abandonada".

1 Referència al Llac Wobegon, 'a lloc on totes les dones són fortes, tots els homes són afavorits, i tots els nens estan per sobre del promig'. Novel·la de l'escriptor Garrison Keillor (nascut el 1942) publicada el 1985 amb el títol «Lake Wobegon Days» (Nota del traductor)

Quatre anys més tard, la inflació encara era baixa (de fet, més baixa que l'objectiu del 2% de la Reserva Federal), l'atur havia baixat de forma considerable, el creixement de l'ocupació estava millorant, i el mercat de valors estava disparat. En conseqüència, els periodistes es van adreçar als signataris de la carta i els van preguntar, Vostès han canviat d'opinió? Dels vint-i-tres signataris, catorze no van contestar. Els altres nou van dir que les seves visions no havien canviat; estaven tan preocupats per la inflació com sempre ho havien estat. Com els profetes de la fallida fi del món, tenien autojustificacions intel·ligents per no admetre que estaven equivocats, molt equivocats. Un va dir que el país *havia* tingut inflació; però encara no s'havia notat en els preus del consum. Uns altres, emprant el que més tard va admetre que eren estadístiques falses, defensà que el país estava en mig d'una inflació de dos dígit. Un va dir que "les xifres oficials estan equivocades" i que la inflació era molt més elevada que la reconeguda per l'Oficina d'Estadístiques Laborals. I molts, amb ressonàncies del dia de la fi del món, digueren que la *predicció* era correcta però que la *datació* era equivocada: "Es produirà una gran inflació algun dia; simplement no hem dit quan."

Els experts poden sonar realment impressionants, per descomptat, sobretot quan reforcen les seves afirmacions citant els seus anys de formació i experiència en el seu camp. Però centenars d'estudis han mostrat que, comparades amb les prediccions basades en dades actuàries, les prediccions basades en els anys de formació d'un expert i en la seva experiència personal rarament són millors que la casualitat. Però quan un expert està equivocadament, queda amenaçat l'element central de la seva identitat professional. Per tant, la teoria de la dissonància prediu que els experts com més segurs de si mateixos i famosos siguin, menys probable és que admetin els errors. I justament això és el que va trobar Tetlock. Els experts reduïen la dissonància causada per les seves prediccions fallides explicant per què haurien tingut raó "només si" -només si aquella calamitat improbable no hagués intervingut; només si el moment dels esdeveniments hagués estat un altre, només si bla, bla, bla.

La reducció de la dissonància opera com el cremador d'una estufa, mantenint la nostra autoestima en ebullició. És per això que normalment no som conscients de les autojustificacions, les petites mentides cap a nosaltres mateixos que ens impedeixen fins i tot adonar-nos que cometem errors o que prenem decisions estúpides. Però la teoria de la dissonància s'aplica també a persones amb una autoestima baixa, persones que es consideren a si mateixes ineficaces, deshonestes o incompetents. No se sorprenden quan la seva conducta confirma la seva autoimatge negativa. Quan fan prediccions del tot errònies o passen per iniciacions severes per entrar en el que resultaran ser grups avorrits, simplement diuen, "Sí, ja l'he pifiada un altre cop. És justament com jo!" Un venedor de cotxes usats que se sap deshonest no sent dissonància quan amaga l'obscur rècord de reparacions del cotxe que està intentant treure's del damunt; una dona que creu

que no pot ser estimada no sent dissonància quan un home la rebutja; un estafador no experimenta dissonància quan estafa a la seva àvia els estalvis de tota la vida.

Les nostres conviccions sobre qui som ens acompanyen tothora, i constantment estem interpretant el que passa a través del filtre d'aquestes creences fonamentals. Quan aquestes creences són violades, fins i tot per una bona experiència, això ens provoca malestar. Una apreciació de la força de l'autojustificació ens ajuda a entendre per què les persones que tenen baixa autoestima o que simplement creuen ser incompetents en algun domini, no estan totalment encantades quan fan bé alguna cosa; al contrari, sovint se senten com fraus. Si la dona que creu que no pot ser estimada troba un paio fantàstic que comença a anar darrere seu seriosament, de moment se sentirà satisfeta, però aquesta satisfacció és probable que quedi entelada per una ràfega de dissonància: "Què veu en mí?" És improbable que la seva reacció sigui "Que bé! Dec ser més atractiva del que em pensava." Més aviat serà "Tan aviat com descobreixi el meu jo real, m'abandonarà." Pagarà un preu psicològic molt alt per restaurar aquesta consonància.

La piràmide de l'elecció

Imagina dos homes joves idèntics pel que fa a actituds, habilitats i salut psicològica. Són raonablement honestos i tenen la mateixa actitud regular respecte de, per exemple, copiar -pensen que no està bé, però que hi ha crims pitjors al món. Ara estan tots dos enmig d'un examen que determinarà si entren a l'escola de postgrau. Ambdós han deixat en blanc una pregunta crucial del redactat. S'aproxima el desastre... en aquest moment tots dos tenen l'oportunitat senzilla de copiar llegint les respostes d'un altre estudiant. Els dos lluiten amb la temptació. Després d'un llarg moment d'angoixa, un cedeix i l'altre resisteix. Les seves decisions tan sols estan un pèl separades; tant un com l'altre podien haver triat fàcilment l'altre camí. Cada un guanya alguna cosa, però a un preu. Un renuncia a la integritat a canvi d'una bona nota; l'altre renuncia a la bona nota a canvi de preservar la seva integritat.

Ara la qüestió és: Com se sentiran pel que fa a copiar una setmana més tard? Cada estudiant ha tingut força temps per justificar l'opció que va prendre. El que cedí a la temptació decidirà que copiar no és un crim tan gran. Es dirà a si mateix, "escolta, tothom copia. No és un gran problema. I jo realment ho necessitava per la meva carrera futura." Però el que va resistir la temptació decidirà que copiar és molt més immoral del que pensava abans. De fet, els que copien són una vergonya. De fet, els que copien haurien de ser expulsats per sempre de l'escola. Hem d'aplicar-los un càstig exemplar.

Quan els estudiants hagin passat per nivells de justificació d'intensitat creixent hauran passat dues coses: Primera, ara estan molt lluny l'un de l'altre, i segona, han interioritzat les seves creences i estan convençuts que sempre han sentit el mateix. És com si haguessin començat al cim d'una piràmide, separats per un mil·límetre, però amb el temps han acabat justificant les seves accions individuals, han lliscat cap avall i ara són en extrems oposats de la base. El que no va copiar considera que l'altre és totalment immoral, i el que va copiar pensa que l'altre és un purità sense remei. Aquest procés il·lustra com a les persones que han estat molt temptades, que han batallat contra la temptació i que han estat a punt de caure-hi -però que a última hora han resistit- els desagraden, fins i tot menyspreen, aquells que no se'n van sortir en el mateix repte. Són les persones que gairebé decideixen viure en cases de vidre i que tiren les primeres pedres.

Quan es produí un escàndol de còpia a l'escola d'alt rendiment i alta exigència Stuyvesant Highlands School de la ciutat de Nova York -van enxampar setanta-un estudiants que intercanviaven les respostes dels exàmens- els estudiants van donar a un periodista de The New York Times una lletania d'autojustificacions que els permetia seguir considerant-se a si mateixos estudiants intel·ligents i íntegres. "És com "conservaré la meua integritat i suspendré aquest examen" va dir un estudiant. "No, ningú vol suspendre un examen. Podies estudiar dues hores i treure un 80, o córrer un risc i treure un 90." Van redefinir copiar com "córrer un risc" Per a d'altres, copiar era un "mal necessari". Per a molts, era "ajudar els companys de classe necessitats". Quan una noia finalment es va adonar que els seus companys de classe depenien d'ella per escriure els seus exàmens, va dir "els respecto i penso que tenen integritat... [però] a vegades l'única manera d'aconseguir-ho és espatllar la teua ètica per un parell de coses" *Espatllar la teua ètica?* Minimitzar les violacions ètiques és una forma popular d'autojustificació. Hana Beshara creà una web que piratejava pel·lícules i espectacles de televisió per descarregar-los gratis de forma immediata, en una violació flagrant de les lleis de drets d'autor. Descoberta, fou enviada a la presó durant setze mesos per conspiració i infracció criminal dels drets d'autor. Però va cometre un error o s'equivocava? No, "mai vaig imaginar que fos criminal" explicà a un periodista. "No semblava que fos res per estar preocupat. Fins i tot si està malament."

La metàfora de la piràmide s'aplica a les més importants decisions relacionades amb alternatives morals o opcions vitals. En lloc de copiar en un examen, per exemple, pots substituir-ho per decidir iniciar una relació esporàdica (o no), provar una droga il·legal (o no), prendre esteroides per millorar la teua capacitat atlètica (o no), seguir amb un matrimoni conflictiu (o no), donar noms al Comitè d'Activitats Antiamericanes (o no), mentir per protegir el teu patró i la teua feina (o no), tenir fills (o no), seguir amb una carrera exigent (o quedar-te a casa amb els fills), decidir que una acusació sensacionalista contra una celebritat que admires és falsa (o no). Quan una persona que és al cim de la piràmide està insegura, quan hi ha beneficis i costos per ambdues opcions, aleshores ell o ella

sentiran una urgència particular de justificar l'opció presa. Però quan la persona estigui a la base de la piràmide, l'ambivalència s'haurà convertit en certesa, i ell o ella seran a milles de distància de qualsevol que hagi pres un camí diferent.

Aquest procés difumina la distinció que a la gent agrada de fer entre "els nostres bons nois" i "aquells nois dolents". Sovint, quan som a dalt de la piràmide, no ens enfrontem a una decisió de blanc o negre, fer o no fer, sinó a alternatives grises amb conseqüències ocultes. Les primeres passes del camí són moralment ambigües, i no sempre està clara la decisió correcta. Prenem una primera decisió, aparentment sense conseqüències, i aleshores la justifiquem per reduir l'ambigüitat de l'elecció. Això inicia un procés d'atrapament -acció, justificació, més acció- que incrementa la nostra intensitat i compromís i que pot acabar portant-nos lluny de les nostres intencions o principis inicials.

Segur que va recórrer aquest camí Job Stuart Magruder, assistent especial de Richard Nixon. Magruder, una peça clau de la trama per assaltar la seu de la Convenció Demòcrata Nacional al complex Watergate, ocultà la implicació de la Casa Blanca i mentí sota jurament per protegir-se a si mateix i a altres responsables. Quan Magruder fou contractat, l'assessor de Nixon, Bob Haldeman, no esmentà que cometre perjuri, fer trampes i violar la llei fossin part de la feina. Si ho hagués fet, segurament Magruder hauria refusat. Aleshores, com va acabar essent una peça clau de l'escàndol Watergate? Retrospectivament és fàcil dir que hauria d'haver sabut o que hauria d'haver marcat el límit la primera vegada que li van demanar que fes alguna cosa il·legal.

A la seva autobiografia Magruder descriu la seva entrevista inicial amb Bob Haldeman a San Clemente. Haldeman l'afalagà i se'l va guanyar. "Aquí treballaràs per alguna cosa més que només fer diners per la teva empresa." li va dir Haldeman. "Treballaràs per solucionar els problemes del país i del món. Jeb, jo estava amb el president la nit que els primers astronautes caminaven sobre la Lluna... He participat en un fet històric." Al final d'un dia d'entrevistes, Haldeman i Magruder abandonaren el recinte per anar a la casa del president. Haldeman es va indignar perquè el seu carret de golf no l'estava esperant, i va esbrincar de valent el seu assistent, amenaçant de cremar el paio si no era capaç de fer la seva feina. Magruder no podia creure el que estava sentint, sobretot perquè feia una tarda agradable i hi havia una passejada curta fins a la seva destinació. Al començament Magruder va pensar que la seva invectiva era rude i excessiva. Però poc després, com que desitjava tant la feina, Magruder justificava el comportament de Haldeman: "En només unes poques hores a San Clemente vaig quedar impactat per l'absoluta perfecció de la vida allí... Quan se t'ha malcriat d'aquesta manera una estona, una cosa tan petita com un carret de golf extraviat pot semblar una gran ofensa."

I així, abans de sopar i fins i tot abans que se li hagués ofert una feina, Magruder estava enganxat. Era un petit primer pas, però estava en el camí cap a Watergate. Una vegada a la Casa Blanca, va acceptar totes les concessions ètiques que gairebé tots els polítics justifiquen amb l'objectiu de servir el seu partit. Aleshores, quan Magruder i altres estaven treballant per la reelecció de Nixon, entrà en escena G. Gordon Liddy, contractat pel fiscal general John Mitchell per ser l'assessor jurídic de Magruder. Liddy era un comodí, un aspirant a James Bond. El seu primer pla per assegurar la reelecció de Nixon era gastar un milió de dòlars per contractar "esquadrons d'assalt" per apallissar manifestants, segrestar activistes que podien pertorbar la Convenció Republicana, sabotejar la Convenció Demòcrata, contractar prostitutes "de luxe" per seduir els líders demòcrates i després fer-los xantatge, i entrar a les oficines del partit Demòcrata per instal·lar-hi dispositius de vigilància i punxar els telèfons.

Mitchell desaprovà els aspectes més extrems d'aquest pla; a més a més, va dir, era massa car. De manera que Liddy va tornar amb una proposta de tan sols entrar a les oficines de la Convenció Nacional Demòcrata al complex Watergate i instal·lar-hi escoltes telefòniques. Aquesta vegada, Mitchell ho aprovà i tothom hi va estar d'acord. Com justificaven violar la llei? "Si (Liddy) ens hagués vingut al principi dient "tinc un pla per assaltar i posar escoltes a l'oficina de Larry O'Brien", hauríem rebutjat la idea sense pensar-ho" va escriure Magruder. "En canvi, ens va venir amb el seu elaborat esquema de trucar noies/segrestar/sabotejar/ posar escoltes, i nosaltres vam començar a moderar-lo, sempre amb el sentiment que havíem de deixar a Liddy alguna cosa petita -sentíem que el necessitàvem, i érem reticents a despatxar-lo sense res." Al final, afegia Magruder, el pla de Liddy es va aprovar a causa del clima de paranoia de la Casa Blanca: "Decisions que ara semblen demencials aleshores ens semblaven racionals... Havíem deixat enrere les mesures de mitges tintes i les tàctiques de cavallers.

Quan Magruder entrà per primera vegada a la Casa Blanca, era un home decent. Però, amb un petit pas darrere l'altre, va donar suport a mesures deshonestes, justificant-les una a una mentre ho va fer. Estava atrapat pràcticament de la mateixa manera que les tres mil persones que van participar en el famós experiment creat pel psicòleg social Stanley Milgram. En la versió original de Milgram, dues terceres parts dels participants administraren a una altra persona el que creien que eren nivells perillosos de descàrregues elèctriques, només perquè un l'experimentador seguia dient, "l'experiment exigeix que vostè segueixi". Aquest experiment ha estat descrit gairebé sempre com un estudi de l'obediència a l'autoritat. Sens dubte ho és. Però és més que això; també és una demostració dels resultats a llarg termini de l'autojustificació.

Imagina que un home d'aparença distingida i amb bata blanca de laboratori es dirigeix a tu i t'ofereix vint dòlars per participar en un experiment científic. Diu "Vull que apliquis una descàrrega elèctrica de cinc-cents volts, increïblement dolorosa, a un individu que hi ha a

l'habitació del costat, per ajudar-nos a entendre el paper del càstig en l'aprenentatge." El més probable és que refusis; els diners no són prou valuosos com per fer mal una altra persona, ni tan sols per la ciència. Per descomptat, unes poques persones ho farien per vint dòlars, però la majoria li dirien al científic on es podria posar els seus diners.

Ara suposa que el científic t'atrau de forma més gradual. Suposa que t'ofereix vint dòlars per aplicar una dosi de descàrrega minúscula, diguem de deu volts, a un individu de l'habitació del costat per veure si aquest impacte millora la seva capacitat d'aprenentatge. L'experimentador prova els deu volts en tu, i tu gairebé no ho pots sentir. Així que acceptes. No és perillós i l'estudi sembla força interessant. (A més, tu sempre has volgut saber si una bufetada als teus fills els farà corregir-se.) De moment hi estàs d'acord i ara l'experimentador et diu que si l'aprenent dóna la resposta incorrecta, has de passar al següent interruptor, que proporciona una descàrrega de vint volts. Novament, és una sotragada inofensiva. Com que n'hi has aplicat deu, no veus raons per no aplicar-n'hi vint. I una vegada que n'hi has aplicat vint, et dius a tu mateix "trenta no és gaire més de vint, així que n'hi aplicaré trenta." Comet un altre error i el científic diu, "Si us plau, administra-li el següent nivell, quaranta volts."

On estableixes el límit? Quan decideixes que prou és prou? Seguiràs avançant fins als 450 volts o fins i tot més enllà, fins a un interruptor marcat amb XXX PERILL? Quan per endavant es va preguntar a la gent fins on imaginaven que podrien arribar, gairebé ningú va dir que arribaria a 450. Però quan van estar realment en la situació, dos terços d'ells van seguir tot el procés fins al nivell màxim que ells creien que era perillós. Ho van fer justificant cada pas a mesura que anaven avançant: "Aquesta petita descàrrega no danya; vint no és molt pitjor que deu; si n'hi he aplicat vint, per què no trenta?" Cada vegada que justificaven un pas, es comprometien més a si mateixos. Quan estaven administrant el que ells pensaven que eren descàrregues severes, molts trobaven difícil justificar la decisió d'abandonar. Els participants que es van oposar aviat a l'estudi, qüestionant la validesa real del procediment, era menys probable que hi quedessin atrapats i més probable que marxessin.

L'experiment de Milgram ens mostra com persones normals poden acabar fent coses immorals i perjudicials a través d'una reacció en cadena de conducta i subseqüent autojustificació. Quan nosaltres, com observadors, les veiem en la seva perplexitat o consternació, no ens adonem que sovint estem veient el final d'un procés llarg i lent de descens per la piràmide. Davant la seva condemna, Magruder digué al jutge John Sirica: "Sé el que he fet, i Sa Senyoria sap el que he fet. En algun lloc entre la meua ambició i els meus ideals vaig perdre la meua brúixola moral." Com aconseguir que un home honest perdi la seva brúixola moral? Fent-li fer un pas cada vegada, i l'autojustificació farà la resta.

Saber com funciona la dissonància no ens farà automàticament immunes a l'atracció de l'autojustificació, com Elliot va aprendre quan comprà aquella canoa un gener a Minnessota. No pots dir a la gent, com va fer ell després dels experiments d'iniciació, "Veieu com heu reduït la dissonància? No és interessant?" i esperar que contestin "Oh, gràcies per mostrar-me l'autèntic motiu de què m'agradi el grup. Això segur que em fa sentir intel·ligent." Per preservar la nostra creença que som intel·ligents, tots fem coses estúpides de tant en tant. No ho podem evitar. Estem fets d'aquesta manera.

Però això no significa que estiguem condemnats a seguir esforçant-nos per justificar les nostres accions després del fet, a ser com Sísif, sense aconseguir mai arribar al cim del turó de l'autoacceptació. Una comprensió més rica de com i per què les nostres ments funcionen com ho fan és el primer pas cap a trencar amb l'hàbit de l'autojustificació. I això, alhora, ens exigeix ser més conscients del nostre comportament i de les raons de les nostres eleccions. Demana temps, autoreflexió i voluntat.

El columnista conservador William Safire va descriure en una ocasió el "repte psicopolític" al que els votants s'enfronten: "com gestionar la dissonància cognitiva". Començava amb una narració d'un repte personal seu d'aquesta mena. Durant l'administració Clinton, explicava Safire, havia criticat Hillary Clinton per intentar amagar la identitat dels membres del seu equip de treball d'atenció mèdica. Ell va escriure una columna castigant els esforços d'ella per la confidencialitat, que -deia- eren tòxics per la democràcia. Aquí no hi ha dissonància: Aquests Demòcrates dolents sempre estan fent coses dolentes. Sis anys més tard, però, va trobar que "estava afectat" de dissonància cognitiva quan el vicepresident Dick Cheney, un Republicà conservador a qui Safire admirava, va insistir a mantenir en secret la identitat del seu equip de treball de política energètica. Què va fer Safire? A causa del seu coneixement de la dissonància i de com funciona, va fer una respiració profunda, es va apujar els pantalons i va fer una cosa difícil però virtuosa: publicà una columna criticant les accions de Cheney. La ironia és que, a causa d'aquesta crítica a Cheney, Safire va rebre moltes cartes elogioses dels liberals -que, va admetre, li produïren una dissonància enorme. Per Déu, havia fet una cosa que aquella gent aprovava!

La capacitat de Safire de reconèixer la seva pròpia dissonància i de resoldre-la fent el raonable és rara. Com veurem, la seva disposició a concedir que el seu propi bàndol havia comès un error és una cosa que pocs estan disposats a fer. Al contrari, conservadors i liberals acostumen a fer tot el que poden per reduir la dissonància de manera que els afavoreixi a ells i al seu equip. Les tàctiques específiques varien, però els

nostres esforços d'autojustificació estan dissenyats per cobrir la nostra necessitat de sentir-nos bé amb el que hem fet, el que creiem i el que som.

2 ORGULL I PREJUDICI... I ALTRES PUNTS CECS

I per què veus la mota en l'ull del teu germà,
però no veus la biga en el teu?

- *Mateu 7:3*

Quan l'opinió pública s'assabentà que el jutge del Tribunal Suprem Antonin Scalia havia anat a Louisiana a bord d'un avió del govern per caçar ànecs amb el vicepresident Dick Cheney malgrat que Cheney tenia un cas pendent davant de la Cort Suprema, hi va haver una onada de protestes per l'aparent conflicte d'interessos de Scalia. El mateix Scalia estava indignat davant la suposició que la seva capacitat d'avaluar la constitucionalitat de la pretensió de Cheney -que el vicepresident estava autoritzat legalment a mantenir en secret els detalls del seu equip de treball sobre l'energia- quedaria contaminada pels ànecs i pels privilegis. En una carta a *Los Angeles Times* explicant per què no es recusava a si mateix, Scalia va escriure, "no crec que es pugui qüestionar raonablement la meva imparcialitat."

* * *

El neuropsicòleg Stanley Berent i el neuròleg James Albers foren contractats per CSX Transportation i Dow Chemical per investigar les reclamacions dels treballadors ferroviaris que afirmaven que l'exposició química havia provocat danys cerebrals permanents i altres problemes de salut. Més de sis-cents treballadors ferroviaris de quinze estats havien estat diagnosticats d'una forma de dany cerebral com a resultat d'una exposició important a dissolvents d'hidrocarbur clorat. CSX va pagar més de 170.000 dòlars a la firma de consultoria Berent i Albers per una recerca que posés en dubte la connexió entre l'exposició als dissolvents industrials de la companyia i el dany cerebral. Mentre duïen a terme el seu estudi, que implicava revisar els expedients mèdics dels treballadors sense el seu consentiment informat, els dos científics van fer de testimonis experts al servei de firmes d'advocats que representaven CSX a les demandes presentades pels treballadors. Berent no va dir res incorrecte en la seva recerca que, va dir, "oferia una informació important sobre l'exposició al dissolvent." Posteriorment, Berent i Albers foren amonestats per l'Oficina Federal de Protecció de la Investigació Humana, pel seu conflicte d'interessos en aquest cas.

* * *

Quan entres al Museu de la Tolerància a Los Angeles, et trobes en una sala d'exposicions interactiva dissenyada per identificar les persones a les quals no pots tolerar. Hi ha els objectius habituals de la intolerància (negres, dones, jueus, gais), però també els baixos, els grassos, les rosses, els discapacitats... Et mostren un vídeo sobre la vasta diversitat de prejudicis, dissenyat per convèncer-te que tothom en té almenys alguns, i aleshores se't convida a entrar al Museu pròpiament dit a través d'una de les dues portes, en una hi diu AMB PREJUDICIS i en l'altra hi diu SENSE PREJUDICIS. Aquesta està tancada, per si algú oblida el fonamental, i a vegades algunes persones ho obliden. Una tarda que vam visitar el museu, ens vam trobar quatre jueus hassidis que picaven enfadats a la porta dels Sense Prejudicis, demanant que els deixessin entrar.

* * *

El cervell està dissenyat amb punts cecs, òptica i psicològicament cecs, i un dels seus enganys més intel·ligents és el de conferir al seu propietari la reconfortant il·lusió de no tenir-ne cap. En algun sentit, la teoria de la dissonància és una teoria dels punts cecs -de com i per què les persones es ceguen involuntàriament a si mateixes de manera que deixen de notar esdeveniments vitals i informació que els podria fer-se qüestionar la seva conducta o les seves conviccions. Juntament amb el biaix de confirmació, el cervell ve equipat amb altres hàbits d'autoservei que ens permeten justificar les nostres percepcions i creences com si fossin exactes, realistes i imparcials. El psicòleg social Lee Ross anomena aquest fenomen "realisme ingenu", la convicció incontestable de què percebem els objectes i els esdeveniments amb claredat "tal com són en realitat". Donem per suposat que les altres persones raonables veuen les coses com nosaltres les veiem. Si discrepen de nosaltres, és obvi que no hi veuen amb claredat. El realisme ingenu crea un laberint lògic perquè pressuposa dues coses: En primer lloc, que les persones obertes de ment i justes han d'estar d'acord en una opinió raonable; i en segon lloc, que les opinions que jo sostinc han de ser raonables; si no ho fossin, jo no les sostindria. En conseqüència, si puc fer que els meus oponents s'asseguin i m'escoltin mentre els explico com són les coses en realitat, hauran d'estar d'acord amb mi. I si no hi estan, ha de ser perquè són parcials.

Allò de què parla Ross, ho coneix a partir d'experiments realitzats al seu laboratori i a partir dels seus esforços per reduir l'amarg conflicte entre israelians i palestins. Fins i tot quan cada bàndol reconeix que l'altre costat percep els temes de forma diferent, cada un pensa que l'altre és parcial, mentre que ell és objectiu i les percepcions pròpies de la realitat haurien de proporcionar la base per a una solució. En un experiment, Ross prengué les propostes de pau elaborades pels negociadors israelians, les etiquetà com propostes palestines i demanà a ciutadans israelians que les avaluessin. "Als israelians els agradaven les propostes palestines atribuïdes a Israel més que les propostes d'Israel atribuïdes als palestins," diu. "Si la teva pròpia proposta no t'agradarà si ve de l'altre

costat, quina possibilitat hi ha que la proposta *de l'altre* t'agradi quan realment vingui de l'altre costat?"

Més a prop de nosaltres, el psicòleg social Geoffrey Cohen descobrí que els demòcrates donarien suport a una proposta molt restrictiva en l'àmbit del benestar, una associada normalment als republicans, si creien que havia estat proposada pel Partit Demòcrata, i que els republicans donarien suport a una generosa política de benestar si creien que venia del Partit Republicà. Etiquetar una mateixa proposta com a provinent de l'altre costat és tant com demanar la gent que donin suport a una política proposada per Hitler o per Àtila, rei dels Huns. Cap d'ells s'adona del seu punt cec -que estan influïts per la posició de la seva part. En canvi, tots pretenen que les seves creences se segueixen lògicament del seu estudi detallat de la política en qüestió, guiats per la seva filosofia general de govern.

És immensament difícil superar aquest punt cec, fins i tot quan fer-ho forma part de la teva feina. Considerem el repte pels membres del Tribunal Suprem, la feina dels quals és, tal com observà el jutge Oliver Wendell Holmes Jr., protegir la garantia de la primera esmena de "llibertat per al pensament que odiam." És una dissonància molt difícil de superar, encara que molts jutges imaginem que superem el repte. Però segons un estudi de 4.519 vots dels jutges del Tribunal Suprem en uns cinc-cents casos entre 1953 i 2011, els jutges van ser més partidaris de defensar la llibertat d'expressió quan estaven d'acord amb el que es deia. Per exemple, els membres conservadors del tribunal Roberts sentenciaren a favor dels oradors conservadors en un 65% de les ocasions, i a favor dels oradors liberals en un 21% de les ocasions. En el cas dels jutges liberals, la diferència no era tan elevada, més d'un 10%, però també preferiren votar a favor d'oradors amb els quals compartien filosofia política.

Pensem que els nostres judicis són menys parcials i més independents que els dels altres en part perquè confiem en la introspecció que ens mostra el que estem pensant i sentint, però no tenim cap manera de saber el que els altres realment estan pensant. I quan mirem cap a les nostres ànimes i cors, la necessitat d'evitar la dissonància ens assegura que tan sols nosaltres tenim els millors motius i els més honestos. Prenem la nostra implicació en un tema com una font de correcció i il·lustració ("he tingut sentiments molt durs durant anys sobre el control d'armes, per tant sé de què estic parlant"), però considerem que aquests sentiments personals per part d'altres que sostenen punts de vista diferents són una font de parcialitat ("No és possible que ella sigui imparcial sobre el control d'armes perquè ha tingut sentiments molt durs sobre el tema durant anys").

Cap de nosaltres és conscient dels seus punts cecs de la mateixa manera que els peixos no tenen consciència de l'aigua en què neden, però aquells que neden en les aigües del

privilegi tenen un motiu particular per romandre inconscients. Quan Marynia Farnham aconseguí fama i fortuna al llarg dels anys 40 i 50 aconsellant les dones que es quedessin a casa i eduquessin els fills o s'arriscarien a tornar-se frígides, neuròtiques i a perdre feminitat, no va veure cap inconsistència (o ironia) en el fet de tenir el privilegi de ser una doctora que no s'estava a casa educant els seus dos fills. Quan persones adinerades parlen dels desfavorits, rarament donen gràcies per la seva bona estrella de ser privilegiats, encara menys consideren que tal vegada són sobreprivilegiats. El privilegi és el seu punt cec. És invisible i no hi pensen dues vegades; justifiquen la seva posició social com una cosa a què tenen dret. D'una manera o d'una altra, tots nosaltres som cecs a algun privilegi que la vida ens ha proporcionat, fins i tot si aquests privilegis són temporals. Moltes persones que normalment van en avió a la cabina principal observen les persones de bussiness class i de primera classe com esnobs malgastadors, si no envejables. Imagina't, pagar tots aquests diners extra per un simple vol de sis hores! Però tan aviat com són ells els que paguen pels seients bussiness, la seva actitud desapareix, substituïda per una barreja autojustificadora de compassió i menyspreu envers els passatgers que tristament han anat passant davant d'ells cap a la classe general.

Els conductors no poden evitar tenir punts cecs en el seu camp de visió, però els bons conductors en són conscients; saben que és millor anar amb compte quan fan marxa enrere i quan canvien de carril si no volen topar amb les boques d'incendis o amb altres cotxes. Les nostres parcialitats innates, tal com assenyalen els experts legals, són "com les il·lusions òptiques en dos aspectes importants -ens porten a conclusions errònies a partir de les dades, i la seva correcció aparent persisteix fins i tot una vegada que se'ns ha mostrat l'engany." No podem evitar els nostres punts cecs psicològics, però si no som conscients de la seva existència, ens podem tornar imprudents sense ser-ne conscients, traspasant límits ètics i prenent decisions absurdes. La introspecció no ens ajuda per si sola a veure-hi bé, perquè tan sols confirmarà les nostres creences autojustificadores de què a nosaltres, personalment, no se'ns pot influir o corrompre i de què els nostres rebuigs i odís envers altres grups no són irracionals sinó raonables i justificats. Els punts cecs augmenten el nostre orgull i activen els nostres prejudicis.

La carretera cap a St. Andrews

El defecte més greu, jo diria, és no ser conscient de res

- *Thomas Carlyle, historiador i assagista*

Quan l'editorialista del New York Times Dorothy Samuels s'assabentà que el congressista Tom Delay, antic líder dels representants Republicans, havia acceptat de Jack Abramoff, un lobbista corrupte que aleshores era investigat, un viatge al llegendari camp de golf de St. Andrews a Escòcia, ella expressà la seva perplexitat. "He estat escrivint sobre les

febleses de poderosos funcionaris públics durant tants anys, que només confessaria amb una ordre judicial”, va escriure, “i encara no ho he assumit: per què algú arriscaria la seva reputació i la seva carrera per un obsequi d’un lobby com unes vacances en un complex turístic de luxe?”

Com succeí? La teoria de la dissonància ens dona la resposta: un pas cada vegada. Tot i que hi ha un munt de polítics descaradament corruptes que venen els seus vots als nombrosos contribuents de la seva campanya, molts polítics, gràcies als seus punts cecs, es pensen que són incorruptibles. Quan entren en política, accepten un dinar amb un lobbista perquè, després de tot, així funciona la política i és una manera eficaç d’obtenir informació sobre un projecte de llei pendent, no? “A més a més”, diu el polític, “els llobbistes, com qualsevol altre ciutadà, estan exercint el seu dret a la llibertat d’expressió. Jo només he d’escoltar: Jo decidiré com he de votar sobre la base de si el meu partit i els electors donen suport a aquest projecte de llei i sobre la base de si és el correcte per al poble americà.”

Malgrat tot, una vegada que has acceptat el primer petit incentiu i l’has justificat, has començat el teu descens per la piràmide. Si has dinat amb un llobbista per parlar d’aquella legislació pendent, per què no parlar de les coses en el camp de golf local? Quina és la diferència? És un lloc bonic per mantenir una conversa. I si has parlat de les coses en el camp de golf local, per què no acceptar un oferiment amigable d’anar a un camp millor a jugar amb ell o ella, per exemple a St. Andrews a Escòcia? Què té de dolent, això? En el moment en què el polític és a la base de la piràmide, havent acceptat i justificat incentius cada vegada més generosos, el públic està cridant, “Què té de *dolent*? Estàs de broma?” A primera vista, el polític no està de broma. Dorothy Samuels ho diu bé: Qui posaria en perill la carrera i la reputació per un viatge a Escòcia? Ningú, si aquesta fos la primera oferta, però molts de nosaltres ho faríem si aquesta oferta hagués estat precedida per moltes altres més petites que hem acceptat. L’orgull, seguit de l’autojustificació, pavimenta la carretera cap a Escòcia.

Conflicte d’interessos i política són sinònims, i tothom entén les còmodes col·laboracions que els polítics forgen per preservar el seu poder a expenses del benestar general. És més difícil de veure que un procés exactament igual afecta jutges, científics, metges, i altres professionals que estan orgullosos de la seva independència intel·lectual en benefici de la justícia, del progrés científic, o de la salut pública. La seva formació i cultura promouen el valor capital de la imparcialitat, de manera que moltes persones d’aquestes especialitats s’indignen davant del mínim suggeriment que els interessos financers o personals podrien contaminar el seu treball. El seu orgull professional fa que es vegin a si mateixos per damunt d’aquests temes. Sens dubte alguns estan en l’altre extrem, alguns jutges i científics són descaradament deshonestos, corromputs per l’ambició i els diners. Entre els dos extrems de rara integritat i deshonestedat flagrant estan la gran majoria que,

com que són humans, tenen el punt cec que tots els altres tenim. Malauradament, el més probable és que pensin que no el tenen, la qual cosa els fa més vulnerables a quedar enganxats.

Hi havia una època en què molts científics ignoraven l'ham del comerç. Quan el 1954 es preguntà Thomas Salk si patentaria la seva vacuna contra la pòlio, contestà "patentarieu el sol?" Que encantador però també que ingenu sembla avui el seu comentari; imagineu cedir la vostra descoberta a l'interès públic sense aconseguir alguns milions de dòlars per vosaltres. La cultura de la ciència valorava la separació entre la ciència i el comerç, i les universitats mantenien un tallafoc entre elles. Com que els científics obtenien el seus diners del govern o de fundacions independents, quedaven més o menys lliures per dedicar anys a la investigació d'un problema que podia, o no, donar resultats, des del punt de vista intel·lectual o pràctic. Un científic que fos popular o tragués profit de les seves descobertes, era mirat amb suspicàcia, si no amb menysteniment. "Es considerava impropï d'un biòleg estar pensant en alguna mena d'empresa comercial i alhora fer recerca bàsica" diu l'especialista en bioètica i científic Sheldon Krinsky. "No semblava que ambdues coses es poguessin barrejar. Però quan les figures capdavanteres del camp de la biologia van començar a trobar, de forma intensiva, sortides comercials i projectes d'enriquiment ràpid, van contribuir a canviar l'ètica del camp. Ara són els científics amb interessos múltiples els que tenen el prestigi."

El punt crític del tomb es produí el 1980, quan el Tribunal Suprem establí que es podien patentar bacteries modificades genèticament amb independència del procés de desenvolupament. Això vol dir que pots obtenir la patent per haver descobert un virus, alterat una planta, aïllat un gen, o modificat qualsevol altre organisme viu, com si fos un "producte de manufactura". La febre de l'or estava en marxa -la carretera dels científics cap a St. Andrews. Poc després, molts professors de biologia molecular treballaven al consell assessor de les corporacions de biotecnologia i tenien accions en empreses que venien productes basats en la seva recerca. Les universitats que buscaven noves fonts d'ingressos començaren a establir oficines de propietat intel·lectual i a oferir incentius a les facultats que patentessin els seus descobriments. Al llarg dels anys vuitanta, el clima ideològic canvià des de la valoració de la ciència per si mateixa o pel seu interès de cara a la població, a la valoració de la ciència pels beneficis que podia generar en els interessos particulars. Es van promulgar modificacions importants en les lleis fiscals i de patents, el finançament federal de la recerca declinà de forma brusca, i els beneficis fiscals provocaren un fort increment del finançament per part de la indústria. La indústria farmacèutica fou desregulada, i en una dècada s'havia convertit en uns dels negocis més lucratius als Estats Units.

I aleshores començaren a esclatar escàndols relacionats amb conflictes d'interessos per part d'investigadors i metges. Les grans farmacèutiques estaven produint nous

medicaments que salvaven vides, però també medicaments innecessaris en el millor dels casos, i perillosos en el pitjor; més de tres quartes parts dels medicaments aprovats entre el 1989 i el 2000 no eren més que millores mínimes de medicaments prèviament existents, costaven prop del doble i eren més perillosos. Cap al 1999, set medicaments importants, inclosos Rezulin i Lotronex, havien estat retirats del mercat per motius de seguretat. Cap era necessari per salvar vides (un contra l'acidesa, una pastilla per aprimar, un calmant, un antibiòtic) i cap era millor que altres medicaments més antics i més segurs. Però aquests set medicaments foren responsables de 1002 morts i milers de complicacions preocupants.

El públic ha reaccionat a aquestes notícies no tan sols amb la ira que acostuma a sentir envers els polítics deshonestos, sinó també amb consternació i sorpresa. Com poden promoure els científics i els metges un medicament que saben que és perjudicial? No poden veure que s'estan venent? Com poden justificar el que estan fent? Certament, alguns investigadors, com alguns polítics, són corruptes i saben de sobra el que estan fent. Estan fent allò pel que els van contractar: obtenir els resultats que els seus patrons volen i suprimir els resultats que els seus patrons no volen ni sentir, tal com havien fet durant dècades els investigadors de les companyies de tabac. Però almenys els grups d'interès públic, les agències de vigilància i els científics independents poden fer sonar el xiulet de tant en tant davant de la recerca dolenta o enganyosa. El perill més important de cara al públic ve de l'autojustificació de científics i metges benintencionats que, a causa de la seva necessitat de reduir la dissonància, creuen de veritat que estan per damunt de la influència dels seus finançaments empresarials. Però, com una planta que es gira cap al sol, es giren cap als interessos dels seus patrocinadors fins i tot sense ser-ne conscients.

Com ho sabem? Una forma és a través d'estudis experimentals que avaluen el criteri d'un expert i determinen si aquest criteri canvia depenent de qui paga per ell. En un experiment d'aquests els investigadors pagaren la tarifa normal a 108 psicòlegs i psiquiatres forenses perquè revisessin els expedients de quatre casos idèntics d'agressió sexual i, emprant les mateixes mesures validades d'avaluació de riscos, presentessin les seves opinions sobre si era més o menys probable que aquests homes reincidissin. Quan els experts utilitzen aquestes mesures en situacions sense confrontació, l'acord és molt alt. Però en aquest estudi, a alguns experts se'ls digué que havien estat contractats per la defensa; a d'altres se'ls digué que havien estat contractats per l'acusació. I com a resultat, la seva valoració s'inclinà cap al seu suposat pagador: els que creien que estaven treballant per l'acusació van assignar als agressors puntuacions de risc més altes, i els que creien que estaven treballant per la defensa van assignar puntuacions de risc més baixes.

Una altra forma de mesurar els efectes subtils del patrocini és comparar els resultats d'estudis finançats de forma independent amb resultats d'estudis finançats per la indústria, que revelen de forma consistent una parcialitat envers el finançador.

- Dos investigadors seleccionaren 161 estudis, tots publicats durant el mateix període de sis anys, sobre els possibles riscos per la salut humana de quatre productes químics. Tan sols un 14% dels estudis finançats per la indústria van trobar efectes nocius per la salut; un 60% dels finançats independentment van trobar efectes nocius.
- Un investigador examinà més de 100 estudis clínics controlats dissenyats per determinar l'efectivitat d'un nou medicament sobre les persones grans. Dels que estaven a favor de la medicació tradicional, un 13% havien estat finançats per companyies farmacèutiques, i un 87% per institucions sense afany de lucre.
- Dos estudiosos danesos examinaren 159 estudis clínics que s'havien publicat entre 1997 i 2001 al *British Medical Journal*, on es demanava als autors que declarassin potencials conflictes d'interessos. Els estudiosos podien, doncs, comparar estudis en què els investigadors havien declarat conflictes d'interessos amb aquells en què no n'hi havia cap. Les troballes foren "força més positives respecte de la intervenció experimental" (per exemple, un nou medicament respecte d'un més antic) quan l'estudi havia estat finançat per una organització amb ànim de lucre.

Si la majoria dels científics finançats per la indústria no fan trampa de forma conscient, quina és la causa de la parcialitat envers el finançador? Els estudis clínics de medicaments nous són complicats per diversos factors, que inclouen la llargada del tractament, la gravetat de la malaltia dels pacients, els efectes col·laterals, la dosificació del nou medicament, i la variabilitat entre els pacients tractats. La interpretació dels resultats rarament és clara i sense ambigüitats; és per això que tots els estudis científics s'han de repetir i refinar, i molts resultats estan oberts a diferències legítimes d'interpretació. Si ets un científic imparcial i la teva recerca apunta a un resultat ambigu però preocupant sobre el teu nou medicament, potser un lleuger increment del risc d'atac de cor o una embòlia, pots dir, "És problemàtic; investiguem més. Aquest increment del risc és una casualitat, és causat pel medicament, o els pacients eren inusualment vulnerables?"

En canvi, si estàs incentivat per mostrar que el teu nou medicament és efectiu i millor que els antics, t'inclinaràs a minimitzar els teus dubtes i a resoldre l'ambigüitat a favor de l'empresa. "No és res. No cal investigar més." "Aquells pacients estaven completament malalts, de tota manera." "Considerarem que el medicament és segur fins que es provi el contrari." Aquest va ser el raonament dels investigadors finançats per Merk que havien estat estudiant Vioxx, l'analgèsic multimilionari de la companyia, abans que científics independents trobessin proves dels riscos del medicament.

També pots estar interessat en buscar només proves que afavoreixin la teva hipòtesi i els desitjos del teu patrocinador. El 1998, un equip de científics van informar la prestigiosa revista mèdica *The Lancet* que havien trobat una correlació positiva entre l'autisme i les vacunes infantils. Com és natural, aquest estudi generà una alarma enorme entre els pares i va fer que molts deixessin de vacunar els seus fills. Sis anys més tard, deu dels tretze científics involucrats en aquest estudi es van retractar d'aquest resultat en particular i van revelar que l'autor principal, Andrew Wakefield, tenia un conflicte d'interessos que no havia declarat a la revista: estava dirigint una recerca a favor de la defensa dels advocats que representaven els pares de nens autistes. Wakefield havia rebut més de vuit-cents mil dòlars per determinar si hi havia fonaments per tirar endavant una acció legal, i ell donà als advocats la resposta afirmativa de l'estudi abans de la seva publicació. "Entenem que tota aquesta informació hauria estat essencial per poder prendre una decisió sobre l'adequació, credibilitat i validesa de l'article, de cara a la seva publicació," va escriure Richard Horton, editor de *The Lancet*.

Però Wakefield no signà la retractació i no hi veia cap problema. "El conflicte d'interessos", va escriure en defensa seva, "es produeix quan la implicació en un projecte pot interferir o interfereix amb la valoració objectiva i desapassionada dels processos o dels resultats d'un altre projecte. No podem acceptar que el fet de saber que els nens afectats iniciarien més endavant accions legals, seguint la seva orientació i investigació clínica, va influir en el contingut o el to del [nostre previ] article... Emfasitzem que aquest no era un article científic sinó un informe clínic." Oh, de tota manera no era un article científic.

És clar que no coneixem els motius reals o els pensaments d'Andrew Wakefield sobre la seva recerca. Però sospitem que ell, com Stanley Berent en la nostra història inicial, es va convèncer a si mateix d'estar actuant de forma honesta, d'estar treballant correctament i de no estar influït pel fet d'haver rebut vuit-cents mil dòlars dels advocats. Però a diferència dels científics realment independents, ell no tenia cap incentiu per buscar evidències que refutessin la correlació entre vacunes i autisme, i tot l'incentiu per deixar de banda les explicacions alternatives. De fet, cinc estudis importants han trobat que no hi ha relació causal entre l'autisme i el timerosal, el conservant que se suposava que era la causa (el timerosal fou eliminat de les vacunes el 2001, sense cap conseqüència en la disminució del percentatge d'autisme). La correlació aparent era una coincidència, fruit del fet que l'autisme es diagnostica en els nens a la mateixa edat que són vacunats.

Però l'alarma de "les vacunacions causen autisme" va tenir efectes tràgics i persistents. Un important estudi epidemiològic va concloure que els programes de vacunació infantil havien evitat més de cent milions de casos de malalties contagioses greus des de 1924 i havien salvat entre tres i quatre milions de vides. Però quan alguns pares van deixar de

vacunar els seus fills, els índexs de xarampió i tos ferina començaren a créixer (La pitjor epidèmia de tos ferina des del 1959 es produí el 2012, amb 38.000 casos informats a tot el país). “Els americans han estat testimonis d’un increment d’hospitalitzacions i morts per malalties com tos ferina, xarampió, galteres i meningitis bacteriana,” escriu Paul Offit cap de la divisió de malalties infeccioses i director del centre d’educació per les vacunes a l’Hospital Infantil de Filadèlfia, “perquè alguns pares tenen més por de les vacunes que de les malalties que elles eviten.”

Hem assenyalat al primer capítol que sovint les persones segueixen defensant una creença molt després de saber racionalment que és errònia, i això és especialment cert si han fet moltes passes descendint per la piràmide en defensa d’aquesta creença errònia. En aquell moment, una obtenir informació que contradiu una creença sòlida en realitat pot resultar contraproductiu, fent que la persona sostingui la creença errònia encara amb més fermesa. Brendan Nyhan i els seus col·legues van donar a parelles de pares representatives de tot el país diversos tipus d’informació científica que calmava les seves preocupacions sobre les vacunes: informació sobre els riscos de malaltia, una història dramàtica del que pot succeir si no es vacuna un nen, fins i tot imatges tràgiques de nens malalts. Els pares que havien tingut sentiments contradictoris o negatius envers les vacunes en realitat es van tornar *menys* disposats a admetre que vacunarien els seus fills. Estaven convençuts que les vacunes no causaven autisme, però van presentar altres preocupacions o vagues disconformitats per justificar la seva resistència a vacunar. (Nyhan va obtenir els mateixos resultats amb persones que no es vacunaven contra la grip perquè creien erròniament que la vacuna causava la grip).

Aquest és el llegat persistent de l’autojustificació, perquè molts dels alarmistes antivacunes mai van dir, “estàvem equivocats, i mira el mal que hem causat.” Andrew Wakefield, a qui les autoritats mèdiques britàniques van retirar la llicència, manté el seu punt de vista que les vacunes causen autisme. “No desistiré,” digué en un comunicat de premsa. “Aquest tema és massa important” El 2015, després d’un extens focus de xarampió que havia començat a Disneylàndia, Barbara Loe Fisher, presidenta d’una organització antivacuna, digué que tot el problema era simplement publicitat dissenyada per ocultar els errors de les vacunes. El seu lloc web, suposem, és a Fantasylàndia.

Regals que segueixen donant de si

Els metges, com els científics, volen creure que la seva integritat no pot perillar. Però cada vegada que accepten un honorari o un altre incentiu per realitzar determinades proves i processos, per adreçar alguns dels seus pacients cap a proves clíniques, o per prescriure un medicament nou i car que no és millor o més segur que l’antic, estan posant a la balança la salut dels seus pacients i els seus interessos financers particulars. El seu punt

cec els ajuda a inclinar la balança a favor seu, i aleshores ho justifiquen: “Si una empresa farmacèutica ens vol donar plomes, llibretes, calendaris, dinars, honoraris, o petites pagues de consultoria, per què no? No se’ns pot comprar amb quincalla i amb pizzes.” Segons els estudis, els metges consideren que els petits regals són més acceptables que els grans regals. L’Associació Mèdica Americana hi està d’acord, aprovant l’acceptació dels regals dels representants farmacèutics sempre que un regal concret no tingui un valor de molt més de cent dòlars. L’evidència mostra, però, que a molts metges els influeixen més els regals petits que els grans.

Les empreses farmacèutiques ho saben. Un estudi d’una mostra aleatòria a escala nacional d’uns tres mil metges d’atenció primària i especialistes posa de manifest que el 84% reconeix haver rebut alguna forma de compensació de la indústria farmacèutica -mostres de medicaments, aliments i begudes, reemborsaments, pagaments per serveis. Segons els Centres de Serveis de Medicare i Medicaid, en els cinc mesos entre l’agost i el desembre de 2013, les companyies farmacèutiques i els fabricants de dispositius van pagar un total de 35.000 milions als professionals de salut i als hospitals universitaris, una quantitat que incloïa uns 380 milions de dòlars en honoraris per xerrades i consultes a 456.000 metges -i aquella primera estimació es provà que quedava curta en uns mil milions. Alguns d’aquests doctors obtenien més de mig milió pels seus serveis, però la gran majoria obtenien quincalla d’oficina, viatges pagats, programes de “continuació de la formació mèdica” (on l’única “educació” era sobre la nova medicació de l’empresa), i “formació no acreditada.”

El motiu pel qual les grans farmacèutiques gasten tant en petits regals així com en grans obsequis és ben conegut pels venedors, llobbistes i psicòlegs socials: rebre un regal provoca un desig implícit de reciprocitat. Els venedors de Fuller Brush van entendre aquest principi fa dècades quan van ser pioners de la tècnica del peu a la porta: dóna a la mestressa de casa un petit raspall de regal, i no et tancarà la porta als nassos. I una vegada que no t’ha tancat la porta als nassos, estarà més inclinada a deixar-te passar, i potser a comprar els teus raspalls cars. Robert Cialdini, que ha passat molts anys estudiant les tècniques de persuasió i influència, observà de forma sistemàtica com els membres de Hare Krishna recaptaven diners als aeroports. Demanar una donació als viatgers cansats no funcionava; les sol·licituds només aconseguien que els viatgers s’enfadessin amb ells. Així que als Krisnas se’ls acudí una idea millor: dirigir-se a un viatger i posar-li una flor a la mà o enganxar-l’hi a la jaqueta. Si refusava la flor i intentava retornar-la, el Krisna no ho acceptava i deia, “és el nostre regal per tu.” Tan sols aleshores el Krisna demanava una donació. Aquesta vegada era més probable que la sol·licitud es concedís, perquè el regal de la flor havia establert un sentiment de deute i obligació en el viatger. Com pagar el regal? Amb una petita donació... i potser la compra d’una edició encantadora i sobrevalorada del Bhagavad Gita.

Eren conscients els viatgers de la força de la reciprocitat que afectava la seva conducta? En absolut. Però una vegada que la reciprocitat fa efecte, ve l'autojustificació: "Sempre havia volgut una còpia del Bhagavad Gita; què és això exactament?" El poder de la flor és inconscient. "Només és una flor", diu el viatger. "Només és una pizza", diu el metge resident. "Només és una petita donació per un simposi educatiu", diu el metge. Però el poder de la flor és una explicació de per què la quantitat de contactes que tenen els metges amb representants farmacèutics té una correlació positiva amb el cost dels medicaments que recepten." Aquest representant ha estat contundentment persuasiu sobre aquesta nova medicació; tal vegada podria provar-la; als meus pacients els podria anar bé." Una vegada has acceptat el regal, tant és que sigui petit, comença el procés. Sentiràs la urgència de donar alguna cosa a canvi, encara que només sigui, al començament, la teva atenció, la teva voluntat d'escoltar, la teva simpatia envers qui et fa el regal. És possible que estiguis més disposat a donar la teva prescripció, la teva decisió, el teu vot. La teva conducta canvia, però, gràcies als punts cecs i a l'autojustificació, la percepció de la teva integritat intel·lectual i professional es manté intacta. A una amiga nostra li van prescriure una medicació que tenia una llarga llista de contraindicacions. Quan buscà una web independent que informava que tota la recerca sobre aquesta medicació l'havia realitzada l'empresa farmacèutica que l'havia fabricada, ho assenyala al seu doctor. Ell va dir, "I quina diferència hi ha?"

Carl Elliott, un especialista en bioètica i filòsof que també és doctor en medicina, ha escrit extensament sobre les formes en què els petits regals atrapen els seus receptors. El seu germà Hal, un psiquiatre, li va explicar com va acabar en l'equip de conferenciant d'una gran empresa farmacèutica: primer li van demanar que fes una xerrada sobre depressió a un grup comunitari. "Per què no?", va pensar; seria un servei públic. Després li van demanar de parlar del mateix tema en un hospital. Després van començar a fer suggeriments sobre el contingut de la seva xerrada, demanant-li que parlés no de la depressió sinó dels antidepressius. Més tard li van dir que podien col·locar-lo en un circuit nacional de conferències, "on hi ha diners de veritat". Més tard li van demanar que fes una conferència sobre el seu antidepressiu. Mirant enrere, Hal deia al seu germà:

"És com si fossis una dona en una festa, i el teu patró et diu, "mira, fes-me un favor: sigues agradable amb aquell paio d'allà." I tu veus que el paio no està malament i tu estàs lliure, així que dius, "per què no? Pot ser agradable." Aviat et trobes anant cap a un prostíbul a Bangkok a la bodega de càrrega d'un avió sense identificació. I tu dius "caram, això no és el que jo havia acordat." Però aleshores t'has de preguntar: "Quan va començar la prostitució en realitat? No va ser a la festa?"

Avui en dia, fins i tot els professionals de l'ètica van a la festa; els gossos guardians són dominats per les guineus que ells estaven entrenats per capturar. Les indústries farmacèutiques i la biotecnologia estan oferint remuneracions per assessorament,

contractes i honoraris als especialistes en bioètica, les persones que escriuen sobre, entre altres coses, els perills o conflictes d'interessos entre metges i empreses farmacèutiques. Carl Elliott ha descrit la justificació dels seus col·legues per acceptar diners: "Als defensors de l'assessoria empresarial sovint se'ls posen els pèls de punta quan es suggereix que acceptar diners de la indústria compromet la seva imparcialitat o els fa ser uns crítics morals menys objectius," escriu. "L'objectivitat és un mite, em va dir [l'especialista en bioètica Evan] DeRenzo, presentant arguments de la filosofia feminista per reforçar la seva causa. 'No crec que hi hagi cap persona viva compromesa en una activitat que no tingui gens d'interès en com resultarà.'" Aquí teniu a la vostra disposició un hàbil reductor de dissonància -"l'objectivitat perfecta és impossible de tota manera, així que puc acceptar aquesta retribució per assessorament."

Thomas Donaldson, director del programa d'ètica a la Wharton School, justificà aquesta pràctica comparant els assessors ètics amb les empreses independents de comptabilitat que una empresa podria contractar per auditar les seves finances. Per què no auditar la seva ètica? Aquest intent d'autojustificació tampoc ha aconseguit superar Carl Elliott. "L'anàlisi ètica no s'assembla gens a una auditoria financera", diu. "Una transgressió comptable es pot detectar i verificar, però com pots detectar les transgressions d'un assessor ètic?" "Com expliques la diferència entre un assessor ètic que ha canviat la seva mentalitat per raons legítimes i un que ha canviat la seva mentalitat per diners? Com distingeixes entre un assessor que ha estat contractat per la seva integritat d'un que ha estat contractat perquè dóna suport als plans de l'empresa?" Potser encara podem estar agraïts, diu Elliot amb sarcasme, que el Consell d'Assumptes Ètics i Jurídics de l'Associació Mèdica Americana presentés una iniciativa d'educar els metges sobre els problemes ètics relacionats amb l'acceptació de regals de la indústria farmacèutica. Aquesta iniciativa fou finançada amb 590.000 dòlars en regals d'Eli Lilly and Company, GlaxoSmithKline, Pfizer, el U.S. Pharmaceutical Group, AstraZeneca Pharmaceuticals, la Bayer Corporation, Procter and Gamble i Wyeth-Ayerst Pharmaceutical.

Una relliscada del cervell

Al Campanis era un bon home, fins i tot un home dolç, però també un home equivocat que havia comès un error colossal en els seus 81 anys sobre la Terra -un error que l'hauria de definir per sempre més.

- *Mike Littwin, periodista esportiu*

El 6 d'abril de 1987, *Nightline*, va dedicar tot el seu show al quarantè aniversari del debut de Jackie Robinson a la Gran Lliga. Ted Koppel entrevistà Al Campanis, director general de Los Angeles Dodgers, que havia format part de l'organització dels Dodgers des de 1943 i que havia estat company d'equip de Robinson al Montreal Royals el 1946. Aquell any, Campanis havia donat un cop de puny a un jugador fanàtic que havia insultat Robinson i, posteriorment, defensà l'admissió de jugadors negres a la Gran Lliga de Beisbol. I després, a la conversa amb Koppel, Campanis posà el seu cervell en pilot automàtic. Koppel preguntà a Al, un vell amic de Jackie Robinson, per què no hi havia mànagers, directors generals, o propietaris negres al beisbol. Al principi, Campanis es mostrà evasiu -has de pagar les teves quotes treballant a les lligues menors; no hi ha gaire paga quan estàs treballant per ascendir- però Koppel el pressionà:

Koppel: Sí, però tu saps en el fons del teu cor... tu saps que això són tonteries. Vull dir que hi ha un munt de grans jugadors de beisbol negres que desitjarien estar en llocs de direcció, i imagino que el que t'estic demanant en realitat és que ho destapis una mica. Simplement explica'm per què penses que passa. Encara hi ha molt de prejudici al beisbol?

Campanis: No, no crec que sigui un prejudici. Crec en realitat que ells poden no tenir algunes de les coses que es necessiten per ser, diguem, un mànager de camp, o potser un director general.

Koppel: Realment creus això?

Campanis: Bé, no dic que tots, però certament són curts. Quants quarterbacks tens? Quants pitchers tens que siguin negres?

Dos dies després d'aquesta entrevista i de les protestes del públic que provocà, els Dodgers acomiadaren Campanis. Un any més tard, va dir que ell, quan es va fer l'entrevista, "estava destrossat" i per tant no era ell mateix del tot.

Qui era el Al Campanis real? Un fanàtic o una víctima de la correcció política? Cap dels dos. Era un home que aprecià i respectà els jugadors negres que va conèixer, que defensà Jackie Robinson quan fer-ho no estava de moda ni era el que s'esperava que fes, i que tenia un punt cec: pensava que els negres eren capaços de ser grans jugadors, però no eren prou intel·ligents per ser mànagers. I en el fons del seu cor, va explicar a Koppel, no veia què hi havia d'erroni en aquesta actitud: "No crec que sigui un prejudici", digué. Campanis no estava mentint o fugint d'estudi. Però, com a director general, estava en situació de recomanar la contractació d'un mànager negre, i el seu punt cec li impedia fins i tot considerar aquesta possibilitat.

De la mateixa manera que podem identificar la hipocresia en qualsevol menys en nosaltres mateixos, i de la mateixa manera que resulta obvi que als altres els poden influir

els diners però a nosaltres no, així mateix exactament podem detectar els prejudicis en qualsevol però no en nosaltres. Gràcies als nostres punts cecs que protegeixen el nostre ego, no és possible que tinguem un prejudici, que és un sentiment irracional o malintencionat envers tots els membres d'un altre grup. Com que nosaltres no som irracionals ni malintencionats, tots els sentiments negatius que tenim envers un altre grup estan justificats; les nostres aversions són racionals i ben fonamentades. Són els sentiments negatius de l'altre grup el que ens cal suprimir. Tal com els hassidis que trucaven a la porta dels Sense Prejudicis al Museu de la Tolerància, nosaltres no podem notar els nostres propis prejudicis.

Els prejudicis sorgeixen de la tendència de la ment humana a percebre i processar la informació en categories. *Categories* és una paraula més bonica i més neutra que *Estereotips*, però és el mateix. Els psicòlegs cognitius consideren els estereotips mecanismes d'estalvi d'energia que ens permeten prendre decisions eficients sobre la base d'experiències passades; ens ajuden a processar informació nova ràpidament, a recuperar els records, a identificar les diferències reals entre grups, i a predir, sovint amb un encert considerable, com es comportaran o pensaran els altres. Ens refiem sàviament dels estereotips i de la informació ràpida que ens ofereixen per evitar els perills, acostar-nos a possibles noves amistats, triar una escola o una feina en lloc d'una altra, o decidir que *aquella* persona enmig d'una sala atapeïda serà l'amor de les nostres vides.

Aquest és l'aspecte positiu. L'aspecte negatiu és que els prejudicis anivellen les diferències dins de la categoria que estem examinant i exagereu les diferències entre les categories. Els ciutadans dels estats vermells i els dels estats blaus² sovint es veuen els uns als altres com categories sense interseccions, però molts de Kansas volen que s'expliqui l'evolució a les seves escoles, i molts de Califòrnia s'oposen a qualsevol mena de control d'armes. Tots nosaltres reconeixem la diversitat dins del nostre gènere, partit, ètnia o país, però estem inclinats a generalitzar a partir de pocs contactes amb individus d'altres categories i a agrupar-los tots plegats en un *ells*. Aquest hàbit comença molt aviat. La psicòloga social Marilyn Brewer, que ha estat estudiant la naturalesa dels estereotips molts anys, explica que la seva filla va tornar una vegada de la llar d'infants queixant-se perquè "els nens són uns ploramiques". L'evidència de la criatura era que havia vist dos nens que ploraven el primer dia que passaven lluny de casa. Brewer, sempre científica, li preguntà si no hi havia també nenes que ploraven. "Oh, sí" digué la seva filla. "Però només *algunes*. Jo no plorava."

La filla de Brewer ja estava dividint el món, com fem tots, entre nosaltres i ells. *Nosaltres*, és la categoria social fonamental dins del sistema d'organització del cervell, i el concepte

2 Des de les eleccions presidencials del 2000 als Estats Units, els estats vermells i els estats blaus fan referència als estats on els votants trien el candidat del Partit Republicà (vermell) o el del Partit Demòcrata (blau). Des d'aleshores el terme s'usa per diferenciar entre els estats percebuts com a liberals i els percebuts com a conservadors. (Nota del Traductor)

està mentalment programat. Els pronoms *nosaltres* i *ells* són fins i tot poderosos senyals emocionals. En un experiment en què els participants creien que s'avaluaven les seves habilitats verbals, una síl·laba sense sentit com *xeh*, *yof*, *laj* o *wuh*, estava aparellada de forma aleatòria amb una paraula del propi grup (*nosaltres*, *nostre*, *ens*), amb una d'un altre grup (*ells*, *seu*), o, com a mesura de control, amb un altre pronom diferent (com ara *ell*, *ella* o *teu*). Havien d'avaluar les síl·labes segons que els fossin més o menys agradables. Us preguntareu per què algú havia de tenir un sentiment emocional envers una paraula sense sentit com *yof*, o pensar que *wuh* és més bonic que *laj*. Però els participants apreciaven més les síl·labes sense sentit relacionades amb paraules del propi grup que qualsevol altra paraula. Cap d'ells endevinava per què; ningú era conscient de com s'havien aparellat les paraules.

Però tan aviat com les persones creen una categoria anomenada *nosaltres*, perceben qualsevol que no hi pertanyi com un *no-nosaltres*. El contingut específic de *nosaltres* pot canviar en un instant: el *nosaltres* prudents del mig oest contra el *vosaltres* ostentosos de la costa, el *nosaltres* propietaris d'un Prius contra el *vosaltres* propietaris de vehicles tot-terreny devoradors de benzina, el *nosaltres* fans dels Boston Red Sox contra el *vosaltres* fans dels Los Angeles Angels (per triar un exemple a l'atzar que casualment descriu els dos *nosaltres* durant la temporada de beisbol). La "Nosaltresitat" es pot manufacturar en un minut al laboratori, tal com demostraren Henri Tajfel i els seus col·legues en un experiment clàssic amb escolars britànics. Tajfel mostrà als nois diapositives amb un nombre variable de punts i els demanà que endevinessin quants punts hi havia. Va dir a alguns d'ells, de forma arbitrària, que eren sobrevaloradors, i a d'altres que eren infravaloradors, i després els demanà que fessin una altra feina. En aquesta fase, tenien la possibilitat atorgar una puntuació a altres nois identificats com a sobrevaloradors o infravaloradors. Encara que cada noi treballava sol a la seva habitació, gairebé tots assignaren més puntuació als nois que creien que eren com ells, un sobrevalorador o un infravalorador. Quan van sortir de les seves habitacions, els altres nois els preguntaren tu què eres? Les respostes rebien aclamacions dels que eren com ells i esbroncs dels altres.

Òbviament, algunes categories de *nosaltres* són més fonamentals per la nostra identitat que la classe de cotxe que conduïm o la quantitat de punts que ens sembla que hi ha en una diapositiva -gènere, sexualitat, religió, ètnia i nacionalitat, per començar. Sense sentir-nos units a grups que donen sentit, identitat i propòsit a les nostres vides, patiríem la sensació intolerable de ser com bales llançades topant aquí i allà en un univers caòtic. Per tant, farem el que calgui per conservar aquestes unions. Els psicòlegs evolucionistes argumenten que l'etnocentrisme -la creença que la nostra pròpia cultura, país o religió és superior a totes les altres- ajuda a la supervivència perquè reforça els nostres vincles amb els nostres grups socials primaris i d'aquesta manera augmenta la nostra disposició a treballar, lluitar i, ocasionalment, morir per ells. Quan les coses van bé, molts de *nosaltres* sentim molta tolerància envers altres cultures i religions -i fins i tot envers l'altre sexe!-

però quan estem enfadats, angoixats o amenaçats, els nostres punts cecs s'activen automàticament. *Nosaltres* tenim les qualitats humanes de la intel·ligència i les emocions intenses, però *ells* són estúpids, *ells* són ploràmiques, *ells* desconeixen el significat de l'amor, la vergonya, la pena o el penediment.

El mateix fet de pensar que *ells* no són tan intel·ligents o raonables com *nosaltres* ens fa sentir més pròxims a aquells que són com nosaltres. Però, i això és igual d'important, ens permet justificar com els tractem a *ells*. Al Campanis, creient que als negres els faltava "el necessari" per ser mànagers, va refusar de contractar-ne cap. Però la teoria de la dissonància cognitiva ens mostra que el camí entre les actituds i l'acció va en ambdues direccions. Sovint és la discriminació la que genera l'estereotip autojustificador; Al Campanis, sense la disposició o el coratge necessaris per convèncer l'organització dels Dodgers de contractar un mànager negre, justificà la seva incapacitat d'actuar dient-se a si mateix que de totes maneres els negres no podien fer la feina. De la mateixa manera, si hem esclavitzat membres d'un altre grup, els hem privat d'una educació o d'una feina decent, hem impedit que envaeixin els nostres territoris professionals o els hem negat els seus drets humans, aleshores invoquem estereotips sobre ells per justificar les nostres accions. Persuadint-nos que ells són indignes, ineducables, incompetents, amb dificultats inherents per les matemàtiques, immorals, dolents, estúpids, o fins i tot subhumans, nosaltres evitem sentir-nos culpables o no ètics pel que fa a com els tractem. I sens dubte evitem sentir que tenim prejudicis. Fins i tot ens estimem algunes d'aquestes persones, sempre que sàpiguen quin és el seu lloc, que, per descomptat, no és aquí al nostre club, la nostra universitat, la nostra feina, el nostre barri. Breument, usem els estereotips per justificar un comportament que, sense ells, ens faria sentir malament respecte de la classe de persones que som o el tipus de país on vivim.

Però, atès que tothom pensa en categories, per què tan sols algunes persones sostenen prejudicis aferrissats, apassionats cap a altres grups? Al Campanis no tenia prejudicis en el sentit de tenir una forta antipatia emocional cap als negres; sospitem que se'l podia haver convençut que els jugadors negres poden ser bons mànagers. Un estereotip pot inclinar-se o fins i tot trencar-se sota el pes de la informació desconfirmadora, però el distintiu del prejudici és que és impermeable al raonament, l'experiència i el contra-exemple. En la seva obra intemporal *The Nature of Prejudice*, escrita el 1954, el psicòleg social Gordon Allport va descriure les respostes característiques d'un home amb prejudicis quan s'enfronta a evidències que contradiuen la seva creença:

Mr X: El problema amb els jueus és que tan sols els importa el seu propi grup.

Mr Y: Però el rècord de la campanya del Community Chest posa de manifest que ells, en proporció al seu nombre, van fer donacions més generoses a les organitzacions benèfiques que els no jueus.

Mr X: Això demostra que sempre estan intentant comprar favors i immiscir-se en els afers dels cristians. No pensen en res més que en els diners; és per això que hi ha tants banquers jueus.

Mr Y: Però un estudi recent mostra que el percentatge de jueus en el negoci bancari és mínim, molt més petit que el percentatge de no jueus.

Mr X: És precisament això; no entren en negocis respectables; tan sols estan en el negoci del cinema o dirigeixen clubs nocturns.

Allport clava a la perfecció els processos de pensament de Mr. X. Aquest ni tan sols intenta respondre a les evidències de Mr.Y; només va lliscant cap a un altre motiu de la seva aversió cap als jueus. Quan una persona té un prejudici, igual que quan té una ideologia política, no l'abandona amb facilitat, fins i tot si l'evidència contradiu de forma irrefutable una justificació fonamental. Més aviat, presentarà una altra justificació a fi de preservar la seva creença o de racionalitzar la seva forma d'actuar. Suposem que el nostre raonable Mr. Y et diu que els insectes són una gran font de proteïnes i que el sensacional nou xef de Slugs and Bugs Diner està oferint entrants deliciosos que contenen puré d'erugues. Sortiràs corrent a tastar aquesta aventura culinària? Si tens un prejudici respecte de menjar insectes, probablement no, encara que aquest xef hagi aparegut a la portada de la secció de gastronomia del New York Times. Trobaràs, com el fanàtic Mr. X, alguna altra raó per justificar-ho. Diràs a Mr. Y, "Ai uix! els insectes són lletjos i tous". "És clar", dirà ell, "digues ara, per què menges llagosta i ostres crues?"

Un prejudici adquirit és difícil de desallotjar. Com va dir el gran jurista Oliver Wendell Holmes Jr., "provar d'educar un fanàtic és com il·luminar la pupil·la d'un ull -es contrau". La majoria de les persones gastaran un munt d'energia mental per evitar canviar els seus prejudicis, sovint despatxant les evidències contràries com a "excepcions que confirmen la regla" (ens preguntem què refutaria la regla.) L'afirmació "Però alguns dels meus millors amics són [X]," ben mereixedora de les burles que ara suscita, ha persistit perquè és una forma eficient de resoldre la dissonància cognitiva creada quan un prejudici topa de front amb una excepció. Quan Elliot es traslladà a Minneapolis fa anys per ensenyar a la Universitat de Minnesota, una veïna li va dir "vostè és jueu? Però vostè és molt més agradable que..." Ella s'aturà. "Del que esperava" va acabar dèbilment. En admetre que Elliot no encaixava en el seu estereotip, es va poder sentir comprensiva i generosa, tot i mantenir el seu prejudici bàsic contra la categoria general dels jueus. A ella li semblava que li estava fent un compliment: "És molt més agradable que tots aquells de la seva... raça."

Jeffrey Sherman i els seus col·legues han realitzat una sèrie d'experiments que demostren l'esforç que poden fer les persones amb forts prejudicis per aconseguir mantenir la consonància entre els seus prejudicis i la informació inconsistent amb ells. En realitat, posen més atenció a aquesta informació inconsistent que a la informació

consistent, perquè, com Mr. X i la veïna de Minnesota, necessiten descobrir com explicar l'evidència dissonant. En un experiment, a alumnes heterosexuels se'ls demanà que avaluessin un home gai, Robert, al que es va descriure fent vuit coses que eren consistents amb l'estereotip gai (per exemple, que havia estudiat dansa interpretativa), i vuit coses que eren inconsistents (per exemple, que havia anat a veure un partit de futbol un diumenge). Els participants antigai van tergiversar l'evidència sobre Robert i després el van descriure com molt més femení que els estudiants sense prejudicis, mantenint així el seu prejudici. Per resoldre la dissonància provocada pels fets inconsistents, els van explicar com un artifice de la situació. És clar! Robert va anar a veure un partit de futbol perquè l'havia visitat el seu cosí Fred.

Avui en dia, a molts americans que tenen prejudicis descarats contra un grup particular no se'ls acudiria dir-ho, excepte en una audiència segura i amb idees semblants, atès que molt viuen i treballen en entorns on se'ls pot retreure, humiliar públicament, o acomiadar per dir una cosa que faci olor d'algun -isme. Malgrat tot, així com demana molt d'esforç mental mantenir un prejudici a despit de la informació conflictiva, també requereix esforç mental suprimir aquests sentiments negatius.

Els psicòlegs socials Chris Crandall i Amy Eshelman, repassant l'extensa literatura d'investigació, van trobar que sempre que les persones estan debilitades emocionalment -quan estan endormiscades, frustrades, enfadades, begudes o estressades- estan més disposades a expressar els seus prejudicis. Quan Mel Gibson fou arrestat per conduir begut i deixà anar una arenga antisemita, va argumentar, en la seva inevitable declaració de disculpa l'endemà, que "vaig dir coses que no crec que siguin veritat i que són infames. Estic profundament avergonyit de tot el que vaig dir... demano perdó per qualsevol conducta impròpia de mi, feta en el meu estat d'embriaguesa." Traducció: No era jo, era la beguda. Un bon intent, però l'evidència mostra clarament que si bé l'embriaguesa facilita que les persones expressin els seus prejudicis, no posa aquelles actituds a les seves ments. Per tant, quan les persones es disculpen dient "Jo no crec realment les coses que vaig dir; estava [cansat, angoixat, enfadat, begut]" -o, com Al Campanis, "destrossat"- podem estar ben segurs que realment les creuen.

Però moltes persones són infelices de creure-les, i això crea dissonància. "Detesto aquesta gent" col·lisiona amb la convicció igualment forta que dir-ho és moralment o socialment incorrecte. La gent que sent aquesta dissonància, suggereixen Crandall i Eshelman, desitgen arribar a alguna autojustificació que els permeti expressar les seves creences reals però continuant sentint que són morals i bons. "La Justificació," expliquen ells, "no implica la supressió, proporciona cobertura i protegeix una sensació d'autoimatge igualitarista i sense prejudicis." No és estrany que sigui un reductor de dissonància tan popular.

Per exemple, en un experiment típic, es va dir a uns estudiants blancs que haurien d'aplicar una descàrrega elèctrica a un altre estudiant, l'aprenent, aparentment com a part d'un estudi de bioalimentació. Els estudiants que treballaven amb un aprenent negre inicialment van aplicar descàrregues més baixes que els estudiants que treballaven amb un de blanc, reflectint un desig, potser, de mostrar que no tenien prejudicis. Després, els estudiants sentien per casualitat com l'aprenent feia comentaris despectius sobre ells, i naturalment això els va enfadar. Ara, tenint una nova oportunitat d'aplicar una descàrrega elèctrica, els estudiants que estaven treballant amb un aprenent negre van administrar nivells més alts de descàrrega que els estudiants que estaven treballant amb un aprenent blanc. El mateix resultat apareix en estudis sobre com els canadencs anglòfons es comporten amb els canadencs francòfons, els heterossexuals amb els homosexuals, els estudiants no jueus amb els estudiants jueus, i els homes amb les dones. Els participants controlen correctament els seus sentiments negatius sota condicions normals, però tan aviat com s'enfaden o es frustren, o la seva autoestima trontolla, expressen el seu prejudici directament perquè ara ho poden justificar: "No sóc una mala persona o amb prejudicis, sinó que ell m'ha insultat!",

D'aquesta manera, el prejudici és l'energia de l'etnocentrisme. Està amagat, endormiscat, fins que l'etnocentrisme el crida perquè faci la seva feina bruta, justificant les coses dolentes puntuals que els bons de nosaltres volem fer. Per exemple, a l'Oest americà del segle dinou, es van contractar immigrants xinesos per treballar a les mines d'or, ocupant llocs de treball potencials de treballadors blancs. Els diaris, dirigits per blancs, fomentaren el prejudici contra ells, descrivint els xinesos com a "depravats i viciosos", "grans golafres", "assedegats de sang i inhumans". Però només una dècada més tard, quan els xinesos van estar disposats a acceptar el treball perillós i dur de construir el ferrocarril transcontinental -treball que els treballadors blancs no estaven disposats a assumir- el prejudici públic contra ells va desaparèixer, substituït per l'opinió que els xinesos eren seriosos, treballadors i respectuosos de la llei. "Són iguals que els millors homes blancs," digué el magnat del ferrocarril Charles Crocker. "Són molt fiables, intel·ligents i compleixen els seus contractes." Després d'acabar el ferrocarril, els llocs de treball tornaren a ser escassos, i el final de la guerra civil comportà l'entrada dels veterans de guerra en un mercat de treball ja limitat. El prejudici anti-xinès retornà, amb la premsa descrivint ara els xinesos com a "criminals", "intrigants", "murrís" i "estúpids".

El prejudici justifica el maltracte que infligim als altres, i nosaltres volem maltractar els altres perquè no ens agraden. I per què no ens agraden? Perquè estan competint amb nosaltres pels llocs de treball en un mercat de treball difícil. Perquè la seva presència ens fa dubtar que la nostra sigui l'única religió vertadera. Perquè volem mantenir la nostra posició social, poder i privilegi. Perquè el nostre país està en guerra contra ells. Perquè estem incòmodes amb els seus costums, sobretot amb els seus costums sexuals, aquests pervertits promiscus. Perquè es neguen a

integrar-se en la nostra cultura. Perquè s'esforcen massa per integrar-se en la nostra cultura. Perquè necessitem sentir que som millors que *algú*.

En comprendre que el prejudici és el nostre servidor per autojustificar-nos, podem veure millor per què alguns prejudicis costen tant d'erradicar: permeten a les persones justificar i defensar les seves identitats socials més importants -la seva raça, la seva religió, la seva sexualitat- reduint la dissonància entre "sóc una bona persona" i "en realitat no m'agrada aquesta gent". Per fortuna, també podem comprendre millor les condicions sota les quals els prejudicis disminueixen: quan la competició econòmica es redueix, quan se signa la treva, quan s'integra la professió, quan *ells* esdevenen més familiars i còmodes, quan deixem de veure'ls a *ells* com una massa indiferenciada i ens adonem que són un conjunt d'individus tan diversos com nosaltres.

* * *

"En circumstàncies normals," va escriure l'esbirro de Hitler Albert Speer a les seves memòries, "les persones que es giren d'esquena a la realitat, aviat les corregeixen la burla i la crítica dels que les envolten, i així s'adonen que han perdut credibilitat. Al Tercer Reich, no hi havia aquesta mena de correctius, sobretot per aquells que pertanyien a la classe més alta. Al contrari, cada autoengany es multiplicava com en una sala de miralls distorsionadors, convertint-se en una imatge repetidament confirmada d'un món de somni fantàstic que no tenia cap relació amb el trist món exterior. En aquells miralls jo no hi podia veure res més que el meu propi rostre reflectit moltes vegades."

La nostra esperança més gran d'autocorrecció rau a assegurar-nos que no estem actuant en una sala de miralls, en què tot el que veiem són els reflexos distorsionats dels nostres propis desigs i conviccions. Necessitem alguns detractors de confiança en la nostra vida, crítics disposats a punxar la nostra bombolla d'autojustificacions protectores i fer-nos tornar a la realitat si ens allunyem massa. Això és especialment important per les persones que estan en posicions de poder.

Segons l'historiador Doris Kearns Goodwin, Abraham Lincoln era un dels pocs presidents que va comprendre la importància d'envoltar-se de persones disposades a mostrar-li el seu desacord. Lincoln creà un govern que incloïa quatre dels seus oponents polítics, tres dels quals havien competit contra ell per la nominació republicana el 1860 i que s'havien sentit humiliats, pertorbats i enfadats d'haver perdut enfront d'un advocat de poble relativament desconegut: William H. Seward (al que Lincoln nomenà Secretari d'Estat), Salmon P. Chase (secretari del tresor) i Edward Bates (fiscal general). Encara que tots compartien l'objectiu de Lincoln de preservar la Unió i acabar amb l'esclavitud, aquest

“equip de rivals” (com els anomena Goodwin), estaven en desacord radical els uns amb els altres en com aconseguir-ho. Als principis de la Guerra Civil, Lincoln tenia importants problemes polítics. Havia d’aplacar no tan sols els abolicionistes del Nord que volien emancipar els esclaus escapats, sinó també els propietaris d’esclaus d’estats fronterers com Missouri o Kentucky. Aquests estats fronterers es podien unir a la Confederació en qualsevol moment, i això hauria estat un desastre per la Unió. Com a resultat dels consegüents debats amb els seus consellers, tots els quals tenien idees diferents sobre com mantenir units ambdós costats, Lincoln no podia enganyar-se pensant de tenir el consens del grup en totes les decisions. Era capaç de prendre en consideració les alternatives i eventualment aconseguir el respecte i el suport dels seus antics competidors.

Sempre que estem convençuts de ser completament objectius, d’estar per damunt de la corrupció, i ser immunes al prejudici, molts de nosaltres ens trobarem de tant en tant en la nostra particular carretera cap a St. Andrews -i alguns de nosaltres serem en aquell avió cap a Bangkok. Jeb Stuart Magruder, al capítol anterior hem descrit la seva implicació en l’escàndol de corrupció política del Watergate, estava engegat per la seva creença en la importància de fer tot el que va fer, encara que fossin accions il·legals, per derrotar “aquells”, els enemics polítics de Nixon. Però quan el van atrapar, Magruder va tenir el coratge d’encarar-se a si mateix. És un moment pertorbador, insuportable per a qualsevol, com topar amb la visió de tu mateix en un mirall i adonar-te que tens un gran bony morat al front. Magruder podia haver fet el que molts de nosaltres estaríem inclinats a fer: agafar una mica de maquillatge i dir, “quin bony morat?” Però ell va resistir l’impuls. En l’anàlisi final, Magruder digué que ningú l’havia obligat a ell o als altres a violar la llei. “Podíem haver-nos oposat al que estava succeint, o dimitir per protestar,” va escriure. “En canvi, ens vam convèncer que l’incorrecte estava bé i vam tirar endavant.”

“No hi ha manera de justificar el robatori, les escoltes telefòniques, el perjuri i tots els altres elements d’encobriment... Jo i altres vam racionalitzar accions il·legals sobre la base de “la política de sempre” o “recopilació d’informació” o “seguretat nacional”. Estàvem del tot equivocats, i només després d’haver-ho admès i haver pagat el preu públic pels nostres errors podem esperar que el públic a la llarga tingui molta fe en el nostre govern o el nostre sistema polític.”

3 LA MEMÒRIA, UNA HISTORIADORA QUE AUTOJUSTIFICA

El que nosaltres... amb tota confiança anomenem memòria... en realitat és una forma de narració que va avançant q̄a la ment sense parar i que sovint canvia amb la narració.

- *William Maxwell, autor de memòries i editor*

Fa molts anys, durant l'administració Carter, Gore Vidal fou entrevistat a l'espectacle *Today* pel presentador Tom Brokaw. Segons Vidal, Brokaw va dir "Vostè ha escrit molt sobre bisexualitat-" i Vidal el va tallar dient "Tom, deixi'm parlar-li d'aquests espectacles matinals. És massa aviat per parlar de sexe. Ningú vol sentir-ne parlar a aquesta hora, o, si volen, és que estan fent-lo. No tregui el tema." "Ah, sí, però Vidal, vostè ha escrit molt sobre bisexualitat-" Vidal el va interrompre de nou dient que el seu nou llibre no tenia res a veure amb la bisexualitat i que preferiria parlar de política. Brokaw ho intentà una vegada més, i Vidal declinà novament parlar sobre el tema, dient "Ara parlem de Carter... Què està fent amb aquests dictadors brasilers, pretenent que són amants de la llibertat, líders democràtics?" I així la conversa girà entorn de Carter la resta de l'entrevista. Molts anys més tard, quan Brokaw es convertí en presentador de *Nightly News*, la revista *Time* va fer un article sobre ell i li preguntà sobre algunes entrevistes especialment difícils que ell hagués realitzat. Brokaw destacà la conversa amb Gore Vidal: "Jo volia parlar de política" va recordar Brokaw, "i ell volia parlar de bisexualitat." "Això era un capgirament total" digué Vidal "per fer-me a mi el dolent de la història."

Tom Brokaw tenia la intenció de convertir Gore Vidal en el dolent de la història? Brokaw estava mentint, com insinuà Vidal? És improbable. Després de tot, va ser Brokaw qui trià la història que explicaria al periodista del *Time*; podia haver triat qualsevol entrevista complicada de la seva llarga carrera abans d'una que l'obligués a maquillar-la o a mentir. De fet, sabia que el periodista podia comprovar la transcripció original. Brokaw va invertir el qui-va-dir-què de manera inconscient, no perquè Vidal semblés dolent sinó per ell semblar bo. Hauria estat impropri del nou presentador de *Nightly News* haver fet preguntes sobre bisexualitat; era millor creure (i recordar) que ell havia triat l'alta ruta intel·lectual de la política.

Quan dues persones tenen records del tot diferents del mateix fet, els observadors acostumen a suposar que un d'ells està mentint. És clar que hi ha gent que inventa o embelleix històries per manipular o enganyar la seva audiència, com James Frey va fer amb el seu famós best-seller *A Million Little Pieces*. Però la majoria de nosaltres, en la majoria de les ocasions, ni estem explicant tota la veritat ni estem enganyant de forma intencionada. No estem mentint; ens estem autojustificant. Tots nosaltres, quan expliquem les nostres històries, afegim detalls i ometem fets inconvenients; donem a la narració un lleuger gir d'automillora. Aquest gir va tan bé que la pròxima vegada afegim un lleuger embelliment més dramàtic; justifiquem aquesta petita mentida pietosa perquè millora la narració i la fa més clara. Amb el temps, la forma en què recordem el fet és molt lluny del que va passar en realitat.

D'aquesta manera, la memòria esdevé la nostra història personal viva que ens autojustifica. El psicòleg social Anthony Greenwald ha descrit el jo com essent governat per un "ego totalitari" que destrueix sense pietat la informació que no vol sentir i que, com tots els líders feixistes, reescriu la història des del punt de vista del vencedor. Però mentre que el governant totalitari reescriu la història per presentar-la a les generacions futures, l'Ego totalitari reescriu la història per presentar-se-la a si mateix. La història l'escriuen els vencedors, i quan escrivim la nostra pròpia història tenim els mateixos objectius que els conqueridors de països: justificar les nostres accions i fer que ens agradem i ens sentim bé amb nosaltres mateixos i amb el que hem fet o deixat de fer. Si s'han comès errors, la memòria ens ajuda a recordar que els va cometre algú altre. Si érem allí, tan sols érem observadors innocents.

Al nivell més elemental, la memòria allisa les arrugues de la dissonància, permetent que el murmuri del biaix de confirmació que faci oblidar de forma selectiva la informació que discrepa de les creences que defensem i les refuta. Per exemple, si fóssim éssers perfectament racionals, intentaríem recordar les idees intel·ligents, assenyades, i no ens molestaríem en recordar les absurdes. Però la teoria de la dissonància prediu que oblidarem si convé els bons arguments d'un adversari de la mateixa manera que oblidem els arguments absurds del nostre costat. Un argument ridícul a favor de la nostra posició provoca dissonància perquè genera dubtes sobre la saviesa d'aquesta posició o la intel·ligència de les persones que hi estan d'acord. De la mateixa manera, un argument assenyat d'un adversari provoca dissonància perquè planteja la possibilitat que l'altre costat, Déu no ho vulgui, pugui estar encertat o tenir una raó que hauríem de tenir en compte seriosament. Com que tant un argument ridícul per part nostra i com un bon

argument per part de l'altre costat, ambdós provoquen dissonància, la teoria de la dissonància prediu que o bé no aprendrem gaire bé aquests arguments o bé els oblidarem de seguida. I això és exactament el que Edward Jones i Rita Kohler van mostrar el 1958 en un experiment clàssic sobre les actituds envers l'abolició de la segregació racial a Carolina del Nord. Cada costat tendia a recordar els arguments versemblants que coincidien amb la seva pròpia posició i els arguments inversemblants que coincidien amb la posició oposada; cada costat va oblidar els arguments inversemblants del seu propi punt de vista i els arguments versemblants de l'oposició.

Per descomptat, els nostres records poden tenir un nivell de detall i una precisió notables. Recordem els primers petons i els professors preferits. Recordem històries familiars, pel·lícules, dates, estadístiques de bàsquet, humiliacions i victòries de la infantesa. Recordem els esdeveniments fonamentals de la nostra història vital. Però quan recordem malament, els nostres errors no són atzarosos. Les deformacions quotidianes de la memòria que redueixen la dissonància ens ajuden a donar sentit al món i al nostre lloc en ell, protegint les nostres decisions i creences. La deformació encara és més forta quan la provoca la necessitat de mantenir la consistència del concepte que tenim de nosaltres mateixos, el desig de ser correctes, la necessitat de preservar l'autoestima, la necessitat d'excusar errades o males decisions, o la necessitat de trobar una explicació, si pot ser una fora de perill en el passat, de problemes actuals. Els falsos records, la deformació i el simple oblit són els soldats d'infanteria de la memòria i se'ls convoca a primera línia de combat quan l'ego totalitari necessita protegir-nos del patiment i la incomoditat d'accions que hem realitzat i que són dissonants amb les nostres autoimatges fonamentals. "Jo vaig fer això?" És per això que als investigadors els encanta citar Nietzsche: "Jo he fet això" diu la memòria. "Jo no he pogut fer això", diu el meu orgull, i es manté inexorable. A la llarga -la memòria cedeix."

Les parcialitats de la memòria

Un de nosaltres (la Carol) tenia un llibre infantil preferit, *The Wonderful O* de James Thurber. Ella recordava que, de criatura, li havia regalat el seu pare. "Una banda de pirates s'apoderava d'una illa i prohibia als seus habitants dir cap paraula o usar cap objecte que contingués la lletra O," recorda la Carol. "Tinc un record vívid del meu pare llegint *The Wonderful O*, i de com rèiem plegats pensant com Ofelia Oliver deia el seu nom sense les seves Os. Em recordo intentant endevinar, juntament amb els habitants de

l'illa envaïda, la quarta paraula amb O que mai es podia perdre (després de *love*, *hope* i *valor*), i el meu pare fent suposicions de broma: Oregon? Orangutan? Oftalmòleg? I més tard, no fa gaire, vaig trobar la meua primera edició de *The Wonderful O*. S'havia publicat el 1957, un any després de la mort del meu pare. La data em va deixar incrèdula i commocionada. Òbviament, algú m'havia regalat aquell llibre, algú me l'havia llegit, algú havia rigut amb mi amb els "Phelia", "Liver", algú em va fer entendre que la quarta O era *freedom*. Algú perdut en el meu record."

Aquesta petita història il·lustra tres coses importants sobre la memòria: que resulta desconcertant adonar-se que un record vívid, ple d'emoció i de detall, és fals sense discussió possible; que ni tan sols estar del tot i positivament segur de l'exactitud d'un record significa que sigui correcte; i que els errors de la memòria fonamenten els nostres sentiments i creences actuals. "Tinc una colla de records del meu pare", observa la Carol, "l'home càlid que era, el pare divertit i adorat al que li encantava llegir-me i portar-me a remenar per les biblioteques, l'amant dels jocs de paraules. De manera que era lògic per mi suposar -no recordar- que era ell qui em llegia *The wonderful O*."

Les metàfores de la memòria s'adapten als nostres temps i a la nostra tecnologia. Fa segles, els filòsofs comparaven la memòria amb una tauleta de cera tova que conservaria tot allò que s'hi imprimís. Amb l'arribada de la impremta, la gent començà a pensar en la memòria com una biblioteca o potser un conjunt d'arxivadors; els esdeveniments i els fets podien ser emmagatzemats de cara a una posterior recuperació, només si els podies trobar en el maleït catàleg de fitxes. Amb les invencions de les gravadores de veu i imatge, la gent començà a pensar en la memòria com una càmera de vídeo que s'activa en el moment del naixement i va gravant cada moment a partir d'aleshores. Avui en diaensem en la memòria en termes informàtics, i encara que alguns de nosaltres desitgem més memòria RAM, donem per suposat que tot el que ens passa està "guardat." El teu cervell pot decidir no mostrar aquests records, però són tots allí, només espera que hi accedeixis, els portis a la pantalla, treguis les crispetes i miris.

Aquestes metàfores de la memòria són populars, tranquil·litzadores i falses. No hi ha records enterrats en algun lloc del cervell com els ossos en un jaciment arqueològic; no els pots desenterrar, perfectament conservats. No recordem tot el que ens passa; tan sols seleccionem alguns moments culminants (si no oblidéssim, les nostres ments no podrien treballar bé, perquè estarien atapeïdes de brossa mental -la temperatura del darrer dimecres, una conversa avorrida a l'autobús, cada número de telèfon que hem marcat.) A

més a més, recuperar un record no és en absolut com recuperar un arxiu o posar en marxa una gravació; és com mirar uns quants fotogrames inconnexos d'una pel·lícula i després imaginar-se com devia ser la resta de l'escena. Podem reproduir de memòria poesia, acudits i altres tipus d'informació, però quan recordem informació complexa, la modelem per encaixar-la en un argument.

Com que la memòria és reconstructiva, està subjecta a alteracions -confont un esdeveniment que succeí a algú altre amb un que et va succeir a tu, o arribant a creure que recordes una cosa que no va succeir mai. En reconstruir un record, les persones aprofiten moltes fonts. Quan recordes la festa del teu cinquè aniversari, pots tenir un record directe del teu germà més petit posant el dit al pastís i fent-lo malbé, però també pots afegir informació que has obtingut més tard a partir de narracions familiars, fotografies, vídeos casolans i festes d'aniversari que has vist a la televisió. Teixeixes uns amb els altres tots aquests elements en una narració completa. Si algú t'hipnotitza i et fa tornar a la festa del teu cinquè aniversari, n'explicaràs una història vívida que et semblarà totalment real, però que inclourà molts detalls d'aquella festa que en realitat no van succeir mai. Després d'una estona, no seràs capaç de distingir el teu record real de la informació posterior que s'hi ha colat des d'un altre lloc. Aquest fenomen s'anomena "confusió de les fonts", altrament conegut com el problema del "on ho he sentit això?." Ho vaig llegir?, ho vaig veure?, o algú me'n va parlar?

Mary McCarthy va fer un ús brillant de la seva comprensió de l'alteració de la memòria a *Memories of a Catholic Girlhood*, que és una estranya excepció a la forma en què molts de nosaltres expliquem les nostres històries. Al final de cada capítol, McCarthy sotmet els seus records a l'evidència a favor o en contra, fins i tot si l'evidència destrossa una bona història. A "A Tin Butterfly" McCarthy recorda vivament l'època en què els repressius oncles Myers i Margaret, els parents que es van fer càrrec d'ella i dels seus germans quan els seus pares van morir, la van acusar d'haver robat al seu germà més jove el premi de la bossa de snacks Cracker Jack, una papallona d'estany. Ella no ho havia fet i després de buscar per tota la casa no la van poder trobar. Però una nit, després de sopar es va descobrir la papallona sota el mantell de la taula del sopar, prop del lloc de la Mary. Els oncles li van pegar de valent pel seu presumpte robatori, ell amb un cinturó, ella amb un raspall pel cabell, però la qüestió de què havia succeït amb la joguina quedà en un misteri. Anys més tard, quan els germans havien crescut i es van reunir, van parlar del temut oncle Myers. "Fou aleshores que el meu germà Preston em va explicar," escriu McCarthy,

“que la famosa nit de la papallona ell havia vist com l'oncle Myers entrava al menjador des de l'estudi i aixecava el mantell, amb la papallona d'estany a la mà.”

Fi del capítol. Fabulós! Un final dramàtic, explicat amb brillantor. I després McCarthy hi afegeix un postscript. Mentre estava escrivint la història, diu, “vaig recordar de sobte que a l'escola havia començat a fer un escrit sobre el tema. La idea de l'oncle Myers posant la papallona al meu lloc, podia haver-me-la suggerit la professora? Gairebé puc sentir la seva veu dient-me, excitada: ‘ho deu haver fet el teu oncle!’”. McCarthy trucà els seus germans, però cap d'ells recordava la seva versió dels fets, inclòs Preston, que no recordava ni haver vist l'oncle Myers amb la papallona (ell tan sols tenia set anys aleshores) ni haver dit tal cosa la nit de la trobada familiar. “El més probable, em temo,” conclou McCarthy, “és que vaig fusionar dos records” -la història de la papallona perduda i l'explicació posterior de la mestra de què podia haver passat.” I això li donà sentit psicològic: l'oncle Myers col·locant la papallona sota el mantell era consonant amb els sentiments de McCarthy sobre la seva malvolença general i a més a més justificava la seva raonable indignació per haver estat castigada sense motiu.

Quan moltes persones escriuen les seves memòries o descriuen les seves experiències passades, però, no ho fan de la mateixa manera que Mary McCarthy. Ho fan com explicarien les seves històries a un terapeuta: “Doctor, això és el que va passar.” Compten que el seu oient no els dirà, “Ah, sí? Segur que va passar així? Segur que la seva mare l'odiava? Segur que el seu pare era així de brutal? I ja que hi som, examinem aquells records que vostè té de la seva horrible ex. Per casualitat ha oblidat alguna cosa que vostè va fer que podia haver estat una mica desagradable -per exemple aquella petita relació amb l'advocada de Bugtussle, Oklahoma que vostè justificà?” Al contrari, expliquem les nostres històries amb la confiança que qui ens escolta ni les discutirà ni demanarà evidències en contra, i això significa que rarament tenim un incentiu per analitzar-les cercant precisió. Tens records del teu pare que són importants per tu i que representen l'home que era i la relació que hi vas tenir. Què has oblidat? Recordes aquell moment quan el vas desobeir i ell et va pegar, i encara estàs enfadat perquè no et va explicar per què et castigava. Però podia ser que fossis la classe de criatura amb un pare que no et podia explicar les coses perquè eres impacient i impulsiu i no l'escoltaves? Quan expliquem una història, tendim a deixar-nos de banda a nosaltres: El meu pare feia això i d'aquesta manera perquè ell era així, no per la classe de criatura que era jo. Aquesta és l'autojustificació de la memòria. I és per això que, quan descobrim que un record és erroni, ens sentim atordits, desorientats, com si s'hagués mogut el terra sota

nostre. En algun sentit, ha estat així. Ens ha obligat a repensar el nostre propi paper en la història.

Cada pare ha estat un jugador involuntari del nostre joc del tu-no-pots-guanyar. Exigeixes a la teva filla que vagi a classes de piano, i més endavant ella es queixarà perquè li has arruïnat el seu amor pel piano. Deixes que la teva filla abandoni les classes de piano perquè no vol practicar, i més endavant es queixarà perquè l'havies d'haver obligat a seguir -perquè ara ella no pot tocar gens el piano. Exigeixes al teu fill que vagi a l'escola hebrea a les tardes, i et retraurà haver impedit que es convertís en un altre Hank Greenberg. Permetes que se salti l'escola hebrea, i més endavant et retraurà no sentir-se més vinculat a la seva herència. Betsy Petersen es queixà amb força a la seva autobiografia *Dancing with Daddy*, tot retraient als seus pares haver-la portat a classes de natació, trampolí, equitació i tennis, però no de ballet. "L'única cosa que volia, ells no me la van donar," va escriure. Culpar els pares és una manera popular i fàcil d'autojustificació, perquè permet a la gent acceptar amb menys incomoditat els seus penediments i imperfeccions. Es van cometre errors, però només els meus pares. Mai recordo que vaig muntar un infern entorn d'aquelles classes o que vaig refusar amb tossuderia de treure'n profit. Així, la memòria minimitza la nostra pròpia responsabilitat i exagera la dels altres.

Amb molt, les distorsions i alteracions més importants de la memòria són aquelles que serveixen per justificar i explicar les nostres vides. La ment, òrgan encarregat de donar sentit, no interpreta les nostres experiències com si fossin trossos de vidre separats; els encaixa en un mosaic. Des de la distància dels anys, veiem el disseny del mosaic. Sembla tangible, immodificable; no podem imaginar com podríem reconfigurar aquelles peces dins d'un altre disseny. Però és el resultat d'anys d'explicar-nos la nostra història, estructurant-la en una narració viva plena d'herois i malvats, una explicació de com hem arribat a ser com som. Perquè aquesta narració és la nostra manera d'entendre el món i el nostre lloc en ell, és més gran que la suma de les seves parts. Si una part, un record, queda palès que és fals, les persones han de reduir la dissonància resultant i fins i tot repensar la categoria mental bàsica; Vols dir que el pare [mare] després de tot no era tan bona [mala] persona? Vols dir que el pare [mare] era un ésser humà complex? La narració vital pot ser fonamentalment correcta; el teu pare o mare poden haver estat realment odiosos, o uns sants. El problema és que, quan la narració esdevé una font important d'autojustificació i el narrador l'usa per excusar errors i faltes, la memòria queda atrapada al seu servei. El narrador recorda tan sols els exemples que confirmen la malvolença del pare i oblida els exemples dissonants de bones qualitats seves. Amb el temps, quan la història es

consolida, és més difícil veure el pare complet -la mescla de bé i mal, forteses i febleses, bones intencions i equivocacions desafortunades.

Els records creen la nostra història, però les nostres històries també creen els nostres records. Una vegada que tenim una narració, structurem els nostres records perquè hi encaixin. En una sèrie d'experiments, Barbara Tversky i Elizabeth Marsh van mostrar com nosaltres "girem les històries de les nostres vides." En un, les persones llegien una història sobre dos companys d'habitació, on ambdós havien fet alguna cosa desagradable i alguna cosa amigable. Aleshores se'ls demanava a tots d'escriure una carta sobre un dels companys d'habitació, una carta de queixa a una autoritat de l'habitatge o una carta de recomanació a un club social. Quan van escriure, els participants van afegir a les seves cartes detalls i descripcions que no eren part de la història original. Per exemple, si havien escrit una carta de recomanació, podien afegir, "Rachel és extravertida". Més tard, quan se'ls demanà que recordessin la història original tan exactament com fos possible, els seus records havien quedat influïts pel que havien escrit a les cartes. Recordaven els detalls que hi havien afegit i oblidaven la informació dissonant sobre la qual no havien escrit.

Per mostrar com canvia la memòria perquè les nostres històries hi encaixin, els psicòlegs estudien com evoluciona la memòria amb el pas del temps; si els teus records de les mateixes persones canvia, tornant-se positius o negatius en funció del que ara està succeint a la teva vida, aleshores tot això és cosa teva, no d'elles. Aquest procés es produeix de forma tan gradual que pot ser una sotragada adonar-te que una vegada vas sentir de manera diferent. "Fa pocs anys, vaig trobar un diari que havia escrit quan en tenia deu," escrivia una dona a la columnista i consellera Dear Amy. "Era plena d'inseguretats i d'ira. Vaig quedar sorpresa en llegir que jo m'havia sentit d'aquella manera. Em penso que la relació amb la meva mare era molt estreta, i no recordo cap gran problema, encara que el diari suggereix el contrari."

La raó perquè l'autora d'aquesta carta no recordés "cap gran problema" es va identificar en dos experiments de Brooke Feeney i Jude Cassidy, que van mostrar com els adolescents recorden/obliden les baralles amb cada un dels seus pares. Els adolescents i els seus pares entraven al laboratori i omplien formularis amb un llistat amb els típics temes de desacord -l'aparença personal, l'hora de tornar a casa, les baralles amb els germans, els normals. Després, cada adolescent tenia una sessió de deu minuts amb cada pare per separat per discutir i intentar resoldre les principals àrees de desacord. Per

acabar, els adolescents qualificaven els seus sentiments davant del conflicte, quina era la intensitat de les seves emocions, quines eren les seves actituds cap als seus pares, etcètera. Sis setmanes més tard, se'ls demanà que recordessin i valoressin de nou el conflicte i les seves reaccions davant d'aquest. Els adolescents que en aquell moment s'havien sentit pròxims als seus pares recordaven la discussió com si hagués estat menys intensa i conflictiva del que van dir aleshores. Els adolescents que havien tingut sentiments contradictoris i s'havien sentit allunyats dels seus pares recordaven el conflicte com si hagués estat més ple d'ira i amargor del que havien dit aleshores.

Així com els nostres sentiments actuals envers els nostres pares modelen els nostres records sobre com ens van tractar, de la mateixa manera els nostres autoconceptes actuals afecten els records de les nostres vides. El 1962, Daniel Offer, un jove metge resident de psiquiatria, i els seus col·legues van entrevistar setanta-tres nois adolescents sobre la seva vida a casa, sexualitat, religió, pares, disciplina dels pares, i altres temes amb forta càrrega emocional. Offer i els seus col·legues van poder entrevistar de nou gairebé tots aquests individus trenta-quatre anys més tard, quan en tenien quaranta-vuit, per preguntar-los què recordaven. "Cal destacar" van concloure els investigadors "que la capacitat dels homes d'endevinar el que havien dit de si mateixos a l'adolescència no era millor que l'atzar." Molts dels que recordaven haver estat adolescents valents i extravertits, es consideraven tímids als catorze. Havent viscut la revolució sexual dels setanta i vuitanta, es recordaven molt més liberals i atrevits sexualment del que en realitat havien estat. Prop de la meitat recordaven que quan eren adolescents creien que tenir una relació sexual entre estudiants d'institut estava bé, però tan sols el 15% ho sentien així als catorze. L'autoconcepte actual dels homes difuminà els seus records, harmonitzant el seu passat amb el seu present.

Els records es deformen per tal de millorar-se un mateix en tots els sentits. Homes i dones per un igual recorden haver tingut menys parelles sexuals que les que han tingut en realitat; recorden haver mantingut molt més sexe amb aquestes parelles que el que han mantingut en realitat; i recorden haver usat condons més sovint del que en realitat van fer. La gent també recorda haver votat en eleccions en què no va votar; recorda haver votat pel candidat guanyador més que pel polític pel qual van votar; recorden haver fet més caritat del que en realitat han fet; recorden que els seus fills caminaven i parlaven més aviat del que van fer-ho... ja capteu la idea.

Si un record és una part central de la nostra identitat, encara és més probable una deformació al servei d'un mateix. Ralph Haber, un important psicòleg cognitivista, acostuma a explicar la història de com va triar anar a l'escola de postgrau de Stanford, contra les objeccions de la seva mare. Ella volia que continués la seva formació a la Universitat de Michigan, recorda, on estaria més a prop de casa, però ell volia marxar i ser més independent. "El meu record ha estat sempre que quan Stanford em va oferir admetre'm i amb una beca vaig saltar d'alegria, vaig acceptar amb entusiasme i em vaig preparar per dirigir-me a l'oest. Un fet consumat!" Vint-i-cinc anys més tard, quan Haber tornà a Michigan pel vuitantè aniversari de la seva mare, ella li donà una caixa de sabates amb les cartes que s'havien escrit mútuament al llarg dels anys. A les primeres cartes que va triar, va descobrir que havia decidit clarament quedar-se a Michigan i rebutjar totes les altres ofertes. "Va ser la meua mare," ens va explicar, "la que defensà apassionadament que jo canviés d'idea" i marxés. "Dec haver reescrit tota la història d'aquesta elecció conflictiva per tal que el meu record esdevingués consistent," Haber diu, "consistent amb el que realment vaig fer en abandonar la protecció de la llar, consistent amb com em volia veure a mi mateix -essent capaç de marxar de casa; i consistent amb la meua necessitat d'una mare amorosa que em volgués a prop." Per cert, l'especialitat professional de Haber és la memòria autobiogràfica.

En el cas de Ralph Haber, les modificacions de la memòria van preservar el seu autoconcepte d'haver tingut sempre un esperit independent. Però per moltes persones, l'autoconcepte es basa en una creença en el canvi, la millora i el creixement. Per alguns de nosaltres, es basa en la creença d'haver canviat del tot; en realitat, el jo del passat sembla una persona totalment diferent. Les persones que han experimentat una conversió religiosa, han sobreviscut a un desastre, han patit un càncer, o s'han recuperat d'una addicció, sovint se senten transformades; el jo antic és un "no-jo". En les persones que han patit tals transformacions, la memòria ajuda a resoldre la inconsistència entre el seu passat i el seu jo actual canviant literalment les seves perspectives. Quan recorden accions que són dissonants amb la seva visió actual de si mateixes -per exemple, quan a persones religioses se'ls demana que recordin l'època en què no assistien als serveis religiosos quan senten que ho haurien d'haver fet, o quan persones contràries a la religió recorden la seva assistència als serveis religiosos- visualitzen el record des de la perspectiva d'una tercera persona, com si ells fossin observadors imparcials. Però quan recorden accions que són consonants amb les seves identitats actuals, expliquen històries en primera persona, com si estiguessin observant el seu anterior jo a través dels seus propis ulls.

Però què succeeix si pensem que hem millorat però en realitat no hem canviat gens? Novament, la memòria al rescat. En un experiment, Michael Conway i Michael Ross van estudiar un programa de millora d'habilitats d'estudi de 106 estudiants universitaris que, com molts d'aquests programes, prometia més del que donava. Al començament, els estudiants valoraren les seves habilitats d'estudi i després se'ls assignà aleatòriament o bé al curs o bé a la llista d'espera. La formació no va tenir cap efecte en absolut en els hàbits d'estudi o les qualificacions. Aleshores, com van justificar els estudiants que van fer el curs la inversió de temps i d'esforç? Tres setmanes més tard, quan se'ls demanà que recordessin la seva avaluació inicial d'habilitats d'estudi tan exactament com fos possible, van recordar malament les seves habilitats fent-les molt pitjors del que havien declarat al principi, i això els permeté creure que havien millorat, quan en realitat no havien canviat en absolut. Sis mesos més tard, quan els demanaren que recordessin les seves notes en aquell curs, també això ho recordaren malament, perquè creien que les seves notes havien estat més altes del que van ser. Els estudiants que es van quedar a la llista d'espera del programa de millora d'habilitats, i no hi havien invertit esforç, energia o temps, no sentien cap dissonància i no havien de justificar res. Com que no tenien necessitat de modificar els seus records, recordaven les seves habilitats i les seves notes recents de forma correcta.

Conway i Ross es van referir a aquesta modificació de la memòria al servei d'un mateix com "obtenir el que vols revisant el que tenies". Al llarg de tota la vida molts de nosaltres fem justament això: Recordem malament la nostra història fent-la pitjor del que va ser, modificant així la nostra percepció de quant hem millorat, de manera que ara ens sentim millor amb nosaltres mateixos. És clar que tots creixem i madurem, però en general no tant com pensem. Aquesta desviació de la memòria explica per què tots sentim que hem canviat profundament, però els nostres amics, enemics i éssers estimats són els mateixos vells amics, enemics i éssers estimats que sempre havien estat. Ensopeguem amb en Harry a la reunió de l'institut i mentre en Harry està ocupat en descriure quantes coses ha après i ha crescut des de la graduació, anem assentint i ens diem a nosaltres mateixos, "El mateix vell Harry; una mica més gras, una mica més calb."

Els mecanismes d'autojustificació de la memòria serien només un aspecte encantador i sovint exasperant de la naturalesa humana si no fos perquè vivim les nostres vides, prenem decisions sobre la gent, adoptem filosofies i construïm històries senceres sobre la base de records que sovint són totalment erronis. És prou frustrant que succeïssin coses

que no recordem; resulta aterridor quan recordem coses que mai van succeir. Molts dels nostres records equivocats són benignes, com ara el de qui ens va llegir *The Wonderful O*, però a vegades tenen conseqüències més profundes, no tan sols per nosaltres, sinó també per les nostres famílies, pels nostres amics, i per la societat en general.

Històries vertaderes de falsos records

A Alemanya, el 1995, Benjamin Wilkomirski publicà *Fragments*, una memòria de les seves espantoses experiències infantils als camps de concentració de Majdanek i Birkenau. Un conjunt d'observacions d'una criatura petita sobre les atrocitats nazis i sobre el seu rescat i trasllat final a Suïssa, *Fragments* va rebre el Premi Nacional del Llibre Jueu per autobiografia i memòria, i l'Associació Ortopsiquiàtrica Americana atorgà a Wilkomirski el seu Premi Hayman per investigacions relacionades amb l'Holocaust i el genocidi. A la Gran Bretanya, el llibre guanyà el Jewish Quarterly Literary Prize; a França el Prix Memoire de la Shoah. El U.S. Holocaust Memorial Museum de Washington envià Wilkomirski a una gira de recaptació de fons per sis ciutats.

Va resultar que *Fragments* era imaginació de principi a fi. El seu autor, el nom real del qual era Bruno Grosjean, no era jueu i no tenia avantpassats jueus. Era un músic suís nascut el 1941 d'una mare soltera anomenada Yvonne Grosjean, que va ser adoptat uns quants anys més tard per una parella suïssa sense fills, els Dössekker. No havia trepitjat mai un camp de concentració. Va treure la seva narració de llibres d'història que havia llegit, de pel·lícules que havia vist, i de *The painted Bird* de Jerzy Kosinski, una novel·la surrealista sobre el tracte brutal d'un noi durant l'Holocaust. (Irònicament, la pretensió de Kosinski que la seva novel·la era autobiogràfica més tard es demostrà fraudulenta.)

Desplacem-nos de Suïssa a un ric suburbi de Boston, on viu Will Andrews. (Aquest era el nom que li donà el psicòleg que el va entrevistar.) Will és un home atractiu, eloqüent, de quaranta anys, feliçment casat. Will creu que va ser abduït per alienígenes, i té records vívids d'haver estat objecte d'experiments mèdics, psicològics i sexuals al llarg d'un mínim de deu anys. De fet, diu, la seva guia alienígena va quedar prenyada d'ell, van néixer nois bessons, que tenen nou anys i que mai veurà, diu entristit, però que tenen un important paper emocional a la seva vida. Les abduccions, diu, foren aterridores i doloroses, però per damunt de tot està content d'haver estat "escollit."

Aquests dos homes són culpables de frau? Va inventar la seva història Bruno / Benjamin / Grosjean / Dössekker / Wilkomirski per fer-se mundialment famós, i va inventar Will Andrews el record d'haver estat abduït per alienígenes per sortir a les tertúlies nacionals? No ho creiem, i tampoc pensem que estiguessin mentint més que el que mentia Tom Brokaw. Aleshores, tots aquests homes són malalts mentals? En absolut. Han portat vides absolutament raonables, han viscut amb normalitat, han tingut bones feines, han tingut relacions, han pagat les seves factures. De fet, són una bona mostra dels molts milers de persones que han arribat a recordar històries de patiments terribles en la seva infantesa o en la seva edat adulta -experiències que més endavant s'ha demostrat, més enllà de cap dubte raonable, que mai els van succeir. Els psicòlegs que han examinat molts d'aquests individus informen que no pateixen ni esquizofrènia ni cap altre desordre psicòtic. Els seus problemes mentals, si és que en tenen algun, encaixen dins de la categoria normal dels patiments humans: depressió, ansietat, desordres en l'alimentació, solitud o anòmia social.

Així que no; Wilkomirski i Andrews no són bojos ni mentiders, però els seus records són falsos, i falsos per motius particulars d'autojustificació. Les seves narracions, tan diferents en aparença, estan vinculades per mecanismes psicològics i neurològics comuns que poden crear falsos records que, no obstant, se senten vivament i són emocionalment reals. Aquests records no es desenvolupen de la nit al dia, en un instant. Necessiten mesos, a vegades anys, per desenvolupar-se, i avui en dia els psicòlegs científics coneixen molt bé les etapes de la seva aparició.

Segons l'historiador suís Stefan Maechler, que entrevistà Willkomirski, els seus amics, parents, la seva ex-esposa, i gairebé tothom que estigués relacionat amb el relat, la motivació de Bruno Grosjean no era l'interès personal sinó la convicció personal. Grosjean invertí més de vint anys en transformar-se en Willkomirski: la redacció de *Fragments* va ser l'últim pas de la seva metamorfosi en una nova identitat, no el primer pas d'una mentida calculada. "Les cintes de vídeo i els informes de testimonis presencials de les conferències de Willkomirski fan la impressió d'un home eufòric per la seva pròpia narració," va escriure Maechler. "Realment va tenir èxit en el seu paper de víctima dels camps de concentració perquè va ser en aquest paper que es trobà finalment a si mateix." La nova identitat de Willkomirski com a supervivent de l'Holocaust li va proporcionar una poderosa sensació de sentit i propòsit, juntament amb l'adoració i el suport d'innombrables persones. Com, si no, hauria acceptat les medalles i les invitacions a fer conferències? No com un clarinetista de segona categoria.

Binjamin Willkomirski, també conegut com a Bruno Grosjean, va anar rebotat d'un lloc a un altre durant els seus primers quatre anys. La seva mare el veia tan sols de tant en tant i a la fi l'abandonà del tot, col·locant-lo en una llar infantil on va viure fins que els Dössekker l'adoptaren. Ja d'adult, Willkomirski decidí que els seus primers anys eren l'origen dels seus problemes presents, i tal vegada ho eren. En aparença, una història massa comú -nascut d'una mare soltera que no pot fer-se'n càrrec, i a la fi adoptat per una parella bondadosa però formal- no podia explicar les seves dificultats de manera prou dramàtica. Però què passa si ell no havia estat adoptat sinó rescatat després de la guerra i es convertí en un nen anomenat Bruno Grosjean a l'orfenat? "Per quin altre motiu" diu el seu biògraf que pensava Willkomirski, "hauria tingut els atacs de pànic que li venien de sobte?, o el bony deforme darrere del cap i la cicatriu al front?, o els malsons que el turmentaven constantment?"

Per quin altre motiu? Els atacs de pànic són una resposta normal a l'estrès en aquelles persones susceptibles de tenir-los. Gairebé tothom té bonys o cicatrius d'una classe o altra; de fet, el fill de Willkomirski té un bony deforme al mateix lloc, suggerint una resposta genètica al misteri. Els malsons són habituals a la població en general, i, per estrany que sembli, no reflecteixen necessàriament experiències reals. Molts adults i nens traumatitzats no tenen malsons, i molts no traumatitzats en tenen.

Però Willkomirski no estava interessat en aquestes explicacions. A la recerca d'un significat per la seva vida, baixà per la seva piràmide decidint que trobaria l'autèntic motiu dels seus símptomes en els seus primers quatre anys. Al començament no recordava cap experiència infantil traumàtica, i com més s'obsedia amb els seus records, més semblaven fugir els seus primers anys. Començà a llegir sobre l'Holocaust, inclosos els testimonis dels supervivents. Començà a identificar-se amb els jueus posant una mezuzà a la seva porta i portant una estrella de David. Als trenta-vuit, es trobà amb Elitsur Bernstein, un psicòleg israelià que vivia a Zurich, que es convertiria en el seu amic més pròxim i conseller sobre els seus viatges al passat.

Perseguint els seus records, Willkomirski viatjà a Majdanek amb un grup d'amics, inclosos els Bernstein. En arribar, Willkomirski plorà: "això era casa meva!" Aquí era on els nens estaven en quarantena!" El grup visità els historiadors de l'arxiu del camp, però quan Willkomirski els preguntà per la quarantena dels nens, es van riure d'ell. Els nens molt petits morien o els mataven, li van dir; els nazis no els van fer una llar d'infants en un

barracó especial. En aquella època, però, Willkomirski havia anat massa lluny en la seva recerca d'identitat perquè l'evidència del seu error el fes tornar enrere, així que la seva reacció va ser ignorar els historiadors: "Em van fer semblar realment estúpid. Fer això era molt terrible," explicà a Maechler. "A partir d'aquell moment vaig saber que podia refiar-me més dels meus records que de les afirmacions dels anomenats historiadors, que mai s'havien dedicat a pensar en els infants en la seva recerca."

El següent pas de Willkomirski fou anar a teràpia per aconseguir ajut pels seus malsons, temors i atacs de pànic. Trobà una analista d'orientació psicodinàmica, Monika Matta, que analitzà els seus somnis i treballà amb tècniques no verbals tals com el dibuix i altres mètodes per augmentar "la consciència de les emocions del cos." Matta l'aconsellà escriure els seus records. No hi ha dubte que escriure pot beneficiar les persones que sempre han recordat una experiència traumàtica o secreta, perquè sovint els permet veure la seva experiència sota una llum diferent i començar a deixar-la enrere. Però per aquells que estan intentant recordar alguna cosa que no va passar mai, escriure, analitzar els somnis i fer dibuixos -tècniques que són la matèria primera de molts psicoterapeutes- són tots mètodes que barregen la imaginació amb la realitat.

Elizabeth Loftus, una destacada científica en el camp de la memòria, anomena aquest procés "inflació de la imaginació," perquè com més imagines una cosa, més segur estàs que allò succeí realment -i més probable és que, a mesura que vas avançant, ho vagis inflant afegint-hi detalls dins un record real. (els científics fins i tot han localitzat en el cervell la inflació de la imaginació, usant imatges de ressonància magnètica per mostrar com funciona a escala neural.) Per exemple, Giuliana Mazzoni i els seus col·legues van demanar als participants en el seu estudi que els expliquessin un somni, i, a canvi, ells els van donar una (falsa) anàlisi "personalitzada" del somni. Van explicar a la meitat dels participants que el significat del somni era que havien estat víctimes d'un assetjador abans dels tres anys, s'havien perdut en un lloc públic, o havien passat de criatures per un esdeveniment similar. Comparats amb els subjectes del grup control, als que no els van donar interpretacions d'aquesta mena, els subjectes del somni tenien més probabilitat d'acabar creient que l'explicació del somni havia succeït realment, i entorn de meitat d'ells van produir records detallats de l'experiència. En un altre experiment, es demanà a les persones que recordessin quan la seva infermera escolar va prendre una mostra de pell del seu dit petit per realitzar un test nacional de salut. (No va existir cap test d'aquesta mena.) El simple fet d'imaginar aquest escenari improbable provocà que els participats estiguessin més segurs que els havia succeït. I com més segurs n'estaven, més detalls

afegien als seus falsos records (“el lloc feia una olor horrible”). Els investigadors també han provocat inflació de la imaginació de forma indirecta, només demanant algú que expliqui com *podia* haver passat un esdeveniment improbable. La psicòloga cognitiva Maryanne Garry descobreix que mentre algú t’està explicant com podia haver passat un esdeveniment, comença a sentir-lo com si fos real. Els nens són especialment vulnerables a aquesta suggestió.

Escriure converteix un pensament fugaç en un fet de la història, i per a Willkomirski, el fet d’escriure els seus records els va confirmar. “El meu trastorn em mostrà que era hora d’escriure-ho tot per mi mateix,” digué Willkomirski, “exactament tal com era a la meva memòria, per localitzar qualsevol indici del passat.” Talment com havia rebutjat els historiadors a Majdanek que havien qüestionat el seu record, rebutjà els científics que li deien que la memòria no funciona així.

Mentre s’estava elaborant *Fragments*, l’editor va rebre una carta d’un home advertint-lo que la narració de Willkomirski era falsa. L’editor, alarmat, contactà amb Willkomirski per confirmar-ho. Elitsur Bernstein i Monika Matta enviaren cartes de suport. “Llegint el manuscrit de Bruno no he tingut mai cap dubte sobre la seva ‘autenticitat’,” escrivia Bernstein a l’editor. “Em prendré la llibertat de dir que, en la meua opinió, tan sols algú que hagi experimentat aquestes coses pot escriure sobre elles d’aquesta manera.” Monika Matta, fent un petit ball d’autojustificació de si mateixa, tampoc no tenia dubtes sobre l’autenticitat dels records o sobre la identitat de Willkomirski. Willkomirski, va escriure ella, era un home amb talent i honrat que tenia “una memòria que treballava amb una precisió extraordinària” i que havia quedat profundament marcat per l’experiència de la seva infantesa. Ella va escriure que esperava que qualsevol “dubte absurd quedi dissipat”, perquè la publicació del llibre era molt important per la salut mental de Willkomirski. Era el seu desig, va escriure, que el destí no el maltractés d’una manera tan cruel, “*demonstrant-li novament que ell no és ‘ningú’*”. L’editor, convençut pels testimonis i per la seguretat dels experts, publicà el llibre tal com estava previst. El “ningú” finalment era algú.

* * *

El 8 d’agost de 1983, mentre anava en bicicleta per la Nebraska rural, Michael Shermer fou abduït per alienígenes. Una gran nau espacial aterrà i va empènyer Shermer al costat de la carretera. Uns alienígenes van baixar de la nau i el van abduir durant noranta minuts, després dels quals no tenia cap record de què havia passat. L’experiència de

Sherman no era inusual; milions d'americans creuen haver tingut alguna mena de contacte amb OVNI's o alienígenes. En alguns casos, això passa mentre estan conduint moltes i avorrides milles per un paisatge amb pocs canvis, normalment de nit; es desmaïen, perden la noció d'espai i temps, i després es pregunten què ha succeït durant els minuts o hores en què no hi eren. Algunes persones, pilots professionals entre elles, veuen llums misterioses desplaçar-se pel cel. En la majoria dels casos, en l'estranya boira mental entre dormir i estar despert es produeix l'experiència en què veuen fantasmes, alienígenes, ombres o esperits sobre el seu llit. Sovint se senten psíquicament paralyzats, incapaçs de moure's.

El ciclista, el conductor, i el que està dormint són al cim de la piràmide. Ha succeït alguna cosa inexplicable i alarmant, però què? Pots viure sense saber per què avui t'has despertat de mal humor, però no pots viure sense saber per què t'has despertat amb un follet assegut al teu llit. Si ets un científic o alguna altra mena d'escèptic, faràs algunes recerques i descobriràs que hi ha una explicació tranquil·litzadora per aquest esdeveniment alarmant: Durant la fase més profunda del son, quan és més probable que es produeixin somnis, part del cervell suprimeix els moviments del cos, de manera que no et posaràs a córrer al voltant del llit mentre somies que et persegueixen els tigres. Si et despertes en aquesta fase del son abans que el teu cos, estaràs literalment paralyzat uns moments; si el teu cervell encara està generant imatges del somni, tindràs un somni despert durant alguns segons. És per això que aquelles figures sobre el llit són com un somni, com un malson -tu *estàs somiant*, però amb els ulls oberts. La paràlisi del son, diu Richard J. McNally, un psicòleg científic i clínic que estudia la memòria i el trauma, "no és més patològica que el singlot." És del tot comú, diu, "sobretot en persones que han vist interromputs els seus hàbits de son pel jetlag, el treball amb torns o la fatiga." Entorn del 30% de la població ha tingut la sensació de paràlisi del son, però només entorn del 5% ha tingut també al·lucinacions en despertar-se. Gairebé tothom que ha experimentat paràlisi del son juntament amb somnis deserts informa que el sentiment que provoca aquesta combinació és terror. És, ens atrevim a afirmar-ho, una sensació alienígena.

Michael Shermer, escèptic per professió i per temperament, va comprendre gairebé de seguida què li havia passat: "La meua experiència d'abducció va ser desfermada per una privació extrema del son i per esgotament físic," va escriure després. "Havia anat en bicicleta 83 hores sense parar i 1.259 milles els primers dies de la cursa transcontinental non stop de 3.100 milles Race Across America. Estava baixant la carretera adormit quan la meua autocaravana de suport va fer uns flaixos amb les llums llargues i em va

empènyer cap al costat, i el meu equip em demanà que fes una pausa per dormir. En aquell moment, el record llunyà de la sèrie de televisió dels 60 *The Invaders* era present en el meu somni despert... De sobte, els membres del meu equip de suport s'havien convertit en alienígenes.”

Les persones com Shermer reaccionen davant d'aquesta experiència extraordinària dient “quin somni despert més estrany i aterridor! no resulta fascinant el cervell?” Però Will Andrews, i els més de tres milions d'altres americans que creuen haver tingut alguna mena de trobada amb extraterrestres baixen la piràmide en una direcció diferent. La psicòloga clínica Susan Clancy, que entrevistà centenars de creients, descobrí que el procés avança de forma constant quan la possibilitat d'una abducció alienígena comença a semblar més i més creïble. “Tots els subjectes que vaig entrevistar,” escriu ella, “seguien la mateixa trajectòria: una vegada que començaven a sospitar que havien estat abduïts per alienígenes, ja no hi havia marxa enrere... Una vegada que es plantava la llavor, una vegada que l'abducció alienígena era tan sols sospitada, els abduïts començaven a buscar evidències confirmadores. I una vegada que havia començat la recerca, l'evidència gairebé sempre apareixia.

El desencadenant és l'experiència aterridora. “Em vaig despertar al mig de la nit i no em podia moure,” deia un dels entrevistats. “Estava ple de terror i pensava que hi havia un intrús a casa. Volia cridar, però no aconseguia que sortís cap so. Tot plegat va durar tan sols un instant, però n'hi va haver prou perquè tingués por de tornar a dormir.” Resulta comprensible que la persona vulgui donar un sentit a allò que ha succeït i busqui una explicació que també podria donar compte d'altres problemes existents. “He estat deprimit des de sempre que jo puc recordar,” deia una de les persones de l'estudi de Clancy. “Tinc algun mal important i vull saber què és.” Altres informaven de disfunció sexual, de problemes de pes, i d'experiències o símptomes estranys que els desconcertaven i els preocupaven: “Em preguntava per què el meu pijama era a terra quan em vaig despertar”; “he estat tenint moltes hemorràgies nasals -i jo mai en tinc”; “Em pregunto on m'he fet aquests morats amb forma de moneda a l'esquena.”

Per quin motiu aquestes persones trien l'abducció alienígena per explicar aquests símptomes i problemes? Per què no prenen en consideració explicacions més raonables com ara “perquè tenia calor a mitjanit i em vaig treure el pijama” o “potser aquestes hemorràgies nasals vénen de l'espantosa sequedat d'aquesta habitació -hauria de tenir un humidificador” o “potser ja és hora que em cuidi millor”? Davant de totes les

explicacions disponibles dels problemes del son, la depressió, la disfunció sexual, i els símptomes corporals habituals, Clancy es preguntava per quin motiu algú en triaria la més improbable, afirmant que recorda esdeveniments que la majoria de nosaltres considerem impossibles. Les respostes es basen en part en la cultura americana i en part en les necessitats i les personalitats dels *experiencers*, així es refereixen a si mateixos molts dels que creuen haver estat abduïts.

Els experiencers arriben a creure que l'abducció és una explicació raonable dels seus símptomes en primer lloc llegint històries sobre el tema i escoltant testimonis d'aquells que hi creuen. Quan una història es repeteix prou sovint, es torna tan familiar que elimina l'escepticisme inicial d'una persona, fins i tot una història tan improbable com convèncer les persones d'haver presenciat una possessió demoníaca quan eren criatures. Certament, la història d'abducció per alienígenes és a tot arreu de la cultura popular nordamericana: en llibres, pel·lícules, a la televisió, a les tertúlies. D'altra banda, la història encaixa amb les necessitats dels experiencers. Clancy descobrí que molts van créixer amb creences religioses, després les van abandonar i les van substituir per un interès New Age per pràctiques de canalització i curació alternatives. Són més propensos a la fantasia i la suggestió que altres persones, i tenen més problemes de confusió de les fonts perquè tendeixen a mesclar coses que han pensat o viscut directament amb històries que han llegit o sentit a la televisió. (contrastant amb això, Shermer reconegué els seus aliens com a resultat de la sèrie televisiva dels 60.) Potser el més important és que l'explicació de l'abducció expressa la intensitat emocional i la importància dramàtica dels aterridors somnis desperts dels experiencers. Aquesta explicació els sembla real, afirma Clancy, mentre que l'explicació mundana de paràlisi del son, no.

L'"eureka" que els experiencers senten amb l'encaix entre l'explicació de l'abducció alienígena i els seus sentiments és emocionant, igual que l'encaix que trobà Willkomirski entre l'explicació del supervivent de l'Holocaust i les seves dificultats personals. La història de l'abducció ajuda els experiencers a explicar el seu patiment psicològic i també a evitar la responsabilitat pels seus errors, penediments i problemes. "No se'm podia tocar," explicà una dona a Clancy, "ni tan sols el meu marit, que és un home agradable i gentil. Imagina tenir quaranta-cinc anys i no saber que és una bona relació sexual. Ara comprenc que això està relacionat amb el que els éssers em van fer. Jo vaig ser per ells un experiment sexual quan tenia pocs anys." Tots els entrevistats per Clancy li van explicar que s'havien sentit canviats a causa de les seves experiències, que eren més bones persones, que les seves vides havien millorat, i, la majoria d'ells, que ara la seva vida

tenia sentit. Will Andrews digué. “Estava a punt d’abandonar. No sabia el que estava malament, però sabia que havia perdut alguna cosa. Ara les coses són diferents. Em sento fantàstic. Sé que hi ha alguna cosa allà fora -més gran, més important que nosaltres- i per alguna raó em van escollir a mi per donar a conèixer la seva presència. Tinc una connexió amb ells... els éssers estan aprenent de nosaltres i nosaltres d’ells i, sobretot, s’està creant un nou món. I jo hi tindrè part, directament o a través dels meus bessons.” L’esposa de Will (la d’aquest planeta) ens donà una raó addicional de la invenció per Will d’una progènie alienígena invisible quan va preguntar a Clancy amb un lament, “Les coses haurien estat diferents si haguéssim pogut tenir fills?”

A l’etapa final, una vegada que els experiencers han acceptat l’explicació dels seus problemes a partir de l’abducció alienígena i han recuperat els seus records, busquen altres persones com ells i llegeixen tan sols relats que confirmen la seva nova explicació. Rebutgen amb fermesa qualsevol evidència que provoqui dissonància o qualsevol altra manera de comprendre el que els va passar. Un dels entrevistats per Clancy deia “Juro per Déu que si algú em torna a venir amb això de la paràlisi del son, vomitaré. Hi havia alguna cosa a l’habitació aquella nit! Estava confós... estava despert, vaig ser capturat.” Tots els que Clancy entrevistà coneixien l’explicació científica i l’havien rebutjada enfadats. A Boston, fa uns quants anys, hi va haver un debat entre McNally i John Mack, un psiquiatre que havia acceptat com a vertaderes les històries dels abduïts. Mack portà amb ell una experiencer. La dona escoltà el debat, inclosa l’evidència de McNally sobre com les persones que creuen haver estat abduïdes són propenses a la fantasia i han arribat a malinterpretar una experiència habitual del son com si estiguessin veient alienígenes. Al llarg de la discussió que seguí, la dona va dir a McNally, “no ho veu?, jo no creuria que he estat abduïda, si algú em donés tan sols una explicació alternativa raonable.” McNally digué, “Ho acabem de fer.”

A la fi d’aquest procés, ja a la base de la piràmide i a una gran distància d’escèptics com Michael Shermer, els experiencers han interioritzat els seus falsos records i ara no poden distingir-los dels vertaders. Quan se’ls porta al laboratori i se’ls demana que descriguin la seva traumàtica abducció per alienígenes, l’increment de les seves reaccions fisiològiques (com la freqüència cardíaca i la pressió sanguínia) és tan gran com el dels pacients que pateixen trastorn per estrès posttraumàtic. Han acabat creient-se les seves pròpies històries.

* * *

Els falsos records permeten a les persones perdonar-se a si mateixes, i justificar els seus errors, però a vegades a un preu elevat: una incapacitat de responsabilitzar-se de les seves vides. Ser conscient de les modificacions de la memòria, adonar-se que fins i tot els records sentits més profundament poden ser erronis, pot fer que les persones defensin els seus records amb més cautela, que abandonin la seguretat que els seus records són sempre precisos, i que evitin l'atractiu impuls d'usar el passat per justificar problemes del present. Ens diuen que siguem curiosos amb què volem perquè podria complir-se. Però també hem de ser curiosos amb els records que triem per justificar les nostres vides, perquè haurem de viure d'acord amb ells.

De ben segur, una de les històries més poderoses d'acord amb la que moltes persones desitgen viure és la narració de la víctima. En realitat ningú ha estat abduït per alienígenes (encara que els experiencers us ho discutiran amb ferocitat), però milions han sobreviscut a crueltats infantils: desatenció, abús sexual, alcoholisme parental, violència, abandonament, els horrors de la guerra. Moltes persones s'han ofert a explicar les seves històries: com ho van afrontar, com ho van suportar, què van aprendre, com van seguir endavant. Les històries de trauma i superació són exemples estimulants de la resiliència humana.

És precisament perquè aquestes narracions tenen tanta força emocional que a milers de persones els ha atret construir versions me-too d'aquestes. Alguns han pretès ser víctimes de l'Holocaust, milers han pretès haver sobreviscut a una abducció alienígena, i desenes de milers han pretès haver sobreviscut a l'incest i altres traumes sexuals suposadament reprimits a la memòria fins que d'adults han fet una teràpia. Per què les persones haurien de pretendre recordar que han patit experiències tràgiques que no han patit, sobretot quan aquesta creença provoca ruptures amb famílies o amics? En modificar els seus records, aquestes persones obtenen el que volen revisant el que tenien, i el que volen és transformar les seves vides actuals grises o simplement rutinàries en enlluernadores victòries sobre l'adversitat. Els records d'abús també els ajuda a resoldre la dissonància entre "sóc una persona intel·ligent i capaç" i "la meva vida ara mateix és un desastre" amb una explicació que els faci sentir millor amb ells mateixos i que elimini responsabilitats: "No és culpa meva que la meva vida sigui un desastre i que jo no hagi arribat a ser la cantant de categoria mundial que hauria pogut ser. Fixa't en les coses horribles que em va fer el meu pare." Ellen Bass i Laura Davis van fer aquest raonament explícit a *The Courage to Heal*. Expliquen als lectors que no tenen cap record d'abusos sexuals infantils

que “quan recordes per primera vegada els abusos o t’adones dels seus efectes, pots sentir un gran alleujament. Per fi hi ha un motiu per als teus problemes. Hi ha algú i alguna cosa a qui culpar.”

No resulta sorprenent, doncs, que la majoria de les persones que han creat records falsos de patiment infantil, com aquelles que creuen que van ser abduïdes per alienígenes, facin tot el possible per justificar i conservar les seves noves explicacions. Analitzem la història d’una dona jove anomenada Holly Ramona, que, després d’un any a la facultat, es va sotmetre a teràpia per depressió i bulímia. El terapeuta li va dir que aquests problemes comuns normalment eren símptomes d’abús sexual a la infantesa, cosa que Holly va negar que li hagués passat mai a ella. Però amb el pas del temps, a instàncies del terapeuta i després en mans del psiquiatra que li administrà sodi amital (anomenat popularment però erròniament “sèrum de la veritat”), Holly va arribar a recordar que entre els cinc i els setze anys havia estat repetidament violada pel seu pare, que fins i tot l’havia obligada a tenir sexe amb el gos de la família. L’indignat pare de la Holly demandà ambdós terapeutes per mala pràctica per “implantar o reforçar falsos records d’haver [ell] abusat d’ella quan era petita.” El jurat li donà la raó, exonerant el pare i declarant culpables els terapeutes.

Aquesta sentència posà Holly en una situació de dissonància que podia resoldre de dues maneres: podia acceptar el veredict, adonar-se de la falsedat dels records, demanar perdó al pare i intentar reconciliar la família que havia quedat destrossada amb les acusacions. O podia rebutjar el veredict com una farsa de justícia, quedar més convençuda que mai que el seu pare havia abusat d’ella, i renovar la seva participació en la teràpia de recuperació de la memòria. La primera, canviar la seva idea i disculpar-se hauria estat com fer girar un vaixell de vapor en un riu estret - no gaire espai per maniobrar, i perills per tot arreu. La darrera era, de molt, l’opció més senzilla a causa de la seva necessitat de justificar el dany que havia causat al seu pare i a la resta de la família. Era més senzill mantenir el rumb. I, en efecte, Holly Ramona no tan sols rebutjà amb força el veredict sinó que entrà en una escola de postgrau... per fer-se psicoterapeuta. Certament dubtem que l’especialitat triada fos la ciència de la memòria.

Però de tant en tant algú fa un pas endavant per parlar alt a favor de la veritat, fins i tot quan la veritat impedeix el pas a una bona història d’autojustificació. No resulta senzill, perquè significa donar una ullada fresca i escèptica al record reconfortant amb què un ha viscut, analitzar la seva plausibilitat des de tots els angles i, sense importar la dissonància

consegüent, deixar-lo enrere. Durant tota la seva vida adulta, l'escriptora Mary Karr havia albergat el record de com, essent una adolescent innocent, el seu pare l'havia abandonada. Aquest record li havia permès sentir-se com una heroica supervivent de la negligència del seu pare. Però quan es va asseure a escriure les seves memòries, va prendre consciència que la història podia no haver estat certa.

“Tan sols estudiant dels esdeveniments reals i qüestionant-te els teus propis motius podran sortir de l'obscuritat les complexes veritats íntimes,” va escriure.

Però com podria una autora de memòries ni tan sols començar a desenterrar les veritats de la seva vida amb esdeveniments falsos? En algun moment, vaig escriure una escena de comiat per mostrar com el meu pare bevedor i cowboy va fugir de mi quan vaig arribar a la pubertat. Quan he buscat realment els records de l'adolescència per demostrar-ho, els fets m'han explicat una història diferent: el meu pare havia seguit recollint-me a l'hora i preparant-me l'esmorzar, convidant-me a excursions de caça i de pesca. Era jo la que deia que no. Em vaig allunyar d'ell per Mèxic i Califòrnia amb una colla de distribuïdors de droga, i després per la facultat.

Això era molt més trist que l'autoretrat caricaturesc amb què havia començat. Si m'hagués aferrat a les meves suposicions, creient que el meu drama venia d'obstacles que jo mai havia superat -un retrat de mi mateixa de supervivent de crueltats immerescudes- mai no hauria descobert què va succeir realment. És això el que vull dir quan dic que Déu és a la veritat.

4 BONES INTENCIONS, MALA CIÈNCIA

El cercle tancat del judici clínic

No importa que la hipòtesi sigui molt bonica. No importa quanta intel·ligència tinguis, ni qui va formular la hipòtesi o quin és el seu nom -si està en disconformitat amb l'experiment, és errònia. Això és tot el que hi ha.

Richard Feinman, metge

Si la Holly Ramona sentí dissonància quan el jurat condemnà els seus terapeutes per haver-li implantat records falsos, com us imagineu que es van sentir els terapeutes? Haurien estat inclinats a dir, “estimada Holly, sentim haver estat tan terriblement equivocats en el nostre tractament de la teva depressió i dels desordres d'alimentació. Fariem bé de tornar a la facultat i aprendre una mica més sobre la memòria”? Ens temem que la resposta més normal és la que donà una altra terapeuta. Una dona, que anomenarem Grace, es va sotmetre a teràpia després de tenir un atac de pànic. No s'entenia bé amb el seu empresari i, per primera vegada a la seva vida, sentia que estava en una situació que no podia controlar. Però en lloc de tractar-la pels atacs de pànic o d'ajudar-la a resoldre els problemes que tenia a la feina, la psicoterapeuta va decidir que els símptomes de la Grace significaven que el seu pare havia abusat sexualment d'ella quan era petita. Al començament, la Grace acceptà la interpretació de la seva terapeuta; al cap i a la fi, la terapeuta era una experta en aquests temes. Amb el temps, la Grace, com la Holly, arribà a creure que el seu pare havia abusat d'ella. Acusà directament el seu pare, tallà les seves relacions amb pares i germanes, i abandonà de forma temporal el seu marit i el seu fill. Però mai es va sentir bé amb els seus nous records, perquè contradeien la història general de la seva bona i amorosa relació amb el seu pare. Un dia va dir a la terapeuta que ella ja no creia que el seu pare hagués abusat d'ella.

La terapeuta de la Grace podia haver acceptat el que la clienta li deia i haver començat a treballar amb ella per trobar una explicació més satisfactòria dels seus problemes. Podia haver llegit la darrera recerca que explicava quina aproximació terapèutica és el mètode més adient pels atacs de pànic. Podia haver parlat del cas amb els seus col·legues per veure si estava deixant de banda alguna cosa. Però la terapeuta de la Grace no va fer cap d'aquestes coses. Quan la Grace expressà els seus dubtes sobre la veracitat dels records que havia recuperat, la terapeuta li contestà: “Estàs més malalta que mai.”

Als anys vuitanta i noranta, les noves evidències que apareixien d'abusos sexuals a criatures i dones van desfermar dues epidèmies no desitjades que els científics socials anomenen "pànics morals". Una era el fenomen de la teràpia de recuperació de memòria, en què els adults entraven a la teràpia sense cap record de traumes infantils i en sortien creient que havien estat assetjats sexualment pels seus pares o torturats en cultes satànics, a vegades durant molts anys, sense tenir-ne consciència en aquell moment i sense cap corroboració de germans, amics o metges. Sota hipnosi, deien, els seus terapeutes els permetien recordar les experiències terribles que havien patit de petits, com a nadons de bressol, i a vegades fins i tot en vides anteriors. Una dona recordà que la seva mare li havia posat aranyes a la vagina. Una altra va dir que el seu pare l'havia assetjada des dels quatre o cinc anys fins als vint-i-tres, i fins i tot la violà pocs dies abans del seu casament -records que ella havia recuperat sota teràpia. Altres digueren que els havien fet cremades, encara que els seus cossos no presentaven cicatrius. Algunes digueren que havien quedat prenyades i que les havien obligat a avortar, encara que el seu cos no presentava evidències d'embaràs. Aquelles que van anar als tribunals per demandar els presumptes autors van poder cridar pèrits, alguns amb credencials impressionants en psicologia clínica i psiquiatria, a testificar que aquells records recuperats eren evidències vàlides d'abusos.

Si el trauma era especialment horrible, sostenien els psiquiatres, la personalitat de la víctima es podia haver dividit en dues o tres o deu o cent personalitats, provocant-li que patís trastorn de personalitat múltiple (TPM). Abans de 1980 tan sols es tenia notícia d'alguns pocs casos com aquests, i normalment pretenien tenir dues personalitats (El cas d'"Eva" presentà tres cares) Després, el 1973, es publicà Sybill. Sybill, que confessà haver passat per setze personalitats, es convertí en un fenomen nacional. El llibre, basat en l'exposició de la psiquiatra de Sybill, Cornelia Wilbur, va vendre més de cinc milions de còpies, i quaranta milions d'americans van veure el 1976 el programa especial de televisió de dos episodis protagonitzat per Joanne Woodward i Sally Field. El 1980, l'Associació Psiquiàtrica Americana va donar el seu vistiplau oficial a la síndrome, legitimant el diagnòstic de trastorn de personalitat múltiple, i els casos es van començar a multiplicar. Es van obrir clíniques de TPM per tot el país per tractar el nombre creixent de pacients, i a mitjans dels noranta hi havia, segons diverses estimacions, més de quaranta mil persones que havien anat a teràpia i n'havien sortit creient que tenien dotzenes, fins i tot centenars d'"alters."

El segon pànic moral sorgí de les pors als abusos sexuals contra els infants a les llars d'infants. El 1983 acusaren els mestres de la McMartin Preschool de Manhattan Beach, a Califòrnia, de cometre actes atroços amb els infants de què tenien cura, com ara torturar-los en rituals satànics dins d'habitacions subterrànies, matar conills mascotes davant d'ells, i obligar-los a sotmetre's a actes sexuals. Algunes criatures van dir que les mestres els havien portat a volar en un avió. L'acusació no va ser capaç de convèncer el jurat que els nens havien patit abusos, però el cas generà acusacions similars contra mestres de llars d'infants a tot el país. Bernard "Bee" Baran, un jove gay de Massachusets, fou la primera persona erròniament condemnada; va estar vint-i-un anys a la presó abans que un nou judici el deixés en llibertat. El pare que inicià les acusacions contra Bernard havia reclamat a la llar d'infants perquè "no volia un homosexual" com a mestre del seu fill, i la seva esposa havia afirmat en una declaració que als gais "no se'ls hauria de permetre sortir en públic."

Al cas de Baran el van seguir aviat acusacions contra altres mestres de llars d'infants, la llar d'infants Little Rascals de Carolina del Nord, la Kelly Michaels de New Jersey, l'Almirault family de Massachusets, la Dale Akiki a San Diego, i presumptes abusos a Jordan, Minnesota; Wenatchee, Washington; Niles, Michigan; Miami, Florida; i dotzenes d'altres comunitats. A tot arreu els nens van explicar històries estranyes. Alguns van dir que havien estat atacats per un robot, assetjats per pallassos i llagostes, o obligats a menjar-se una granota. Un nen va dir que l'havien lligat nu en un arbre del pati davant de tots els mestres i nens, encara que cap vianant en va informar i cap altre nen ho va corroborar. Es va demanar a treballadors socials i a altres psicoterapeutes que avaluessin les històries dels nens, fessin teràpia amb ells, i els ajudessin a revelar què havia succeït. Molts van testificar més tard que, basant-se en el seu judici clínic, estaven segurs de la culpabilitat dels mestres de les llars d'infants.

On van les epidèmies quan moren? Com és que més tard no han anat apareixent famosos a les tertúlies televisives per revelar els seus records recuperats d'haver estat torturats de petits? On són tots els casos de personalitat múltiple? Ja han tancat les seves llars d'infants tots els sàdics pedòfils? La majoria dels mestres condemnats han estat alliberats després d'un recurs, però molts mestres i pares són a la presó, estan confinats en arrest domiciliari, o han de viure les seves vides com a abusadors sexuals registrats. Es van destruir moltes vides, i innumbrables famílies mai s'han tornat a reunir. Però encara apareixen als tribunals, a les notícies, al cinema i als llibres, casos de records recuperats

d'abusos sexuals a la infància. Si us fixeu bé en aquestes històries, en moltes hi participa un terapeuta que va ajudar la persona a "recuperar" els seus records.

Pel que fa al trastorn de personalitat múltiple, les clíniques finalment es van tancar com a resultat de demandes contra els psiquiatres que havien estat induint pacients vulnerables a creure que tenien el trastorn, i el trastorn començà a desaparèixer del panorama cultural. El 2011, la periodista d'investigació Debbie Nathan publicà una biografia de Sybill, mostrant que Cornelia Wilbur havia inventat pràcticament tota la història per promocionar-se i vendre llibres. Sybill no havia tingut un trauma infantil que hagués provocat que la seva personalitat es fragmentés; ella generà les anomenades personalitats com a resposta a les pressions, subtils i coactives, de Wilbur, a la que ella volia complaure desesperadament - i que amenaçà Sybill de deixar de donar-li els medicaments que li havia prescrit i als que s'havia tornat addicta.

Encara que les epidèmies hagin minvat, els supòsits que les van provocar es conserven integrats en la cultura popular. Si a la infància vas ser traumatitzat de forma repetida, segurament en vas reprimir el record. Si en vas reprimir el record, la hipnosi podrà fer que el recuperis. Si estàs del tot convençut que els teus records són veritat, ho són. Si no tens records sinó meres sospites d'haver patit abusos, és probable que fos així. Si tens flaixos retrospectius sobtats o somnis d'abusos, probablement estàs descobrint un record vertader. Els nens no menteixen gairebé mai sobre qüestions sexuals. Vigila els signes: si els teus fills tenen malsons, poden haver estat víctimes d'assetjament sexual.

Aquestes creences no van aparèixer en el panorama cultural de la nit al dia, com els bolets. Provenien de professionals de salut mental que les van escampar en conferències, publicacions clíniques, mitjans de comunicació i best-sellers, i que es van promocionar a si mateixos com experts en diagnosticar abusos sexuals infantils i en determinar la validesa d'un record recuperat. Les seves pretensions estaven basades en gran mesura en persistents idees freudianes (i pseudofreudianes) sobre la repressió, el record, el trauma, el trauma sexual i el significat dels somnis, i en la seva pròpia confiança en els seus poders clínics d'intuïció i diagnosi. Totes les pretensions d'aquests terapeutes han estat estudiades científicament. Totes són falses.

Resulta dolorós admetre-ho, però quan la història de l'escola McMartin va sortir als diaris, tots dos, independentment, vam creure que els mestres de la llar d'infants eren culpables. Sense conèixer els detalls de l'acusació, vam acceptar irracionalment el tòpic que diu que "on hi ha fum, hi ha foc". Com a científics, no ens hauríem d'haver enganyat: a vegades, on hi ha fum, només hi ha fum. Mesos després de la fi del judici, quan va sortir tota la història -que la primera acusació la va fer una mare amb un trastorn emocional, i que les seves acusacions es van tornar cada vegada més demencials fins que els mateixos denunciants van deixar de creure-se-la; que zelosos treballadors socials, en una croada moral, havien estat coaccionant els nens durant molts mesos perquè "informessin"; que les històries dels nens van esdevenir cada vegada més extravagants- ens vam sentir estúpids i avergonyits d'haver sacrificat el nostre escepticisme científic en l'altar de l'escàndol. La nostra culpabilitat inicial ens provocà una completa dissonància, i encara la provoca. Però la nostra dissonància no és res comparat amb la d'aquelles persones que hi estaven implicades personalment o que van prendre partit públicament, inclosos els molts psicoterapeutes, psiquiatres i treballadors socials que es consideraven a si mateixos metges qualificats i advocats dels drets dels infants.

A ningú de nosaltres li agrada descobrir que estàvem equivocats, que els nostres records estan distorsionats o alterats, o que hem comès una equivocació professional incòmoda. Els professionals de la salut s'hi juguen molt. Si defenses un conjunt de creences que guien la teva pràctica i descobreixes que algunes d'elles són incorrectes, o bé has d'admetre que estaves equivocat i canvies el teu enfocament, o bé has de rebutjar la nova evidència. Si les equivocacions no amenacen massa el que creus sobre la teva competència i si no has pres partit públicament defensant-les, probablement estaràs disposat a canviar el teu enfocament, content de tenir-ne un de millor. Però si alguna d'aquestes creences errònies ha empitjorat els problemes dels teus clients, ha destrossat les seves famílies o ha enviat a presó persones innocents, aleshores tu, com la terapeuta de la Grace, hauràs de resoldre una dissonància greu.

És el fenomen de Semmelweis que hem descrit a la introducció. Semmelweis descobrí que quan els seus estudiants de medicina es van rentar les mans abans d'atendre les parteres, van morir menys dones de febre puerperal. Per quin moriu els seus col·legues no van dir, "Moltes gràcies Ignaz per haver trobat la causa de les morts tràgiques i innecessàries de les nostres pacients"? Abans que aquests metges poguessin acceptar la seva senzilla intervenció que salvava vides, havien d'admetre que ells havien estat la causa de la mort de totes aquelles dones que eren càrrec seu. Acceptar-ho era

insuportable, perquè anava directament al cor de la visió de si mateixos dels metges com a experts i savis en salut. I així van dir a Semmelweis, en essència, que desaparegués i s'emportés les seves idees estúpides. Atès que la seva negativa obstinada a acceptar l'evidència de Semmelweis -la disminució de l'índex de mortaldat entre les dones després que els seus metges es van rentar les mans- es produí molt abans de l'època de les demandes per males pràctiques, podem dir amb certesa que van actuar portats per la necessitat de protegir el seu ego, no els seus ingressos. La medicina ha avançat des de la seva època, però la necessitat d'autojustificació no ha canviat.

La majoria de les professions, encara que a poc a poc, darrerament s'estan millorant i corregint a si mateixes. Si ets metge avui en dia, et rentes les mans i portes guants, i si te'n descuides, els teus col·legues, infermeres o pacients t'ho recordaran. Si dirigeixes una empresa de joguines i comets un error en predir que la teva nova nina es vendrà més que la Barbie, el mercat t'ho farà saber. Si ets un científic que ha falsejat les dades sobre la teva ovella clonada i ha intentat enganyar els seus col·legues, el primer laboratori que no pugui replicar els teus resultats correrà a dir al món que ets un frau. Si ets psicòleg experimental i comets una equivocació en el disseny del teu experiment o en l'anàlisi dels resultats, els teus col·legues i crítics frisaràn per informar-te a tu, a la resta de la comunitat científica i a tothom de l'ex-planeta Plutó. Naturalment, no tothom dedicat a la ciència és científic -és a dir, de ment oberta i disposat a abandonar les seves fortes conviccions o a admetre que els conflictes d'interès poden contaminar la seva recerca. Però fins i tot quan un científic individual no es corregeix a si mateix, a la llarga la ciència ho fa.

Les professions de salut mental són diferents. Els professionals d'aquests camps tenen una amalgama d'acreditacions, formacions i perspectives que sovint tenen poca relació unes amb les altres. Imagina que la professió d'advocat està formada per dos grups; persones que han anat a la facultat de dret, han estudiat cada matèria de l'àmbit del dret, i han superat el llistó d'un examen esgotador, i també persones que no han fet res més que pagar setanta-vuit dòlars per un curs de cap de setmana sobre com comportar-se en un tribunal. Ara tens una imatge del problema. Quin advocat voldries que et defensés?

En la professió de Psicoteràpia, els psicòlegs clínics són l'equivalent més pròxim dels advocats amb una formació tradicional. Molts tenen un doctorat, i si han obtingut el títol en una universitat important i no en un taller independent de teràpia, tenen un coneixement dels descobriments psicològics fonamentals. Alguns tenen els seus propis projectes de recerca per determinar els ingredients d'una bona teràpia o els orígens dels trastorns

emocionals. Però tant si fan recerca personalment com no, acostumen a estar ben formats en psicologia científica i saben quina mena de teràpia s'ha mostrat més eficaç per cada problema. Per exemple, els mètodes cognitius i conductistes són els tractaments adequats pels atacs de pànic, depressió, trastorns de l'alimentació, insomni, ira crònica, i altres trastorns emocionals. Aquests mètodes sovint són tan efectius com la medicació o fins i tot més.

Contrastant amb això, molts psiquiatres que tenen el títol de metge saben de medicina i medicaments, però sovint no saben gaire del mètode científic i fins i tot de recerca bàsica en psicologia. Al llarg del segle vint, normalment practicaven la psicoanàlisi freudiana o alguna de les seves branques; et calia el títol de metge per ser admès en un institut de formació psicoanalítica. Quan la popularitat de la psicoanàlisi freudiana va minvar, i la perspectiva biomèdica dels trastorns va guanyar terreny, molts psiquiatres van començar a tractar els seus pacients amb medicació, més que amb alguna forma de teràpia de conversa. Però mentre alguns psiquiatres estudien el cervell, molts encara no saben res de psicologia o de la naturalesa problematitzadora, escèptica, de la ciència. L'antropòloga Tanya Luhrmann va estar quatre anys estudiant els residents en psiquiatria, assistint a les seves classes i congressos, observant-los en habitacions de clíniques i en sales d'emergències. Descobrí que no s'espera que els residents llegeixin gaire; s'espera que absorbeixin les lliçons que se'ls donen, sense debatre ni preguntar. Els cursos a què assisteixen els ofereixen habilitats pràctiques, no substància intel·lectual; un professor els explicarà què fer en una teràpia i no tant per què la teràpia ajuda o quina mena de teràpia podria ser la millor per a un determinat problema.

I, per acabar, tenim la gran quantitat de persones que practiquen les molt diferents formes de Psicoteràpia. Alguns tenen el títol de màster en psicologia, assessorament, o treball social clínic i estan llicenciats en una especialitat, com teràpia de parella i família. Alguns, però, no tenen cap formació en psicologia en absolut; alguns no tenen cap títol universitari. La paraula *psicoterapeuta* no està gens regulada; en molts estats, qualsevol pot dir que és terapeuta sense tenir cap formació en res.

En els darrers trenta anys, a mesura que s'ha disparat la quantitat de practicants de tota mena en salut mental, la majoria dels programes de formació en Psicoteràpia s'han separat dels seus cosins formats científicament als departaments universitaris de psicologia. "Per què em cal saber Estadística i investigació?" pregunten molts graduats en aquells programes. "Tot el que em cal saber és com fer una teràpia, i per a què, sobretot

em cal experiència clínica.” En algun sentit, tenen raó. Els terapeutes estan prenent decisions constantment sobre la marxa del tractament: Què seria beneficiós ara? En quina direcció hauríem d’anar? És aquest el moment adequat per arriscar-me a posar en dubte la història del meu client, o l’he de fer fora de l’habitació? Prendre aquestes decisions requereix experiència amb l’assortit infinit de peculiaritats i passions de la psique humana, aquest centre de tenebres i amor.

D’altra banda, per la seva naturalesa, la Psicoteràpia és una interacció privada entre el terapeuta i el client. No hi ha ningú mirant pel damunt de l’espatlla del terapeuta en la intimitat de la sala del consultori, disposat a atacar si fa alguna cosa malament. Però la privacitat inherent a la interacció significa que el terapeuta sense formació en ciència i escepticisme no té defenses interiors contra els prejudicis cognitius d’autoprotecció que tenim tots. El que aquests terapeutes veuen confirma el que creuen, i el que creuen modela el que veuen. És un cercle tancat. Ha millorat la meva clienta? Excel·lent, el que vaig fer ha estat eficaç. No ha millorat o ha empitjorat? Mala sort, però ella és resistent a la teràpia i està profundament trastornada; d’altra banda, a vegades el client ha d’empitjorar abans de poder millorar. Crec que la ràbia reprimida provoca problemes sexuals? Si és així, els problemes d’erecció del meu client han de reflectir una ràbia reprimida envers la seva mare o la seva esposa. Crec que l’abús sexual provoca trastorns alimentaris? Si és així, la bulímia de la meva clienta ha de significar que de petita fou objecte d’assetjament sexual.

Volem aclarir que alguns clients són resistents a la teràpia i que alguns estan profundament trastornats. Aquest capítol no és una acusació contra la teràpia, igual com el fet d’assenyalar els errors de la memòria tampoc significa que tots els records siguin poc fiables, o assenyalar els conflictes d’interessos entre els científics tampoc significa que tots els científics facin recerques contaminades. La nostra intenció és examinar la classe d’equivocacions que poden resultar del cercle tancat de la pràctica clínica i mostrar com l’autojustificació els perpetua.

En una consulta privada, l’escepticisme i la ciència són, per a tothom, formes de sortir del cercle tancat. L’escepticisme, per exemple, ensenya els terapeutes a ser cauts a l’hora d’acceptar literalment el que els seus clients els diuen. Si una dona els diu que la seva mare li va posar aranyes a la vagina quan tenia tres anys, el terapeuta escèptic pot sentir empatia sense necessitat de creure que aquest esdeveniment succeís literalment. Si un nen diu que seus mestres el van portar a volar en un avió ple de plassos i granotes, el terapeuta escèptic pot quedar encantat amb la història, sense necessitat de creure que els

mestres realment van flotar un vol xàrter en un jet privat (amb el seu sou, a més). La recerca científica proporciona al terapeuta mecanismes per millorar la seva pràctica clínica i per evitar errors. Si has d'usar hipnosi, val més que sàpigues que mentre que la hipnosi pot ajudar els teus clients a relaxar-se, a gestionar el dolor i a deixar de fumar, no hauries d'usar-la per ajudar el teu client a recuperar records, perquè és fàcil que el teu client, predisposat i suggestionable, generi un record poc fiable.

Però avui hi ha molts milers de psiquiatres, treballadors socials, assessors i psicoterapeutes que fan consulta privada sense que els orienti ni l'escepticisme ni l'evidència. Paul Meehl, que aconseguí un gran prestigi com a metge i com a investigador científic, observà que quan era estudiant, el factor comú en la formació de tots els psicòlegs era "el compromís científic general de no deixar-se enganyar i de no enganyar ningú. Havien passat algunes coses en el món de la pràctica clínica que em preocupaven en aquest sentit. Aquest escepticisme, aquesta passió per no ser enganyat i no enganyar ningú no sembla que sigui una part tan important de l'equipament mental de tot psicòleg com ho era fa mig segle... Jo he escoltat algun testimoni psicològic als tribunals locals en què aquesta mentalitat sembla estar molt absent."

Un exemple del problema que Meehl temia es pot veure en la declaració d'un important psiquiatre, Bessel van der Kolk, que ha testificat sovint a favor dels demandants en casos de memòria reprimida. Van der Kolk explicà que com a psiquiatre, havia tingut formació mèdica i residència en psiquiatria, però que mai havia participat en cap curs de psicologia experimental.

Pregunta: Coneix alguna investigació sobre la fiabilitat o la validesa del judici clínic o de les prediccions clíniques basades en la informació de les entrevistes?

Resposta: No

P: Què entén per "evidència desconfirmadora"?

R: Suposo que significa una evidència que desconfirma nocions que les persones tenen com tresors.

P: Quina és l'evidència desconfirmadora més potent que vostè coneix de la teoria segons la qual les persones poden recuperar els seus records o poden bloquejar la seva consciència d'una sèrie d'esdeveniments traumàtics, guardar-los en la seva memòria i recuperar-los amb certa precisió anys més tard?

R: Quina és la cosa més forta contra què?

P: Sí. Quin és l'evidència desconfirmadora més forta?

R: En realitat no puc creure que hi hagi cap bona prova contra això...

P: Ha llegit algun escrit sobre el tema dels records falsos generats amb l'ús d'hipnosi?

R: No.

P: Hi ha alguna investigació sobre si els metges després d'un període d'anys desenvolupen un judici clínic més encertat?

R: No sé si n'hi ha cap, en realitat...

P: Hi ha alguna tècnica que vostè usi per distingir els records vertaders dels falsos?

R: Tots nosaltres, tots nosaltres com a éssers humans constantment hem de decidir si ens creiem o no ens creiem el que algú ens diu, i tots estem emetent judicis tothora. I existeix una cosa com la coherència interna, i si una persona et diu una cosa amb coherència interna i amb l'afectació apropiada, tendeixes a creure que les històries són veritat.

En l'època d'aquesta declaració, van der Kolk no havia llegit res de la voluminosa literatura d'investigació sobre falsos records, o sobre com la hipnosi els pot generar, ni tampoc tenia coneixement de la documentada escassa fiabilitat de "les prediccions clíniques basades en la informació de les entrevistes." No havia llegit cap de les investigacions que desconfirmaven la seva creença que els records traumàtics normalment es reprimeixen. Però ell ha testificat sovint i amb seguretat a favor dels demandants en casos de recuperació de memòria. Com molts metges, està segur de saber bé quan el seu client diu la veritat, quan un record és vertader o fals, basant-se en la seva experiència clínica; les claus són si la història del client té "coherència interna" i si el client relata el record amb l'emoció adequada -és a dir, si el client en realitat *sent* que el record és veritat. El problema amb aquest raonament, però, és que, tal com hem vist al capítol anterior, milers de persones mentalment sanes creuen que van ser abduïdes per alienígenes, explicant, amb el sentiment apropiat, històries amb coherència interna sobre les estranyes experiències que creien haver patit. Tal com observà el psicòleg d'investigació John Kihlstrom, "la feblesa de la relació entre exactitud i seguretat és un dels fenòmens més ben documentats en els cent anys d'història de la investigació dels records dels testimonis oculars," però van der Kolk desconeixia un descobriment que coneixerien gairebé tots els estudiants universitaris que han cursat Psicologia 101.

Encara que s'acumulaven les proves de la fal·libilitat de la memòria i malgrat les nombroses estafes en casos de recuperació de la memòria, els promotors d'aquesta noció no van admetre el seu error; tan sols van canviar la seva idea sobre el mecanisme pel qual els records traumàtics se suposa que s'han perdut. Ara ja no és la repressió, sinó la *dissociació*; la ment expulsa d'alguna manera el record traumàtic i el desterra als suburbis.

Aquest canvi els permeté seguir testificant, sense immutar-se ni alterar-se, en qualitat d'experts científics en casos de recuperació de la memòria.

Vegem el testimoni, al 2014, de Cristine Courtois, una psicòloga clínica que ha estat defensora de la teràpia de recuperació de la memòria durant més de trenta anys. Va ser presentada com experta en una acció civil en favor d'un demandant que al·legava que quan era un noi havia sofert abusos per part de l'acusat. Malgrat tot, com que feia poc que el demandant havia recordat l'abús, es celebrà una audiència prèvia per determinar si la reclamació tenia un fonament científic fiable. Normalment hi ha una prescripció en els judicis civils, inclosos els casos d'abús contra infants. Però molts jutjats han establert que es pari el rellotge de la prescripció si el demandant originàriament no tenia coneixement del dany que més tard arribarà a recordar. Per exemple, el jutjats estan d'acord que el fet que una persona entri en coma atura el rellotge, però no estan d'acord que el record recuperat també aturi el rellotge. La resolució depèn del valor científic que tingui afirmar que els records traumàtics poden ser reprimits o dissociats. Si en té, aleshores es poden iniciar accions civils i criminals dins d'un cert temps després que el demandant *recorda* haver patit abusos i no després dels abusos mateixos.

És per aquest motiu que, en tals casos, els advocats del demandant recorren a les millors armes clíniques perquè testifiquin sobre l'existència de repressió -o, avui en dia, dissociació. Gràcies a la gran popularitat de la neurociència i dels estudis sobre el cervell, aquests experts, que han testificat durant anys sobre l'existència de records reprimits, ara fan vagues referències a les parts del cervell per fonamentar la seva nova creença en l'existència de records dissociats, com es pot veure en l'incoherent testimoni de la doctora Courtois:

Resposta: Això té relació amb la sobreinhibició de la resposta al trauma d'estrès al cervell de l'individu, i les diferents parts de cervell o s'activen o s'apaguen i mostren una resposta diferencial. Així, la part dissociativa està relacionada amb la despersonalització, desrealització de l'experiència, i aquesta mena de mecanismes facilitarien que aquella informació quedés segrestada. En aparença, la informació no desapareix i és accessible més tard, però està segrestada en el cervell.

Algunes investigacions també mostren que el cervell dels nens traumatitzats, els cervells dels nens traumatitzats a diferència dels nens no traumatitzats en virtut de la seva experiència diferencial, que sovint comença en una edat molt primerenca, els cervells són diferents i el desenvolupament del cervell és diferent, la funció del

cervell, l'estructura del cervell és diferent. I això pot tenir implicacions en la retenció del record, en la codificació del record, i en la posterior recuperació del record.

Esteu impressionats? Si és així, no sou els únics. És la mena de llenguatge que sona seriós i científic, però si se l'examina de prop es mostra poca-solta. Diferents parts del cervell estan fent què? Quines parts? L'estructura del cervell és diferent en les víctimes d'un trauma? Com? Què significa exactament "Implicacions en la retenció del record"? "Segrestada en el cervell"? On? En un petit armari del corpus callosum? En el seu article "L'atractiva seducció de les explicacions de la Neurociència," Deena Weisberg i els seus col·legues van demostrar que si presentes a un grup de persones profanes en la matèria una explicació senzilla d'alguna conducta i a un altre grup la mateixa explicació però afegint-hi vagues referències al cervell ("els escàners del cervell mostren" o "se sap que hi està implicada la circuïteria del lòbul frontal del cervell"), la gent dona per suposat que la darrera és més científica -i per tant més vertadera. Moltes persones intel·ligents -inclosos els psicoterapeutes- cauen preses de l'atractiva seducció d'aquest llenguatge, però les persones profanes en la matèria no se'ls cita a declarar davant dels tribunals perquè intentin explicar el seu significat.

Ningú està suggerint que vinguin observadors de Nacions Unides a destorbar la privacitat d'una visita terapèutica, o que tots els terapeutes haurien de començar a fer les seves pròpies investigacions. Una comprensió de com pensar científicament podria no servir als terapeutes en el procés subjectiu d'ajudar un client que busca respostes a interrogants existencials. Però és de la màxima importància quan els terapeutes presumeixen d'experiència i de seguretat en dominis en què les seves opinions clíniques no verificades poden arruïnar vides. El mètode científic consisteix en l'ús de procediments dissenyats, no per mostrar que les nostres prediccions i hipòtesis són certes, *sinó que podrien ser falses*. El raonament científic és útil per qualsevol en qualsevol feina perquè fa que ens encarem amb la possibilitat, fins i tot amb la greu realitat, que estàvem equivocats. Ens obliga a enfrontar-nos amb les nostres autojustificacions i a exposar-les públicament perquè els altres les punxin. En essència, doncs, la ciència és una forma de control de l'arrogància.

El problema del dofí benvolent

De tant en tant, una notícia commovedora ens parla d'un mariner naufragat que estava a punt d'ofegar-se en un mar turbulent. De sobte, va aparèixer un dofí al seu costat i, amb

suavitat però amb fermesa, va empènyer el nedador fins deixar-lo sa i estalvi a la platja. Resulta temptador concloure que en realitat els dofins deuen estimar els éssers humans, fins a l'extrem de salvar-nos de morir ofegats. Però un moment -els dofins saben que els humans no neden tan bé com ells? Realment estan intentant ajudar? Per respondre aquesta pregunta ens caldria saber quants mariners naufragats van ser empesos suaument mar endins, allí s'ofegaren i mai no se'n sabrà res. No sabem res d'aquests casos perquè els nedadors no viuen per parlar-nos de les seves experiències amb dofins malvats. Si tinguéssim aquesta informació, podríem concloure que els dofins no són ni benvolents ni malvats; tan sols estaven jugant.

El mateix Sigmund Freud va caure víctima del raonament erroni del problema del dofí benvolent. Quan els seus analistes qüestionaren la seva noció segons la qual tots els homes pateixen angoixa de castració, ell es divertí. Va escriure: "Hi ha analistes que sostenen que, després d'haver treballat dotzenes d'anys, no han trobat mai un senyal de l'existència del complex de castració,. Hem d'inclinar els nostres caps en reconeixement... d'aquesta mostra de virtuosisme en l'art de passar per alt i d'equivocar-se". De manera que si els analistes veuen angoixa de castració en els seus pacients, Freud té raó, i si no en veuen, l'estan "passant per alt", i Freud també té raó. Els homes mateixos no poden dir-te si senten angoixa de castració, perquè és inconscient, però si neguen sentir-la, per descomptat, l'estan negant.

Quina teoria més fantàstica! És impossible que sigui falsa. Però aquesta és la veritable raó per la qual Freud, malgrat totes les il·lustradores observacions sobre la cultura i el seu malestar, no estava fent ciència. Perquè una teoria sigui científica, s'ha d'establir de quina manera es pot demostrar la seva falsedat, tant com la seva veritat. Si qualsevol resultat confirma la teva hipòtesi que tots els homes pateixen inconscientment angoixa de castració (o que el disseny intel·ligent, i no l'evolució, explica la diversitat de les espècies, o que el teu vident preferit hauria predit exactament l'onze de setembre si no s'hagués estat dutxant aquell matí, o que tots els dofins són amables amb els humans), aleshores les teves creences són una qüestió de fe, no de ciència. Freud, però, es considerava a si mateix un científic consumat. El 1934, el psicòleg americà Saul Rosenzweig li va escriure, suggerint-li que sotmetés les seves afirmacions psicoanalítiques a contrastació experimental. "L'abundància d'observacions fiables en què es basen aquestes afirmacions les fa independents de la verificació experimental," replicà Freud amb arrogància. "Tot i això, [els experiments] no poden fer cap mal."

A causa del biaix de confirmació, però, l'“observació fiable” no és fiable. La intuïció clínica -“ho sé quan ho veig”- és el final de la conversa amb molts psiquiatres i psicoterapeutes, però és el començament d'una conversa amb el científic- “Una bona observació, però què has vist exactament, i com saps que tens raó?” L'observació i la intuïció sense verificació independent són guies poc fiables; com els guies locals murrís que orienten erròniament els turistes, elles de tant en tant envien tothom en la direcció equivocada.

Tot i que hi ha pocs freudians ortodoxos, hi ha moltes escoles psicodinàmiques de teràpia, anomenades així perquè deriven de l'èmfasi de Freud en les dinàmiques mentals inconscients. Molts d'aquests programes no tenen cap connexió amb departaments universitaris de psicologia científica (malgrat que alguns encara són part de la formació dels residents de psiquiatria), i els seus estudiants aprenen entre poc i res de metodologia científica o fins i tot de descobriments bàsics de psicologia. I també hi ha els nombrosos terapeutes no llicenciats que no saben gaire de teories psicodinàmiques però que en canvi han absorbit de forma acrítica el llenguatge freudià que impregna la cultura -nocions de regressió, negació i repressió. El que uneix aquests metges clínics és la seva confiança fora de mida en els seus propis poders d'observació i el cercle tancat que això genera. Tot el que veuen confirma el que creuen.

Un perill del cercle tancat és que fa que els metges siguin vulnerables a les fal·làcies lògiques. Vegem el famós sil·logisme “Tots els homes són mortals; Sòcrates és un home; per tant, Sòcrates és mortal.” Fins aquí, molt bé. Però del simple fet que tots els homes siguin mortals no se'n segueix que tots els mortals siguin homes, ni tampoc certament que tots els homes siguin Sòcrates. Però el moviment de recuperació de la memòria es basa de bon començament en la fal·làcia lògica que diu que si algunes dones que van patir abusos sexuals durant la infància desenvolupen depressió, trastorns alimentaris i atacs de pànic, aleshores totes les dones que pateixen depressió, trastorns alimentaris i atacs de pànic han d'haver patit abusos sexuals. D'acord amb això, molts metges psicodinàmics comencen a pressionar les seves infelices clientes perquè rebusquin en els seus passats per trobar evidències que donin suport a la seva teoria. Però algunes clientes neguen haver patit abusos. Què es pot fer davant d'aquesta resposta dissonant? La resposta va arribar amb la idea de Freud que l'inconscient reprimeix activament les experiències traumàtiques, sobretot les de naturalesa sexual. Això ho explica! Això explica com va poder oblidar la Holly Ramona que el seu pare l'havia violada durant onze anys.

Una vegada que aquests metges s'hagueren aferrat a la repressió per explicar per què les seves clientes no recordaven un abús sexual traumàtic, es pot entendre per què alguns es van sentir justificats, en realitat obligats professionalment, a fer tot el que calgués per fer sortir aquell record reprimat. Atès que les negacions de la clienta són l'evidència més gran de repressió, es necessiten mètodes radicals. Si la hipnosi no funciona, provarem amb sodi amital ("el sèrum de la veritat"), una altra intervenció que tan sols relaxa una persona i augmenta les possibilitats de falsos records.

És clar que la majoria de nosaltres evitem voluntàriament els records dolorosos buscant-nos distraccions o intentant no pensar-hi, i molts de nosaltres hem experimentat l'aparició sobtada d'un record incòmode, un que creïem perdut fa temps, en trobar-nos en una situació que l'evoca. La situació proporciona el que els científics de la memòria anomenen indicis de recuperació, senyals familiars que desperten el record.

Els terapeutes psicodinàmics, però, pretenen que la repressió és del tot diferent dels mecanismes normals d'oblit i recuperació. Pensen que explica per quin motiu una persona pot oblidar anys i anys d'experiències traumàtiques, tals com una violació reiterada. Però en la seva meticulosa revisió de la recerca experimental i de l'evidència clínica, presentada en el seu llibre *Remembering Trauma*, el psicòleg clínic Richard McNally va concloure: "La idea que la ment es protegeix a si mateixa reprimint o dissociant els records traumàtics, fent-los inaccessibles a la consciència, és un element de folklore psiquiàtric desproveït de base empírica convincent." De forma aclaparadora, l'experiència ens mostra precisament el contrari. El problema de moltes persones que han patit experiències traumàtiques no és que les hagin oblidades sinó que no les poden oblidar; els records segueixen importunant.

Així, no es reprimeix el record d'haver estat torturat a la presó, d'haver entrat en combat, d'haver estat víctima d'un desastre natural (a no ser que aleshores hagués patit un dany cerebral), encara que els detalls d'aquestes experiències terribles es modifiquen al llarg dels anys, com tots els records. "Els esdeveniments realment traumàtics -experiències aterridores que amenacen la supervivència- mai s'obliden, molt menys encara si es repeteixen," diu McNally. "El principi bàsic és: si l'abús va ser traumàtic quan es va produir, és improbable que s'oblidés. Si es va oblidar, aleshores és improbable que hagués estat traumàtic. I encara que s'hagués oblidat, no hi ha cap evidència que hagués estat bloquejat, reprimat, tancat darrere d'una barrera mental inaccessible."

Resulta evident que aquesta és una informació desconfirmadora per als metges compromesos amb la creença que les persones que han patit brutalitats durant anys reprimiran el record. Si tinguessin raó, segurament els supervivents de l'Holocaust serien els primers candidats a la repressió. Però tal com sap tothom, i tal com documenta McNally, els supervivents de l'Holocaust no han oblidat o reprimat el que els va passar. Els advocats de la recuperació de la memòria també tenen una resposta a aquesta evidència -ho han distorsionat. En un estudi realitzat quaranta anys després de la guerra, als supervivents del Camp Erika -un camp de concentració nazi- se'ls demanà que recordessin el que hi havien hagut de suportar. Quan els seus records actuals es van comparar amb les declaracions que havien fet en ser alliberats, es posà de manifest que els supervivents recordaven el que els havia passat amb una precisió sorprenent. Algun observador neutral que llegís aquesta investigació diria, "Increïble! Són capaços de recordar tots aquests detalls després de quaranta anys." Però un equip de defensors de la recuperació de la memòria va citar aquest estudi com una evidència que "també s'ha informat de l'amnèsia de les experiències dels camps de l'Holocaust nazi." Del que es va informar no era de res remotament semblant a l'amnèsia. Alguns supervivents no havien recordat bé uns pocs fets violents entre un gran nombre de fets semblants, i alguns havien oblidat uns pocs fets específics, tals com el nom d'un guardià sàdic. Això no és repressió; és l'oblit normal dels detalls que tots nosaltres experimentem amb el pas dels anys.

Els metges que creuen en la repressió la veuen a tot arreu, fins i tot on ningú més la veu. Però si tot el que observes en la teva experiència clínica és una evidència que dona suport a les teves creences, què consideraries contraevidències? Què passa si la teva clienta no recorda cap abús, no perquè l'ha reprimat sinó perquè no l'ha patit mai? Què et podria alliberar del cercle tancat? Per protegir-nos del prejudici de les nostres pròpies observacions directes, els científics van inventar el grup control: el grup que *no està* sotmès al nou mètode terapèutic, els pacients que *no estan* prenent el nou medicament. La majoria de les persones entenen la importància dels grups control en l'estudi de l'efectivitat d'un nou medicament, perquè sense un grup control no pots dir si la resposta positiva de les persones és causada pel medicament o per l'efecte placebo -l'expectativa general que el medicament els ajudarà. Per exemple, un estudi de dones que s'havien queixat de problemes sexuals trobà que el 41% van dir que havien recuperat la libido en prendre Viagra. Però això mateix va passar amb el 43% del grup control que havia pres una píndola de sucre. (Aquest estudi mostrà de forma concloent que l'òrgan més responsable de l'excitació sexual és el cervell.)

Naturalment, si ets psicoterapeuta, no pots posar aleatòriament alguns dels teus clients en una llista d'espera i atendre els altres seriosament; els primers aviat trobaran un altre terapeuta. Però si no estàs format per tenir en compte el problema del dofi benvolent i si estàs absolutament, positivament convençut que els teus punts de vista són correctes i que les teves habilitats clíniques són insuperables, pots cometre errors greus. Una treballadora social clínica explicà per què havia decidit treure a una mare la custòdia del seu fill: la mare havia patit abusos físics de petita, i "tots sabem," va dir la treballadora social al jutge, que això significa gairebé amb tota certesa que ella serà una mare abusadora. Aquesta suposició del cicle d'abusos venia d'observacions de casos que ho confirmaven: pares abusadors, a la presó o en teràpia, informaven que havien estat colpejats greument o havien estat sotmesos a abusos sexuals pels seus pares. El que s'ha oblidat són els casos *desconfirmadors*, els nens que havien patit abusos i que no s'havien convertit en pares abusadors. Són invisibles per als treballadors socials i altres professionals de la salut mental perquè, per definició, no acaben a la presó ni estan en tractament. Els investigadors psicològics que han fet estudis longitudinals, seguint els nens al llarg del temps, han descobert que, encara que haver patit abusos físics de petit està associat amb una major probabilitat d'esdevenir un pare abusador, la gran majoria dels nens que han patit abusos -prop del 70%- no repeteixen les crueltats dels seus pares. Si estàs fent teràpia amb una víctima d'abusos parentals o amb un pare abusador, aquesta informació pot no ser rellevant per tu. Però si estàs en una situació de fer prediccions que determinaran si, per exemple, un pare hauria de perdre la custòdia d'un fill, aleshores sí que és rellevant.

De forma similar, imagineu que esteu fent teràpia amb nens que han patit abusos sexuals. Us commouen i preneu nota dels seus símptomes amb cura: són espantadissos, mullen el llit, volen dormir amb una llum encesa, tenen malsons, es masturben o mostren els seus genitals a altres nens. Després de poc temps, usant aquests símptomes com una llista de verificació, probablement estareu molt segurs de la vostra habilitat per determinar si un nen ha patit abusos. Podríeu donar nines anatòmicament correctes a una criatura molt petita perquè hi jugui, partint del supòsit que el que ell o ella no pot comunicar amb paraules ho revelarà amb el joc. Un dels teus joves clients posa un pal a la vagina de la nina. Un altre examina el penis del nino amb una concentració preocupant per algú de quatre anys.

Els terapeutes que no tenen formació per pensar científicament segurament no es preguntaran pels casos invisibles -les criatures que no veuen com a clients. És probable

que no pensin a preguntar-se quant de comuns són els símptomes de mullar el llit, el joc sexual i la por dins la població infantil en general. Quan els investigadors s'ho van preguntar, van descobrir que els infants que no han patit abusos també és probable que es masturbin i tinguin curiositat sexual; els de temperament espantadís també és probable que mullin el llit i tinguin por de la foscor. Encara que hi ha infants que han patit abusos i no mostren el conjunt de símptomes predictable, cosa que els científics descobriren tan sols observant les reaccions dels infants al llarg del temps en lloc de valorar-los una o dues vegades en una entrevista clínica. Una revisió de quaranta-cinc estudis que, durant divuit mesos, van fer el seguiment d'infants que havien patit abusos mostrà que, encara que al començament tenien més símptomes de por i activitat sexual que els que no n'havien sofert, "la majoria dels que havien patit abusos no teníem un símptoma que els caracteritzés [i] aproximadament un terç no tenien cap símptoma... Les troballes suggereixen l'absència de cap síndrome específica en els infants que han patit abusos sexuals."

D'altra banda, els infants que no han patit abusos no difereixen de forma apreciable dels que els han patit pel que fa a la forma com juguen amb els ninos/nines anatòmicament correctes; els seus prominents genitals resulten molt interessants. Alguns infants fan coses estranyes i això no significa res en absolut, només indica que els ninos/nines resulten poc fiables com a tests diagnòstics. En un estudi dirigit per dos eminents especialistes en psicologia evolutiva, Maggie Bruck i Stephen Ceci, una criatura colpejà amb un pal dins la vagina de la nina per mostrar als seus pares el que se suposava que li havia succeït aquell dia durant la visita mèdica. El doctor (gravat en vídeo) no havia fet tal cosa, però us podeu imaginar com us sentiríeu si veiéssiu la vostra filla jugant de forma tan violenta amb la nina i el psiquiatre us digués amb solemnitat que això significava que havia patit abusos. Voldríeu la pell d'aquell metge.

Molts terapeutes que van començar a especialitzar-se en abusos infantils als anys vuitanta sovint se senten molt segurs de la seva habilitat per determinar si una criatura ha patit abusos; després de tot, diuen, tenen anys d'experiència clínica que donen suport a les seves valoracions. Però un estudi darrere l'altre mostren que aquesta confiança no té garanties. En un estudi important, el psicòleg clínic Thomas Horner i els seus col·legues van examinar les avaluacions fetes per un equip de metges experts en un cas en què un pare era acusat d'haver abusat de la seva filla de tres anys. Els experts havien revisat les transcripcions, havien vist les entrevistes amb la criatura i les gravacions de les converses entre pare i filla, i havien revisat els informes clínics. Van tenir la mateixa informació, però

uns estaven convençuts de l'existència d'abús, mentre que els altres estaven igual de convençuts de la seva inexistència. Els investigadors contactaren amb 129 especialistes en salut mental i els van demanar que analitzessin l'evidència en aquest cas, avaluessin la probabilitat que la petita hagués estat sotmesa abusos per part del pare, i fessin una recomanació referent a la custòdia. Novament, els resultats oscil·laven entre la seguretat de l'existència d'abusos i la seguretat de la seva inexistència. Uns volien prohibir que el pare veiés mai més la seva filla; altres volien donar-li la plena custòdia. Els experts propensos a creure que l'abús sexual a les famílies està molt estès, interpretaven ràpidament les evidències ambíguas de manera que donaven suport a aquesta creença; els escèptics no. Referint-se als experts no escèptics, els investigadors van dir "creure és veure."

"Creure és veure" era el principi que provocà tots els escàndols de les llars d'infants als anys vuitanta i noranta. Igual que en el cas l'escola McMartin, tots començaren amb una acusació d'un pare amb trastorns o homofòbic o amb els comentaris fantasiosos d'una criatura, que provocaren una investigació, que provocà el pànic. A la We Care Nursery School de Nova Jersey, per exemple, a una criatura de quatre anys li estaven prenent la temperatura per via rectal al despatx del seu metge quan va dir "això és el que la meva mestra [Kelly Michaels] em fa a l'escola. La mare ho va denunciar a l'agència de protecció a la infància. L'agència portà la criatura al despatx d'un advocat i li van donar un nino anatómic perquè jugués. El nen va inserir el seu dit al recte del nino i va dir que a dos nens més se'ls havia pres la temperatura d'aquella manera. Es va dir als pares dels nens de l'escola de preescolar que busquessin signes d'abusos en els seus fills. Es cridà professionals perquè entrevistessin els infants. Poc després, els infants pretenien que Kelly Michael, entre altres coses, havia llepat mantega de cacauet dels seus genitals, els havia fet beure l'orina i menjar els excrements d'ella, i els havia violat amb ganivets, forquilles i joguines. Es deia que aquests actes havien ocorregut durant l'horari escolar al llarg d'un període de set mesos, encara que cap infant s'havia queixat, i els pares, que podien entrar i sortir quan volien, mai van presenciar cap abús ni havien notat cap problema en els seus fills.

Kelly Michaels fou condemnada per 115 càrrecs d'abús sexual i sentenciada a quaranta-set anys de presó. Fou alliberada després de cinc anys, quan el tribunal d'apel·lació establí que el testimoni dels infants estava contaminat a causa de la forma en què foren

entrevistats. I com va passar això? Amb el biaix de confirmació a tota velocitat i sense que les regnes de la precaució científica el corregissin, una combinació mortal que era el distintiu de les entrevistes fetes a les criatures en tots els casos de les llars d'infants. Per exemple, així és com Susan Kelley, infermera de pediatria que entrevistà infants en alguns d'aquests casos, usà els titelles Bert i Ernie per "ajudar" el record dels infants:

Kelley: Vols explicar-li a l'Ernie?

Nena: No

Kelley: Au, va [to de súplica]. Per favor, explica-li a l'Ernie. Per favor, explica-m'ho a mi. Per favor, explica-m'ho a mi. Així et podem ajudar. Sis plau... ho pots murmurar a l'Ernie... Algú et va tocar alguna vegada aquí? [assenyalant la vulva d'una nina]

Nena: No

Kelley: [assenyalant el cul de la nina] Algú et va tocar el culet?

Nena: No.

Kelley: Ho vols explicar a en Bert?

Nena: No em van tocar!

Kelley: Qui no et va tocar?

Nena: La meva mestra. Ningú.

Kelley: Alguna persona gran, algun adult et va tocar el culet?

Nena: No.

"Qui no et va tocar?" Estem entrant en el reialme de *Catch-22*, la gran novel·la de Joseph Heller, en la que el coronel de bigotis gruixuts diu a Clevinger: "Què vols dir quan dius que no et podríem castigar?" Clevinger respon "jo no he dit que no em podríeu castigar, senyor." El Coronel: "Quan no has dit que no et podríem castigar?" Clevinger: "Jo mai no he dit que no em podríeu castigar, senyor."

En aquella època, els psicoterapeutes i treballadors socials als quals es demanà que entrevistessin els infants creien que els infants que havien sofert abusos no explicarien el que els havia passat a menys que se'ls pressionés fent-los preguntes tendencioses de forma insistent, perquè estaven espantats o avergonyits. A falta d'investigació, aquesta era una suposició raonable, i és clar que a vegades és vertadera. Però en quin moment les preguntes tendencioses es converteixen en coacció? Els psicòlegs científics han dut a terme experiments per investigar cada aspecte de la memòria i del testimoni dels infants. Com entenen els infants el que els adults els pregunten? Les seves respostes depenen de l'edat, de les habilitats verbals, i de la classe de preguntes que se'ls fan? Sota quines

condicions és probable que els infants estiguin dient la veritat i quan és probable que siguin suggestionables, que diguin que va succeir alguna cosa que no havia passat?

En un experiment amb infants de preescolar, Sena Garven i els seus col·legues van usar tècniques d'entrevista basades en les transcripcions reals dels interrogatoris als infants del cas McMartin. Un home jove visità els infants a la seva escola, els va llegir una narració i els repartí regals. No va fer res agressiu, inapropiat o sorprenent. Una setmana més tard, una experimentadora els preguntà sobre la visita de l'home. A un grup els va fer preguntes tendencioses com ara: "va donar una empenta a la mestra? Va llançar un guix a un nen que estava parlant?" A un segon grup els va fer les mateixes preguntes però hi va afegir les tècniques d'influència que havien emprat els interrogadors del cas McMartin; per exemple, explicà als infants el que els altres se suposava que havien dit, expressà decepció si les respostes eren negatives, i elogià els infants que van fer acusacions.

Els nens del primer grup, que només havien tingut les preguntes tendencioses, entorn d'un 15% van dir "sí, va passar" a les acusacions falses sobre la visita de l'home; no és un percentatge alt, però tampoc és trivial. En canvi al segon grup, aquell en què s'hi havien afegit tàctiques d'influència, entorn d'un 80% dels nens de tres anys van dir "sí, va passar" a les acusacions falses que se'ls van suggerir, i entorn de la meitat dels nens entre quatre i sis anys van respondre afirmativament a les acusacions. I aquests resultats es van produir després d'entrevistes d'una durada d'entre cinc i deu minuts; en les investigacions criminals reals, els entrevistadors sovint pregunten als nens de forma reiterada durant setmanes i mesos. En un estudi semblant, aquesta vegada amb nens de cinc a set anys, els investigadors van descobrir que podien influir amb facilitat en els infants perquè contestessin afirmativament a preguntes absurdes com ara "En Paco et va portar a volar en un avió?" El que resultava més preocupant era que, després de poc temps, moltes de les respostes incorrectes dels infants havien cristal·litzat en records estables, però falsos.

Investigacions com aquesta han fet possible que els psicòlegs millorin els seus mètodes d'entrevistar els infants. El seu objectiu és facilitar que les criatures que han patit abusos revelin el que els va passar, però sense augmentar la suggestibilitat dels nens que no han patit abusos. Els científics han mostrat que els nens molt petits, de menys de cinc anys, sovint no poden indicar la diferència entre una cosa que se'ls ha explicat i una cosa que realment els ha succeït. Si els nens de preescolar senten que els adults comenten rumors sobre algun esdeveniment, per exemple, molts d'ells arribaran a creure més tard que ells mateixos l'han experimentat. En tots aquests estudis, la troballa més valuosa és que

resulta altament probable que els adults contaminin una entrevista quan en fer-la ja estan convençuts que l'infant ha patit abusos. Quan això succeeix, només hi ha una "veritat" que estiguin disposats a acceptar quan demanen al nen que expliqui la veritat. Com Susan Kelley, mai accepten el *no* de la nena; el *no* significa que està negant o reprimint o que té por de parlar. La nena no pot fer res per convèncer l'adult de no haver patit abusos.

L'adult podria ser el pare de l'infant. Vint-i-un anys més tard dels problemes a l'escola McMartin, Kyle Zirpolo, que havia testificat contra els mestres de l'escola, demanà perdó públicament al *Los Angeles Times*. Ell sabia en aquell moment que estava mentint, digué, però ho va fer per complaure el seu padrastre, oficial de policia repressor que estava convençut que els mestres eren pedòfils. Tal com Zirpolo va dir:

Però la mentida em preocupava de veritat. Tinc present a la ment una nit en particular. Jo tenia uns deu anys i vaig provar d'explicar a la meva mare que no havia passat res. Em vaig posar a plorar histèricament al llit -volia confessar, explicar-li la veritat. La meva mare em demanava que li expliqués quin era el problema. Li vaig dir que mai em creuria. Ella va insistir: "Et prometo que et creuré. T'estimo tant! Digues què et preocupa!" Això va durar molt temps; jo li deia que no em creuria, i ella seguia assegurant-me que em creuria. Recordo que finalment li vaig dir, "No va passar res! Mai em va passar res en aquella escola."
No em va creure.

Zirpolo pensa que la seva mare no pot acceptar la veritat -que no va patir abusos- perquè si ho fes, "com explicaria tots els problemes de la família?" Ella i el seu padrastre mai el van escoltar, deia ell, mai van expressar alleujament pel fet que ell no hagués estat assetjat, i mai van mirar cap de les pel·lícules ni van llegir cap dels llibres que qüestionaven la forma en què el fiscal havia conduït el cas.

Podem comprendre per quin motiu tantes Susan Kelley, fiscals i pares s'han afanyat a assumir el pitjor; ningú no vol deixar lliure algú que abusa dels infants. Però tampoc ningú hauria de voler contribuir a la condemna d'un adult innocent. Avui en dia, basant-se en anys de recerca experimental amb infants, l'Institut Nacional de Salut Infantil i de Desenvolupament Humà i alguns estats en particular han redactat nous models de protocols per als treballadors socials, investigadors policials i altres persones que dirigeixen entrevistes amb infants. Aquests protocols posen l'èmfasi en els perills del biaix

de confirmació; donen instruccions als entrevistadors perquè comprovin la hipòtesi de possibles abusos i no creguin que ja saben què ha passat. La directriu reconeix que la majoria dels infants revelaran amb facilitat els abusos reals, i que alguns necessiten una empenta; també prevé contra l'ús de tècniques que se sap que generen informacions falses.

Aquest canvi, des de l'acrític "creieu als infants" al més exigent "compreneu als infants", reflecteix un reconeixement del fet que els professionals necessiten pensar més com científics i menys com advocats; han de sospesar totes les evidències de manera imparcial i han de considerar la possibilitat que les seves suposicions siguin infundades. Si no ho fan, no oferiran justícia sinó autojustificació.

Ciència, Escepticisme i Autojustificació

Quan la psiquiatra Judith Herman publicà *Father-Daughter Incest* el 1981, els pacients que va descriure recordaven el que els havia passat amb massa claredat. En aquella època, les metgesses feministes com Herman treballaven per augmentar la consciència pública sobre la violació, l'abús infantil, l'incest i la violència domèstica. No pretenien que les seves clientes haguessin reprimat els seus records; en lloc d'això, aquestes dones deien que havien preferit romandre en silenci perquè se sentien espantades, avergonyides, i convençudes de què ningú no se les creuria. No hi ha cap entrada de *Repressió* a l'índex de *Father-Daughter Incest*. Però en deu anys Herman es convertí en una defensora de la recuperació de la memòria; la primera afirmació del seu llibre *Trauma and Recovery*, del 1992, és "La resposta ordinària a les atrocitats és expulsar-les de la consciència." Com van canviar Herman i altres metges altament experimentats, des de creure que les experiències traumàtiques rarament s'obliden, si és que s'obliden mai, a creure que aquesta resposta és "ordinària"? Pas a pas.

Imagina que ets un terapeuta que es preocupa profundament pels drets i la seguretat de dones i criatures. Et consideres a tu mateix un metge destre i compassiu. Saps com és de difícil aconseguir que els polítics i el públic prestin atenció als problemes de dones i criatures. Saps com ha estat de difícil per les dones maltractades arribar a parlar. Ara comences a sentir coses sobre un fenomen nou: A través de teràpia, les dones de sobte recuperen records que havien reprimat tota la vida, records d'esdeveniments horribles. Aquests casos són presents en les tertúlies, en les conferències a què assisteixes, i en un

munt de llibres, especialment el molt popular *The Courage to Heal* (1988). És veritat que les autores del llibre, Ellen Bass i Laura Davis, no tenen formació en cap mena de recerca psicològica o psicoteràpia, encara menys en ciència, una cosa que elles han admès sense reserves. “Res del que es presenta aquí està basat en teories psicològiques,” exposà Bass al prefaci, però el seu desconeixement de psicologia no les impedí definir-se com sanadores i expertes en abusos sexuals, basant-se en els seminaris que havien dirigit. Presentaven una llista de símptomes, alguns dels quals, deien, suggereixen que una dona pot haver estat víctima d’incest, inclosos aquests: Ella se sent indefensa i immotivada; té un trastorn en l’alimentació o problemes sexuals; sent que alguna cosa va malament en el seu interior; sent que ha de ser perfecta; se sent dolenta, bruta o avergonyida. Tu ets un terapeuta que treballes amb dones que tenen alguns d’aquests problemes. Acceptaries que anys d’incest, reprimits de la memòria, n’és la causa principal?

Ets al cim de la piràmide i has de prendre una decisió: pujar al carro de la teoria de la recuperació de la memòria o ser escèptic. La majoria dels professionals en salut mental van prendre la segona opció i no van acceptar la teoria. Però un bon nombre de terapeutes -entre una quarta i una tercera part, segons diverses fonts- van fer el primer pas en la direcció de creure-la i, atès el cercle tancat de la pràctica clínica, podem veure que no els va ser difícil fer-ho. Molts no tenien formació en l’esperit de mostra’m-les-dades, propi de l’escepticisme. No sabien res del biaix de confirmació, i així no se’ls va acudir que Bass i Davis estiguessin veient evidències d’incest en qualsevol símptoma que tingués una dona, fins i tot en el fet que no tingués cap símptoma. No van avaluar amb prou intensitat la importància dels grups control, així que era difícil que es preguntessin quantes dones tenien trastorns en l’alimentació o se sentien indefenses i immotivades tot i no haver patit abusos. No es van aturar a considerar quines altres raons, a més de l’incest, podien fer que les seves clientes tinguessin problemes sexuals.

Fins i tot alguns metges escèptics eren poc partidaris de frenar el carro de la recuperació de la memòria fent alguna crítica als seus col·legues o a les dones que explicaven les seves històries. És incòmode -dissonant- adonar-se que alguns dels teus col·legues estan deslluïnt la teva professió amb idees ridícules o perilloses. És molest -dissonant- adonar-se que no tot el que diuen les dones i els infants és veritat, sobretot després de tots els teus esforços per convèncer les dones maltractades de parlar i per aconseguir que el món reconegui el problema dels abusos infantils. Alguns terapeutes temien que qüestionar públicament la veracitat dels records recuperats era minar la credibilitat de les dones que realment havien estat assajades o violades. Alguns temien que la crítica al moviment de la

recuperació de la memòria donaria munició i suport moral a predadors sexuals i a antifeministes. Al començament, no podien preveure que esclataria un pànic nacional sobre abusos sexuals ni que persones innocents quedarien atrapades per la recerca del culpable. Però en seguir callant quan tot això va passar, van afavorir el seu propi descens pel pendent de la piràmide.

Quin és l'estat actual de la teràpia de recuperació de la memòria i de la seva suposició fonamental que les experiències traumàtiques normalment són reprimides? Com que els casos sensacionals han desaparegut de l'atenció pública, pot semblar que els problemes s'han resolt i que el seny i la ciència s'han imposat. Però, tal com prediu la teoria de la dissonància, una vegada que una idea incorrecta ha aconseguit prominència, i sobretot si aquesta idea ha provocat un dany generalitzat, rarament desapareix. Queda a l'espera, com la falsa creença que les vacunes provoquen autisme, i reapareix sempre que pot permetre als seus promotors afirmar que sempre havien tingut raó. Encara es presenten demandes, i encara hi ha famílies trencades per persones que, en una teràpia, recorden haver patit abusos sexuals, tal com hem assenyalat abans en el testimoni de la doctora Courtois. L'Associació Psiquiàtrica Americana canvià el nom *trastorn de personalitat múltiple* per *trastorn dissociatiu de la identitat*. Una associació professional de psiquiatres i terapeutes de traumatismes que ha promogut aquesta diagnosi durant anys, sota alguna de les seves dues etiquetes, encara atorga el seu Premi Cornelia Wilbur.

Un estudi del 2014 informà que “encara que avui en dia hi ha indicis d'un major escepticisme que als anys noranta,” l'esclatxa científic-metge continua essent “una fractura important”. Els investigadors han analitzat molts grups de psicòlegs professionals i psicoterapeutes i han trobat que com més formació científica tenen, més precises són les seves creences sobre la memòria i els traumatismes. Per exemple, entre els membres de la Societat per una Ciència de Psicologia Clínica, tan sols un 17,7% creien que “els records traumàtics sovint es reprimeixen.” Entre els psicoterapeutes en general, un 69%; i entre els terapeutes de programació neurolingüística i els hipnoterapeutes, un 81% -que és el percentatge aproximat que es troba en el públic general.

No sorprèn que encara persisteixi aquesta esclatxa, si es té en compte el temps que es necessitarà perquè tots aquests psicoterapeutes i psiquiatres que provocaren l'epidèmia de casos de recuperació de memòria i de personalitat múltiple tornin a pujar la piràmide.

Alguns segueixen fent el que han estat fent durant anys, ajudar els seus clients a descobrir records “reprimits”. Altres, discretament, han deixat d’explicar els problemes de les seves clientes posant el focus en records reprimits d’incest; per a ells, ha quedat passat de moda, de la mateixa manera que va passar fa dècades amb l’enveja del penis, la frigidesa i la demència masturbatòria. Abandonen una moda quan perd empena i s’apunten a la següent, i no se solen aturar a preguntar-se on han anat tots els casos de records reprimits. Podrien ser vagament conscients de l’existència d’una controvèrsia, però és més senzill seguir amb el que sempre han fet, afegint potser una tècnica més nova a la que s’han adherit. Alguns terapeutes han oblidat amb quin entusiasme s’havien cregut en altre temps els supòsits i els mètodes de la recuperació de la memòria, i ara es consideren a si mateixos moderats en el debat general.

Sens dubte, els metges que han de superar la dissonància més accentuada són els psicòlegs clínics i psiquiatres que van promoure més activament i es van acollir de bon començament a les teràpies de recuperació de memòria i de personalitats múltiples. Molts tenen credencials impressionants. El moviment els donà molta fama i èxit. Eren conferenciants estrella als congressos professionals. Eren (i encara són) cridats a testificar als tribunals sobre si una criatura ha patit abusos o sobre si el record recuperat d’un demandant és fiable, i, com hem vist, normalment fan les seves afirmacions amb un alt grau de seguretat. Quan les evidències científiques del seu error es van començar a acumular, ¿era probable que acollissin les dades amb facilitat, agraïts per estudis sobre la memòria i sobre el testimoni dels infants que podrien millorar la seva pràctica? Per fer-ho haurien d’haver acceptat que havien danyat les dones i els infants als quals deien que estaven ajudant. Els era molt més fàcil conservar els seus compromisos rebutjant la recerca científica com si fos irrellevant per la pràctica clínica. I tan aviat com va fer aquest pas d’autojustificació, no podien tornar enrere sense una enorme dificultat psicològica.

Avui en dia, drets a la base de la piràmide, a milles de distància des del punt de vista professional dels seus col·legues científics i havent dedicat més de dues dècades a promoure una forma de teràpia que Richard McNally anomena “la pitjor catàstrofe ocorreguda en el camp de la salut mental des de l’era de la lobotomia,” molts metges partidaris de la recuperació de la memòria segueixen tan compromesos com sempre amb les seves creences, i continuen predicant el que han practicat durant molt de temps. Com han reduït la seva dissonància?

Un mètode popular consisteix a minimitzar l'extensió del problema i del dany que ha causat. El psicòleg clínic John Briere, un dels primers defensors de la teràpia de recuperació de la memòria, finalment va admetre en una conferència que el gran nombre de casos de recuperació de memòria informats als vuitanta poden haver estat causats, almenys en part, per terapeutes "superentusiastes" que havien intentat, de forma inapropiada, "liposuccionar els records del cervell de les seves clientes." Es van cometre errors -per part d'ells. Però van ser només uns pocs, es va afanyar a afegir. "Els falsos records recuperats són rars", digué; "els records vertaders reprimits són molt més comuns."

Altres redueixen la dissonància culpant la víctima. Colin Ross, un psiquiatre que aconseguí fama i fortuna defensant que els records reprimits d'abusos provoquen trastorns de personalitats múltiples, finalment va acceptar que "individus suggestibles poden haver elaborat records en les seves ments a causa d'una tècnica terapèutica deficient." Però com que "la memòria humana normal és molt propensa a l'error," ell va concloure que "els records falsos són normals des del punt de vista biològic i, per tant, no són necessàriament un error del terapeuta." Els terapeutes no creen records falsos en les seves clientes, perquè els terapeutes són simples "assessors." Per tant, si una clienta genera un record equivocacat, és un error de la clienta.

Els metges més compromesos ideològicament redueixen la dissonància matant el missatger. Els darrers anys de la dècada dels noranta, quan psiquiatres i psicoterapeutes estaven essent condemnats per males pràctiques pel seu ús de mètodes coercitius a fi de generar falsos records recuperats i personalitats múltiples, D. Corydon Hammond aconsellà els seus col·legues clínics en una convenció d'aquesta manera: "Penso que és hora que algú reclami una temporada de caça d'acadèmics i investigadors. Als Estats Units i al Canadà en particular, les coses han anat tan lluny amb els acadèmics donant suport a posicions extremes de falsos records, que penso que és hora que els metges comencin a presentar acusacions ètiques per males pràctiques científiques contra els investigadors, i els editors de premsa -molts dels quals, voldria assenyalar, no tenen cobertura per mala praxi." Alguns psiquiatres i psicòlegs clínics acceptaren el consell de Hammond i van enviar cartes amenaçadores a investigadors i editors de diaris, van fer demandes espúries de violacions ètiques contra científics que estudiaven la memòria i el testimoni dels infants, i van presentar demandes molestes encaminades a impedir la publicació d'articles crítics i llibres. Cap d'aquests esforços han aconseguit silenciar els científics.

Hi ha una última manera de reduir la dissonància: desestimar tota aquesta investigació científica considerant-la part d'una reacció contra les víctimes infantils i contra les víctimes d'incest. La secció final de la tercera edició de *The Courage to Heal* s'anomena "Honorant la Veritat: una resposta a la Reacció." No hi havia una secció anomenada "Honorant la Veritat: Hem comès alguns grans errors."

Gairebé cap dels psicoterapeutes que practicaven la teràpia de recuperació de memòria, ni cap dels experts en infants que enviaven a la presó dotzenes de persones com Bernard Barans, ha admès que estava equivocada. Però, d'aquells pocs que han admès públicament els seus errors, en podem veure el que va representar per a ells sortir del seu capoll protector d'autojustificació. Per Linda Ross, significà sortir del seu cercle tancat de sessions de teràpia privades i obligar-se a si mateixa a encarar-se personalment amb pares amb les vides destrossades per les acusacions de les seves filles ja grans. Una de les seves clientes la va portar a una trobada amb pares acusats. Ross es va adonar de sobte que una història que li havia semblat estranya però possible quan la seva clienta l'explicà a la teràpia, ara semblava fantàstica una vegada multiplicada en una habitació plena d'històries semblants. "Jo havia estat donant suport a les dones i als seus records reprimits," deia, "però mai vaig tenir en compte l'experiència dels pares. Ara he sentit com sonava d'absolutament ridícul. Una parella gran es van presentar i l'esposa m'explicà que la seva filla havia acusat el seu marit d'haver assassinat tres persones... el dolor a les cares d'aquests pares era manifest. I l'única causa era que les seves filles havien anat a teràpia [de recuperació de memòria]. No em vaig sentir gaire orgullosa de mi mateixa i de la meua professió aquell dia."

Després d'aquesta trobada, digué Ross, es despertava sovint a la nit "amb terror i angoixa" a mesura que el capoll es començava a obrir. La preocupava que la demandessin, però la major part del temps "pensava només en aquelles mares i pares que volien que les seves filles tornessin." Va cridar les seves primeres clientes en un intent de desfer el dany que havia causat, i modificà la manera de fer teràpia. En una entrevista amb Alix Spiegel a *This American Life* de la National Public Radio, Ross explicà que havia acompanyat una de les seves clientes a una trobada amb els pares d'ella. La policia els havia desmuntat la casa, provant de trobar evidències d'un cadàver que la seva filla havia afirmat recordar a la teràpia. No hi havia cap cadàver, com tampoc hi havia

cambres de tortura subterrànies a l'escola de preescolar McMartin. "Així vaig tenir ocasió d'explicar-los el paper que jo vaig jugar," digué Ross. "I d'explicar-los que comprenia perfectament que tinguessin dificultats la resta de la seva vida per perdonar-me, però que jo era conscient de què necessitava el seu perdó."

Al final de l'entrevista, Alix Spiegel digué: "Gairebé no hi ha persones com Linda Ross, terapeutes que s'hagin ofert a parlar públicament de la seva experiència, a admetre la seva culpa, o a mirar de descobrir com va succeir tot això. Els experts, per una vegada, estan estranyament silenciosos."

5 LLEI I DESORDRE

Imagino que resulta realment complicat per a un fiscal [reconèixer els errors i] dir, “Caram! Hem tingut 25 anys de la vida d’aquest paio. Ja n’hi ha prou.”

- *Dale M. Rubin, advocat de Thomas Lee Goldstein*

Thomas Lee Goldstein, un estudiant universitari i ex-Marine, fou condemnat el 1980 per un assassinat que no va cometre, i va estar a la presó els següents vint-i-quatre anys. El seu únic crim era estar en el lloc equivocat en el moment equivocat. Encara que vivia prop de la víctima de l’assassinat, la policia no va trobar cap prova física que relacionés Goldstein amb el crim -ni arma, ni empremtes dactilars, ni sang. No tenia mòbil. Fou condemnat pel testimoni d’un informant de la presó anomenat Edward Fink, que havia estat arrestat en trenta-cinc ocasions, tenia tres delictes greus, era addicte a l’heroïna, i havia testificat contra deu homes diferents, declarant en cada cas que l’acusat li ho havia confessat tot mentre tots dos compartien una cel·la a la presó. (un assessor de la presó havia descrit Fink com “un estafador que tendeix a manipular els fets com si fossin de goma”) Fink mentí sota jurament, negant que hagués rebut una reducció de la sentència a canvi del seu testimoni. L’única altra base del fiscal era un testimoni ocular, Loran Campbell, que identificà Goldstein com l’assassí després que la policia li hagués assegurat falsament que Goldstein havia fallat en el test del detector de mentides. Cap dels altres cinc testimonis oculars identificà Goldstein, i quatre d’ells van dir que l’assassí era “negre o mexicà.” Campbell es retractà del seu testimoni més tard, dient que havia estat “una mica massa disposat” a ajudar la policia dient-los el que ells volien sentir. Era massa tard. Goldstein va ser condemnat a entre vint-i-set anys i cadena perpètua per l’assassinat.

Amb el pas dels anys, cinc jutges federals acordaren que els fiscals havien negat Goldstein el seu dret a un judici just perquè no havien comunicat a la defensa el seu acord amb Fink, però Goldstein va seguir a la presó. Finalment, el febrer del 2004, un jutge del tribunal superior de Califòrnia desestimà el cas “en suport de la justícia,” fent esment de l’absència de proves i de la seva “naturalesa cancerosa” -la seva dependència d’un informador professional que hauria perjurat. Fins i tot aleshores, els fiscals del comtat de Los Angeles es negaren a reconèixer que podien haver comès un error. Hores després de la decisió del jutge, van presentar nous càrrecs contra Goldstein, van establir una fiança d’un milió de dòlars, i van anunciar que el tornarien a acusar de l’assassinat. “Estic molt

segur que tenim el paio correcte,” digué l’assistent del fiscal Patrick Connolly. Dos mesos més tard, l’oficina de l’assistent del fiscal va admetre que no hi havia cas contra Goldstein i el va deixar lliure.

La nit del 19 d’abril de 1989, la dona que acabaria sent coneguda com la Jogger de Central Park, fou violada i apallissada brutalment. La policia ràpidament arrestà cinc adolescents negres i hispans de Harlem que havien estat “fent el salvatge” pel parc, atacant i apallissant vianants a l’atzar. La policia, no sense raó, els va considerar sospitosos probables de l’atac a la jogger. Van deixar els adolescents sota custòdia i els interrogaren intensament de catorze a trenta hores. Els nois, amb edats entre catorze i setze, finalment van confessar el crim, però van fer més que admetre la seva culpa: van presentar detalls morbosos del que havien fet. Un noi va mostrar com li va arrencar els pantalons a la jogger. Un altre explicà com li va tallar la camisa amb un ganivet i com un del grup li colpejà el cap reiteradament amb una pedra. Un altre expressà remordiment per la seva “primera violació,” dient que s’havia sentit pressionat a fer-ho pels altres païos i promentent que no ho faria mai més. No hi havia evidència física que relacionés els adolescents amb el crim -no hi havia coincidència de semen, sang o ADN- i el fiscal sabia que l’ADN trobat a la víctima no corresponia a cap dels adolescents. Però les confessions dels nois van convèncer la policia, el jurat, els experts forenses, i el públic, de què s’havia capturat els culpables. Donald Trump va gastar vuitanta mil dòlars en anuncis als diaris reclamant que se’ls apliqués la pena de mort.

Però els adolescents eren innocents. Trenta anys més tard, un delinqüent anomenat Matias Reyes, a la presó per tres violacions amb robatori i una violació amb assassinat, va admetre que ell, i només ell, va cometre el crim. Va revelar detalls que ningú més coneixia, i el seu ADN corresponia amb l’ADN del semen trobat a la víctima i a la seva mitja. L’oficina del Fiscal del Districte de Manhattan, dirigida per Robert M. Morgenthau, investigà prop d’un any i no va poder trobar cap connexió entre Reyes i els nois que havien estat condemnats. L’oficina del Fiscal de Districte va donar suport a la petició de la defensa d’anul·lar les condemnes, i el 2002 la petició fou acceptada. Van passar uns altres dotze anys abans que la ciutat de Nova York, sense admetre cap error, arribés a un acord amb els cinc de Central Park per quaranta-un milions de dòlars.

A la decisió de Morgenthau s'hi oposaren irats els fiscals inicials i els oficials de policia que van estar implicats en la investigació original; es negaven a creure que els nois fossin innocents. Després de tot, havien confessat. La fiscal del cas, Linda Fairstein, que era cap de la unitat de crims sexuals a l'oficina del Fiscal del Districte, havia processat amb èxit molts casos execrables i no estava disposada a considerar que els cinc de Central Park poguessin ser innocents. Però el seu zel per aconseguir les confessions confessions forçades dels adolescents era tan gran que un jutge del tribunal d'apel·lació es referí més endavant a ella en particular assenyalant, "estava preocupat per un sistema de justícia criminal que tolerava la conducta d'una fiscal, Linda Fairstein, que de forma deliberada dissenyà la confessió dels adolescents." El 2004, dos anys després que Matias Reyes fos identificat sense dubte com el violador, i després que els cinc joves fossin alliberats, Fairstein digué a un periodista que estava segura que la primera condemna era correcta: "Nosaltres, a l'equip de la fiscalia, sempre hem estat buscant el sisè home," digué. "Penso que els cinc van ser alliberats perquè convenia políticament fer-ho." Fairstein es va retirar per escriure novel·les en què apareix una fiscal de districte intrèpida ("jo més jove, més prima, més rossa," va dir) que sempre atrapa el seu home. Sens dubte, una forma creativa de reduir la dissonància.

El 1932, el professor de dret de Yale Edwin Borchard publicà *Convicting the Innocent: Sixty-Five Actual Errors of Criminal Justice*. Vuit d'aquests casos involucraven acusats que havien estat condemnats per assassinat encara que més tard la suposada víctima hagués aparegut, i molt viva. Pensaríeu que això demostraria de forma convincent que la policia i els fiscals havien comès alguns errors importants, però un fiscal digué a Borchard: "No es condemna mai homes innocents. No s'amoïni per això, no passa mai... És una impossibilitat física."

Després arribà l'ADN. Des del 1989, el primer any en què les proves d'ADN van tenir com a resultat l'alliberament d'un presoner innocent, el públic s'ha enfrontat repetidament amb l'evidència que, lluny de ser una impossibilitat, condemnar un innocent és molt més comú del que ens temem. El Projecte Innocència, fundat per Barry Sheck i Peter J. Neufeld, fa un registre constant a la seva web dels centenars de persones empresonades per assassinat o violació que han quedat netes com a resultat d'una prova d'ADN; el 2014, el nombre era de 318. Les exoneracions del corredor de la mort, per descomptat, van atraure la màxima atenció del públic, però el nombre de condemnes errònies per crims

menors també és alarmant. Després d'un estudi exhaustiu de casos criminals en què la persona condemnada fou exonerada de forma indiscutible, no només per l'ADN sinó també per altres tipus de proves com identificacions errònies de testimonis oculars, el professor de dret Samuel R. Gross i els seus col·laboradors van concloure que "si reviséssim les sentències de presó amb la mateixa cura que dediquem a les sentències de mort, hi hauria hagut *al llarg dels últims 15 anys unes 28.000 exoneracions de persones que no estaven en el corredor de la mort*, en lloc de les 255 que de fet es van produir."

El 2012, Gross i Rob Warden, director executiu del Centre de Condemnes Errònies a la Facultat de Dret de la Northwestern University, presentaren el Registre Nacional d'Exoneracions, un projecte conjunt de les Facultats de Dret de la Universitat de Michigan i de la Northwestern University. En dos anys havien registrat més de 1400 exoneracions -quatre vegades més que el nombre de persones innocents alliberades per proves d'ADN. El registre considera exoneracions tan sols aquells casos en què "una persona que ha estat condemnada per un crim, ha estat absolta oficialment sobre la base d'una nova prova d'innocència." Gross diu, "hem exclòs del Registre molts casos d'acusats, encara que haguessin estat absolts d'un crim pel qual els havien condemnat, i amb independència de la probabilitat que fossin innocents, només perquè el procés no suposava cap prova nova d'innocència." Per tant, tal com estableix la web, "Les exoneracions de què tenim coneixement són només una part de les que s'han produït."

És una informació desagradablement dissonant per a qualsevol que vulgui creure que el sistema funciona. Prendre una resolució és prou difícil per a un ciutadà normal, però si formes part del sistema judicial, la teva motivació per justificar els seus errors, per no dir els teus, serà immensa. El psicòleg social Richard Ofshe, un expert en psicologia de les confessions falses, observà que condemnar la persona equivocada és "un dels pitjors errors professionals que pots cometre -com un metge que amputi el braç equivocacat."

Imagina que se't presenta la prova de què has fet l'equivalent legal d'amputar el braç equivocacat: Has contribuït a enviar a la presó la persona equivocada. Què fas? El teu primer impuls serà negar el teu error per la raó òbvia que has de protegir la teva feina, la teva reputació, i els teus col·legues. A més a més, si deixes lliure algú que més tard comet un crim greu, o fins i tot si deixes lliure algú que és innocent però que va ser erròniament empresonat per un crim execrable, com abusar d'un infant, un públic indignat et matarà per això. Tens un munt d'incentius externs per negar que hagis comès cap error, però

encara en tens un d'intern més important: Vols pensar en tu mateix com en una persona honorable, competent, que mai contribuiria a condemnar el paio equivocacat. Però com pots pensar que has agafat el paio correcte a la vista de la nova evidència en sentit contrari? Perquè, t'assegures a tu mateix, l'evidència és pèssima, i, mira, és un mal paio; encara que no hagi comès aquest crim en particular, segur que en va cometre algun altre. L'alternativa, que vas enviar a presó durant quinze anys un home innocent, és tan contrària a la teva visió de la teva competència que passaràs pels adreçadors mentals que calgui per convèncer-te a tu mateix de què tu no pots haver comès un error com aquest.

Amb cada persona innocent que s'allibera d'anys de presó gràcies a les proves d'ADN, el públic gairebé pot sentir les maquinacions mentals de fiscals, policia i jutges que estan enfeinats resolent la dissonància. Una estratègia és reclamar que molts d'aquests casos no reflecteixen *condemnes* errònies sinó *indults* erronis: perquè el fet que un presoner sigui exonerat no significa que sigui innocent. I si la persona en realitat és innocent, bé, és una vergonya, però les condemnes errònies són molt escasses, un preu raonable que hem de pagar per l'excel·lent sistema de què disposem. El problema real és que massa criminals queden lliures per tecnicismes o escapen de la justícia perquè són prou rics per pagar equips de defensa molt cars. Tal com assenyala Joshua Marquis, un fiscal de districte d'Oregon i una mena de defensor del sistema de justícia criminal, "els americans haurien d'estar molt més amoïnats pels erròniament alliberats que pels erròniament condemnats." Quan el gens partidista Centre per la Integritat Pública va informar de 2.012 casos de conductes fiscals errònies documentades que havien provocat condemnes errònies, Marquis desestimà les xifres i la conclusió de l'informe, de què el problema podia ser "epidèmic." "La veritat és que aquestes conductes estarien més ben descrites com episòdiques," va escriure, "ja que aquests pocs casos són massa escassos per a merèixer una atenció tan considerable per part tant dels tribunals com dels mitjans".

Per desgràcia, no són escassos. Segons en Centre per la Integritat Fiscal, format el 2014, hi va haver uns 16.000 casos de conductes fiscals errònies des de 1970; menys d'un 2% havien acabat amb algun càstig pel fiscal infractor. Una anàlisi exhaustiva de 707 casos de conducta errònia confirmada a Califòrnia des del 1977 fins al 2009 mostrà que els tribunals van anul·lar la condemna o la sentència o van declarar judici nul només en un 20% dels casos. I només un 1% dels fiscals que s'havien comportat erròniament havien estat objecte de mesures disciplinàries per part del Col·legi d'Advocats. L'informe conclouia que "els fiscals segueixen incorrent en conductes errònies, a vegades de forma reiterada,

gairebé sempre sense conseqüències. I la resistència del tribunal a informar de conductes errònies i la negativa del Col·legi d'Advocats a establir mesures disciplinàries” fan possible que els fiscals quedin impunes -en el cas de condemnar falsament un home innocent, a vegades literalment³.

L'evidència no dissuadeix els defensors del statu quo. Quan es produeix una conducta errònia o una equivocació, sostenen, el sistema té molts mecanismes autocorrectius per corregir-la de forma immediata. De fet, a Marquis el preocupa que si comencem a jugar amb el sistema per reduir l'índex de condemnes errònies, acabarem alliberant massa persones culpables. Aquesta afirmació reflecteix la lògica perversa de l'autojustificació. Quan una persona innocent és condemnada erròniament, la part culpable *real* segueix als carrers. “Sol entre els professionals del dret,” afirma Marquis, “l'única obediència d'un fiscal és a la veritat -fins i tot si significa torpedinar el cas del mateix fiscal.” Aquest és un sentiment admirable, reductor de dissonància, que posa de manifest el problema de base, més del que pensa Marquis. És precisament perquè els fiscals creuen estar perseguint la veritat que no torpedinen el seu propi cas quan ho haurien de fer; gràcies a l'autojustificació gairebé mai pensen que ho hagin de fer.

No has de ser pas un fiscal de districte corrupte per pensar d'aquesta manera. Rob Warden ha observat dissonància laboral entre fiscals que ell considera persones “fonamentalment bones” i honorables que volen fer el correcte. Quan es produí una exoneració, Jack O'Malley, el fiscal del cas, va seguir dient a Warden, “Com pot ser? Com pot haver passat?” Warden explicà a un periodista, “No ho acceptava, no ho entenia. Realment no ho entenia. I Jack O'Malley era un bon home.” Però els fiscals no poden evitar considerar-se ells mateixos i els policies bons païos i els acusats mals païos. “Entres en el sistema,” digué Warden, “i et tornes molt cínic. La gent et menteix per tot arreu. Aleshores desenvolupes una teoria del crim, i ella et condueix al que nosaltres anomenem visió en túnel. Anys més tard apareix una prova contundent que demostra que el paio era innocent. I tu estàs allà assegut pensant 'espera un moment. O aquesta prova contundent és falsa o jo estava equivocacat -i jo no podia haver estat equivocacat perquè sóc un bon paio.' Aquest és un fenomen psicològic que he vist una i mil vegades.”

El fenomen és l'autojustificació. Una i mil vegades, mentre nosaltres dos llegíem la investigació de les condemnes errònies a la història d'Amèrica, vam veure com

3 “Get away with murder” frase feta que hem traduït per “quedin impunes”. Literalment és sortir impune d'un assassinat. Els fiscals poden quedar impunes “literalment” d'un assassinat si es condemna a mort per error un innocent. (Nota del traductor)

l'autojustificació pot augmentar la probabilitat d'injustícia en cada pas del procés, des de la captura fins a la condemna. La policia i els fiscals usen mètodes fruit de l'experiència de tota la vida per identificar un sospitós i construir un cas per condemnar-lo. Normalment l'encerten. Per desgràcia, aquests mateixos mètodes augmenten el risc de perseguir el subjecte equivoccat, d'ignorar l'evidència que involucraria algú altre, de reforçar el seu compromís amb una decisió equivocada, i, finalment, de negar-se a admetre el seu error. A mesura que el procés avança, aquells que estan involucrats en l'esforç de condemnar el sospitós inicial es van tornant sovint més convençuts de tenir el culpable i més decidits a aconseguir una condemna. Una vegada que la persona va a la presó, pensen, aquest fet per si sol justifica el que han fet per col·locar-lo allí. D'altra banda, el jutge i el jurat hi han estat d'acord, no? Per tant, l'autojustificació no tan sols envia persones innocents a la presó, sinó que vetlla perquè s'hi quedin.

Els investigadors

Al matí del 21 de gener de 1998, a Escondido, Califòrnia, Stephanie Crown, de vint anys, fou trobada a la seva habitació, apunyalada fins a morir. La nit abans, els veïns havien trucat el 911 per informar dels seus temors sobre un rodamón que voltava pel barri comportant-se de forma estranya -un home anomenat Richard Tuite, que patia esquizofrènia i que tenia un historial d'assajar dones joves i d'entrar a casa d'elles. Però els detectius d'Escondido i un equip de la Unitat d'Anàlisi de la Conducta de l'FBI van concloure gairebé de seguida que l'assassinat s'havia fet des de dintre de la casa. Sabien que moltes víctimes són assassinades per algú que hi té relació, no per intrusos dementats.

En conseqüència, els detectius, en primer lloc Ralph Claytor i Chris McDonough, van dirigir la seva atenció cap al germà de Stephanie, Michael, que aleshores tenia catorze anys. Michael, que estava malalt amb febre, fou interrogat, sense el consentiment dels seus pares, en una sessió de tres i després durant unes altres sis hores sense cap descans. Els detectius el van mentir; li van dir que havien trobat sang de Stephanie a l'habitació d'ell, que ella tenia fibres dels cabells d'ell a la mà, que l'havia d'haver mort algú de dintre de la casa perquè totes les portes i finestres eren tancades, que a tota la seva roba hi havia sang de Stephanie, i que havia fallat en l'anàlisi computeritzada d'estrès de la veu (aquesta és una tècnica pseudocientífica que se suposa que identifica els mentiders mesurant petits tremolors en les seves veus. Ningú ha demostrat científicament la validesa d'aquest mètode.) Encara que Michael els digué repetidament

que no es recordava del crim i no els proporcionà detalls, tals com on havia posat l'arma de l'assassinat, finalment confessà que l'havia morta en un atac de gelosia. Dies més tard, la policia també arrestà els amics de Michael Joshua Treadway i Aaron Houser, ambdós de quinze anys. Joshua Treadway, després de dos interrogatoris que van durar vint-i-dues hores, va presentar una història detallada de com tots tres havien conspirat per matar Stephanie.

La vigília del judici, en un capgirament dramàtic dels esdeveniments, es va descobrir sang de Stephanie a la dessuadora que Richard Tuite, el rodamón, portava la nit de l'assassinat. Aquesta evidència obligà el fiscal del districte Paul Pfungst a retirar els càrrecs contra els adolescents, tot i que, va dir, estava convençut de la seva culpabilitat a causa de les seves confessions i per això no acusaria Tuite. Els detectius que havien perseguit els nois, Clayton i McDonough, no van abandonar mai la seva certesa d'haver atrapat els autèntics assassins. Van autopublicar-se un llibre per justificar les seves actuacions i creences. En ell, defensaven que Richard Tuite només era un cap de turc, una víctima propiciatòria, un rodamón que havia estat usat com un peó pels polítics, la premsa, els famosos i els advocats civils i penals contractats per les famílies dels nois per "treure la culpa dels seus clients i encolomar-l'hi a ell."

Els adolescents foren alliberats i el cas va ser posat en mans d'un altre detectiu del departament, Vic Caloca, perquè el liquidés. Tot i les oposicions de la policia i els fiscals del districte, Caloca va reobrir la investigació. Els altres policies van deixar de parlar amb ell; un jutge el va esbrincar per remoure les coses; els fiscals van ignorar les seves sol·licituds d'assistència. Va haver d'aconseguir una ordre judicial per tenir les proves que demanava a un laboratori forense. Caloca va insistir, i finalment va recopilar un informe de tres-centes pàgines que enumerava les "especulacions, judicis erronis i proves no concloents" usats en el cas contra Michael Crowe i els seus amics. Com que Caloca no formava part de l'equip d'investigació original i no havia arribat a la conclusió errònia, la prova que implicava Tuite no li resultava dissonant. Simplement era una prova.

Caloca va passar per damunt de l'oficina local del Fiscal del Districte i portà aquesta prova a l'oficina del Fiscal General de l'Estat de Califòrnia, a Sacramento. Allí, l'ajudant del Fiscal General David Druliner va estar d'acord en perseguir Tuite. El maig del 2004, sis anys després que els detectius d'investigació l'haguessin descartat com a sospitós, decidint que no era més que un rodamón sense traça, Richard Tuite fou acusat de l'assassinat de Stephanie Crowe. (El 2013, es va anul·lar la sentència condemnatòria per

un tecnicisme.) Druliner era molt crític amb la investigació inicial feta pels detectius d'Escondido. "Van anar en una direcció totalment equivocada en detriment de tothom," va dir. "El fet que no es posés el focus sobre el senyor Tuite, això és el que no podem comprendre."

Però ara nosaltres sí que podem. Sembla ridícul que els detectius no canviessin d'opinió, o que almenys tinguessin dubtes en alguns moments, quan va aparèixer la sang d'Stephanie al jersei de Tuite. Però una vegada que els detectius es van convèncer a si mateixos de la culpabilitat de Michael i dels seus amics, van començar a baixar la piràmide, autojustificant tots els entrebancs fins a arribar a la base.

Comencem al cim, amb el procés inicial d'identificar un sospitós. Molts detectius fan el que molts de nosaltres tenim tendència a fer en primer lloc quan sentim parlar d'un crim -decidim impulsivament que sabem el que ha succeït i aleshores encaixen les evidències per donar suport a les nostres conclusions, ignorant o descartant les evidències que les contradueixen. Els psicòlegs socials han estudiat extensament aquest fenomen situant persones en el rol de jurats i analitzant els factors que influeixen en les seves decisions. En un experiment, uns jurats simulats van escoltar una recreació gravada d'un cas real d'assassinat i aleshores van dir com haurien votat i per què. En lloc de considerar i sospesar els possibles veredictes a la llum de les proves, moltes persones van construir de seguida una història sobre el que havia succeït i després, quan es presentaren les proves al llarg del judici, acceptaren tan sols aquelles que reforçaven la seva versió preconcebuda del que havia succeït. Aquells que es van llançar de seguida sobre una conclusió eren els més convençuts de les seves decisions i els més propensos a justificar-les votant a favor d'un veredicta extrem. Això és normal; també és alarmant.

En la seva primera entrevista amb el sospitós, els detectius tendeixen a prendre una decisió sobtada: aquest paio és culpable o innocent? Amb el temps i amb la seva experiència, la policia aprèn a perseguir certes pistes i a desestimar-ne d'altres, per acabar convençuts de la seva correcció. La seva seguretat és en part resultat de l'experiència i en part de tècniques de formació que recompensen la rapidesa i la seguretat enfront de la precaució i el dubte. Jack Kirsh, el primer cap de la Unitat de Ciència de la Conducta de l'FBI, explicà a un entrevistador que els policies visitants sovint presentaven casos complicats als membres del seu equip i els demanaven assessorament. "Essent tan imprevisibles, nosaltres teníem por de disparar sense apuntar,

però normalment assolíem els nostres objectius,” digué. “Ho vam fer en milers d’ocasions.”

Aquesta seguretat sovint va bé, perquè normalment els policies s’enfronten a casos confirmadors, de persones que són culpables. Però també hi ha el perill d’etiquetar per error l’innocent com a culpable i per tant de tancar massa aviat la porta a altres possibles sospitosos. I una vegada es tanca la porta, la ment fa el mateix. Així, els detectius ni tan sols van intentar usar la seva sofisticada analitzadora de veus amb Tuite com havien fet amb Crowe. El detectiu McDonough explicà que “atès que Tuite tenia un historial de malaltia mental i consum de drogues, i encara podia estar mentalment malalt i consumir drogues habitualment, l’examen de l’estrès de la veu no hauria estat vàlid.” En altres paraules, “Usarem el nostre aparell poc fiable tan sols amb sospitosos que nosaltres ja pensem que són culpables, perquè, facin el que facin, confirmarà la nostra creença; no l’usarem amb sospitosos que creiem innocents, perquè en ells no funcionaria de cap manera.”

La decisió inicial sobre la culpabilitat o innocència d’un sospitós al començament sembla òbvia i racional: El sospitós pot encaixar en la descripció donada per la víctima o per un testimoni ocular, o el sospitós pot encaixar en una categoria estadísticament probable. Segueix el camí de l’amor i els diners i la força és amb tu. Així, en la majoria d’assassinats, l’assassí més probable és un amant de la víctima, cònjuge, excònjuge, parent o beneficiari. Per això el tinent Ralph M. Lacer estava segur que una estudiant del Chinese American College anomenada Bibi Lee havia estat assassinada pel seu xicot, Bradley Page, raó per la qual no va seguir amb la declaració de testimonis oculars que havien vist com un home, prop de l’escena del crim, empenyia una dona “oriental” dins d’una furgoneta i fugia. Quan s’assassina una jove, digué Lacer, “la persona número u que has d’anar a buscar és una persona especial per a ella. No has d’anar buscant algun individu que ha marxat en una furgoneta.” Malgrat tot, com observa el fiscal Steven Drizin, “Els membres de la família poden ser un punt de partida legítim d’una investigació, però això és tot el que són. En lloc d’intentar demostrar que l’assassí era membre de la família, la policia havia d’explorar totes les alternatives possibles. Massa sovint no ho fan.”

Una vegada que el detectiu decideix que ha trobat l’assassí, el biaix de confirmació s’encarrega de fer que el primer sospitós sigui l’únic sospitós. I si el primer sospitós és innocent, llàstima -està contra les cordes. A la introducció hem descrit el cas de Patrick Dunn, arrestat al comtat de Kern, Califòrnia, i acusat d’haver assassinat la seva dona. En aquell cas, la policia decidí creure una relació dels fets no corroborada d’un criminal de

carrera, que defensava la teoria que Dunn era culpable, en lloc de les declaracions corroborades d'un testimoni ocular imparcial, que refutaven la seva teoria. Aquesta decisió resultava increïble per a l'acusat, que preguntà al seu advocat, Stan Simrin, "Però no volen la veritat?" "Sí," contestà Simon, "i estan convençuts d'haver-la trobat. Creuen que la veritat és que ets culpable. I ara faran el que calgui per condemnar-te."

Fer el que calgui per condemnar algú comporta ignorar o descartar proves que obligarien els policies a canviar les seves idees sobre el sospitós. En casos extrems, això pot fer que un policia, i fins i tot un departament sencer, estigui temptat de travessar la frontera entre les accions legals i les il·legals. La divisió Rampart del Departament de policia de Los Angeles creà una unitat contra la delinqüència organitzada en què dotzenes de policies van acabar acusats de fer falsos arrestos, de donar falsos testimonis, i de tendir paranys a persones innocents; es van anul·lar prop de cent condemnes aconseguides emprant aquests mètodes il·legals. I a Nova York, una investigació de l'estat descobrí que el departament de policia del comtat de Suffolk havia arruïnat una gran quantitat de casos greus per haver tractat els sospitosos amb brutalitat, haver punxat il·legalment telèfons, i haver perdut o falsificat proves fonamentals.

Policies corruptes com aquests es fan, no neixen. Són llançats pel pendent de la piràmide a causa la cultura del departament de policia i a causa de la seva fidelitat als seus objectius. El professor de dret Andrew McClurg ha seguit el procés que condueix molts policies a comportar-se de maneres que mai haurien imaginat al començament, quan eren idealistes policies novells. Que se'ls demani mentir en el curs de les seves funcions oficials al començament provoca dissonància: "Sóc aquí per mantenir la llei" enfront de "i ara sóc aquí violant-la jo mateix." Amb el pas del temps, observa McClurg, "aprenen a ofegar la seva dissonància sota un matalàs protector d'autojustificació." Un cop que els policies creuen que mentir és defensable i fins i tot un aspecte essencial de la feina, afegeix, "els sentiments dissonants d'hipocresia ja no apareixen més. El policia aprèn a racionalitzar la mentida com un acte moral o almenys com un acte no immoral. Així, el seu autoconcepte de persona decent, moral, no queda seriosament compromès."

Diguem que ets un policia que obeeixes una ordre de registre en una rock house, un lloc on es ven crack. Persegueixes un paio fins al bany, esperant atrapar-lo abans que llenci la droga, i el teu cas, al vàter. Has arribat massa tard. Ets allí, accelerat, ple d'adrenalina, t'has posat en perill -i aquest bastard s'escaparà? Ets en una rock house, tothom sap què s'hi fa, i aquesta escòria fugirà? Aconseguiran un advocat hàbil i seran fora en un instant.

Tota aquesta feina, tot aquest risc, tot el perill -per no res? Per què no agafar una mica de cocaïna de la butxaca, el material de l'anterior batuda d'avui? Tot el que hauries de dir és "Una mica d'aquell crack li va caure de la butxaca abans de poder llençar-lo tot."

És fàcil comprendre per què ho faries, ateses les circumstàncies. És perquè vols fer la teva feina. Saps que és il·legal col·locar proves, però sembla molt justificable. La primera vegada que ho fas, et dius a tu mateix, "aquest paio és culpable!" Aquesta experiència farà que et sigui més fàcil fer-ho una altra vegada; de fet estaràs fortament motivat per repetir la conducta, perquè actuar altrament seria admetre, com a mínim a tu mateix, que la primera vegada va estar malament. Poc després, estaràs trencant les regles en situacions més ambigües. Com que la cultura policial normalment dóna suport a aquestes justificacions, per a un policia resulta fins i tot més difícil resistir-se a trencar (o a forçar) les regles. Amb el temps, molts policies faran les passes següents, faran proselitisme entre altres policies, els convenceran que s'uneixin a ells en petites violacions de les regles, i evitaran o sabotejaran els policies que no hi estiguin d'acord -i que són un record del camí moral que no han agafat.

I, de fet, el 1992, la Comissió Mollen, informant de les formes de corrupció al Departament de Policia de Nova York, va concloure que la pràctica policial de falsificar proves és "tan habitual en algunes comissaries de policia que ha generat la seva pròpia paraula: 'testilying'⁴." En aquesta cultura policial, la policia menteix de forma rutinària per justificar el registre d'algú que sospiten que té drogues o armes, jurant davant del tribunal que han parat un sospitós perquè el seu cotxe havia passat un semàfor en vermell, perquè van veure drogues canviant de mans, o perquè el sospitós va llençar la droga quan el policia s'hi va acostar, donant-li motiu per arrestar i registrar el paio. Norm Stamper, policia durant trenta-quatre anys i primer cap del Departament del policia de Seattle, ha escrit que no hi ha cap cos de policia important del país "que hagi evitat el problema: els policies, havent jurat defensar la llei, [estan] confiscant i emprant les drogues pel seu propi ús [i] col·locant la droga als sospitosos." La justificació més habitual del fet de mentir i de col·locar proves és que el fi justifica els mitjans. Un policia va dir als investigadors de la Comissió Mollen que estava "fent la feina de Déu." Un altre va dir, "mentre agafem a aquests païos, que es foti la Constitució." Quan un policia va ser arrestat amb càrrecs de perjuri, preguntà amb incredulitat, "Què hi ha de dolent en això? Són culpables."

4 Traducció impossible que fa preferible deixar el terme original, prou eloqüent. (Nota del Traductor)

El que hi ha de dolent és que no hi ha res que impedeixi que la policia col·loqui proves i cometi perjuri per condemnar algú a qui creu culpable -però que és innocent. Els policies corruptes són certament un perill per al públic, però també ho són molts dels benintencionats que mai somiarrien en enviar a corre-cuita un innocent a la presó. En un sentit, els policies honestos són més perillosos que els corruptes, perquè són molt més nombrosos i difícils de detectar. El problema és que una vegada que han decidit sobre un probable sospitós, no pensen que és possible que sigui innocent. Per tant, una vegada tenen un sospitós es comporten de cara a confirmar aquest judici inicial de culpabilitat, i justifiquen les tècniques que usen en la creença que tan sols les persones culpables són vulnerables a elles.

Els interrogadors

Una confessió és l'element de prova més sòlid que pot aconseguir un detectiu, perquè és el que té més probabilitats de convèncer un fiscal, un jurat, i un jutge de la culpa d'una persona. En conseqüència, els interrogadors de la policia estan formats per aconseguir aquesta confessió, encara que signifiqui mentir el sospitós i emprar, com un detectiu reconegut orgullós a un periodista, "enganys i mentides." Moltes persones se sorprenden quan s'assabenten que això és del tot legal. Els detectius estan orgullosos de la seva habilitat per aconseguir la confessió enganyant un sospitós: és un senyal del seu bon domini de l'ofici. A major seguretat, major serà la dissonància que sentiran en enfrontar-se amb la prova de que estan equivocats, i major serà la necessitat de rebutjar aquesta prova.

Convèncer una persona innocent perquè confessi és, òbviament, l'error més perillós que es pot cometre en un interrogatori policial, però molts detectius, fiscals i jutges no creuen que això sigui possible. "La idea que algú se'l pot convèncer perquè confessi falsament és ridícula," diu Joshua Marquis. "És la defensa absurda dels [nostres temps]. És ciència escombraries al màxim." Molts hi estaríem d'acord, perquè no podem imaginar-nos admetent haver comès un crim si som innocents, protestaríem, ens mantindríem fermes, trucaríem un advocat... no? Però la llista del Registre Nacional de presoners exonerats de forma inequívoca assenyala que entorn del 13% al 15% d'ells havien confessat crims que no havien comès. Els científics socials i criminòlegs han analitzat molts d'aquests casos i han dirigit recerques experimentals amb l'objectiu de demostrar com pot succeir això.

La Bíblia dels mètodes d'interrogació és *Criminal Interrogation and Confessions*, escrit per Ferd E. Inbau, John E. Reid, Joseph P. Buckley i Brian C. Jayne. John E. Reid and Associates ofereix programes de formació, seminaris i gravacions de vídeo a la Tècnica Reid en nou passes, i a la seva web afirmen haver format més de cinc-cents mil treballadors de les forces policials en les formes més eficaces d'obtenir confessions. *Criminal Interrogation and Confessions* comença directament assegurant als lectors que “ens oposem a l'ús de qualsevol tècnica o tàctica d'interrogatori que pugui fer que una persona innocent confessi” tot i que alguns interrogatoris “exigeixen l'ús de tàctiques psicològiques i tècniques que es podrien qualificar de ‘no ètiques’ si fossin avaluades en termes de la conducta social ordinària, quotidiana.”

La nostra posició clara és que la simple introducció de proves fictícies en un interrogatori no faria que una persona innocent confessés. És absurd creure que un sospitós que sap que no ha comès un crim donarà més pes i credibilitat a una prova presentada que al seu propi coneixement de la seva innocència. Sota aquestes circumstàncies, la *reacció humana natural* serà d'enuig i incredulitat envers l'investigador. L'efecte serà una determinació encara major del sospitós a mantenir la seva innocència.

Error. La “reacció humana natural” no és normalment d'enuig i incredulitat sinó de confusió i desesperació -dissonància- perquè molts sospitosos innocents creuen que l'investigador no els enganya. L'investigador, però, està esbiaixat des del principi. Mentre que l'objectiu d'una *entrevista* és aconseguir informació general d'una persona, l'objectiu d'un *interrogatori* és aconseguir que el sospitós admeti la seva culpa. (Sovint el sospitós no és conscient de la diferència.) El manual ho estableix de forma explícita: “Només es fa un interrogatori quan l'investigador està raonablement segur de la culpabilitat del sospitós.” El perill d'aquesta actitud és que una vegada que l'investigador està “raonablement segur,” el sospitós no pot eliminar aquesta seguretat. Al contrari, tot el que el sospitós faci serà interpretat com una prova de que menteix, nega o evita la veritat, incloses les afirmacions reiterades d'innocència. Els interrogadors estan formats explícitament per pensar d'aquesta manera. Se'ls ensenya a adoptar l'actitud: “No menteixis; sabem que ets culpable” i a rebutjar les negacions del sospitós. Hem vist aquest cercle autojustificador abans, en la forma en què alguns terapeutes i treballadors socials entrevisten els nens que ells pensen que han patit abusos. Una vegada que ha començat un interrogatori d'aquesta mena, no hi ha lloc per a l'evidència desconfirmadora.

Els creadors de la Tècnica Reid tenen una noció intuïtiva de com funciona la dissonància (almenys en altres persones). Són conscients que si a un sospitós se li dóna l'opció de proclamar la seva innocència, haurà formulat un compromís públic i més endavant li serà més difícil fer-se enrere i admetre la seva culpa. “Com més nega el sospitós la seva implicació,” escriu Louis Senese, vicepresident de Reid and Associates, “més difícil resulta que admeti que ha comès el crim.” Precisament -a causa de la dissonància. Per tant, Senese aconsella els interrogadors que estiguin preparats per les negatives dels sospitosos i li tallin el pas. Els interrogadors, diu, han d'examinar els signes no verbals amb què el sospitós està a punt de negar la seva culpabilitat (“aixecant la mà o dient que no amb el cap, o mirant als ulls”), i si el sospitós diu directament, “Puc dir una cosa?”, els interrogadors respondran amb una ordre, emprant el nom de pila del sospitós (“Jim, espera't un minut”), i després reprendran el seu interrogatori.

La pressuposició de culpabilitat per part de l'interrogador provoca una profecia autocomplerta. El fa més agressiu, i això al seu torn fa que els sospitosos innocents es comportin de forma sospitosa. En un experiment, el psicòleg social Saul Kassin i els seus col·legues van emparellar individus que eren o culpables o innocents d'un robatori simulat amb interrogadors al que se'ls digué que els sospitosos eren culpables o que eren innocents. Hi havia, per tant, quatre combinacions possibles de sospitós i interrogador: Ets innocent i ell et creu innocent; ets innocent i ell et creu culpable; ets culpable i ell et creu innocent; i ets culpable i ell et creu culpable. La combinació més letal, la que provocà un nivell més elevat de pressió i coacció per part de l'entrevistador, fou la que emparellà un interrogador convençut de la culpabilitat del sospitós amb un sospitós que en realitat era innocent. En tals circumstàncies, com més negava el sospitós la seva culpa, més segur estava l'interrogador que el sospitós l'estada mentint, i en conseqüència augmentava la pressió.

Kassin va fer moltes conferències a detectius i policies per mostrar-los com les seves tècniques d'interrogació poden resultar contraproductes. Ells sempre feien gestos d'assentiment còmplice, diu ell, i estaven d'acord amb ell que cal evitar les falses confessions; però després afegien de seguida que mai havien obligat ningú a fer una falsa confessió. “Com ho saps?” Preguntà Kassin a un policia. “Perquè mai interrogo persones innocents,” li digué. Kassin trobà que aquesta certesa d'infal·libilitat comença a dalt de tot. “Jo era a Quebec, en un Congrés Internacional sobre entrevistes policials, en un debat en grup amb Joe Buckey, president de la Reid School,” ens va dir. “Després de la seva presentació, algú del públic li preguntà si era conscient que persones innocents poden

confessar en resposta a les seves tècniques. Que em mori si no ho va dir, paraula per paraula; jo estava tan sorprès per la seva mostra d'arrogància que vaig escriure la frase i la data en què fou dita: 'No, perquè nosaltres no interroguem persones innocents'." (Un eco de la frase del fiscal general de Ronald Reagan, general Edwin Meese, que va dir el 1986, "Però el tema és, tu no tens molts sospitosos que siguin innocents d'un crim. Això és contradictori. Si una persona és innocent d'un crim, aleshores no és un sospitós.")

En la següent fase de la seva formació, els detectius agafen més seguretat en la seva habilitat per llegir els signes no verbals del sospitós: contacte visual, llenguatge corporal, postura, gestos de les mans, i força de les negatives. Si la persona no et mira als ulls, explica el manual, això significa que està mentint. Si la persona s'encongeix (o s'asseu rígid), això significa que està mentint. Si la persona nega la culpa, això significa que està mentint. Però la Tècnica Reid aconsella als interrogadors que "evitin mirar als ulls al sospitós." Evitar mirar directament als ulls al sospitós, això que ells mateixos consideren una prova d'innocència?

La Tècnica Reid és, doncs, un cercle tancat: com puc saber si un sospitós és culpable? Perquè està nerviós o suant (o massa controlat) i perquè no em mira als ulls (i jo no el deixo, si ho intenta). Així que els meus companys i jo l'interroguem durant dotze hores usant la Tècnica Reid i ell confessa. En conseqüència, com que una persona innocent mai confessa, la seva confessió confirma la meua creença que el seu estar nerviós i suant (o massa controlat) i mirant-me als ulls (o no) és un signe de culpabilitat. Amb la lògica d'aquest sistema, l'únic error que un detectiu pot cometre és no aconseguir una confessió.

El manual està escrit amb un to autoritari, com si fos la veu de Déu revelant veritats indiscutibles, però de fet no ensenya als seus lectors un principi bàsic del pensament científic: la importància d'examinar i descartar altres explicacions possibles del comportament d'una persona abans de decidir quina és la més versemblant. Saul Kassin, per exemple, va estar implicat en un cas militar en què els investigadors havien interrogat sense parar un acusat contra el qual no hi havia proves concloents. (Kassin creia que l'home era innocent i, en efecte, fou absolt.) Quan es preguntà a un dels interrogadors per quin motiu s'havia mostrat tan agressiu amb l'acusat, ell va dir: "Vam deduir que no ens estava dient tota la veritat. Alguns exemples de llenguatge corporal són que ell intentava mantenir la calma, però diries que estava nerviós i cada vegada que li formulàvem una pregunta els seus ulls eren erràtics i no et miraven directament, i a vegades actuava fingint i al mateix temps començava a plorar."

“El que va descriure,” diu Kassin, “és una persona sota estrès.” Els estudiants de la Reid Technique normalment no aprenen que estar nerviós, inquiet, evitar el contacte visual, i encongir-se amb incomoditat poden ser signes d’alguna cosa diferent de la culpa. Poden ser signes de nerviosisme, adolescència, normes culturals, deferència a l’autoritat -o angoixa de ser acusat falsament.

Els creadors del manual afirmen que el seu mètode entrena els investigadors perquè determinin si algú està dient la veritat o està mentint, amb un nivell de fiabilitat entre el 80% i el 85%. Simplement, aquesta afirmació no té base científica. Com amb els psicoterapeutes que hem analitzat al capítol 4, l’entrenament no augmenta la precisió; augmenta la confiança de les persones en la seva precisió. En un dels nombrosos estudis que han documentat el fenomen de la falsa fiabilitat, Kassin i la seva col·lega Christina Fong entrenaren un grup d’estudiants en la Tècnica Reid. Els estudiants van mirar els vídeos d’entrenament de la Reid, van llegir el manual, i se’ls va fer un test sobre allò que havien après a estar segurs d’aconseguir. Aleshores se’ls demanà que miressin vídeos de persones que eren entrevistades per un policia experimentat. Els sospitosos gravats eren o bé culpables d’un crim però negant-ho, o negant-ho perquè eren innocents. L’entrenament no va millorar gens la precisió dels estudiants. No ho van fer millor que l’atzar, però l’entrenament els va fer sentir més segurs de les seves capacitats.

Tot i això, eren tan sols estudiants universitaris, no professionals. De manera que Kassin i Fong van demanar a quaranta-quatre detectius de Florida i Ontario, Canadà, que miressin els vídeos. Aquests professionals tenien una mitjana de catorze anys d’experiència, i dues terceres parts havien tingut un entrenament especial, molts en la Tècnica Reid. Com els estudiants, no ho van fer millor que l’atzar, però estaven convençuts que el seu índex de precisió era prop del 100%. La seva experiència i el seu entrenament no van millorar el seu rendiment. La seva experiència i el seu entrenament tan sols havien augmentat la seva convicció que havia estat així.

Malgrat tot, per quin motiu un sospitós innocent no segueix negant la seva culpa? Per quin motiu no s’enfada amb l’interrogador, tal com diu el manual que una persona innocent faria? Suposem que ets una persona innocent a qui es demana que respongui unes preguntes, tal vegada per “ajudar la policia en la seva investigació.” No tens ni idea que ets un sospitós principal. Et creus la policia i vols ajudar. Però hi ha un detectiu que t’explica que les teves empremtes dactilars són en l’arma del crim. Que has fallat en el

detector de mentides. Que s'ha trobat sang teva en la víctima o que hi havia sang de la víctima a la teva roba. Aquestes afirmacions generaran una dissonància cognitiva considerable:

Coneixement 1: Jo no era allà. No vaig cometre el crim. No en tinc cap record.

Coneixement 2: Persones amb autoritat, dignes de confiança em diuen que hi ha les meves empremtes dactilars en l'arma del crim, que hi havia sang de la víctima a la meua camisa, i que un testimoni ocular em va veure en un lloc on estic segur de no haver estat mai.

Com resols aquesta dissonància? Si ets prou fort, prou ric, o has tingut prou experiència amb la policia per saber que t'estan parant un esquer, diràs les tres paraules màgiques: "vull un advocat." Però moltes persones pensen que no necessiten un advocat si són innocents. Creient com creuen que als policies no els està permès mentir-los, estan astorats de sentir que hi ha proves contra ells. I quina prova aclaparadora, aquella! -les seves empremtes dactilars!. El manual afirma que "l'instint d'autopreservació d'una persona innocent durant l'interrogatori" superarà tot el que faci l'interrogador, però per a les persones vulnerables, la necessitat de donar sentit a allò que els està passant és superior fins i tot a la necessitat d'autopreservació.

Bradley Page: És possible que jo hagués pogut fer una cosa tan terrible i ho hagués oblidat?

Tinent Lacer: I tant, passa sempre.

I ara el policia t'ofereix una explicació que dóna sentit, una forma de resoldre la teva dissonància: No ho recordes perquè ho vas oblidar; estaves borratxo i havies perdut la consciència; vas reprimir el record; no sabies que tenies un trastorn de personalitat múltiple, i ho va fer una de les teves altres personalitats. Això és el que van fer els detectius en l'interrogatori de Michael Crowe. Li van explicar que hi devien haver "dos Michaels", un de bo i un de dolent, i el Michael dolent cometé el crim sense que el Michael bo en fos conscient.

Però en Michael tenia catorze anys, direu; no és estrany que la policia pogués intimidar-lo perquè confessés. És cert que els joves i els malalts mentals són particularment vulnerables a aquestes tàctiques, però també ho són els adults sans. En una anàlisi

detallada de 125 casos en què els presoners van acabar sent exonerats tot i haver fet confessions falses, Steven Drizin i Richard Leo van descobrir que més de la meitat no eren ni malalts o deficients mentals ni joves. Dels casos en què es podia determinar la durada de l'interrogatori, més del 80% dels que havien confessat falsament havien estat interrogats durant més de sis hores seguides, la meitat durant més de dotze hores, i alguns gairebé sense pausa durant dos dies.

Això és el que els va passar als adolescents arrestats la nit que fou atacada la jogger de Central Park. Se'ls va interrogar sense cap gravació, però posteriorment els fiscals van fer vídeos amb resums breus de les confessions de quatre dels cinc. Quan científics socials i estudiosos del dret van poder examinar totes les proves existents, i quan l'oficina del fiscal de districte Robert Morgenthau reexaminà aquestes proves partint de la suposició que els nois podien ser innocents i no culpables, la dramàtica persuasió de les seves confessions es va fondre sota la llum. Les seves declaracions es van mostrar plenes de contradiccions, errors factuais, conjectures, i informació provocada per les preguntes esbiaixades de l'interrogador. I en contra de la impressió del públic segons la qual tots ells havien confessat, de fet cap dels acusats havia admès mai que ell personalment hagués violat la jogger. Un va dir que l'havia "agafada". Un altre afirmà que "havia sentit les seves tetes." Un va dir que "li va agafar la cama i la va acariciar." La demanda del fiscal del districte d'anul·lar la condemna assenyalava que "els relats que han fet els cinc acusats difereixen uns dels altres en els detalls específics de gairebé tots els aspectes importants del crim -qui inicià l'atac, qui tirà la víctima a terra, qui la despullà, qui la colpejà, qui la subjectà, qui la violà, quines armes es van usar en el transcurs de l'assalt, i quan es produí l'atac en la seqüència dels esdeveniments."

Després de llargues hores d'interrogatori, desitjant només que se'l permeti anar a casa, l'esgotat sospitós accepta l'explicació que li presenta l'interrogador com l'única possible, l'única que té sentit. I confessa. Normalment, quan la pressió desapareix i aconseguix dormir una nit, ell o ella es retractarà de seguida de la seva confessió. Massa tard.

Els fiscals

En aquella pel·lícula esplèndida *El pont sobre el riu Kwai*, Alec Guinness i els seus soldats, presoners dels japonesos a la Segona Guerra Mundial, construeixen un pont pel ferrocarril que reforçarà la potència bèl·lica de l'enemic. Guinness accepta aquesta

demanda dels seus captors com una forma de donar unitat i restaurar la moral dels seus homes, però una vegada que l'ha construït, es converteix en el *seu* pont -una font d'orgull i satisfacció. Quan, cap al final del film, Guinness descobreix els cables que revelen que el pont ha estat minat i s'adona que comandos aliats planifiquen fer-lo explotar, la seva primera reacció és, en efecte: "No podeu! És el meu pont. Com us atreviu a destruir-lo!" Horroritzat en veure els comandos, prova de tallar els cables per protegir el pont. Només al darrer moment Guinness crida, "Què he fet?" adonant-se que està a punt de sabotejar l'objectiu de victòria del seu propi bàndol per preservar la seva magnífica creació.

De la mateixa manera, molts fiscals arriben a estar disposats a sabotejar l'objectiu de justícia del seu bàndol per preservar les seves conviccions, en ambdós sentits del terme⁵. Quan els fiscals van a judici, sovint es troben a si mateixos en l'equivalent, en el món real, d'un experiment de justificació de l'esforç. Han seleccionat aquest cas entre molts perquè estan segurs que el sospitós és culpable i que tenen les proves per condemnar-lo. Sovint han invertit molts mesos preparant el cas. Han treballat de valent amb la policia, els testimonis, i la família de la víctima, destrossada i sovint venjativa. Si el crim ha aixecat emocions entre el públic, estan sota una enorme pressió per aconseguir una condemna ràpidament. Els dubtes que poguessin tenir queden ofegats per la satisfacció de sentir que representen les forces del bé contra un vil criminal. I així, amb una consciència clara, els fiscals acaben dient al jurat: "Aquest acusat és infrahumà, un monstre. Feu el correcte. Condemneu-lo." A vegades estan tan absolutament convençuts d'haver agafat un monstre que ells, com la policia, van massa lluny: orientant els testimonis, oferint acords a informants de la presó o no donant a la defensa tota la informació que per llei estan obligats a donar.

Així doncs, com reaccionaran els fiscals quan, passats uns anys, el violador o l'assassí condemnat, que segueix sostenint que és innocent (tal com fan, recordem-ho, la majoria dels criminals culpables), reclama una prova d'ADN? O afirma que la seva declaració va ser coaccionada? O es presenten proves que suggereixen que el testimoni ocular que provocà la condemna estava equivocat? (Entorn de tres quartes parts de les exoneracions per ADN són casos que impliquen identificacions errònies per part dels testimonis oculars.) Què passa si l'acusat no és cap monstre, després de tota aquella dura feineda que ha fet l'equip legal per convèncer-se ells mateixos i convèncer tothom que ho és? La resposta dels fiscals de Florida és típica. Després que, al llarg de quinze anys, més de 130 presoners haguessin quedat en llibertat com a resultat de proves d'ADN, els fiscals

5 "Convictions" en l'original, significa alhora conviccions i condemnes (Nota del traductor)

van decidir que respondrien plantejant un repte enèrgic davant de nous casos similars. Wilton Dedge, que havia estat condemnat per violació, hagué de demandar l'estat perquè es reexaminessin les proves del seu cas, en contra de les violentes objeccions dels fiscals que deien que l'interès per la fermesa de l'estat i pels sentiments de la víctima havien de prevaldrà per damunt de les preocupacions sobre la possible innocència de Dedge. Finalment, Dedge fou exonerat i alliberat.

Que la fermesa de l'estat i els sentiments de la víctima haurien d'impedir la justícia sembla un argument terrible per aquells que confiem que es faci justícia, però aquesta és la força de l'autojustificació. (D'altra banda, no se sentirien millor les víctimes si es capturés i castigues els veritables autors?) Les proves d'ADN han posat en llibertat centenars de presoners, i les notícies arreu del país sovint inclouen una frase o dues dels fiscals que originàriament els van processar. Per exemple, a Filadelfia, el Fiscal de Districte Bruce L. Castor Jr. es negà a acceptar els resultats d'una prova d'ADN que exonerà un home que havia passat vint anys a la presó. Quan els periodistes li preguntaren quina base científica tenia per refusar la prova, contestà, "no tinc base científica. Ho sé perquè confio en el meu detectiu i en la confessió gravada."

Com sabem que aquest rebuig de la prova d'ADN, que resulta convincent per a gairebé tot el món, és un signe d'autojustificació i no només una avaluació honesta de les proves? És com l'estudi de les apostes a l'hipòdrom descrit al capítol 1: un cop has fet les teves apostes, no vols considerar cap idea que posi en tela de judici aquella decisió. És per això que els fiscals interpreten la mateixa evidència d'una manera o d'una altra, depenent de quan es descobreixi. Al començament d'una investigació, la policia usa les proves d'ADN per confirmar la culpabilitat del sospitós o per descartar una persona. Però quan les proves d'ADN es realitzen quan un acusat ha estat encausat i condemnat, els fiscals normalment desestimen els resultats d'ADN i els consideren irrellevants, no prou importants per reobrir el cas. El fiscal de Texas Michael McDougal va dir que el fet que l'ADN trobat en la jove víctima d'un assassinat amb violació no coincidís amb el de Roy Criner, l'home condemnat pel crim, no significava que Criner fos innocent. "Significa que l'esperma trobat en ella no era el d'ell," va dir. "No significa que no la va violar, no significa que no la va matar."

Tècnicament, és clar, McDougal té raó. Criner podia haver violat la dona a Texas i haver ejaculat en algun altre lloc -Arkansas, tal vegada. Però la prova de l'ADN s'hauria d'usar de la mateixa manera amb independència del moment en què aparegui; és la necessitat

d'autojustificació el que impedeix que molts fiscals siguin capaços de fer-ho. L'advocat defensor Peter J. Neufeld diu que segons la seva experiència, reinterpretar les proves per justificar el veredict original és quelcom molt comú entre fiscals i jutges. Al llarg d'un judici, la teoria del fiscal és que una persona sola, l'acusat, segrestà i violà la víctima. Si, després que s'hagi condemnat l'acusat, la prova d'ADN l'exclou com a autor, els fiscals surten de forma miraculosa amb noves teories. La nostra preferida és el que Neufeld anomena la teoria del "co-ejaculador no inculpat": l'acusat condemnat subjectà la dona mentre un misteriós segon home cometia realment la violació. O la víctima estava allí tirada indefensa i un depredador masculí "arriba i veu una oportunitat i l'aprofita," tal com va afirmar un fiscal. O l'acusat es va posar un condó i la víctima havia tingut sexe consentit amb algú altre poc abans de ser violada. (Quan el cas de Roy Criner va ser enviat a la sala penal d'apel·lacions del Jutjat de Texas, la Jutgessa en Cap Sharon Keller determinà que el fet que l'ADN "mostrés que l'esperma no era de l'home condemnat per violació no era determinant perquè podia haver usat un condó.") Si la víctima manifesta que no ha tingut relacions sexuals en els tres dies anteriors, els fiscals presenten la teoria -novament, després del judici- de que està mentint. Ella no vol admetre que va tenir sexe il·lícit perquè el seu marit o el seu xicot s'enfadarien.

A Rock Hill, a Carolina del Sud, Billy Wayne Cope, un home blanc socialment aïllat, fou induït a confessar la violació i assassinat de la seva filla de vint anys, encara que no hi havia ni una sola prova física que el relacionés amb el crim. Cope, un cristià renascut, pensà que la seva filla podia haver mort en l'Arrabassament⁶, i preguntà, tot lamentant-se, si podia haver-la matat mentre ell dormia. Quan van arribar les proves d'ADN, indicaven clarament que el culpable era un criminal professional negre i violador en sèrie anomenat James Sanders, un home que sempre havia actuat sol. Però els homes van ser jutjats junts. "L'única explicació lògica," digué el fiscal, "és que Billy Cope va usar la seva filla per satisfer els seus perversos plaers i els de James Sanders i la va matar. Ho van fer junts. No hi ha cap altra explicació raonable." Què passa amb la "raonable explicació" que Billy Wayne Cope era innocent? El 2014, el Tribunal Suprem de Carolina del Sud ratificà la sentència de cadena perpètua per a Cope.

Autojustificacions com aquesta provoquen una tragèdia doble: Fan que persones innocents segueixin a la presó i permeten que els culpables quedin lliures. El mateix ADN

6 El Rapte o Arrabassament de l'Església és una doctrina de l'Escatologia (relacionada amb la fi dels temps). És un esdeveniment esmentat en la Bíblia durant el temps del retorn de Jesús a la terra, els morts en Crist seran ressuscitats i junt amb ells, els creients seran transportats al cel "...serem arrabassats juntament amb ells en els núvols per rebre al Senyor en l'aire, i així estarem sempre amb el Senyor" (1a Tessalonicencs 4:17). (Nota del Traductor)

que exonera una persona innocent pot servir per identificar el culpable, però això no passa tan sovint com caldria. La policia i els fiscals normalment prefereixen tancar del tot la documentació sobre el cas, com per eliminar la seva silenciosa acusació sobre l'error que han comès.

Llançats a condemnar

Si el sistema no pot funcionar justament, si el sistema no pot corregir els seus errors, admetre que comet errors i donar a les persones l'oportunitat d'esmentar-los, aleshores el sistema és inservible.

- *Michael Charlton, l'advocat d'apel·lació que representà Roy Criner*

Tots els ciutadans tenen dret a un sistema de justícia penal que condemni el culpable, protegeixi l'innocent i corregeixi els seus errors amb celeritat. Els estudiosos del dret i científics socials han suggerit diverses solucions constitucionals i millores parcials importants de cara a reduir el risc de confessions falses, declaracions poc fiables de testimonis oculars, mentides policials⁷, etc. Però des del nostre punt de vista, l'obstacle més greu de cara a corregir els errors en el sistema de justícia penal és que molts dels seus membres redueixen la dissonància negant que hi hagi cap problema. “El nostre sistema ha de crear aquesta aura de proximitat a la perfecció, de certesa que no condemnem gent innocent,” diu l'exfiscal Bennett Gershman. El benefici d'aquesta certesa per a oficials de policia, detectius i fiscals és que no passen nits sense dormir preocupats per haver pogut enviar a presó una persona innocent. Però cal que hi hagi algunes nits sense dormir. El dubte no és un enemic de la justícia; l'excés de confiança sí.

Normalment, la formació professional de molts policies, detectius, jutges i fiscals gairebé no inclou cap informació sobre els seus biaixos cognitius; sobre com corregir-los, tant com sigui possible; i sobre com gestionar la dissonància que sentiran quan les seves creences topin amb proves desconfirmadores. Al contrari, molt del que aprenen de psicologia ve d'autoproclamats experts sense formació en ciència psicològica, la seva experiència no els fa, com hem vist, més encertats en els seus judicis, tan sols més confiats que són encertats: “Una persona innocent no confessaria mai.” “Ho vaig veure amb els meus propis ulls, per tant tinc raó.” “Puc dir quan algú està mentint; ho he estat fent molts anys.” Però aquesta mena de confiança és el tret distintiu de la pseudociència. Els veritables científics parlen un llenguatge prudent de probabilitat -“les persones innocents poden ser induïdes a confessar, sota certes condicions particulars; deixeu-me explicar per què crec que aquesta confessió en concret és probable que sigui coaccionada”- és per això que el testimoni dels científics sovint resulta exasperant. Molts jutges, jurats i policies prefereixen

⁷ En l'original, «testilying». Veure nota 4 del traductor.

la certesa a la ciència. El professor de dret D. Michael Risinger i el fiscal Jeffrey L. Loop han lamentat “el fracàs general de la justícia a l’hora de reflectir cap de les perspectives de la investigació moderna sobre les característiques de la percepció humana, el coneixement, la memòria, la deducció o la decisió en situacions d’incertesa, tant en la mateixa reglamentació de les proves com en la manera en què es forma o s’instrueix els jutges perquè les administrin.”

Però la formació que promou les certeses de la pseudociència i no aconsegueix infondre una apreciació humil dels nostres biaixos cognitius i autoenganys, augmenta les possibilitats de condemnes errònies de dues maneres. En primer lloc, anima les forces de seguretat a arribar a conclusions massa ràpidament. Un policia decideix que un sospitós és culpable i aleshores tanca la porta a altres possibilitats. Un fiscal de districte decideix de forma impulsiva processar un cas, sobretot un de sensacionalista, sense tenir totes les proves; anuncia la seva decisió als mitjans i després té dificultats per fer-se enrere quan les proves posteriors resulten insuficients. En segon lloc, una vegada es processa un cas i s’aconsegueix una condemna, tendiran a rebutjar qualsevol evidència posterior de la innocència de l’acusat.

L’antídote per aquests errors massa humans és assegurar que a les acadèmies de policia i a les facultats de dret, els estudiants descobreixin la seva vulnerabilitat a l’autojustificació. Han d’aprendre a buscar el probable sospitós des del punt de vista estadístic sense tancar la seva ment als sospitosos menys probables estadísticament, si alguna evidència ho indica. Necessiten aprendre que, fins i tot si estan segurs de poder afirmar que un sospitós està mentint, podrien estar equivocats. Necessiten aprendre com i per què persones innocents poden ser induïdes a confessar un crim que no han comès, i com distingir confessions que probablement són certes de les que han estat coaccionades. Necessiten aprendre que el popular mètode d’elaboració de perfils, considerat bàsic a l’FBI i als espectacles televisius, comporta perills d’error notables a causa del biaix de confirmació: quan els investigadors comencen a buscar elements d’un crim que encaixin amb el perfil d’un sospitós, també comencen a passar per alt els elements que no encaixen. Breument, els investigadors necessiten aprendre a trobar un altre camí quan s’adonen que s’estan equivocant.

El professor de dret Aldrew McClurg va més enllà en la formació de la policia. Ha defensat molt de temps l’aplicació dels principis de la dissonància cognitiva per tal que els policies novells segueixin molt decidits a evitar fer el primer pas de descens de la piràmide en una

direcció deshonest; la peça central del seu pla és invocar el seu autoconcepte com a bons individus que lluiten contra el crim i la violència. Proposa un programa de formació en la integritat abordant dilemes ètics, en els quals s'inculcaria als cadets els valors de dir la veritat i fer el correcte com una part central de la seva naixent identitat professional. (Normalment, en moltes jurisdiccions, els estudiants de policia dediquen una tarda o un parell d'hores a abordar problemes ètics.) Com que a la feina aquests valors són derrotats ràpidament per codis morals competitius -"No has de delatar un policia"; "En el món real, l'única manera segura d'aconseguir una condemna és manipular la veritat"- McClurg proposa que els cadets siguin acompanyats per tutors ètics experimentats que, a la manera dels padrins d'Alcohòlics Anònims, ajudarien els cadets a mantenir el seu compromís d'honestedat. "L'única esperança de reduir substancialment les mentides policials és un enfocament preventiu encaminat a evitar que els bons policies es tornin dolents," argumenta. La teoria de la dissonància cognitiva ofereix "una eina potent, econòmica i inexhaurible per aconseguir aquest objectiu: el mateix autoconcepte del policia."

Com que ningú, per molt ben format o benintencionat que sigui, és del tot immune al biaix de confirmació i als seus punts cecs cognitius, els principals científics socials que han estudiat les condemnes errònies són unànimes en recomanar salvaguardes, com ara gravar en vídeo totes les entrevistes. El 2014, només dinou estats, més el Districte de Columbia, exigeixen que la policia gravi electrònicament els interrogatoris en alguns delictes greus. La policia i els fiscals s'han resistit durant molt de temps a aquesta demanda, tement, potser, que això podria donar lloc a revelacions vergonyoses i generadores de dissonància.

Ralph Lacer, un dels interrogadors de Bradley Page, justificà la posició de la policia contra les gravacions en vídeo argumentant que "un vídeo inhibeix" i dificulta "arribar a la veritat." Imagini, es queixava, que l'entrevista dura deu hores. L'advocat defensor farà que el jurat escolti les deu hores en lloc de tan sols la confessió de quinze minuts, i el jurat quedarà confús i aclaparat. Però en el cas Page, l'argument del fiscal descansava bàsicament en un fragment de l'entrevista gravada que s'havia perdut. Lacer va admetre que havia apagat la gravadora just abans de dir les paraules que havien convençut Page de confessar. Segons Page, durant aquest fragment perdut, Lacer li havia demanat que imaginés com *podia* haver matat la seva promesa. (Aquesta és una altra maniobra recomanada pels creadors de la Tècnica Reid.) Page va creure que se li demanava que construís un escenari imaginari per ajudar la policia; va quedar atònit quan Lacer ho usà

com una confessió legítima. El jurat no va escoltar el context sencer -la pregunta que provocà la confessió al·legada.

De fet, a les jurisdiccions que graven interrogatoris això ha afavorit l'aplicació de la llei. El Centre de Condemnes Errònies examinà 238 organismes de seguretat que gravaven normalment tots els interrogatoris de sospitosos de casos greus; gairebé tots els funcionaris amb què van parlar estaven entusiasmats amb aquesta pràctica. La gravació de vídeo, amb un angle de càmera que inclou tant l'interrogador com l'interrogat, elimina el problema dels sospitosos que canvien les seves històries i assegura als jurats que la confessió es va obtenir honestament. I, per descomptat, permet que els experts independents i membres del jurat valorin les tècniques que es van emprar i determinin si alguna va ser enganyosa o coercitiva.

Canadà i la Gran Bretanya estan aplicant aquestes reformes i institucionalitzant altres procediments per minimitzar les possibilitats de condemnes errònies. Una alternativa a la coercitiva Tècnica Reid és el model PEACE (de Preparation and Planning, Engage, Account, Closure, Evaluate), que s'usa a tot el Regne Unit; variacions del mateix s'estan desenvolupant als Estats Units. Els usuaris del model PEACE i d'altres de similars no pressuposen la culpabilitat del sospitós, i l'entrevista no és obertament agressiva; als policies no se'ls permet emprar enganys ni mentides. L'entrevista es considera una forma d'obtenir informació; l'entrevistador fa preguntes obertes en diferents versions, buscant la història completa i tenint en compte moltes possibilitats. La premissa és que els acusats que menteixen tenen una "càrrega cognitiva", provocada pel fet d'intentar recordar detalls falsos, que és difícil de mantenir.

Als Estats Units, la gran quantitat d'exoneracions fruit de les proves d'ADN també està produint a poc a poc canvis legals per: millorar el control dels laboratoris de criminalística, establir normes més estrictes sobre la identificació per part de testimonis oculars, donar als empresonats (diversos) graus d'accés a les proves d'ADN i, en uns pocs estats, crear comissions per accelerar els casos de condemnes errònies i trobar-hi solucions. Aquestes comissions estan integrades, gairebé sempre, per fiscals que no van estar implicats en els casos originals i per tant no han de reduir cap dissonància. En prendre possessió, el fiscal de Brooklyn Kenneth Thompson quedà alarmat en descobrir més de cent reclamacions per condemnes errònies i creà immediatament una unitat de revisió de condemnes, amb deu fiscals que no feien més que centrar-se en aquells casos. El fiscal de Dallas, Craig Watkins va fundar la seva unitat de condemna-correcta el 2007, i entre les seves

operacions hi ha la de fer les proves sistemàtiques de mostres d'ADN que s'haguessin passat per alt en les condemnes; fins al 2014 havien estat exonerats trenta-quatre presoners. Texas també ha aprovat un projecte de llei conegut com l'estatut de la ciència-escombraries; permet a l'acusat aportar un manament judicial habeas corpus sobre la base d'una nova evidència que indica que l'evidència que s'usà per condemnar-lo era falsa, enganyosa, o va ser aplicada inadequadament. De la mateixa manera, Califòrnia ha aprovat un projecte de llei que permet que les persones condemnades impugnin un testimoni expert que es presentà contra elles al judici, bé perquè aquests experts més tard rebutjaren el seu testimoni o bé perquè es basaren en mètodes o descobriments que més endavant s'havien demostrat erronis.

Però segons els estudiosos del dret i científics socials Deborah Davis i Richard Leo, l'aplicació de la llei a Amèrica segueix ancorada a les seves tradicions, inclosa l'adhesió a la Tècnica Reid i altres procediments semblants, mantenint "una negativa quasi absoluta" a què aquestes tècniques poden produir i produeixen confessions falses i condemnes errònies. Les edicions quarta i cinquena del manual Reid inclouen un assentiment despectiu al problema de les falses confessions, probablement per assegurar als lectors que els autors estan informats dels casos que han estat notícia. Però es tracta d'una revisió reticent i selectiva de les evidències que conté molts errors i no reconeix la magnitud del problema, i menys encara el paper de la Tècnica Reid en l'origen d'aquest. Com assenyala Richard Leo, el manual pretén ser sensible al problema de les falses confessions sense canviar res del mètode subjacent, i les persones que assisteixen a les seves classes de formació informen que els instructors gairebé no fan esment de les confessions falses.

Dos científics socials que van revisar la recerca sobre la Tècnica Reid van observar que "la majoria dels detectius són intel·ligents, conscients, i dedicats a aconseguir un resultat just." Però dirigeixen els seus interrogatoris d'acord amb la formació que han rebut, quasi invariablement el mètode Reid, que amb el seu "gran edifici de pseudociència, informació errònia, autoengany i falsedat absoluta no fomenta els objectius del sistema de justícia penal. Als anys cinquanta, es va anunciar com una gran millora sobre els mètodes bàrbars que venia a substituir. Tal justificació ha deixat de ser aplicable fa dècades. Eric Shepherd, un dels psicòlegs implicats en la creació de PEACE ho confirma: "Penso que la Tècnica Reid era filla del seu temps," digué al periodista del *The New Yorker* Douglas Starr. "El que ara veus és una acció de protecció per defensar l'indefensable."

La incapacitat del sistema de justícia penal americà d'admetre que és fal·lible agreuja les injustícies que crea. Molts estats no fan res absolutament per les persones que han estat exonerades. No ofereixen cap compensació pels molts anys i els ingressos perduts. Ni tan sols ofereixen una disculpa oficial. Descaradament, sovint no suprimeixen l'historial de la persona exonerada, dificultant que la persona pugui tenir un apartament o una feina.

Des de la perspectiva de la teoria de la dissonància podem veure per què les víctimes de condemes errònies són tractades de forma tan dura. Aquesta duresa és directament proporcional a la inflexibilitat del sistema. Si saps que els teus errors són inevitables no et sorprendràs quan passin i tindràs plans de contingència per posar-hi remei. Però si et negues a admetre davant de tu mateix i del món que es cometen errors, aleshores cada persona empresonada erròniament és una prova clara i humiliant de que estàs equivocacat. Demanar-los disculpes? Donar-los diners? No siguis absurd. Han sortit per un tecnicisme. Que el tecnicisme era l'ADN? Bé, devien ser culpables d'alguna altra cosa.

I malgrat tot, de tant en tant, un home o una dona íntegres s'elevan per damunt de l'impuls comú de sacrificar la veritat al servei de l'autojustificació: un oficial de policia dona l'alarma sobre la corrupció; un detectiu reobre un cas que aparentment estava resolt; un fiscal de districte reconeix un error de la justícia. El fiscal d'Indiana Thomas Vanes fou fiscal durant tretze anys. "No me n'estava aleshores de demanar la pena de mort," va escriure. "Quan els criminals són culpables, mereixen ser castigats." Però Vanes va descobrir que es cometen errors -i que ell els havia comès.

Vaig descobrir que un home anomenat Larry Mayes, al que havia processat i condemnat, havia complert més de 20 anys per una violació que no havia comès. Com ho sabem? Les proves d'ADN... Quan, dues dècades més tard, sol·licità que es comprovés de nou l'ADN de l'examen de la violació, vaig ajudar a localitzar la prova antiga, convençut que els tests actuals farien callar la seva vella reclamació d'innocència. Però ell tenia raó i jo estava equivocacat.

Els fets tossuts derroten l'opinió i la creença, com ha de ser. Fou una lliçó important i cap de les racionalitzacions fàcils (només feia la meva feina, van ser els membres del jurat que el condemnaren, el tribunal d'apel·lació havia mantingut la condemna) redueixen la sensació de responsabilitat -moral, si no legal- que apareix amb la condemna d'un home innocent.

6 L'ASSASSÍ DE L'AMOR

L'autojustificació en el matrimoni

L'amor... és la consciència, en extrem difícil, que alguna cosa diferent d'un mateix és real.

- *Iris Murdoch, novel·lista*

Quan William Butler Yeats es casà el 1917, el seu pare li va escriure una càlida carta de felicitació. "Penso que t'ajudarà en el teu desenvolupament com a poeta," li digué. "Ningú coneix realment la natura humana, tant homes com dones, si no ha viscut els lligams del matrimoni, és a dir, l'estudi obligat d'una altra persona." Les parelles casades estan obligades a aprendre un de l'altre més del que es pensaven (o tal vegada volien) saber. Amb ningú més, ni tan sols amb els nostres fills o pares, aprenem tant sobre els costums adorables i irritables d'un altre ésser humà, les seves formes de gestionar frustracions i crisis, i els seus desigs privats i apassionats. Però, tal com sabia John Butler Yeats, el matrimoni també obliga les parelles a mirar-se mútuament, a aprendre de si mateixos i de com comportar-se amb una parella íntima, més del que mai haurien esperat (o potser volgut) saber. Cap altra relació posa a prova de forma tan profunda l'abast de la nostra disposició a ser flexibles i tolerants, a aprendre i a canviar -si podem resistir la temptació de l'autojustificació.

Benjamin Franklin, que recomanà "mantenir els ulls ben oberts abans del casament i mig tancats després," comprengué la força de la dissonància en les relacions. Les parelles primer justifiquen la seva decisió d'estar junts i després la seva decisió de romandre junts. Quan compres una casa, de seguida comences a reduir la dissonància. Expliques als teus amics les coses meravelloses que t'agraden (la vista dels arbres, l'espai, l'originalitat de les finestres antigues) i minimitzes les coses menys atractives (la vista d'un aparcament, l'esquifida habitació dels hostes, l'aire que passa per les finestres antigues). En aquest cas, l'autojustificació farà que segueixis sentint-te feliç de la teva bonica casa nova. Si, abans d'enamorar-te d'ella, un geòleg t'hagués dit que el penya-segat sota teu era inestable i podia cedir en qualsevol moment, hauries agraït la informació i hauries marxat, trist però no amb el cor destrossat. Però una vegada que t'has enamorat de la casa, has gastat per comprar-la més diners del que en realitat podies gastar, i t'hi has traslladat amb el teu gat que no volia, hi has invertit massa, emocionalment i financerament, perquè et

sigui fàcil marxar. Si, una vegada que ja vius a la casa, algú et diu que el penya-segat sota teu és precari, el mateix impuls per justificar la teva decisió farà que segueixis allí durant molt de temps. Les persones que viuen a les cases tot al llarg de la platja a La Conchita, a Califòrnia, a l'ombra de penya-segats que tenen el costum de desplomar-se damunt d'ells durant les intenses pluges d'hivern, viuen en una dissonància constant que resolen dient: "No tornarà a passar." Això els permet quedar-se fins que torna a passar.

Una relació amb una casa és més simple que una relació amb un altre ésser humà. Per una raó: només té una direcció. La casa no et pot acusar de ser un mal propietari o de no mantenir-la neta, però tampoc et pot fer un agradable massatge a l'esquena després d'un dia dur. En canvi, el matrimoni és la més important decisió de dues direccions en la vida de la majoria de les persones, i les parelles hi inverteixen moltíssim fins aconseguir que funcioni. Després del casament, una dosi moderada d'ulls mig tancats per reduir la dissonància tot emfasitzant el positiu i passant per alt el negatiu, farà possible que les coses transcorrin en harmonia. Però el mateix mecanisme fa possible que algunes persones segueixin amb matrimonis que són l'equivalent psicològic de La Conchita, a la vora del desastre constant.

Què tenen en comú els acabats de casar deliciosament feliços amb les parelles infelices que s'han mantingut unides durant molts anys en l'amargor o en el fàstic? Una escassa disposició a parar atenció a la informació dissonant. Molts acabats de casar, buscant confirmar que s'han casat amb la persona perfecta, passen per damunt o ignoren qualsevol evidència que pogués ser un signe alarmant de problema o de conflicte: "Ell s'enfada si alguna vegada xatejo amb un altre home; que tendre, això vol dir que m'estima." "Ella és així d'informal i relaxada en les coses de la casa; que encantador, això significa que vol que no m'hi obsessioni." Les esposes infelices que han tolerat durant molt de temps totes les crueltats de l'altre, la gelosia, o la humiliació, també estan ocupades en reduir la dissonància. Per evitar enfrontar-se a la possibilitat devastadora d'haver estat invertint tants anys, tanta energia, tantes discussions, en un esforç en va per aconseguir ni que sigui una coexistència pacífica, diuen coses com ara "Tots els matrimonis són com aquest. No s'hi pot fer res, de cap manera. Hi ha prou coses bones en aquest. Val més un matrimoni difícil que estar sola."

A l'autojustificació no li importa si reporta beneficis o causa estralls. Manté units molts matrimonis (per bé o per mal) i en destrossa d'altres (per bé o per mal). Les parelles comencen feliçment optimistes, i amb els anys algunes evolucionen cap a una proximitat i

una estimació més gran, altres cap a un major allunyament i hostilitat. Algunes parelles troben en el matrimoni una font de consol i alegria, un lloc on recarregar l'ànima, una relació que els permet créixer com individus i com a parella. Per altres, el matrimoni és una font de discussions i discòrdia, un lloc d'estancament, una relació que aixafa la seva individualitat i esborra el seu vincle. El nostre objectiu en aquest capítol no és concloure que totes les relacions poden i han de ser salvades, sinó més aviat mostrar com l'autojustificació contribueix a aquests dos desenllaços diferents.

Per descomptat, algunes parelles se separen com a conseqüència d'una revelació catastròfica, un acte de traïció o la violència que un no pot tolerar o ignorar durant més temps. Però la immensa majoria de les parelles que se separen ho fan lentament, amb el temps, seguint un model de bola de neu d'acusacions i autojustificacions. Cada un posa el focus en allò que l'altre fa malament i alhora justifica les seves preferències, actituds, i maneres de fer les coses. La intransigència de cada costat, al seu torn, fa que l'altre costat estigui més decidit a no cedir. Abans que la parella se n'adoni, han adoptat postures polaritzades, i cada un sent que té la raó i que és just. Després l'autojustificació farà que els seus cors s'endureixin davant les demandes d'empatia.

* * *

Per mostrar com funciona aquest procés, considerem el matrimoni de Debra i Frank, pres de l'aclaridor llibre d'Andrew Christensen i Neil Jacobson *Reconciliable Differences*. Moltes persones gaudeixen amb la versió d'ell o d'ella d'un matrimoni (excepte si és el seu), encongint-se d'espatlles i concloent que hi ha dos costats en tots els relats. Pensem que hi ha més que això. Comencem amb la versió de Debra dels seus problemes matrimonials.

[En Frank] tan sols s'arrossega per la vida, sempre preocupat pels negocis, procurant enllestir la feina però sense mostrar mai massa alegria o pena. Diu que el seu estil mostra la seva estabilitat emocional. Jo dic que només mostra que és passiu i avorrit. En molts sentits, jo sóc just el contrari: tinc un munt d'alts i baixos. Però la majoria del temps sóc enèrgica, optimista, espontània. Per descomptat, a vegades em disgusto, m'enfado i estic frustrada. Ell diu que aquesta classe de sentiments posen de manifest que sóc emocionalment immadura, que "he de créixer molt." Jo crec que només mostren que sóc humana.

Recordo un incident que ve a resumir la manera com veig en Frank. Vam sortir a sopar amb una parella encantadora que s'acabava de traslladar a la ciutat. A mesura que transcorria el vespre, m'anava adonant cada vegada més de com era de meravellosa la seva vida. Semblaven realment enamorats l'un de l'altre, tot i que havien estat casats més temps que nosaltres. Tant era que l'home parlés molt amb nosaltres, sempre seguia en contacte amb la seva esposa: tocant-la, o mantenint contacte visual amb ella, o incloent-la en la conversa. I usava molt el "nosaltres" per referir-se a ells. Veient-los, em vaig adonar que nosaltres ens miràvem en poques ocasions i que participàvem en la conversa de forma separada. En qualsevol cas, admeto que tenia enveja de l'altra parella. Semblava que ho tinguessin tot: una família amorosa, una casa preciosa, diversió, luxe. Quin contrast amb en Frank i jo: lluitant, tots dos amb feines de jornada completa, intentant estalviar. No m'importaria gaire si això ho féssim *plegats*. Però estem molt allunyats.

Quan vam arribar a casa vaig començar a expressar aquests sentiments. Volia avaluar de nou la nostra vida -com una forma d'estar més pròxims. Tal vegada no podíem ser tan rics com aquelles persones, però no hi havia cap motiu perquè no poguéssim tenir la proximitat i la calidesa que tenien ells. Com de costum, en Frank no en va voler parlar. Quan va dir que estava cansat i que volia anar al llit, em vaig enfadar. Era la nit de divendres i cap dels dos s'havia de llevar aviat l'endemà; l'únic que ens impedia estar junts era la seva tossuderia. Això em va enrabiïar, estava farta de cedir a la seva necessitat de dormir sempre que jo treia un tema de discussió. Vaig pensar, per què no pot seguir despert només per mi alguna vegada?

No el volia deixar dormir. Quan va apagar els llums, els vaig tornar a encendre. Quan es va girar per dormir, vaig seguir parlant. Quan es va posar un coixí damunt del cap, vaig parlar més alt. Em va dir que jo era una criatura. Li vaig dir que era insensible. Això va anar pujant de to fins a ser desagradable. Sense violència, però amb muntanyes de paraules. Finalment se'n va anar a l'habitació dels convidats, va tancar la porta amb pany i es posà a dormir. L'endemà al matí tots dos estàvem extenuats i distants. Em va criticar per ser tan irracional. Això probablement era cert. Em torno irracional quan em desespero. Però penso que ell utilitza aquesta acusació com una forma de justificar-se. És alguna cosa com ara "Com que ets irracional, aleshores jo puc deixar de banda totes les teves queixes i no se'm pot acusar de res."

Aquesta és la versió d'en Frank:

La Debra sembla que mai estigui satisfeta. Jo mai no faig prou, maig dono prou, mai estimo prou, mai comparteixo prou. De qualsevol cosa que diguis, jo no en faig prou. A vegades aconseguix que cregui que en efecte sóc un mal marit. Començo sentint com si l'hagués defraudada, decebuda, com si no hagués satisfet les meves obligacions com a marit amant en qui recolzar-se. Però després em dono una dosi de realitat. Què he fet malament? Sóc un ésser humà correcte. Les persones normalment m'aprecien, em respecten. Mantinc una feina compromesa. No l'enganyo ni la menteixo. No sóc un borratxo ni un jugador. Sóc moderadament atractiu, i sóc un amant sensible. Fins i tot la faig riure molt. Però no rebo ni una unça d'afecte d'ella -tan sols queixes perquè no faig prou.

No m'enfonso per la manera de ser de la Debra. Els seus sentiments són com una muntanya russa: a vegades a dalt, a vegades a baix. Jo no puc viure d'aquesta manera. El meu estil és més aviat una bona velocitat de creuer estable. Però no critico Debra per ser com és. Sóc bàsicament una persona tolerant. De persones, incloses les esposes, n'hi ha de totes les formes i talles. No estan tallades perquè s'ajustin a les teves necessitats. De manera que no m'ofenen les petites molèsties; no em sento impulsat a parlar de cada diferència o disgust; no sento que cada possible àrea de desacord hagi de ser explorada en detall. Tan sols deixo que les coses vagin passant. Quan mostro aquesta mena de tolerància, espero que la meva parella faci el mateix amb mi. Quan ella no ho fa, em poso furiós. Quan Debra em punxa per cada detall que no encaixa amb la seva idea del que està bé, jo reaccio amb duresa. La meva fredor desapareix i esclato.

Recordo que conduïa cap a casa amb la Debra després d'haver sortit una nit amb una parella atractiva, impressionant, que acabàvem de conèixer. En el camí cap a casa jo em preguntava quina impressió m'havien causat. Aquella nit estava cansat i no estava en les millors condicions. A vegades puc ser brillant i divertit en un grup reduït, però aquella nit no. Potser m'estava esforçant massa. A vegades em poso fites elevades i m'enfonso quan no hi arribo.

La Debra va interrompre les meves reflexions amb una pregunta que semblava innocent: “T’has adonat de com sintonitzaven entre ells?” Ara sé què hi ha al darrere d’aquesta mena de preguntes -o almenys on ens conduirà aquesta mena de preguntes. Sempre ens acaba conduint directament fins a nosaltres, concretament fins a mi. En darrera instància el tema és “Entre nosaltres no sintonitzem,” que es tradueix per “no sintonitzes amb mi.” Temo aquestes converses que tracten del que va malament entre nosaltres com a parella, perquè la pregunta real, que queda implícita en les converses corteses, però que és explícita en les no corteses, és “què li va malament a en Frank?” De manera que vaig evitar la qüestió responent que feien bona parella.

Però la Debra va prémer el tema. Va insistir a comparar-los amb nosaltres. Ells tenien diners i intimitat. Nosaltres no en teníem. Potser no podíem ser rics, però podíem almenys tenir intimitat. Per què no podíem tenir intimitat? Significat: Per què *jo* no podia ser íntim? Quan vam arribar a casa, vaig provar de rebaixar la tensió dient que estava cansat i suggerint que anéssim a dormir. Jo *estava* cansat, i l’últim que volia era una d’aquestes converses. Però la Debra era incansable. Argumentava que no hi havia cap motiu perquè no poguéssim seguir desperts i discutir-ho. Vaig seguir amb la meva rutina d’anar a dormir, donant-li a ella el mínim de respostes. Si ella no respectava els meus sentiments, per què jo havia de respectar els seus? Em parlava mentre em posava el pijama i em rentava les dents; ni tan sols em va deixar sol al quarto de bany. Quan finalment em vaig posar al llit i vaig apagar el llum, ella el va tornar a encendre. Em vaig girar per dormir, però va seguir parlant. Pensaríeu que va copsar el missatge quan em vaig posar el coixí damunt del cap -però no, ella me’l va treure. En aquest punt vaig embogir. Li vaig dir que era una criatura, una persona absurda -no recordo tot el que li vaig dir. Finalment, desesperat, me’n vaig anar a l’habitació dels convidats i vaig tancar la porta amb pany. Estava massa afectat per adormir-me de seguida, i no vaig dormir gens. L’endemà al matí, encara estava enfadat amb ella. Li vaig dir que era irracional. Per una vegada no tenia gaires coses per dir.

Encara heu pres partit? Penseu que aquesta parella estaria bé si ella tan sols deixés d’intentar que ell parlés o si ell tan sols deixés d’amagar-se sota el coixí, literalment i figuradament? I quin és el seu problema més important -que tenen temperaments incompatibles, que no s’entenen l’un a l’altre, que estan enfadats?

Totes les parelles tenen diferències. Fins i tot els bessons idèntics tenen diferències. En el cas d'en Frank i la Debra, com en moltes parelles, les diferències són precisament el motiu que s'enamoren: ell pensà que ella era fantàstica perquè era sociable i extravertida, un antídote perfecte per al seu caràcter reservat; a ella la va atraure la calma i impertorbabilitat d'ell enmig de la tempesta. Totes les parelles tenen conflictes també: petits entrebancs que resulten divertits per a tothom excepte per als protagonistes (ella vol que els plats bruts es rentin de seguida i ell els deixa apilats, de manera que només cal rentar-los un cop al dia, o a la setmana), o desacords més grans sobre diners, sexe, sogres, o algun altre entre una multitud de temes. Però quan hi ha una desavinença, la parella l'explica com si fos el resultat inevitable de les seves diferències.

D'altra banda, en Frank i la Debra realment comprenen molt bé la seva situació. Coincideixen en tot el que succeí la nit de la seva gran explosió: en què la va desfermar, en com es van comportar, en què volia cadascú de l'altre. Ambdós coincideixen en comparar-se amb la nova parella que els ha fet sentir infeliços i autocrítics. Coincideixen a dir que ella és més d'alts i baixos i ell més plàcid, una queixa de gènere tan comú com l'ambrosia a l'estiu. Són clars respecte del que volen de la relació i del que senten que no estan aconseguint. Fins i tot són molt bons, potser millors que la majoria, a l'hora de comprendre el punt de vista de l'altre.

Aquest matrimoni tampoc s'està deteriorant pel fet que en Frank i la Debra sovint s'enfadin. Les parelles exitoses tenen conflictes i s'enfaden tant com les parelles infelices. Però les parelles felices saben com gestionar els seus conflictes. Si un problema els preocupa, en parlen i el solucionen, deixen que passi, o aprenen a viure amb ell. Les parelles infelices queden dividides per una confrontació irritada. Quan en Frank i la Debra es barallen, es retiren a les seves posicions familiars, s'obsessionen, i deixen d'escoltar-se mútuament. Si escolten, no senten. La seva actitud és: "Sí, sí, ja sé què en penses d'això, però jo no canviaré perquè tinc raó."

Per mostrar quin pensem que és el problema bàsic d'en Frank i la Debra reescriurem el relat de la seva tornada a casa. Suposem que en Frank hagués previst les preocupacions i els neguits de la Debra, que ell ja coneixia molt bé, i hagués expressat una genuïna admiració per la sociabilitat i naturalitat d'ella amb els nous coneguts. Suposem que, preveient que ella faria una comparació desfavorable del seu matrimoni amb la relació d'aquella parella tan interessant, ell hagués dit quelcom com ara "saps?, avui m'he adonat que tot i que no vivim en el luxe com ells, sóc increïblement afortunat de tenir-te."

Suposem que en Frank hagués admès còndidament a la Debra que estar amb aquesta nova parella l'havia fet sentir "malament amb ell mateix" per la seva participació aquell vespre, una revelació que hauria provocat la preocupació i comprensió d'ella. Per part d'ella, suposem que la Debra hagués curtcircuitat les seves reflexions d'autocompassió i hagués parat atenció al desànim del seu marit, dient-li una cosa com ara "reina, aquest vespre no semblaves estar del tot bé. Et trobes bé? Alguna cosa d'aquesta parella no t'ha agradat? O només estàs cansat?" Suposem també que ella hagués estat honesta en expressar el que li desagradava de si mateixa, com ara l'enveja de la riquesa d'aquella parella, en lloc d'expressar el que li desagradava d'en Frank. Suposem que hagués centrat la seva atenció en les qualitats que apreciava d'en Frank. Hmmm, ara que ho penso, té raó en què és un "amant sensible."

Des del nostre punt de vista, per tant, els assassins de l'amor no són les incomprendions, els conflictes, les diferències de personalitat, ni tan sols les baralles ferotges; és l'autojustificació. El vespre d'en Frank i la Debra amb la nova parella podia haver acabat d'una manera molt diferent si no haguessin estat tan ocupats tots dos en teixir les seves autojustificacions i en acusar l'altre, i si haguessin pensat primer en els sentiments de l'altre. Tots dos entenen el punt de vista de l'altre, però la necessitat d'autojustificació els impedeix acceptar que la posició de l'altre sigui legítima. Els empeny tots dos a pensar que la pròpia postura és la millor, de fet l'única postura raonable.

No ens estem referint aquí al tipus d'autojustificació normal que tots estem inclinats a emprar quan cometem un error o estem en desacord sobre matèries relativament trivials, com qui s'ha descuidat d'amanir l'amanida, o qui ha oblidat de pagar la factura de l'aigua, o quin dels records d'una escena preferida d'una pel·lícula antiga és el correcte. En aquestes circumstàncies, l'autojustificació ens protegeix momentàniament de sentir-nos maldestres, incompetents o desmemoriats. El tipus d'autojustificació que pot erosionar un matrimoni, en canvi, reflecteix un esforç més important per protegir no *el que hem fet* sinó *el que som*, i té dues versions: "jo tinc raó i tu estàs equivocada" i "encara que estic equivocada, llàstima; jo sóc així." En Frank i la Debra tenen un conflicte perquè han començat a justificar els seus autoconceptes fonamentals, les qualitats sobre si mateixos que ells valoren i no volen canviar o que ells consideren inherents a la seva natura. No estan dient "jo tinc raó i tu estàs equivocada sobre aquest record." Estan dient, "jo sóc la mena de persona correcta i tu ets la mena de persona incorrecta. I com que ets la mena de persona incorrecta, no pots apreciar les meves virtuts; fins i tot penses de forma absurda que algunes de les meves virtuts són defectes."

Així, en Frank es justifica a si mateix veient les seves accions com les d'un marit, bo, lleial, estable -això és el que ell és- i per això pensa que tot aniria millor si la Debra deixés d'importunar-lo perquè parlés, si oblidés les imperfeccions d'ell de la mateixa manera que ell oblida les d'ella. Fixeu-vos en el seu llenguatge: "Què he fet malament?" pregunta en Frank. "Sóc un ésser humà correcte." Ell justifica la seva manca de disposició a discutir temes difícils o dolorosos en nom de la seva "tolerància" i de la seva capacitat de deixar "que les coses vagin passant." Per la seva part, la Debra pensa que la seva expressivitat emocional "només mostra que sóc humana" -això és el que ella és- i que tot aniria millor si en Frank no fos tan "passiu i avorrit." La Debra té raó quan observa que en Frank justifica el fet d'ignorar les demandes de comunicació d'ella atribuint-les a la seva natura irracional. Però no veu que ella està fent el mateix, que justifica el fet d'ignorar el desig d'ell de no parlar atribuint-lo a la seva natura tossuda.

Cada matrimoni és una història i, com totes les històries, està subjecta a les percepcions distorsionades dels seus membres i als records que conserven el relat tal com el veu cada costat. En Frank i la Debra estan en un punt de decisió crucial al cim de la piràmide del seu matrimoni, i les passes que facin per resoldre la dissonància entre "estimo aquesta persona" i "aquesta persona fa algunes coses que em fan sortir de polleguera" millorarà la seva història d'amor o la destruirà. Hauran de decidir com respondre algunes preguntes clau sobre aquestes coses embogidores que fa la seva parella: són degudes a un defecte de personalitat immodificable? Puc viure amb elles? Són motiu de divorci? Podem trobar una solució de compromís? Puc aprendre alguna cosa jo -horror dels horrors- de la meua parella, tal vegada a millorar la meua manera de fer les coses? I hauran de decidir què pensen de la seva manera de fer les coses. Atès que han viscut amb ells mateixos tota la vida, "la pròpia postura" la senten natural, inevitable. L'autojustificació impedeix que cada membre de la parella es preguntí: podria estar equivocada? Podria estar cometent un error? Podria canviar?

A mesura que s'acumulaven els problemes de la Debra i en Frank, cada un desenvolupava una teoria implícita sobre com l'altre estava destruint el matrimoni. (Aquestes teories s'anomenen "implícites" perquè normalment les persones no són conscients de tenir-les.) La teoria implícita de la Debra és que en Frank és socialment maldestre i passiu; la teoria d'ell és que la Debra és insegura i no pot acceptar-se o acceptar-lo tal com és. El problema és que una vegada que les persones desenvolupen una teoria implícita, apareix el biaix de confirmació i deixen de veure les evidències que

no encaixen amb la teoria. Com observà el terapeuta de la Debra i en Frank, la Debra ara ignora o minimitza totes les ocasions en què en Frank no és socialment maldestre i passiu amb els altres -les ocasions en què ha estat divertit i encantador, les moltes ocasions en què s'ha esforçat per ser servicial. Per la seva banda, en Frank ignora o minimitza les proves de la seguretat psicològica de la Debra, com ara la seva tenacitat i optimisme davant de la desil·lusió. "Cada un pensa que l'altre falla," observa el seu terapeuta, "i així, recorden parts de les seves vides posant el focus en aquelles parts que donen suport als seus punts de vista particulars."

Les nostres teories implícites sobre per quina raó nosaltres i altres persones actuem com actuem tenen dues versions. Podem dir que és per algun aspecte de la situació o de l'ambient: "l'empleada del banc m'ha escridassat perquè avui estava esgotada; no tenen prou empleats per atendre aquestes cues." O podem dir que és perquè la persona té algun defecte: "l'empleada del banc m'ha escridassat perquè és molt mal educada." Quan expliquem les nostres conductes, l'autojustificació permet que ens afavorim: ens atribuïm el mèrit de les bones accions però fem que la situació ens excusi de les dolentes. Quan fem alguna cosa que fereix algú altre, per exemple, és estrany que diguem, "em vaig comportar així perquè sóc una persona cruel i sense cor." Diem, "em van provocar; qualsevol hauria fet el que vaig fer" o "no tenia alternativa" o "sí, vaig dir coses terribles, però no era jo -és que estava borratxo." Però quan actuem de forma generosa, profitosa o valenta, no diem que hem actuat així perquè ens van provocar, estàvem borratxos o no teníem alternativa ja que el paio que estava al telèfon ens va induir a fer caritat provocant un sentiment de culpa. Ho vam fer perquè som generosos i tenim un gran cor.

Les parelles exitoses s'apliquen mútuament les mateixes formes de pensament indulgents que ens apliquem a nosaltres: l'un a l'altre es perdonen els errors considerant-los causats per la situació però s'atribueixen mútuament el mèrit de les accions reflexives i amoroses. Si un actua de forma irreflexiva o està malhumorat, l'altre tendeix a perdonar-ho com a resultat d'esdeveniments que no són culpa de la seva parella: "pobre, està sota un gran estrès"; "puc comprendre per què em va escridassar, fa dies que té mal d'esquena." Però si un fa quelcom especialment agradable, l'altre ho atribueix a la bondat natural i a la personalitat afable de la seva parella: "el meu estimat em va portar flors sense cap motiu" podria dir una esposa; "és la persona més amable."

Mentre que les parelles felices es donen l'un a l'altre el benefici del dubte, les parelles infelices fan just el contrari. Si la parella fa alguna cosa agradable, és per una casualitat

eventual o una necessitat circumstancial: “sí, em va portar flors, però només perquè, a l’oficina, tots els altres compraven flors a les seves esposes.” Si la parella fa alguna cosa irreflexiva o molesta, en canvi, és per un defecte de la personalitat de la parella: “em va escridassar perquè és una bruixa.” En Frank no diu que la Debra va fer una cosa absurda seguint-lo per tota la casa exigint-li que li parlés, i no diu que ella va actuar d’aquesta manera perquè se sentia frustrada perquè ell no li volia parlar; ell diu que és una *persona* absurda. La Debra no diu que en Frank no volia parlar després del sopar de festa perquè estava cansat i no volia tenir un enfrontament aquella nit; ella diu que és una *persona* passiva.

Les teories implícites tenen conseqüències importants perquè condicionen, entre altres coses, la forma de discutir de les parelles, i fins i tot l’autèntic objectiu d’una discussió. Si una parella està discutint a partir de la premissa que l’altre és una bona persona que ha fet alguna cosa malament però que es pot arreglar, o que ha fet alguna cosa errònia a causa de pressions momentànies de la situació, hi ha esperança de correcció i compromís. Però, novament, les parelles infelices inverteixen aquesta premissa: s’acusen mútuament de manca de disposició a canviar els defectes de la personalitat, però excusen la pròpia manca de disposició a canviar com una virtut de la personalitat pròpia. Si no volen admetre que estaven equivocats, ni modificar un costum que molesta o fa patir l’altre, diuen, “no puc evitar-ho; és natural apujar el to de veu quan t’enfades. Així sóc jo.” Es pot notar l’autojustificació en aquestes paraules perquè, per descomptat, *poden* evitar-ho. Ho eviten cada vegada que no aixequen la veu a un oficial de policia, al seu empresari, o a un irritant desconegut de cent cinquanta quilos al carrer.

El cridaner que protesta, “així sóc jo!” normalment no està disposat a fer extensiva a la parella la mateixa justificació indulgent. Al contrari, ell o ella probablement la convertiran en un insult furiós: “Així ets tu -ets exactament com la teva mare!” Normalment, el comentari no fa referència a les sublimes habilitats culinàries de la teva mare o al seu talent ballant el tango. Significa que ets com la teva mare genèticament i sense remei; no hi ha res que hi puguis fer al respecte. I quan les persones senten que no poden fer-hi res al respecte, se senten acusades injustament, com si se les criticqués per ser massa baixes o massa pigades. La psicòloga social June Tangney ha descobert que ser criticat *pel que tu ets* i no *pel que has fet* provoca una profunda sensació d’hulimiació i indefensió; fa que una persona desitgi amagar-se, desaparèixer. Com que la persona humiliada no té cap lloc on anar per fugir del trist sentiment d’hulimiació, Tangney va descobrir que les esposes humiliades tendeixen a respondre amb ira: “m’has fet sentir que vaig fer una cosa

horrible perquè sóc reprovable i incompetent. Com que jo no crec ser reprovable i incompetent, tu has de ser reprovable per humiliar-me d'aquesta manera.”

Quan el tipus de discussió d'una parella s'ha enfilat fins a humiliar-se i acusar-se l'un a l'altre, l'autèntic propòsit de la seva baralla ha canviat. Ja no és un esforç per resoldre un problema o per aconseguir que l'altre canviï la seva conducta; és ferir, insultar, guanyar. És per això que humiliar condueix a ferotges i renovats esforços d'autojustificació, a negar-se a fer concessions, i a l'emoció més destructiva que una relació pot provocar: el menyspreu. En el seu estudi revolucionari de més de set-centes parelles a les quals seguí durant anys, el psicòleg John Gottman va descobrir que el menyspreu -crítica acompanyada de sarcasme, insult i burla- és un dels signes més clars que una relació està en caiguda lliure. Gottman oferia aquest exemple:

Fred: podries recollir la meva roba del rentatge en sec?

Íngrid: (burlant-se) “podries recollir la meva roba del rentatge en sec?” Recull tu la teva condemnada roba del rentatge en sec. Què sóc jo, la teva criada?

Fred: És difícil. Si fossis una criada, almenys sabries rentar.

Diàlegs despectius com aquest resulten devastadors perquè destrueixen l'única cosa que l'autojustificació està destinada a protegir: el nostre sentiment d'autoestima, de ser estimats, de ser una persona bona i respectada. El menyspreu és la revelació final a una parella que “jo no valoro *qui* ets tu.” Creiem que el menyspreu és un predictor del divorci no perquè causi el desig de separar-se sinó perquè reflecteix el sentiment de separació psicològica de la parella. El menyspreu apareix tan sols després d'anys de disputes i baralles que acaben donant lloc, com en el cas d'en Frank i la Debra, a un altre esforç infructuós per aconseguir que l'altra persona es comporti d'una altra manera. És un indicador que la parella està llençant la tovallola, pensant, “No hi ha cap esperança que canviïs mai; després de tot, ets exactament com la teva mare.” La ira reflecteix l'esperança que un problema es pugui arreglar. Quan es crema, deixa les cendres del ressentiment i el menyspreu. I el menyspreu és el criat de la desesperança.

* * *

Què ve primer en una parella, la infelicitat d'un amb altre o els pensaments negatius de cada un sobre l'altre? Sóc infeliç amb tu pels defectes de la teva personalitat, o és la

meva creença que tens defectes de personalitat (i no particularitats perdonables o pressions externes) el que acaba fent que sigui infeliç amb tu? Òbviament, això funciona en ambdues direccions. Però com que la majoria de noves parelles no comencen en un clima de queixa i acusació, els psicòlegs han pogut seguir parelles al llarg del temps per veure què fa que algunes d'elles, però no d'altres, entrin en una espiral descendent. Han descobert que els pensaments negatius i les acusacions normalment venen primer i no tenen relació amb la freqüència d'enuig dins la parella ni amb els sentiments de depressió de qualsevol d'ells. Les parelles felices i les infelices tan sols pensen de manera diferent un sobre la conducta de l'altre, fins i tot quan responen a situacions i accions idèntiques.

És per això que creiem que l'autojustificació és el primer sospitós en l'assassinat d'un matrimoni. Cada membre de la parella resol la dissonància provocada pels conflictes i els disgustos explicant la conducta de l'altre d'una manera particular. Aquesta explicació, al seu torn, els posa en un camí de descens de la piràmide. Aquells que fan la ruta de la humiliació i l'acusació a la llarga començaran a reescriure el relat del seu matrimoni. Quan ho fan, busquen més evidències que justifiquin les seves visions pessimistes i menyspreadores mútues. Passen de minimitzar els aspectes negatius del matrimoni a posar-hi l'èmfasi més gran, cercant qualsevol prova mínima favorable per encaixar-la en el seu nou relat. A mesura que el nou relat pren forma, amb marit i muller repetint-lo en privat o amb amics comprensius, tots dos es tornen cecs a les qualitats positives de l'altre, aquelles que al començament van fer que s'enamoresin.

Gottman troba que el punt d'inflexió en què una parella comença a reescriure la seva història d'amor és el moment en què la "proporció màgica" baixa de cinc a un. Les parelles exitoses tenen una proporció de cinc vegades més interaccions positives (com ara expressions d'amor, afecte, humor) que negatives (com ara expressions de molèstia i queixes). No importa que la parella sigui emocionalment inestable, barallant-se onze vegades cada dia, o emocionalment plàcida, barallant-se una vegada cada dècada; el que importa és la proporció. "Les parelles inestables poden cridar molt, però inverteixen cinc vegades més del seu matrimoni estimant-se i compensant-se," descobrí Gottman. "Les parelles més tranquil·les que eviten les disputes, potser no mostren tanta passió com els altres tipus, però també mostren molta menys crítica i menyspreu -la proporció també és de 5 a 1." Quan la proporció és de cinc a u o més, qualsevol dissonància que aparegui normalment es redueix en una direcció positiva. Per exemple, la psicòloga social Ayala Pines, en un estudi sobre l'esgotament en el matrimoni, informà de com una dona feliçment casada que ella anomenà Ellen reduïa la dissonància provocada pel fet que el

seu marit no li hagués fet un regal d'aniversari." Jo desitjava que em regalés alguna cosa -qualsevol cosa-. Li ho vaig dir, de la mateixa manera que li explico tots els meus pensaments i sentiments," explicà l'Ellen a Pines. "I mentre ho feia, em deia a mi mateixa què fantàstic és que pugui expressar obertament els meus sentiments, fins i tot els negatius... Els sentiments negatius que quedaven simplement eren aigua passada."

Però quan la proporció positiu-negatiu es desplaça cap als sentiments negatius, les parelles resolen la dissonància *provocada pels mateixos esdeveniments* d'una manera que augmenta l'allunyament entre ambdós. Pines informa de com una dona infeliçment casada, Donna, reaccionà enfront del mateix problema que afectà l'Ellen: cap regal d'aniversari del seu marit. Però mentre que l'Ellen va decidir acceptar que el seu marit mai seria el Bill Gates dels regals, la Donna interpretà la conducta del seu marit d'una forma molt diferent:

Una de les coses que realment consolidà la meva decisió de divorciar-me va ser el meu aniversari, que per mi és un dia molt significatiu. A les sis del matí vaig tenir una trucada d'Europa, d'una cosina, per desitjar-me un felix aniversari. Algú a molts quilòmetres s'havia pres la molèstia. I ell estava allà escoltant, i no em va desitjar un felix aniversari... De sobte me'n vaig adonar, saps?, que hi ha un munt de gent que m'estima, i que hi ha una persona que no m'aprecia. No em valora, no m'estima. Si m'estimés, no m'hauria tractat de la manera que ho va fer. Hauria volgut fer alguna cosa especial per mi.

És del tot possible que el marit de la Donna no l'estimés ni l'apreciés. I no tenim la seva versió de la història sobre el regal d'aniversari; potser ell havia provat de fer-li regals durant anys però ella no els havia apreciat. És possible, però, que la majoria de les persones no decideixin divorciar-se per un oblit d'un regal d'aniversari. Com que la Donna ha decidit que la conducta del seu marit no tan sols és immodificable sinó també intolerable, ara interpreta tot el que ell fa com una prova inconfusible del fet que "ell no em valora, no m'estima." En realitat la Donna portà el biaix de confirmació més enllà del que fan la majoria de les parelles: ella explicà a Pines que sempre que el seu marit la feia sentir deprimida i disgustada, ho escrivia en un "llibre de l'odi". El seu llibre de l'odi li donà totes les proves que necessitava per justificar la seva decisió de divorciar-se.

Quan la parella ha arribat al seu punt més baix, també comencen a revisar els seus records. Ara l'incentiu per a ambdós no és deixar passar les coses negatives com "aigua

passada” sinó que s’esforcen perquè tot el negatiu pugi a la superfície. La distorsió dels fets del passat -o l’amnèsia completa- ve a confirmar la sospita de tots dos d’haver-se casat amb una persona totalment desconeguda, i una no especialment atractiva. La psicòloga clínica Julie Gottman va treballar a la teràpia amb una parella enfadada. Quan ella va preguntar, “Com us vau conèixer?” la dona va dir, amb menyspreu, “a l’escola, on em vaig pensar que ell era intel·ligent.” En tergiversar el seu record ella exposa que no va cometre un error en triar-lo; més aviat ell era culpable d’haver-la enganyat sobre la seva intel·ligència.

“He descobert que no hi ha res que predigui amb tanta precisió el futur d’una parella com la forma en què reexpliquen el seu passat,” observa John Gottman. Això de reescriure la història comença fins i tot abans que la parella sigui conscient que el seu matrimoni perilla. Gottman i el seu equip van dirigir entrevistes en profunditat a cinquanta-sis parelles i van poder seguir amb quaranta-set d’elles tres anys més tard. En el moment de la primera entrevista, cap de les parelles havia planejat separar-se, però els investigadors van poder predir amb un 100% de precisió les set parelles que es van divorciar (de les quaranta parelles restants, els investigadors havien predit que trenta-set seguirien juntes, un percentatge d’una precisió sorprenent.) Durant la primera entrevista, aquelles set parelles ja havien començat a transformar la seva història, explicant una història desesperançada i confirmant-la amb detalls que hi encaixaven. Per exemple, van explicar a Gottman que s’havien casat no perquè estiguessin enamorats i no poguessin suportar estar separats sinó perquè el casament semblava “natural, el següent pas.” El primer any, recordaven ara les parelles divorciades, va ser ple de decepcions i frustracions. “Moltes coses van anar malament però no recordo quines,” va dir un dels que aviat seria exmarit. En canvi, les parelles felices anomenaven les mateixes dificultats “moments difícils” i les consideraven orgullosament reptes que havien superat, amb humor i afecte.

Gràcies al poder revisionista de la memòria per justificar les nostres decisions, en el moment en què moltes parelles es divorcien no poden recordar per què es van casar. És com si haguessin estat sotmesos a una lobotomia no quirúrgica que hagués extirpat els records feliços del que van sentir en altre temps l’un per l’altre. Una i una altra vegada hem sentit persones que diuen, “La setmana després del casament vaig saber que havia comès un terrible error.” “Però per què heu tingut tres fills i heu viscut plegats durant els següents vint-i-set anys?” “Ah, no ho sé; només m’hi he sentit obligada, suposo.”

Per descomptat, algunes persones prenen la determinació de separar-se com a resultat de sospesar amb claredat els beneficis i els problemes actuals; però per la majoria és una determinació farcida de revisionisme històric i de reducció de la dissonància. Com ho sabem? Perquè fins i tot quan els problemes segueixen essent els mateixos, les justificacions canvien tan aviat com una part o totes dues decideixen deixar-ho. Mentre les parelles trien seguir en una relació que és lluny del seu ideal, redueixen la seva dissonància donant suport a la seva decisió: “En realitat no està tan malament.” “Molts matrimonis són pitjors que el meu -i segur que no millors.” “Ell es va oblidar del meu aniversari, però fa moltes altres coses que demostren que m’estima.” “Tenim problemes, però per damunt de tot l’estimo.” Però quan una part o totes dues comencen a pensar en el divorci, els seus esforços per reduir la dissonància ara justificaran la decisió de deixar-ho: “Realment, aquest matrimoni està malament.” “La majoria dels matrimonis són millors que el meu.” “Ell es va oblidar del meu aniversari, això significa que no m’estima.” I el comentari més despietat dit per molts quan marxen després de vint o trenta anys: “Mai t’he estimat.”

La crueltat d’aquesta mentida en particular és proporcional a la necessitat de qui la diu de justificar la seva conducta. Les parelles que deixen un matrimoni a causa de raons externes clares -per exemple perquè un dels dos és un abusador físic o emocional- no tindran necessitat de cap justificació addicional. Com tampoc aquelles parelles escasses que se separen de forma totalment amistosa o que a la llarga recuperen sentiments càlids d’amistat després del dolor inicial de la separació. No els cal denigrar la seva antiga parella ni oblidar temps més feliços, perquè poden dir, “no va funcionar,” “tan sols ens vam anar allunyant,” o “érem molt joves quan ens vam casar i no ens coneixíem gaire.” Però quan el divorci és esquinçador, transcendent i costós, i sobretot quan una part vol la separació i l’altra no, ambdós costats sentiran una amalgama d’emocions doloroses. A més de l’enuig, l’angoixa, la ferida i la tristor que gairebé sempre acompanyen el divorci, aquestes parelles sentiran el patiment de la dissonància. Aquesta dissonància, i la forma en què moltes persones trien resoldre-la, és un dels motius més importants de les revenges que segueixen al divorci.

Si ets tu la persona abandonada, patiràs la dissonància d’un jo aixafat en forma de “sóc una bona persona i he estat una parella horrorosa” i “la meva parella m’abandona. Com pot ser?” Pots concloure que no ets tan bona persona com pensaves, o que ets una bona persona però eres una parella molt dolenta, encara que pocs de nosaltres triaríem reduir la dissonància llançant dards contra la nostra autoestima. Resulta molt més senzill reduir

la dissonància llançant dards a la parella, per dir-ho així -per exemple arribant a la conclusió que la teva parella és una persona difícil, egoista, però no te n'havies adonat del tot fins ara.

Si ets tu la persona que marxa, també has de reduir dissonància, per justificar el patiment que infligeixes a algú que en altre temps vas estimar. Com que ets una bona persona, i una bona persona no en fereix una altra, la teva parella deu haver merescut el teu rebuig, potser més del que et penses i tot. Els estudiosos de les parelles que es divorcien sovint queden desconcertats pel que sembla una revenja irracional per part de la persona que ha iniciat la separació.; el que observen és la reducció de la dissonància en acció. Un amic nostre, lamentant el divorci del seu fill, va dir: “No entenc la meva jove. Va deixar el meu fill per un altre home que l'adora, però ella no s'hi vol casar o treballar a jornada completa només perquè el meu fill li hagi de pagar la pensió alimentària. El meu fill ha hagut d'acceptar una feina que no li agrada per pagar-li el que ella reclama. Atès que ella és la que va marxar i que té una altra relació, la manera en què tracta el meu fill em sembla increïblement cruel i venjativa.” Des del punt de vista de la jove, però, la seva conducta envers el seu ex és perfectament justificable. Si fos un paio tan bo, ella encara estaria amb ell, no? Per tant, com que no havia estat un marit prou bo per acceptar una feina que no li agradava per tal que ella pogués dur l'estil de vida que volia, li ho faria fer *ara*. S'ho mereix.

Els mediadors de divorcis, i qualsevol que hagi provat de ser útil en el conflicte entre amics en vies de divorci, ha vist aquest procés de prop. Els mediadors Donald Saposnek i Chip Rose descriuen la “tendència d'un cònjuge a projectar sobre l'altre una imatge denigrant, per exemple ‘ell és un dèbil, un borratxo violent’, o ‘ella és hipòcrita, egoista, una mentidera patològica en qui no pots confiar mai.’ Aquestes caracteritzacions polaritzades, fortament negatives, que enfronten del tot les parelles que estan divorciant-se fan que amb el temps tots es cosifiquin i es tornin inalterables.” El motiu pel qual ho fan és que tan aviat com una parella comença a reduir la dissonància prenent el camí d'autopreservació de l'Ego tot denigrant l'altre, necessiten seguir justificant la seva posició. De manera que lluiten per cada centau que una part ha “aportat” i l'altra “no ha merescut,” negant amb fúria o controlant els temes de la custòdia i els drets de visita de l'ex perquè, mireu, l'ex és una persona terrible. La parella tampoc atura la seva maledicència per reflexionar sobre si la naturalesa terrible de l'ex podria ser conseqüència de la situació terrible, encara menys per reflexionar sobre si la naturalesa terrible de l'ex podria ser una resposta a la conducta terrible d'un mateix. Cada acció d'un provoca una

represàlia autojustificada de l'altre, i voilà, entren en una cursa d'enemistat recíproca creixent. Cada part, havent induït l'altre a comportar-se malament, usa aquesta mala conducta per justificar la seva pròpia represàlia i per reunir elements de fonamentació de les qualitats "perilloses" innates de l'ex.

En el moment en què aquestes parelles demanen una mediació, han lliscat molt avall de la piràmide. Don Saposnek ens va explicar que en les més de quatre mil mediacions de custòdia que ha fet, "no en vaig tenir *mai* ni una en què un digués, 'saps? Penso que ella hauria de tenir la custòdia, perquè de tots dos pares ella és millor i els nens hi estan més lligats.' Gairebé sempre és un enfrontament a dues bandes de 'per què sóc el millor i el que s'ho mereix més.' No es dóna mai ni un sol punt de reconeixement a l'altre pare, i fins i tot quan admeten obertament els seus actes de represàlia, sempre ho justifiquen: 'Ell s'ho mereixia, després del que ha fet -destrossar la nostra família!' Els acords a què arriben són invariablement una mena de compromís que tots dos experimenten com 'abandono la meua posició perquè m'hi veig obligat. Estic fart de lluitar, o m'he quedat sense diners per la mediació... però sé que com a pare sóc el millor dels dos.'"

La teoria de la dissonància ens porta a predir que les persones que tenen una major ambivalència inicial sobre la seva decisió de divorciar-se -o que se senten més culpables de la seva decisió unilateral- tenen una necessitat més forta de justificar la seva decisió de deixar-ho. Al seu torn, qui ha estat abandonat sent una necessitat desesperada de justificar qualsevol represàlia com a resposta per haver estat tractat de forma tan immisericorde i injusta. A mesura que ambdues parts presenten records confirmadors i tots aquests horribles exemples recents de la conducta de l'ex per donar suport als seus nous relats, l'ex esdevé completament infame. L'autojustificació és el camí pel qual l'ambivalència es transforma en certesa, la culpa en ràbia. La història d'amor s'ha convertit en un llibre d'odi.

* * *

La nostra col·lega Leonore Tiefer, psicòloga clínica, ens va parlar d'una parella de gairebé quaranta anys i amb deu anys de casats als quals va fer teràpia. No podien prendre una decisió sobre tenir fills perquè cada un d'ells volia estar-ne segur, abans fins i tot de plantejar el tema a l'altre. No podien prendre una decisió sobre com equilibrar l'exigent carrera empresarial d'ella amb les seves activitats plegats, perquè ella se sentia justificada a treballar tant com volgués. No podien resoldre les seves baralles sobre l'afició d'ell a la

beguda, perquè ell se sentia justificat de beure tant com volgués. Cada un havia tingut una aventura, que justificava com si fos una resposta a la de l'altre.

Però no eren els seus problemes, normals encara que difícils, el que condemnava el seu matrimoni; eren les seves obstinades autojustificacions. “No saben a què renunciar per ser una parella,” diu Tiefer. “Cada un d'ells vol fer el que se sent autoritzat a fer, i no poden discutir els temes importants que els afecten com a parella. I quan estan enfadats l'un amb l'altre, no discuteixen sobre aquells temes perquè la discussió els exigiria comprometre's o prendre en consideració el punt de vista de l'altre. Tenen dificultats per l'empatia, i cada un està segur que la conducta de l'altre és menys raonable que la pròpia. Així, surten a la llum antics ressentiments per justificar la seva posició actual i la seva reticència a canviar o a perdonar.”

En contrast, les parelles que creixen juntes amb el pas dels anys han descobert un mitjà per viure amb el mínim d'autojustificació, que és una altra manera de dir que són capaços de ser empàtics amb la parella abans de defensar el seu propi territori. Les parelles exitoses i estables són capaces d'escoltar-se mútuament les crítiques, els problemes i els suggeriments. En les nostres paraules, són capaços de cedir, just el necessari, enfront de l'excusa autojustificadora “aquesta és la mena de persona que jo sóc.” Redueixen la dissonància causada pels petits disgustos, ignorant-los; i la causada pels problemes importants, resolent-los.

Vam entrevistar diverses parelles que han viscut juntes molts anys, la mena de parelles que admiraven en Frank i la Debra, que segons els seus propis relats tenen un matrimoni normalment afectuós i ferm. No els vam preguntar, “quin és el secret del vostre llarg matrimoni?” perquè és rar que la gent conegui la resposta; dirien alguna cosa banal o poc útil com ara “mai hem anat al llit enfadats” o “compartim l'amor pel golf.” (La majoria de les parelles felices van al llit enfadades perquè prefereixen no discutir quan estan mortes de cansament, i la majoria de les parelles felices no comparteixen aficions ni interessos.) En lloc d'això, vam preguntar a aquestes parelles com, al llarg dels anys, havien reduït la dissonància entre “estimo aquesta persona” i “aquesta persona està fent alguna cosa que em fa sortir de polleguera.”

Una resposta especialment aclaridora va venir d'una parella als quals anomenarem Charlie i Maxine, que porten casats més de quaranta anys. Com totes les parelles, ells tenen petites diferències que és fàcil que provoquin disgustos, però han arribat a acceptar

la majoria d'elles com a coses de la vida i no val la pena enfadar-se. En Charlie diu, "m'agrada sopar a les cinc; a la meva dona li agrada sopar a les vuit; arribem a un acord i sopem a les vuit menys cinc." L'important d'aquesta parella és com gestionen els problemes importants. Quan es van enamorar, amb poc més de vint anys, a Charlie el va atraure la serenitat d'esperit de la Maxine, una qualitat que ell trobava irresistible; era, deia ell, un oasi en un món agitat. A ella la va atraure l'energia apassionada que ell posava en totes les coses, des de trobar el préssec perfecte a escriure el poema perfecte. Però la passió d'ell que la feia disfrutar quan acompanyava l'amor, el sexe, els viatges, la música o el cinema, també l'espantava quan acompanyava l'enuig. Quan ell s'enfadava, cridava i colpejava la taula, quelcom que ningú de la seva família havia fet mai. Pocs mesos després de casar-se, ella li va dir amb llàgrimes als ulls que li tenia por.

El primer impuls d'en Charlie va ser justificar-se. No creia que aixecar la veu fos un tret desitjable, però el veia com a part de com era ell, un aspecte de la seva autenticitat. "El meu pare cridava i donava cops a la taula," li va dir. "El meu avi cridava i donava cops a la taula!. Hi tinc dret! No puc fer-hi res. És el que fa un home. Vols que sigui com aquests païos dèbils que sempre estan parlant dels seus 'sentiments'?" Quan va deixar de cridar i va reflexionar sobre com la seva conducta estava afectant Maxine, s'adonà que, per descomptat, podia modificar la seva conducta, i, a poc a poc i de forma progressiva, va reduir la freqüència i la intensitat de les seves explosions. Però també Maxine va haver de canviar; va haver de deixar de justificar la seva creença de què totes les formes d'enuig són perilloses i dolentes. ("A la meva família, mai ningú expressava enuig. Per tant, aquesta és l'única forma correcta de ser.") Quan ho va fer, va aprendre a distingir els sentiments legítims d'enuig de les formes inacceptables d'expressar-los, com ara colpejar les taules, i, per això mateix, de les formes no constructives de no expressar-los, com ara plorar o marxar -el seu propi costum "immodificable."

Amb els anys va aparèixer un problema diferent, un que havia anat creixent a poc a poc, com passa en moltes parelles que es divideixen les feines a partir de qui les fa més bé. L'inconvenient de la serenitat de la Maxine era la manca d'assertivitat i la por a la confrontació; a ella mai se li acudiria queixar-se d'un menjar dolent o d'un producte defectuós. I així sempre li tocava a en Charlie tornar la cafetera que no funcionava, trucar a l'atenció al client amb reclamacions, o batallar cara a cara amb el propietari que no reparava les canonades. "Tu ets millor que jo en aquestes coses," li deia ella, i com que ell ho era, ho feia. Amb el temps, però, en Charlie es va cansar de carregar amb aquesta responsabilitat i es començà a molestar pel que ell considerava passivitat de la Maxine.

“Per què sempre sóc l’únic que es fa càrrec d’aquests enfrontaments desagradables?” es deia a si mateix.

Ell es trobava en un punt en què havia de decidir. Podia haver-ho deixat córrer, dient ella és així i seguir fent tota la feina bruta. En canvi, en Charlie suggerí que tal vegada era hora de què la Maxine aprengués a ser més assertiva, una habilitat que li seria útil en molts contextos, no només en el seu matrimoni. Al començament, la Maxine li va respondre dient, “jo sóc així, i tu ja ho sabies quan ens vam casar. A més, no és just que canviem les regles després de tots aquests anys.” Quan en van a parlar més, ella va ser capaç d’escoltar la preocupació d’ell sense deixar que el soroll de l’autojustificació ho entorpís. De seguida que va passar això, va poder empatitzar amb els sentiments d’ell i va comprendre per què ell pensava que la divisió de tasques resultava injusta. Es va adonar que les seves opcions no eren tan limitades com ella havia suposat sempre. Va fer un curs de formació de l’assertivitat, posà en pràctica de seguida el que hi havia après, millorà en la defensa dels seus drets, i després de molt de temps estava satisfeta de poder dir el que pensava de forma normalment eficaç. En Charlie i la Maxine van tenir clar que ell no es convertiria en un xai ni ella en una lleona; la personalitat, la història, la genètica i el temperament limitaven les seves possibilitats de canviar. Però tots dos van canviar. En aquest matrimoni, l’assertivitat i l’expressió constructiva de l’enuig ja no són habilitats polaritzades, d’ell o d’ella.

En els bons matrimonis, un enfrontament, una diferència de parer, un conflicte de costums, i fins i tot les baralles furioses, poden fer que la parella quedi més unida, en permetre que cada un aprengui alguna cosa nova i en obligar-los a examinar les seves suposicions sobre les seves capacitats o limitacions. No sempre és fàcil aconseguir-ho. Abandonar les autojustificacions que amaguen les nostres equivocacions, que protegeixen els nostres desigs de fer les coses exactament com volem, i que minimitzen les ferides que fem a les persones que estimem, pot ser incòmode i dolorós. Sense autojustificació, podem quedar emocionalment despullats, desprotegits, en un pou de penediments i derrotes.

* * *

Però, en l’anàlisi final, pensem que val la pena abandonar l’autojustificació perquè, encara que pugui ser molt dolorós, el resultat ens ensenya quelcom profundament important sobre nosaltres mateixos i ens pot aportar la pau de la comprensió i l’autoacceptació. Als

seixanta-cinc anys, l'escriptora i activista feminista Vivian Gornick va escriure un assaig d'una honestedat impressionant sobre els esforços al llarg de la seva vida per equilibrar el treball i l'amor i per portar una vida basada en principis igualitaris exemplars en ambdues àrees. "He escrit sovint sobre viure sola perquè no podia esbrinar per què *estava* vivint sola," va escriure. Durant molts anys la seva resposta, la resposta de tants de la seva generació, era el sexisme: els homes patriarcals obligaven les dones fortes i independents a triar entre les seves carreres i les seves relacions. Aquesta resposta no és errònia; el sexisme ha enfonsat molts matrimonis i ha causat ferides a molts altres que suren amb dificultat. Però avui Gornick és conscient que no era la resposta completa. Mirant enrere, sense la comoditat de les seves autojustificacions familiars, ella era capaç de veure el seu propi paper a l'hora de determinar la marxa de les seves relacions, adonant-se "que bona part de la meua solitud era autoinfligida, i tenia més que veure amb la meua irritació i la meua personalitat autodividida que amb el sexisme."

"La realitat era," va escriure, "que estava sola no a causa de les meves idees polítiques sinó perquè no vaig saber com viure d'una forma decent amb un altre ésser humà. En nom de la igualtat vaig turmentar tots els homes que em van estimar, fins que em van deixar: els vaig demanar tot, no els vaig deixar passar res, els vaig demanar responsabilitats de formes que ens van esgotar tots dos. Hi havia, per descomptat, més d'un gra de veritat en tot el que deia, però no calia que aquests grans, no importa quants, es convertissin en el munt de sorra que va destrossar la vida per amor."

7 FERIDES, DESAVINENCES I GUERRES

Ambdós tenen gran coratge i estan plens d'ira

Sords de ràbia com el mar, violents com el foc

- *William Shakespeare*, Ricard II

Un any després d'haver confessat la seva aventura, en Jim sentia que la Diana seguia enfadada. Totes les converses acabaven anant a parar a l'aventura. Ella el mirava com un falcó, i quan ell captava la seva mirada, l'expressió d'ella era plena de desconfiança i de dolor. Ella no podia entendre que només havia estat un petit error per part d'ell? No era pas la primera persona del planeta que cometia un error com aquell. Havia estat prou honest per admetre l'aventura, després de tot, i prou fort per posar-hi fi. Li havia demanat perdó i li havia dit milers de vegades que l'estimava i que volia que seguissin casats. No ho podia comprendre? No podia fixar-se en els aspectes positius del seu matrimoni i superar aquest entrebanc?

La Diana trobava que l'actitud d'en Jim era increïble. Semblava que esperés felicitacions per haver confessat l'afer i per haver-hi posat fi, en lloc de crítiques per haver-lo començat. No ho podia comprendre? No podia fixar-se en el seu dolor i el seu patiment i deixar d'intentar autojustificar-se? Ni tan sols havia demanat perdó mai. Bé, havia dit que ho sentia, però això va ser patètic. Per què no li podia demanar perdó de forma autèntica, sentida? No li calia que ell s'humiliés; només volia que sabés com se sentia ella i que s'esmenés.

Però en Jim trobava difícil fer les rectificacions que volia la Diana, a causa del gran enuig d'ella, que ell sentia com una venjança. El missatge que ell entenia del seu enuig era "has comès un crim horrible" i "ets menys que un humà per haver-me fet el que m'has fet." Li sabia molt de greu haver-la ferit, per descomptat, i ho hauria donat tot per poder fer que ella se sentís millor, però no creia haver comès un crim horrible o ser inhumà, i no estava disposat a demanar la mena de disculpa humiliant que ella semblava voler. Al contrari, provà de convèncer-la que l'aventura no era seriosa i que l'altra dona tenia poca importància per ell. En canvi la Diana interpretà els intents d'en Jim d'explicar l'aventura com un esforç per invalidar els sentiments d'ella. El missatge que ella entenia de la seva reacció era "no hauries d'estar tan disgustada; no he fet res dolent." Els esforços d'ell per

explicar-se la feien enfadar més, i el seu enuig feia difícil que ell empatitzés amb el patiment d'ella i hi donés resposta.

* * *

Fa alguns anys, Amèrica quedà fascinada amb la batalla final de la terrible guerra familiar entorn de la vida i mort de la Terri Schiavo, en la qual els seus pares, Robert i Mary Schindler, s'enfrontaren al seu marit, Michael Schiavo, pel control de la vida d'ella, o del que en quedava. "Resulta gairebé incomprendible, atesa la distància oceànica que ara hi ha entre ells, que el marit i els pares de la Terri haguessin compartit una vegada una casa, una vida, un objectiu," va escriure un periodista. Per descomptat, no resulta en absolut incomprendible per als que estudien l'autojustificació. Al començament del matrimoni de la Terri i en Michael, la parella i els pares d'ella estaven units al cim de la piràmide. En Michael anomenava els seus sogres Pare i Mare. Els Schindler van pagar el lloguer de la parella durant els seus difícils primers anys. Quan la Terri Schiavo va patir un dany cerebral massiu el 1990, els Schindler en van traslladar a viure amb la seva filla i el seu gendre per cuidar-la plegats, i això és el que van fer durant prop de tres anys. I aleshores, aparegué l'arrel de moltes desavinences -els diners-. El 1993, en Michael Schiavo guanyà un cas per males pràctiques contra un dels metges de la Terri i fou indemnitzat amb 750.000 dòlars per poder-la cuidar, i amb 300.000 dòlars per la pèrdua de la companyia de la seva esposa. Un mes més tard, el marit i els pares es van barallar per la indemnització. En Michael va dir que tot començà quan el seu sogre li preguntà quants diners rebria per la sentència de males pràctiques. Els Schindler van dir que era un enfrontament pel tipus de tractament en què calia gastar els diners; els pares volien una teràpia intensiva, experimental, i el marit volia donar-li tan sols una atenció bàsica.

La sentència va ser el primer pas, obligant els pares i el marit a prendre una decisió sobre com s'havien de gastar els diners i a qui corresponien, perquè cada costat se sentia legítimament autoritzat a prendre les darreres decisions sobre la vida i la mort de la Terri. En conseqüència, en Michael Schiavo impedí de seguida l'accés dels Schindler a l'historial mèdic de la seva esposa; estava ofès pel que ell considerava un esforç groller del seu sogre de reclamar part dels diners de la sentència; ells estaven ofesos pel que ells consideraven els motius egoistes d'ell de desempallegar-se de la seva esposa. Quan el país presencià aquest violent enfrontament final de la família, inflammat pels mitjans i per polítics oportunistes, les seves postures recíprocament intransigents semblaven del tot irracionals i irresolubles.

* * *

El gener de 1979, el xa de l'Iran, Mohamad Reza Pahlavi, enfrontat a una creixent insurrecció popular contra ell, es fugà de l'Iran buscant seguretat a Egipte, i dues setmanes més tard, el país donà la benvinguda al retorn del seu nou líder fonamentalista islàmic, Aiatol·là Ruhol·la Khomeyni, a qui el xa havia enviat a l'exili més d'una dècada abans. A l'octubre, l'administració Carter va permetre a contracor que el xa fes una breu escala als Estats Units per motius humanitaris, a fi de rebre tractament mèdic pel seu càncer. Khomeyni denuncià el govern americà com el "Gran Satan," i animà els iranians a manifestar-se contra els Estats Units i Israel, els "enemics de l'Islam." Milers d'ells van respondre a la seva crida i es van reunir davant l'ambaixada americana a Teheran. El 4 de novembre, diversos centenars d'estudiants iranians ocuparen l'edifici principal de l'ambaixada i prengueren captius molts dels seus ocupants, cinquanta-dos dels quals van seguir com a ostatges els següents 444 dies. Els segrestadors demanaven que el xa fos retornat a l'Iran per ser sotmès a judici, juntament amb els bilions de dòlars que, deien, el xa havia robat al poble iranià. La crisi dels ostatges a l'Iran va ser l'onze de setembre de la seva època; segons un historiador, rebé més cobertura a la televisió i a la premsa que cap altre esdeveniment des de la Segona Guerra Mundial. Ted Koppel informava la nació del que passava (o no passava) en un nou programa nocturn, *America Held Hostage*, que va ser tan popular que quan se superà la crisi continuà com a *Nightline*. Els americans van quedar enganxats a la història, furiosos davant les accions i les demandes dels iranians. Si estaven indignats amb el xa, per què dimonis s'enfadaven amb nosaltres?

* * *

Fins ara en aquest llibre hem estat parlant de situacions en què no hi ha dubte que es van cometre errors -distorsions de la memòria, condemnes equivocades, pràctiques terapèutiques mal orientades. Passem ara al territori molt més espinós de les infidelitats, les desavinences i les hostilitats violentes. Els nostres exemples aniran des de les disputes familiars fins a les Croades, des de la mesquinesa quotidiana fins a la tortura sistemàtica, des de les faltes en el matrimoni fins a les escalades bèl·liques. Aquests conflictes entre amics, cosins i països poden variar molt pel que fa a les seves causes i la seva forma, però estan teixits tots plegats pel mateix fil tenaç de l'autojustificació. En assenyalar aquest fil comú no pretenem passar per alt la complexitat de la confecció ni donar a entendre que tots els vestits siguin idèntics.

A vegades ambdues bandes coincideixen en qui és el perpetrador, com en el cas d'en Jim i la Diane; en Jim no intentava evitar la culpa, dient, per exemple, que la Diane el va portar a tenir una aventura perquè era una mala esposa. I a vegades està molt clar qui és la part perpetradora, fins i tot quan la part perpetradora s'entesta a negar-ho amb una lletania d'excuses i autojustificacions. Les persones esclavitzades no són parcialment perpetradores de l'esclavitud, els nens no provoquen els pedòfils, les dones no demanen que les violin, els jueus no van fer que l'Holocaust els caigués al damunt.

Volem començar, però, amb un problema molt comú: les moltes situacions en què no està clar qui és el perpetrador, "qui ho va començar," o fins i tot quan va començar. Totes les famílies tenen històries per explicar d'insults, menyspreus i ferides imperdonables, i discòrdies de mai acabar: "ella no va venir al meu casament, i mai em va enviar cap regal." "Ell em robà la meva herència." "Quan el meu pare estava malalt, el meu germà va desaparèixer del tot i jo vaig haver de cuidar-lo." En una desavinença, ningú admetrà haver mentit o robat o enganyat sense provocació; només una mala persona ho faria, igual que només un fill sense cor abandonaria un pare necessitat. Per tant, cada costat justifica la seva posició dient que l'altre costat és el perpetrador, un s'ha limitat a respondre davant l'ofensa o la provocació, tal com ho faria qualsevol persona raonable i moral. "Sí, dius que no vaig venir al teu casament, però on eres fa set anys quan jo estava passant per aquella mala ruptura i tu vas desaparèixer?" "D'acord, vaig agafar alguns diners i propietats del patrimoni dels pares, però això no era robar -tu ho vas començar fa quaranta anys quan vas anar a la facultat i jo no." "De tota manera, el pare sempre t'ha preferit a tu abans que a mi, ell sempre ha estat supercrític amb mi, així que és just que ara el cuidis tu."

En la majoria de les desavinences, cada costat acusa l'altre de ser inherentment egoista, obstinat, dolent i agressiu, però la necessitat d'autojustificació s'imposa als trets de la personalitat. Amb tota probabilitat, els Schlinder i Michael Schiavo no eren ni obstinats ni irracionals de mena. Més aviat, la seva conducta irracional i obstinada en la seva relació mútua va ser el resultat de dotze anys de decisions (lluitar o cedir en aquest cas?, resistir o arribar a un acord?), les autojustificacions consegüents, i les accions posteriors encaminades a reduir la dissonància i l'ambivalència. Una vegada atrapats per les seves decisions, no van poder trobar cap manera de tornar enrere. Per justificar la seva incomprendible decisió inicial de mantenir amb vida la seva filla, als pares de la Terri els calia justificar les següents decisions de seguir mantenint-la amb vida, costés el que

costés. Incapaços d'acceptar l'evidència de què ella tenia mort cerebral, els pares de la Terri justificaren les seves accions acusant en Michael de ser un marit controlador, un adúlter, i possiblement un assassí que volia que la Terri morís perquè s'havia convertit en una càrrega. Per justificar la seva decisió igual d'incomprensible de deixar que la seva esposa morís naturalment, en Michael també adoptà una línia d'actuació de la qual no podia fer-se enrere. Per justificar aquelles accions, en Michael acusà els pares de la Terri de ser uns manipuladors oportunistes dels mitjans que li estaven negant el dret de complir la promesa feta a la Terri de què no la deixaria viure en aquelles condicions. Als Schlinder els indignava que Michael Schiavo no els escoltés ni respectés les seves creences religioses. A Michael Schiavo l'indignava que els Schlinder portessin el cas als tribunals i el fessin públic. Cada costat sentia que l'altre s'estava comportant de manera ofensiva; cada costat se sentia profundament traït per l'altre. Qui va començar l'enfrontament final sobre el control de la mort de la Terri? Cada un diu que l'altre. Què ho feia irresoluble? L'autojustificació.

Quan els estudiants iranians van agafar aquells ostatges americans el 1979, l'esdeveniment semblava un acte d'agressió sense sentit que, en tant que afectava els americans, era del tot inesperat; els americans es consideraven atacats sense cap provocació per un munt d'iranians fora de si. Però per als iranians, eren els americans els que ho havien començat, perquè les forces d'intel·ligència americanes havien donat suport al cop del 1953 que havia derrocat el seu líder carismàtic, elegit democràticament, Mohamed Mossadegh, i havia instal·lat el xa. En una dècada, entre molts iranians havia crescut el ressentiment per l'acumulació de riquesa del xa i la influència occidentalitzant dels Estats Units. El 1963, el xa aixafà una rebel·lió fonamentalista islàmica liderada per Khomeyni i el va enviar a l'exili. Quan va augmentar l'oposició al govern del xa, aquest va permetre que la seva policia secreta, SAVAK, acabés amb els dissidents, alimentant una ira encara més gran.

Quan va començar la crisi dels ostatges? Quan els Estats Units van donar suport al cop contra Mossadegh? Quan van seguir subministrant armes al xa? Quan van fer els ulls grossos davant les crueltats comeses per la SAVAK? Quan van deixar entrar al país el xa perquè rebés tractament mèdic? Va començar quan el xa féu exiliar Khomeyni o quan l'aiatol·là, després del seu retorn triomfal, va veure l'ocasió de consolidar el seu poder focalitzant les frustracions de la nació sobre Amèrica? Va començar durant les protestes davant l'ambaixada, quan els estudiants es van considerar els peons polítics de Khomeyni? La majoria dels iranians trien respostes que justifiquen la seva indignació

contra els Estats Units, i la majoria dels americans trien respostes que justifiquen la seva indignació contra Iran. Cada costat es convencé a si mateix de ser la part atacada i, en conseqüència, d'estar autoritzada a la revenja. Qui començà la crisi dels ostatges? Tots dos diuen que l'altre. Què ho va fer irresoluble? L'autojustificació.

De tots els relats que construeixen les persones per justificar les seves vides, els seus amors i els seus fracassos, aquells que teixeixen per explicar el fet de ser els causants o les víctimes d'una injustícia o d'un dany són els més convincents i els que tenen conseqüències a més llarg termini. En aquests casos, les característiques de l'autojustificació van més enllà dels antagonistes específics (amants, pares i fills, amics, veïns o nacions) i de les seves disputes específiques (una infidelitat sexual, una herència familiar, una revelació d'una confidència, un límit de propietat o una invasió militar). Tots hem fet alguna cosa que ha provocat que els altres s'enfadin amb nosaltres, i a tots ens ha fet enfadar el que uns altres ens han fet. De forma intencionada o no, tots hem ferit alguna altra persona que ens mirarà com el dolent, el traïdor, el poca vergonya. I tots hem sentit la coïssor d'estar a l'extrem receptor d'un acte d'injustícia, curant una ferida que sembla que mai hagi de cicatritzar. El destacable de l'autojustificació és que ens permet passar d'un rol a l'altre i tornar enrere en un tancar i obrir d'ulls -sense aplicar el que hem après d'un rol a l'altre. Sentir-nos víctimes d'una injustícia d'una situació no ens fa menys capaços de cometre una injustícia amb algú altre, ni ens fa més comprensius amb les víctimes. És com si hi hagués un mur de maons entre els dos conjunts d'experiències impeding-nos de veure a l'altre costat.

Un dels motius d'aquest mur de maons és que el dolor patit sempre és més intens que el dolor infligit, fins i tot quan la quantitat de dolor real és idèntica. El vell acudit -la cama trencada de l'altre paio no té importància; el greu és la nostra unglia trencada- resulta ser una descripció precisa de la nostra estructura neurològica. Neuròlegs anglesos aparellaren persones en un experiment d'ull per ull. Cada parella estava connectada a un mecanisme que exercia pressió sobre els seus dits índexs, i els participants se'ls instruí perquè apliquessin sobre el dit de la seva parella una força igual que la que acabaven de sentir. No ho van poder fer bé, tot i que s'hi van esforçar. Cada vegada que un sentia la pressió, responia amb una força notablement més gran, pensant que estava donant el que havia rebut. Els investigadors van concloure que l'augment del dolor és "un subproducte natural del processament neural." Això permet explicar per què dos nois que comencen intercanviant cops en els braços com un joc, aviat acabaran en una baralla furiosa. I explica per què dues nacions acaben en una espiral de represàlies: "Ells no han pres un

ull per un ull, han pres un ull per una dent. Ens hem de revenjar -prenguem una cama.” Cada costat justifica el que fa com si es limités a igualar el marcador.

El psicòleg social Roy Baumeister i els seus col·legues van mostrar amb quina facilitat l'autojustificació minimitza qualsevol sentiment negatiu que tinguem com a causants d'un dany i maximitza els sentiments justos que tinguem com a víctimes. Van demanar a seixanta-tres persones que presentessin relats autobiogràfics d'una "història de víctima", de quan algú altre els va fer enfadar o els va ferir, i una "història de 'perpetrador", d'un moment en què haguessin fet enfadar algú. No van emprar el terme "*perpetrador*" en el sentit penal comú, per descriure algú realment perpetrador d'un crim o altra maldat, i en aquesta secció tampoc ho farem nosaltres; usarem la paraula, com ells, per referir-nos a algú que ha causat una acció que ha ferit o ha ofès algú altre.

Des d'ambdues perspectives, els relats es referien a les conegudes lletanies de promeses o compromisos trencats; regles, obligacions o expectatives violats; infidelitat sexual; revelació de secrets; tracte injust; mentides; i conflictes sobre diners i propietats. Cal tenir present que aquest no era un estudi del tipus ell-va-dir / ella-va-dir, la mena d'estudi que els consellers i mediadors matrimonials presenten en descriure els seus casos; més aviat era un estudi del tipus ell-va-dir-això-i-ell-va-dir-allò, en el qual cadascú informava d'una experiència des de cada un dels costats. L'avantatge d'aquest mètode, explicaven els investigadors, és que "descarta les explicacions que tracten les víctimes i els perpetradors com si fossin persones de tipus diferent. Els nostres procediments indiquen com les persones normals es defineixen a si mateixes com a víctimes o com a perpetradors- és a dir, com construeixen relats per donar sentit a les seves experiències en cada un d'aquests rols." Novament, les diferències de personalitat no tenen res a veure amb això. Persones dolces i amables tenen tantes possibilitats com les persones malcarades de ser víctimes o perpetradors i de justificar-se d'acord amb això.

Quan construïm relats que "donen sentit," però, ho fem al servei de nosaltres mateixos. Els perpetradors intenten reduir la seva culpabilitat moral; les víctimes intenten maximitzar la seva innocència moral. Depenent del costat del mur en què estem, modifiquen sistemàticament els nostres records i la narració de l'esdeveniment per tal de produir la màxima consonància entre el que va succeir i la forma com ens veiem. En identificar aquestes modificacions, els investigadors mostraren com cada un dels dos antagonistes percep i comprèn malament les accions de l'altre.

En els seus relats, els perpetradors van recórrer a maneres diferents de reduir la dissonància provocada pel fet de ser conscients d'haver actuat malament. La primera, naturalment, era dir que no havien fet res dolent en absolut: "el maig mentir, però només per protegir els seus sentiments." "Sí, vaig prendre aquell braçalet de la meva germana, però originàriament era meu, de tota manera." Només uns pocs perpetradors van admetre que la seva actuació havia estat immoral o deliberadament perjudicial o dolenta. La majoria van dir que la seva conducta ofensiva era justificable, i alguns d'aquests, afegien els investigadors, "van ser molt insistents en aquest extrem." La majoria dels perpetradors informaren que el que havien fet, almenys vist des d'ara, era raonable; les seves accions podien haver estat lamentables, però eren comprensibles, ateses les circumstàncies.

La segona estratègia era admetre haver actuat malament però excusant-ho o minimitzant-ho. "Sé que no havia d'haver passat aquella nit de gresca, però en la immensitat de l'univers, quin mal vaig fer amb això?" "Potser vaig fer malament d'agafar el braçalet de diamants de la mare quan estava malalta, però ella hauria volgut que jo el tingués. I a més a més, les meves germanes van agafar més que jo." Més de les dues terceres parts dels perpetradors al·legaven circumstàncies externes o atenuants del que havien fet -"vaig patir abusos quan era criatura"; "últimament havia estat sota un gran estrès"- però les víctimes no estaven disposades a acceptar aquestes explicacions de disculpa dels seus perpetradors. Prop de la meitat dels perpetradors van dir que "no podien evitar" el que succeí; només havien actuat de forma impulsiva, inconscient. Altres van passar la pilota, sostenint que la víctima els havia provocat o que en part havia estat responsable.

La tercera estratègia, quan els perpetradors havien estat enxampats de forma flagrant i no podien negar o minimitzar la seva responsabilitat, era admetre que havien actuat malament i aleshores intentaven desempallegar-se de l'episodi tan ràpid com podien. Acceptessin o no la culpa, la majoria dels perpetradors, desitjant eliminar els seus sentiments de culpa, van posar l'esdeveniment entre parèntesis en el temps. Tendien, molt més que les víctimes, a descriure l'episodi com un incident aïllat que ara ja havia passat i estava fet, que no era propi d'ells, que no havia deixat conseqüències negatives, i que sens dubte no tenia implicacions en el present. Molts fins i tot explicaren històries amb finals feliços que proporcionaven un tranquil·litzador sentit de cloenda de la mena de "ara tot va bé, la relació no va quedar danyada; de fet, avui en dia som bons amics."

Per la seva banda, les víctimes tenien una postura força diferent davant les justificacions dels perpetradors, que es podria resumir com "ah sí? No va quedar danyada? Bons

amics? Explica-ho als Marines.” Els perpetradors podien voler passar de pressa de l’episodi i donar-lo per acabat, però les víctimes tenien llargs records; un esdeveniment que per al primer és trivial i digne d’oblit, pot ser font d’una ràbia permanent per al segon. Tan sols una de les seixanta-tres històries de víctima va descriure el perpetrador com algú que havia estat justificat de comportar-se com ho va fer, i cap d’elles pensava que les accions del perpetrador ‘no es podien evitar.’ Així doncs, la majoria de les víctimes informaren de conseqüències negatives duradores de la desavinença o la baralla. Més de la meitat van dir que havia danyat greument la relació. Van informar d’hostilitat continuada, pèrdua de confiança, sentiments negatius no resolts, o fins i tot la fi de l’amistat inicial, cosa que, pel que semblava, el perpetrador s’havia oblidat d’explicar.

D’altra banda, així com els perpetradors pensaven que la seva conducta tenia sentit en aquell moment, moltes víctimes deien que eren incapaces de trobar cap sentit a les intencions dels perpetradors, fins i tot molt després de l’esdeveniment. “Per què ho va fer?” “En què estava pensant?” La impossibilitat de comprendre els motius del perpetrador és un aspecte central de la identitat de la víctima i del relat de la víctima. “No tan sols va fer això tan terrible; ell ni tan sols entenia que *fos* res terrible!” “Per què ella no pot reconèixer com de dolenta era per mi?”

Una raó per la qual ell no ho entenia i ella no ho pot reconèixer és que els perpetradors estan preocupats per justificar el que van fer, però una altra raó és que en realitat no saben com se sent la víctima. Moltes víctimes al començament reprimeixen el seu enuig, curant les seves ferides i pensant què fer. Rumien sobre el seu dolor o els seus greuges durant mesos, a vegades durant anys, i a vegades durant dècades. Un home que coneixem ens va explicar que després de divuit anys de matrimoni, la seva esposa li va comunicar “de sobte, a l’hora d’esmorzar,” que volia el divorci. “Vaig provar de descobrir què havia fet malament,” va dir ell, “i li vaig dir que volia rectificar, però eren divuit anys de boles de pols a sota el llit.” Aquesta esposa va estar rumiant durant divuit anys; els iranians van estar rumiant durant vint-i-sis anys. Quan moltes víctimes aconseguen expressar el seu dolor i el seu enuig, en especial sobre esdeveniments que els perpetradors han tancat i oblidat, els perpetradors queden desconcertats. No és estrany que molts pensin que l’enuig de les seves víctimes és una reacció excessiva, encara que poques víctimes pensin d’aquesta manera. Les víctimes pensen “Una reacció excessiva. Però si hi he estat pensant durant mesos abans de dir res. Em sembla més aviat una reacció escassa!”

Algunes víctimes justifiquen els seus sentiments persistents d'enuig i la seva manca de disposició a deixar-ho córrer perquè la mateixa ira és un càstig, una forma de penalitzar l'ofensor, fins i tot quan l'ofensor vol fer les paus, fa molt temps que ha marxat o ha mort. A *Great Expectations*, Charles Dickens ens presenta la figura inoblidable de Miss Havisham, que, abandonada el dia del seu casament, dedica la resta de la seva vida a tornar-se una víctima professional, vestida d'ira farisaica i amb el seu groguenc vestit de núvia, i educant la seva protegida Estella per venjar-se dels homes. Moltes víctimes són incapaces de resoldre els seus sentiments perquè insisteixen a arrencar-se les crostes de la ferida, preguntant-se repetidament, "com em va poder passar una cosa tan dolenta a mi, que sóc una bona persona?" Aquest és tal vegada l'interrogant generador de dissonància més dolorós amb què podem topar a la vida. És la raó de ser d'innombrables llibres que ofereixen ajut espiritual o psicològic a les víctimes perquè puguin tancar les ferides -i trobar consonància.

Tan si es tracta d'en Jim i la Diane, de les famílies Schiavo i Schindler, o de la crisi dels estatges a l'Iran, l'abisme entre perpetradors i víctimes es pot veure en la forma en què cada costat explica la mateixa història. Els perpetradors, siguin individus o nacions, escriuen versions de la història en què la seva conducta estava justificada i provocada per l'altre costat; la seva conducta era raonable i plena de sentit; si van cometre errors o van anar massa lluny, com a mínim tot va acabar bé a la llarga; i de tota manera tot és cosa passada. Les víctimes tendeixen a escriure relats de la mateixa història en què descriuen les accions dels perpetradors com arbitràries i sense sentit, quan no amb mala intenció i brutals; en què la seva represàlia va ser d'una justícia impecable i estava moralment justificada; i en què res va acabar bé. De fet, tot va acabar pitjor, i encara hi estem indignats.

Així, els americans que viuen al Nord i a l'Est entenen la Guerra Civil com un tema d'història antiga: "les nostres tropes valentes de la Unió van obligar al Sud a abandonar l'horrible institució de l'esclavitud; vam derrotar el traïdor Jefferson Davis, i el país va seguir unit. (Nosaltres correm un vel damunt la nostra pròpia complicitat com a perpetradors i còmplices de l'esclavitud; així era aleshores)" Però molts habitants del Sud expliquen una història diferent, una en què la Guerra Civil està viva i encara cueja, per tant és *ara*: "Les nostres tropes valentes de la Confederació van ser víctimes dels avariciosos i cruels del Nord que derrotaren el nostre noble líder Jefferson Davis, destruïren les nostres ciutats i tradicions, i encara intenten destruir els drets dels nostres estats. No hi ha cap unió entre nosaltres els del Sud i vosaltres, maleïts iankis; seguirem

enlairant la nostra bandera Confederada, gràcies, aquesta és la *nostra* història.” L’esclavitud pot haver marxat amb el vent, però els ressentiments no. És per això que la història l’escriuen els vencedors, però són les víctimes les que escriuen les memòries.

Qui ho va començar?

Un dels més populars reductors de dissonància de tota la vida entre tothom, de les criatures fins als tirans, és “ha començat ell.” Fins i tot Hitler va dir que ells havien començat, essent “ells” les nacions vencedores de la Primera Guerra Mundial que humiliaren Alemanya amb el Tractat de Versalles i els “paràsits” jueus que minaven Alemanya des de dintre. El problema és, fins on et vols remuntar per demostrar que l’altre va començar? Tal com suggereix el nostre exemple inicial sobre la crisi dels ostatges a l’Iran, les víctimes tenen records fins a molt lluny, i invoquen episodis reals o imaginaris del passat recent o llunyà per justificar el seu desig actual de represàlia. Per exemple, en els segles de guerra entre cristians i musulmans, a vegades latent i a vegades explosiva, qui eren els perpetradors i qui les víctimes? No hi ha una resposta senzilla, però examinem de quina manera cada costat ha justificat les seves actuacions.

Després de l’onze de setembre, George Bush va anunciar que estava llançant una croada contra el terrorisme, i molts americans van donar la benvinguda a la metàfora. A Occident, *croada* té connotacions positives, associada amb els bons -l’equip de futbol de la Santa Creu són els Crusaders i, per descomptat, Batman i Robin són els Croats amb Capa. Les croades històriques reals a l’Orient Mitjà van començar fa més de mil anys i van acabar a finals del segle tretze; hi pot haver res més acabat que això? No per a molts musulmans, que es van indignar i almar amb l’ús del terme per part de Bush. Per ells, les Croades crearen sentiments de persecució i de victimització que persisteixen en el present. La Primera Croada del 1095, durant la qual els cristians van capturar la Jerusalem controlada pels musulmans i assassinaren sense pietat gairebé tots els seus habitants, podia haver succeït el mes passat, així està de viva en la memòria col·lectiva.

Les Croades de fet van atorgar als Cristians europeus llicència per massacrar centenars de milers de musulmans “infidels.” (Milers de jueus també van ser assassinats a mesura que els pelegrins avançaven a través d’Europa cap a Jerusalem, i per això alguns historiadors jueus anomenen les Croades “el primer Holocaust”) Des del punt de vista actual dels occidentals, les Croades van ser desafortunades, però, com totes les guerres,

produïren beneficis arreu; per exemple, les Croades obriren la porta a contactes culturals i comercials entre l'Occident cristià i l'Orient musulmà. Alguns llibres han arribat a afirmar que els cristians tan sols s'estaven defensant ells i els seus interessos de les guerres santes que donaren lloc a la invasió musulmana de territoris que inicialment eren cristians. La coberta del llibre de Robert Spencer *The Politically Incorrect Guide to Islam (and the Crusades)* afirma amb fermesa: "Les Croades foren conflictes defensius." De manera que en realitat nosaltres no seríem els perpetradors que tants musulmans creuen que vam ser. Nosaltres seríem les víctimes.

Qui *serien* les víctimes? Això depèn de quants anys, dècades i segles tinguis en compte. A mitjan segle deu, més de cent anys abans que comencessin les Creuades, la meitat del món cristià havia estat conquerit pels exèrcits àrabs musulmans: la ciutat de Jerusalem i els territoris en què la cristiandat s'havia establert durant segles, inclosos Egipte, Sicília, Espanya i Turquia. El 1095, el papa Urbà II convocà l'aristocràcia francesa a fer una guerra Santa contra tots els musulmans. Un pelegrinatge per reconquerir Jerusalem donaria a les ciutats europees l'oportunitat d'estendre les seves rutes comercials; organitzaria la pròspera aristocràcia guerrera i mobilitzaria els pagesos en una força unificada; i uniria el món cristià que havia quedat dividit entre el costat Romà i l'oriental. El papa assegurà a les seves forces que matar un musulmà era un acte de penitència cristiana. Qualsevol que morís a la batalla, va prometre el papa, s'estalviaria milers d'anys de tortura al purgatori i aniria directament al cel. Us sona familiar aquest incentiu per generar màrtirs disposats a morir per la teva causa? Ho té tot menys les verges.

Per als cristians europeus, la Primera Croada fou un èxit enorme en termes econòmics; com era d'esperar, va fer que els musulmans organitzessin una resposta. A finals del segle dotze, el general musulmà Saladí havia recuperat Jerusalem i havia reconquerit gairebé tots els territoris que els Croats havien guanyat. (Saladí signà un tractat de pau amb el rei Ricard I d'Anglaterra el 1192.) De manera que les Croades, brutals i sanguinàries, van ser precedides i seguides de conquestes musulmanes. Qui va començar?

De manera similar, l'irresoluble conflicte entre israelians i palestins té la seva pròpia lletania de causes originals. El 12 de juliol del 2006, militants de Hezbol·là segrestaren dos reservistes israelians, Erudit Goldwasser i Eldad Regev. Israel va respondre llançant míssils sobre les àrees del Líban controlades per Hezbol·là, matant molts civils. L'historiador Timothy Garton Ash, observant les consegüents represàlies d'ambdós

costats, va escriure, “Quan i on va començar aquesta guerra?” Va començar el 12 de juliol, o un mes abans, quan projectils israelians van matar set civils palestins? El gener anterior, quan Hamàs va guanyar les eleccions palestines? El 1982, quan Israel va envair el Líban? El 1979, amb la revolució islamista a l'Iran? El 1948, amb la creació de l'estat d'Israel? La resposta d'Ash a “Què ho va començar?” és el violent antisemitisme europeu dels segles dinou i vint, que incloïa els pogroms a Rússia, les multituds cridant a França “A baix els jueus!” al judici del capità Alfred Dreyfus, i l'Holocaust. El “rebuig radical europeu” cap als jueus, escriu, generà les forces impulsores del sionisme, l'emigració a Palestina, i la creació de l'estat d'Israel.

Encara que critiquem la forma en què l'exèrcit israelià està matant civils libanesos i observadors de Nacions Unides en nom de rescatar Goldwasser... hem de recordar que és gairebé segur que res d'això no estaria passant si, fa poques dècades, alguns europeus no haguessin intentat eliminar tothom que es digués Goldwasser de la superfície d'Europa -si no de la Terra.

I Ash mou la data d'inici només un parell de segles enrere. Altres la mourien un parell de mil·lennis enrere.

Quan les persones es comprometen amb una opinió sobre “qui va començar això?”, sigui el que sigui l'“això” -una disputa familiar o un conflicte internacional- es tornen menys capaços d'acceptar la informació que sigui dissonant amb les seves posicions. Quan han decidit qui és el perpetrador i qui és la víctima, la seva capacitat d'empatitzar amb l'altre costat queda debilitada, si no destruïda. Quantes discussions heu viscut que s'acaben amb l'incontestable “Però què em dius de...?” Tan aviat com descriuiu les atrocitats que un costat ha comès, algú protesta: “Però què em dius de les atrocitats de l'altre costat?”

Tots podem comprendre per què les víctimes voldrien venjança. Però la venjança sovint fa que els perpetradors inicials minimitzin la gravetat i el dany de les accions del seu costat i que reclamin per a si la categoria de víctimes, posant així en marxa un cicle d'opressió i venjança. “Totes les revolucions triomfants,” observà la historiadora Barbara Tuchman, “s'acaben posant amb el temps les vestimentes del tirà que han destituït.” Per què no? Els vencedors, abans víctimes, se senten justificats.

Perpetradors del Mal

La primera fotografia [d'Abu Ghraib] que vaig veure, de l'especialista Charles A. Graner i de Lynndie R England, mostrant els seus polzes enlaire darrere d'una pila de les seves víctimes despulades era tan discordant que per uns segons em vaig pensar que era un muntatge...

Hi havia quelcom de familiar en aquell orgull despreocupat, en aquell triomf desvergonyit per haver provocat el patiment d'altres éssers humans. I aleshores vaig recordar: la darrera vegada que havia vist aquella conjunció d'elements era en fotografies de linxaments.

- *Luc Sante, escriptor*

A vegades pot resultar difícil definir-lo, però el mal té una ferum inconfusible: Totes les criatures saben què és el dolor. Per tant, sempre que causem dolor a algú altre de forma deliberada, sabem què estem fent. Estem fent el mal.

- *Amos Oz, novel·lista i crític social*

Creien Charles Graner i Lynndie England que estaven "fent el mal" mentre deliberadament feien patir i humiliaven els seus presoners iraquians i es reien d'ells? No, no ho creien, i és per això que Amos Oz s'equivoca. Oz no pren en consideració la força de l'autojustificació: "Som bones persones. Per tant, si deliberadament fem patir una altra persona, l'altre s'ho deu merèixer. Per tant, no estem fent el mal, tot el contrari. Estem fent el bé." De fet, el petit percentatge de persones que no poden o no volen reduir la dissonància d'aquesta manera, paguen un alt preu psicològic en forma de culpa, angoixa, ansietat, malsons i nits d'insomni, tal com analitzarem més endavant, al pròxim capítol. El patiment de viure amb els horrors que has comès però que no poden ser acceptats moralment és molt agut, i és per això que moltes persones busquen alguna justificació que esmorteixi la dissonància.

Si els bons individus justifiquen les males accions que realitzen, els mals individus es convencen a si mateixos de ser bons individus. Durant el seu judici de quatre anys per crims de guerra, crims contra la humanitat i genocidi, Slobodan Milòsevix, "el Carnisser dels Balcans", justificà la seva política de neteja ètnica que provocà la mort de més de dos-cents mil croats, bosnians musulmans i albanesos. Ell no era responsable d'aquelles morts, va anar repetint al judici; els serbis havien estat víctimes de la propaganda dels musulmans. La guerra és la guerra; ell només estava responent a l'agressió que *ells* van causar contra els innocents serbis. Riccardo Orizio va entrevistar set dictadors despietats

més, inclosos Idi Amin, Jean-Claude “Baby Doc” Duvalier, Mira Markovitz (la “Bruixa Roja”, esposa de Milòsevitz) i Jean-Bédél Bokassa de la República de Centreafrica (conegut per la seva gent com l’Ogre de Berengo). Tots ells van argumentar que tot el que havien fet -torturar o assassinar els seus opositors, impedir les eleccions lliures, deixar morir de fam els seus ciutadans, saquejar la riquesa dels seus països, emprendre guerres genocides- es va fer pel bé del seu país. L’alternativa, deien, era el caos, l’anarquia, i el vessament de sang. Lluny de veure’s a si mateixos com dèspotes, es consideraven patriotes que se sacrificaven. “El nivell de dissonància cognitiva que implica ser una persona que oprimeix les persones per amor a elles,” va escriure Louis Menand “queda resumit en un cartell que Baby Doc va fer col·locar a Haití. Deia “M’agradaria presentar-me davant del tribunal de la història com la persona que va fonamentar definitivament la democràcia a Haití.” I signava, “Jean-Claude Duvalier, president vitalici.”

Al capítol anterior hem vist, a una escala més reduïda, com moltes parelles que es divorcien justifiquen el dany que s’infligeixen mútuament. En el terrible càlcul de l’autoengany, com que les nostres víctimes es mereixien el que van rebre, acabem odiant-les encara més que abans de danyar-les, i això fa que els causem encara més dolor. Els experiments han confirmat aquest mecanisme en moltes ocasions. En un experiment de Keith Davis i Edward Jones, els estudiants observaven un altre estudiant mentre era entrevistat i després, seguint les instruccions de l’experimentador, havien de comunicar a l’estudiant objecte d’estudi que trobaven que era superficial, poc fiable i avorrit. Com a resultat d’haver fet aquesta valoració més aviat desfavorable, els participants van aconseguir convèncer-se a si mateixos de què la víctima realment mereixia la seva crítica, i la trobaven menys agradable que abans d’haver ferit els seus sentiments. El seu canvi d’actitud es va produir tot i saber que l’altre estudiant no havia fet res per merèixer la seva crítica, i que només estaven seguint les instruccions de l’experimentador.

Totes les víctimes són iguals als ulls del perpetrador? No; difereixen en el seu grau d’indefensió. Suposa que ets un Marine en una lluita cos a cos amb un soldat enemic armat. El mates. Sentiràs molta dissonància? És probable que no. L’experiència pot resultar desagradable, però no genera dissonància i no et cal una justificació adicional: “Era ell o jo... Vaig matar un enemic... Estem en això per vèncer... No tenia alternativa.” Però ara suposa que estàs en una missió en què has de bombardejar una casa en què se t’ha dit que hi ha tropes enemigues. Tu i el teu equip destruïu aquell lloc i després descobriu que has volat una casa amb avis, criatures i dones. En aquestes circumstàncies, molts soldats intentaran reduir la dissonància que senten per haver mort

civils innocents, i la forma principal serà denigrar i deshumanitzar les seves víctimes: “cretins estúpids, no haurien d’haver estat allí... Probablement estaven ajudant l’enemic... Tota aquesta gent són paràsits, orientals, subhumans.” O, tal com el general William Westmoreland va dir sobre l’elevat nombre de víctimes civils durant la guerra del Vietnam, “Els orientals no atorguen a la vida el mateix alt valor que els occidentals. La vida és abundant. La vida és barata a l’Orient.”

Així doncs, la teoria de la dissonància prediria que quan les víctimes estan armades i poden tornar-s’hi, els perpetradors tindran menys necessitat de reduir la dissonància menystenint-les que quan estan indefenses. En un experiment d’Ellen Berscheid i els seus col·legues, als participants se’ls va fer creure que subministrarien una dolorosa descàrrega elèctrica a una altra persona com a part d’un test sobre l’aprenentatge. A la meitat se’ls digué que després es canviarien els papers, de manera que la víctima estaria en condicions de tornar-s’hi. Tal com s’havia predit, els únics participants que van denigrar les seves víctimes foren aquells que creien que les víctimes estaven indefenses i que no podrien respondre de la mateixa manera. Aquesta era precisament la situació de les persones que van participar el 1963 en l’experiment de Stanley Milgram sobre l’obediència, descrit al capítol 1. Molts dels que van obeir les ordres de l’experimentador de subministrar el que ells creien que eren perillosos nivells de descàrregues a un aprenent van justificar les seves accions acusant l’aprenent. Tal com el mateix Milgram assenyalà, “Molts subjectes tracten amb crueltat la víctima *com a conseqüència* d’actuar contra ella. Comentaris com ara, “Era tan estúpid i tossut que mereixia rebre una descàrrega”, eren freqüents. Una vegada que havien actuat contra la víctima, a aquests subjectes els calia veure-la com algú sense valor, algú a qui era inevitable castigar a causa de les seves deficiències intel·lectuals i de caràcter.

Les implicacions d’aquests estudis són preocupants, perquè posen de manifest que les persones que realitzen actes de crueltat no en surten il·leses. L’èxit en la deshumanització de la víctima pràcticament garanteix la continuïtat o fins i tot l’increment de la crueltat: estableix una cadena sense fi de violència, seguida d’autojustificació (en forma de deshumanització i culpabilització de la víctima), seguida d’una violència i deshumanització encara majors. Combineu perpetradors que s’autojustifiquen amb víctimes indefenses i tindreu una recepta de l’escalada de la brutalitat. Aquesta brutalitat no queda confinada a les persones brutals -és a dir, sàdics o psicòpates. Pot ser comesa, i normalment és comesa, per individus normals, persones que tenen fills i amants, gent “civilitzada” als que agrada la música, menjar, fer l’amor, i tafanejar com a qualsevol altre. Aquest és un dels

descobriments de la psicologia social més àmpliament documentat, però també és el més difícil d'acceptar per a moltes persones per l'enorme dissonància que provoca: "Què puc tenir en comú jo amb els perpetradors d'assassinats i tortures?" és molt més tranquil·litzador creure que ells són el mal i que el mal acaba amb ells. No ens atrevim a deixar entrar per la porta ni un bri de la seva humanitat, perquè això ens obligaria a encarar-nos amb la inquietant veritat de Pogo, el gran personatge del dibuixant Walt Kelly, que va dir allò tan conegut: "Hem trobat l'enemic i som nosaltres."

Si veiem els perpetradors com un de nosaltres, però, moltes persones reduiran la dissonància anant en defensa d'ells o minimitzant la gravetat o il·legalitat de les seves accions, i això farà que les seves accions semblin fonamentalment diferents de les que fa l'enemic. Per exemple, tan sols malvats com Idi Amin o Saddam Hussein torturarien els seus enemics. Però tal com John Conroy mostrà a *Unspeakable Acts, Ordinary People*, no són només els interrogadors de països no democràtics els que violen les prohibicions de la Convenció de Ginebra contra "la violència contra la vida i les persones, en particular qualsevol mena d'assassinat, la mutilació, el tracte cruel i la tortura... [i] atemptar contra la dignitat de les persones, i en especial, el tracte humiliant i degradant." En la seva investigació sobre casos documentats d'abús contra els presoners, Conroy descobrí que gairebé tots els militars o policies que va entrevistar, britànics, sudafricans, israelians o americans, justificaven la seva pràctica dient, en efecte, "la nostra tortura mai és tan greu i mortal com la seva tortura":

Bruce Moore-King [de Sudàfrica] em va explicar que quan ell aplicava tortures elèctriques mai atacava els genitals, tal com tenien per costum els torturadors d'altres llocs... Hugo Garcia em va explicar que els torturadors a l'Argentina eren molt pitjors que els uruguaians. Omri Kochva em va assegurar que els homes del batalló Natal no havien baixat fins al nivell dels americans al Vietnam... Els britànics es consolaven a si mateixos amb la racionalització de què els seus mètodes no eren res comparats amb els patiments provocats per l'IRA. Els israelians acostumaven a argumentar que els seus mètodes empal·lidien comparats amb la tortura emprada pels estats àrabs.

I pel que fa als americans: Les fotografies de soldats americans humiliant i torturant sospitosos de terrorisme a la presó d'Abu Ghraib a Iraq va fer fàstic a tot el món. A finals del 2003, les investigacions imparcials de la Creu Roja, Amnistia Internacional i Human Rights Watch van revelar que els interrogadors americans i els seus aliats van estar

emprant, amb els sospitosos de terrorisme, privació del son, aïllament perllongat, ofegament simulat, humiliació sexual, hipotèrmia induïda, apallissaments, i altres mètodes cruels, no tan sols a Abu Ghraib sinó també a la Badia de Guantànamo i a presons clandestines en altres països. A les acaballes del 2004, un informe del Comitè d'Intel·ligència del Senat confirmava que l'ús de la tortura per part de la CIA estava més estès i era més brutal del que s'havia fet creure al Congrés i al públic.

Com s'ho van fer els creadors de la política de la CIA i els que la van dur a terme per reduir la dissonància provocada per la informació de què els Estats Units havien estat violant de forma sistemàtica les Convencions de Ginebra? La primera manera és dir que si ho vam fer nosaltres, aleshores no és tortura, "Nosaltres no torturem," va dir George Bush el 2007, tot i tenir evidència abundant l'any anterior de què ho havíem fet. "Nosaltres emprem un conjunt alternatiu de procediments." La resposta de Dick Cheney a l'informe del Senat del 2004, abans de llegir-lo, va ser "és ple de porqueria." Quan Chuck Todd entrevistà Cheney a *Meet the Press*, Todd li va demanar de forma insistent que definís tortura. "Hi ha la idea segons la qual existeix una equivalència moral entre el que fan els terroristes i el que fem nosaltres," replicà Cheney. "I és absolutament falsa. Nosaltres estàvem molt preocupats per acabar del tot amb la tortura. El Senat ha acceptat posar al seu informe l'etiqueta de *tortura*. Però nosaltres hem treballat de valent per allunyar-nos d'aquesta definició."

Todd el pressionà: Bé, aleshores quina és aquesta definició?, la "sodomització" és tortura? Cheney replicà irritat, "Ja li he dit què respon a la definició de tortura. És el que dinou païos armats amb bitllets d'avió i cúters van fer a tres mil americans l'onze de setembre." Todd va insistir: Què passa amb Riyadh al-Najjar, que va ser emmanillat pels canells a una barra per damunt del cap de manera que no podia abaixar els braços durant vint-i-dues hores al dia durant dos dies seguits -mentre portava uns bolquers i se li prohibia que anés al vàter? Què passa amb Abu Zubaydah, que fou tancat durant onze dies i dues hores en una caixa de la mida d'un taüt de vint-i-una polzades d'ample, dos peus i mig de fondària, i dos peus i mig d'alçada? No és tortura, digué Cheney; aquestes eren tècniques aprovades. "Així doncs, l'informe no planta en vostè cap llavor de dubte?" preguntà Todd. "Cap absolutament," digué Cheney.

Una segona manera de reduir la dissonància és dir que si torturem algú, està justificat. Els presoners d'Abu Ghraib es mereixien tot el que van rebre, digué el senador James Inhofe d'Oklahoma, perquè "són assassins, són terroristes, són insurgents. Molts d'ells

probablement tenen sang americana a les mans.” Sembla que desconeixia que molts dels presoners havien estat capturats per raons arbitràries o per crims menors i que mai van ser acusats formalment. De fet, diversos oficials de la intel·ligència militar van explicar al Comitè Internacional de la Creu Roja que entre el 70% i el 90% dels detinguts iraquians havien estat detinguts per error.

La justificació universal de la tortura és l'excusa de la bomba de rellotgeria. Com assenyala el columnista Charles Krauthammer, “un terrorista ha posat una bomba a la ciutat de Nova York. Esclatarà d'aquí a una hora. Moriran un milió de persones. Captures el terrorista. Ell sap on és. No parla. Pregunta: si creus mínimament que si penges aquest home pels polzes, et donarà la informació que salvarà un milió de persones, estàs autoritzat a fer-ho?” Sí, diu Krauthammer, i no tan sols hi estàs autoritzat, és el teu deure moral. No tens temps per trucar la gent de les Convencions de Ginebra per preguntar-los si està bé; faràs el que sigui per aconseguir que el terrorista et digui la localització de la bomba.

Expressat d'aquesta manera, la majoria dels americans deixarien de banda els seus escrúpols morals i decidirien que val la pena torturar una persona per salvar un milió de vides. El problema amb aquesta línia de raonament és que la seva justificació pragmàtica no s'aguanta: els sospitosos torturats diran *alguna cosa*. Tal com assenyala un editorial, “La tortura és una manera terrible de fer el que l'administració utilitza per justificar-la -obtenir informació precisa. Segles d'experiència ens mostren que les persones diran el que els seus torturadors volen sentir, sigui confessar bruixeria a Salem, admetre tendències contrarevolucionàries a la Rússia soviètica o inventar històries sobre Iraq i Al Qaeda.” De fet, l'Informe d'Intel·ligència del Senat va confirmar que *cap* informació obtinguda dels detinguts torturats havia servit per capturar o matar algun terrorista, inclòs Osama Bin Laden. Pitjor encara, l'excusa de “salvar vides” s'utilitza fins i tot quan no hi ha ni bomba de rellotgeria ni cap bomba. L'anterior Secretària d'Estat Condoleezza Rice, en una visita a Alemanya en què va ser bombardejada per les protestes dels líders europeus a causa de l'ús de la tortura pels americans contra sospitosos de terrorisme tancats en presons secretes, negà que s'estigués usant cap mena de tortura. Després va afegir que els seus crítics haurien de ser conscients que els interrogatoris d'aquests sospitosos havien proporcionat informació que “havia evitat atacs terroristes i havia salvat vides innocents -a Europa i als Estats Units.” Rice va admetre que “s'havien comès errors” quan els Estats Units segrestaren un ciutadà alemany innocent sota la sospita de terrorisme i el sotmeteren a un tracte dur i degradant durant cinc mesos.

Una vegada que es justifica la tortura en un cas, ja és més fàcil justificar-la en d'altres. "Torturem no tan sols aquest bastard que estem del tot segurs que sap on és la bomba, sinó també aquest altre bastard que podria tenir alguna informació general que ens podria ser útil d'aquí a cinc anys, i també aquest altre paio que podria ser un bastard, encara que no n'estem segurs." William Schulz, director d'Amnistia Internacional, observà que segons organitzacions de drets humans fiables israelianes, internacionals i palestines, els israelians usaven mètodes d'interrogatori, des del 1987 fins al 1993, que implicaven tortura. "Mentre que al començament els justificaven sobre la base de trobar 'bombes de rellotgeria,'" va dir, "l'ús de tals mètodes de tortura es convertí en una rutina." Un sergent de la vuitanta-dues Divisió Aerotransportada de l'exèrcit dels Estats Units va descriure com es va produir aquest procés en el tracte amb els detinguts iraquians:

Els "Maníacs Assassins" és el que ells ens anomenaven al nostre camp... Quan [els detinguts] entraven, era com un joc. Ja saps, fins on aguantarà aquest paio abans de desmaiar-se o de caure damunt teu. Des de posicions d'estrès fins a fer-los estar drets dos dies, privar-los d'aliment, aigua, el que sigui... Els d'intel·ligència ens deien que aquests païos eren dolents, però a vegades estaven equivocats.

"A vegades estaven equivocats," diu el sergent, però de tota manera els vam tractar de la mateixa manera.

El debat sobre la tortura s'ha centrat correctament en la seva legalitat, la seva moralitat i la seva utilitat. Com a psicòlegs socials, volem afegir una problemàtica addicional: el que la tortura provoca en el perpetrador individual i en els ciutadans ordinaris que hi estan d'acord. Moltes persones desitgen creure que el seu govern treballa per defensar-les, que sap què està fent, i que fa el correcte. Per tant, si el govern decideix que la tortura és necessària en la guerra contra el terrorisme, molts ciutadans, per evitar la dissonància, hi estaran d'acord. Però és així com, amb el temps, la consciència moral de la nació es deteriora. Una vegada que les persones han donat aquest petit primer pas baixant de la piràmide en la direcció de justificar l'abús i la tortura, van pel camí d'endurir els seus cors i les seves ments en formes que mai es podran desfer. El patriotisme acrític, aquell que redueix la dissonància provocada per la informació que el seu govern -i sobretot el seu partit polític- ha fet quelcom immoral i il·legal, greixa el lliscar cap avall de la piràmide.

Hem observat aquest lliscar amb tristor i amb alarma. El desembre del 2014, després de l'aparició de l'Informe d'Intel·ligència del Senat, un estudi nacional del Pew va trobar que el 51% dels americans encara coincidien a dir que l'ús de la tortura per part de la CIA estava "justificat" i més de la meitat encara creien erròniament que els mètodes dels interrogatoris de la CIA havien permès evitar atacs terroristes. Les enquestes també van mostrar que aquest tema, com molts altres en què els dos partits havien tingut una postura comuna, havia esdevingut una qüestió partidària: el 76% dels republicans deien que els mètodes dels interrogatoris de la CIA després de l'onze de setembre estaven justificats, mentre que tan sols ho deien el 37% dels demòcrates. Però la tortura no havia estat sempre una qüestió partidària; va ser Ronald Reagan, al cap i a la fi, qui signà la Convenció de les Nacions Unides contra la Tortura el 1988. I encara que Barack Obama prohibí l'ús de "tècniques d'interrogatori reforçat," va mirar cap a una altra banda davant la política del seu predecessor. "Vam torturar alguns païos," digué suavitzant la lletjor de l'acció amb l'ús d'aquest terme, diguem-ne, cordial⁸. Ell va donar suport als esforços de la CIA per censurar parts de l'informe, i refusà demanar responsabilitats a cap perpetrador de tortures o als policies que ho van permetre.

"Si no es reconeixen els errors comesos, i no s'exigeixen responsabilitats de cap manera, pot ser difícil evitar un retorn a la tortura," diu el científic polític Darius Rejali. "Res prediu tant el comportament futur com la impunitat en el passat." La impunitat, al seu torn, recompensa l'autojustificació, no tan sols dels perpetradors sinó també de la nació que els exonera.

Tot i això, alguns polítics han resistit la temptació de justificar les accions de la CIA, i un d'ells, el senador John McCain, va ser especialment eloqüent. "La veritat a vegades és una píndola difícil d'empassar-se," va dir, "però el poble americà hi té dret, malgrat tot":

Han de saber quan els valors que defineixen la nostra nació han estat ignorats per les nostres polítiques de seguretat, fins i tot aquelles polítiques que s'han dut a terme en secret. Han de poder fer judicis informats sobre si aquestes polítiques i el personal que les va realitzar van comprometre els nostres valors de manera justificada; sobre si van servir a un bé més elevat; o sobre si, tal com jo crec, van tacar el nostre honor nacional, van causar un perjudici molt gran i un benefici pràctic molt esquifit. Quines eren les polítiques? Quin era el seu objectiu? El van

8 En l'original la frase és "We tortured some folks" i l'ús del terme "folks" (que hem traduït per "païos"), és qualificat de "folksy", que hem traduït per "cordial". El joc de paraules no té traducció possible. (Nota del traductor)

aconseguir? Ens han fet més segurs? Menys segurs? O no importa? Què hi vam guanyar amb elles? Quant ens van costar? El poble americà necessita tenir respostes a aquestes preguntes...

[La utilització de la tortura] era vergonyosa i innecessària... Però a la fi, el fet que la tortura no aconseguís el seu objectiu no és la principal raó per oposar-nos al seu ús. He dit sovint, i sempre ho mantindré, que aquesta no és una qüestió sobre els nostres enemics; és sobre nosaltres. És sobre el que érem, sobre el que som i sobre el que aspirem a ser. És sobre com ens presentem davant del món.

Veritat i Reconciliació

En la nostra versió preferida d'una antiga paràbola budista, diversos monjos estan tornant al seu monestir després d'un llarg pelegrinatge. Han caminat per damunt de les altes muntanyes i a través de les valls profundes, respectant el seu vot de silenci fora del monestir. Un dia, arriben a un riu enfurit on hi ha dempeus una bella jove. Ella s'apropa al monjo més vell i diu: "perdoneu-me, Roshi, però seríeu tan amables de portar-me a l'altra banda del riu? No sé nedar, i si em quedo aquí o provo de creuar pel meu compte, és segur que moriré." El vell monjo li somriu amb calidesa i li diu "Per descomptat, t'ajudaré." Amb això, l'agafa i la porta a través del riu. Un cop a l'altra banda, la deixa a terra. Ella li agraeix, marxa, i els monjos segueixen el seu viatge sense paraules.

Després de cinc dies més de viatge dur, els monjos arriben al seu monestir, i tot just en arribar s'adrecen enfurits al monjo més vell. "Com ho has pogut fer?" el renyen. "Has trencat els teus vots! No només has parlat amb aquella dona, l'has tocada. No només l'has tocada, l'has agafada!"

El vell respon, "Jo només l'he portada a través del riu, vosaltres l'heu estat portant durant cinc dies."

Els monjos van portar la dona dins els seus cors durant dies; alguns perpetradors i víctimes porten les seves càrregues de culpa, dolor, enuig i revenja durant anys. Què cal per deixar aquestes càrregues? Qualsevol que hagi provat d'intervenir entre parelles o nacions que es barallen sap com de dolorós i complicat resulta per ambdós costats abandonar l'autojustificació, en especial després d'anys enfrontant-se i defensant les seves posicions, baixant per la piràmide que els allunya del compromís i dels punts de coincidència. Els mediadors i els negociadors, doncs, tenen dues alternatives: persuadir

els perpetradors perquè reconeixin i expiïn el dany causat, i persuadir les víctimes perquè renunciïn a l'impuls de revenja tot procurant que vegin reconegut el dany que han patit.

En la seva feina amb parelles casades en què una part havia ferit o havia traït l'altra, els psicòlegs clínics Andrew Christensen i Neil Jacobson van descriure tres vies possibles per sortir de l'atzucac emocional. En la primera, el perpetrador deixa de banda els seus sentiments de forma unilateral i, reconeixent que darrere de l'enuig de la víctima hi ha un patiment enorme, respon a aquest patiment amb un penediment i una disculpa autèntics. En la segona, la víctima abandona les seves reiterades i enutjades acusacions -al cap i a la fi, ja està dit- i expressa dolor més que enuig, una resposta que pot fer que el perpetrador sigui empàtic i atent i no estigui a la defensiva. "Cada una d'aquestes accions, preses de forma unilateral, és difícil i, per a moltes persones, impossible," diuen Christensen i Jacobson. La tercera via, suggereixen, és la més dura però la més esperançadora de cara a una solució del conflicte a llarg termini. Ambdós costats deixen les seves autojustificacions i acorden quines passes poden fer plegats per avançar. Si tan sols és el perpetrador qui es disculpa i prova d'expiar, pot passar que no ho faci de forma honesta o de manera que redueixi o acabi amb el patiment de la víctima. Però si és tan sols la víctima la que abandona i perdona, el perpetrador pot no tenir motius per canviar i per tant pot seguir comportant-se de forma injusta o cruel.

Christensen i Jacobson es referien a conflictes entre dos individus. Però la seva anàlisi, des del nostre punt de vista, també és aplicable als conflictes grupals, en què la tercera via no és tan sols la millor; és l'única via. A Sudàfrica, la fi de l'apartheid podia haver deixat fàcilment una herència de ràbia autojustificadora per part dels blancs que havien defensat l'estatu quo i els privilegis que aquest els conferia, i una herència de fúria autojustificadora per part dels negres que n'havien estat les víctimes. Van caldre el coratge d'un home blanc, Frederick de Klerk, i d'un home negre, Nelson Mandela, per evitar el bany de sang que segueix al despertar de moltes revolucions, i per crear les condicions que permetessin que el seu país avancés com una democràcia.

De Klerk, que havia estat escollit president el 1989, sabia que una revolució violenta era inevitable. La lluita contra l'apartheid estava augmentant; les sancions imposades per altres països estaven tenint un impacte significatiu en l'economia del país; els partidaris de l'il·legal Congrés Nacional Africà s'estaven tornant cada vegada més violents, matant i torturant les persones que ells consideraven col·laboradors amb el règim blanc. De Klerk podia estrènyer la soga institucionalitzant polítiques més repressives, amb el desig

desesperat de mantenir el poder blanc. En canvi, revocà la prohibició de l'ANC, i alliberà Mandela de la presó en què havia estat tancat vint-i-set anys. Per la seva banda, Mandela podia haver deixat que la seva ira el consumís; podia haver sortit d'aquella presó amb una determinació de revenjar-se que molts haurien trobat del tot justificada. En canvi, abandonà la ira per aconseguir l'objectiu al qual havia dedicat la seva vida. "Si vols fer la pau amb el teu enemic, has de treballar amb el teu enemic," va dir Mandela. "Aleshores es converteix en el teu soci." El 1993, ambdós homes van compartir el Premi Nobel de la Pau, i l'any següent Mandela fou elegit president de Sudàfrica.

Pràcticament, el primer acte de la nova democràcia va ser l'establiment de la Comissió de Veritat i Reconciliació, presidida per l'arquebisbe Desmond Tutu (també es van crear tres comissions més, sobre les violacions dels drets humans, amnistia, i reparació i rehabilitació). L'objectiu de la Comissió de Veritat i Reconciliació era donar a les víctimes de la brutalitat un fòrum on s'escoltessin i es validessin els seus relats, on la seva dignitat i sentiment de justícia es restaressin, i on poguessin expressar les seves protestes davant dels mateixos perpetradors. A canvi de l'amnistia, els perpetradors havien d'admetre el dany que havien fet, inclosos les tortures i els assassinats. La Comissió va posar èmfasi en la "necessitat de comprensió, però no de revenja, una necessitat de reparació, però no de represàlia, una necessitat d'*ubuntu* [humanitat envers els altres] però no de victimització".

Els objectius de la Comissió de Veritat i Reconciliació eren els inspiradors, encara que en la pràctica no es respectessin del tot. La Comissió donà lloc a queixes, burles, protestes i ira. Moltes víctimes negres de l'apartheid, com la família de Stephen Biko, un activista que va ser assassinat a la presó, es van indignar davant les disposicions d'amnistia pels perpetradors. Molts perpetradors blancs no van demanar perdó amb res remotament semblant a un autèntic sentiment de penediment, i molts blancs defensors de l'apartheid no estaven interessats a escoltar la retransmissió de les confessions dels seus companys. Sudàfrica està lluny d'haver-se convertit en un paradís; encara pateix de pobresa i d'alts índexs de criminalitat. Però l'esclat de violència predit no es va produir. Quan el psicòleg Solomon Schimmel hi va viatjar i es va entrevistar amb persones de tot l'espectre polític i cultural de cara al seu llibre sobre les víctimes de la injustícia i les atrocitats, esperava sentir descripcions de la seva ràbia i el seu desig de revenja. Però "el que més em va impressionar de tot," va relatar, "era la notable absència de rancúnia manifesta i d'odi entre negres i blancs, i l'esforç conjunt per crear una societat en què prevalguessin l'harmonia racial i la justícia econòmica."

La comprensió sense revenja, la reparació sense represàlia, només són possibles si estem disposats a deixar de justificar la nostra pròpia posició. Molts anys després de la guerra del Vietnam, el veterà William Broyles jr. va tornar al Vietnam provant de resoldre els seus sentiments sobre els horrors que hi havia vist i sobre els que hi havia comès. Hi va anar, va dir, perquè volia trobar-se amb els seus antics enemics “com a persones, no abstraccions.” En un petit poble que havia estat un camp base dels Marines, es trobà amb una dona que havia estat amb el Viet-cong. Mentre parlaven, Broyles va saber que el seu marit havia estat mort exactament al mateix moment en què ell i els seus homes havien estat patrullant. “Els meus homes i jo podíem haver mort el seu marit,” li va dir. Ella el va mirar fixament i va dir, “Però això va ser durant la guerra. La guerra ja ha acabat. La vida segueix.” Més tard, Broyles reflexionà sobre la seva saludable visita al Vietnam:

Jo acostumava a tenir malsons. Des que vaig tornar d'aquell viatge, ja no n'he tingut més. Tal vegada això resulta massa personal per treure'n conclusions més generals, però em diu que per acabar una guerra has de tornar a la mateixa relació personal que hauries tingut amb les persones abans de la guerra. Fas les paus. No hi ha res constant a la història.

8 ABANDONAR L'AUTOJUSTIFICACIÓ I CONFESSAR ELS ERRORS

Un home viatja moltes milles per consultar el gurú més savi de la Terra. Quan arriba, pregunta al gran home: "Savi gurú, quin és el secret d'una vida feliç?"
"El bon criteri," diu el gurú.
"Però, savi gurú," diu l'home, "com puc aconseguir tenir bon criteri?"
"A partir del mal criteri," diu el gurú.

A mesura que hem anat seguint el camí de l'autojustificació a través dels territoris de la família, el record, la teràpia, la llei, el prejudici, el conflicte i la guerra, han aparegut dues lliçons fonamentals de la teoria de la dissonància:

La primera, que la capacitat de reduir la dissonància ens ajuda de múltiples maneres, protegint les nostres creences, la nostra seguretat, les nostres decisions, la nostra autoestima i el nostre benestar. La segona, que aquesta capacitat pot fer que tinguem problemes importants. Les persones seguiran línies d'actuació autodestructives a fi de defensar l'encert de les seves decisions inicials. Tractaran els que han ferit de forma encara més dura, perquè estan convençudes que les seves víctimes ho mereixen. A les seves feines s'aferraran a procediments antiquats i a vegades perjudicials. Defensaran els torturadors i els tirans que estiguin en el costat correcte -és a dir, el seu. Les persones que no estan segures de les seves creences religioses poden sentir l'impuls de silenciar i assetjar aquells que estan en desacord amb elles, perquè la mera existència d'aquests opositors fa aparèixer la dolorosa dissonància del dubte.

Però hi ha un altre costat de la dissonància: el dolor que senten les persones quan *no poden* deixar que l'autojustificació esborri el record del dany causat, dels errors comesos, de les decisions contraproductives. Aquesta incapacitat d'abandonar pot generar una marca inesborrable de penediment i culpa, i en casos extrems condueix a la desesperació, la depressió o l'alcoholisme. En els soldats, aquests símptomes els anomenem Trastorn d'Estrès Posttraumàtic (TEPT). "Com justifica un soldat el fet de prendre la vida a algú, enfront de les poderoses sancions contra aquest acte que probablement han fonamentat la seva educació?" preguntaren el psicòleg Wayne Klug i els seus col·legues en el seu estudi sobre els veterans de l'Iraq. "La seva lluita posterior amb la culpa, el dolor i la dissonància cognitiva, suggereixen una crítica moral de la guerra?"

El psiquiatre Jonathan Shay, que assessora els militars sobre Trastorns d'estrès posttraumàtic, observà que alguns veterans pateixen "patiment moral" constant per haver matat, perquè senten que amb això han violat el seu codi moral, fins i tot si matar era una part inevitable de la guerra: "Això passa quan has fet alguna cosa que els teus superiors t'han dit que havies de fer, i has cregut, de forma sincera i honesta, que l'havies de fer, però que en canvi violava les teves conviccions ètiques personals," diu. "Per ells hi ha una línia clara entre assassinar i matar legítimament, que ho significa tot... Odien haver mort algú que no tenien necessitat de matar. És una cicatriu a l'ànima."

En aquest capítol final, examinarem l'art de conviure amb la dissonància, que consisteix tant a gestionar les cicatrius de l'ànima com a evitar-les. Tal com Ulisses hagué de governar el seu vaixell entre els monstres marins homèrics Escil·la i Caribdis -encarnacions dels baixos rocosos i dels remolins de l'estret de Messina, ambdós perillosos per als navegants- així mateix nosaltres hem de trobar un pas entre l'Escil·la de l'autojustificació a una banda i el Caribdis de l'autoflagelació a l'altra. Aquest camí enmig d'ambdues és més complicat que alliberar-nos de l'ham amb una ràpida defensa -"Quina altra cosa podia haver fet?" o "És culpa de l'altre" o "Em vaig limitar a obeir ordres" o "No em vaig equivocar en el fonamental, només en alguns detalls" o "Podem deixar-ho i tornar a la feina?" Aquesta tàctica no talla l'ham que ens lliga als altres i a nosaltres mateixos. És important seguir enganxats a l'ham una estona, patir una mica d'angoixa, de confusió, i d'incomoditat, en el camí de comprendre què ha anat malament. Tan sols aleshores podem aconseguir reconèixer el que hem de fer per fer-ho bé.

Segur que aquest procés va ser difícil per a la Linda Ross, la psicoterapeuta que havia practicat la teràpia de recuperació de la memòria fins que s'adonà del molt equivocada que havia estat; per a la Grace, que amb els seus falsos records va dividir la seva família durant anys; per en Thomas Vanes, el fiscal de districte que va descobrir la innocència de l'home al que havia condemnat per violació, i que havia passat vint anys a la presó; per a la Vivian Gornick, que va reconèixer tard la seva part en la seva història de relacions fracassades; per a les parelles i per als líders polítics que finalment acaben alliberant-se de les espirals de ràbia i revenja. I, sens dubte, per als que resulta més difícil és per aquells que van cometre errors professionals que van costar les vides d'amics i de companys de feina.

En Wayne Hale Jr. sap de què estem parlant. Hale era gestor d'integració dels llançaments a la NASA el 2003, quan set astronautes van morir a causa de l'explosió de la

llançadora espacial *Columbia*. En un e-mail públic als membres del programa de la llançadora espacial, Hale va acceptar tota la responsabilitat pel desastre:

Jo tenia l'oportunitat i la informació i vaig fer-ne un ús erroni. No sé què en diria una investigació o un tribunal, però el tribunal de la meva consciència ja m'ha condemnat, ha determinat que sóc culpable de no haver evitat el desastre del *Columbia*. Podríem discutir sobre els detalls: falta d'atenció, incompetència, distracció, falta de convenciment, falta de comprensió, falta de coratge, desídia. El balanç final és que em vaig equivocar a l'hora de comprendre el que se'm deia; em vaig equivocar perquè no em vaig alçar per dir la meua. Per tant, no mireu més enllà; sóc culpable de permetre l'accident del *Columbia*.

Aquestes persones valentes ens fan entrar fins al cor de la dissonància i de la seva ironia interna: la ment vol protegir-se del patiment de la dissonància amb el bàlsam de l'autojustificació, però l'ànima vol confessar. Per reduir la dissonància, molts de nosaltres invertim una gran quantitat d'energia física i mental a fi de protegir-nos i d'apuntalar la nostra autoestima quan s'enfonsa sota la consciència d'haver estat estúpids, ingenus, equivocats, corruptes o simplement humans. I, malgrat tot, en molts casos tota aquesta inversió d'energia resulta sorprenentment innecessària. La Linda Ross encara és psicoterapeuta -una bona psicoterapeuta. En Thomas Vanes encara treballa com a fiscal, potser més reflexiu. La Grace va recobrar els seus pares. En William Broyles va trobar la pau. En Wayne Hale va ser promogut a administrador del programa space-shuttle de la Nasa. (Es retirà el 2015 per fer de consultor i blogger sobre viatges espacials.)

La necessitat de reduir la dissonància és un mecanisme mental universal, però, tal com mostren aquestes històries, això no significa que estiguem condemnats a ser controlats per ella. Als éssers humans tal vegada no ens apassiona canviar, però tenim la capacitat de canviar, i el fet que molts dels nostres enganys autoprotectors i punts cecs formin part del funcionament del cervell no és justificació perquè no puguem triar. El cervell està dissenyat per defensar les nostres creences i conviccions? D'acord -el cervell també vol que fem provisió de sucre, però molts de nosaltres hem après a menjar vegetals. El cervell està dissenyat per fer-nos esclatar d'ira quan pensem que se'ns ataca? D'acord -però molts de nosaltres aprenem a comptar fins a deu i trobem alternatives a colpejar l'altre amb un garrot. La comprensió de com funciona la dissonància, en nosaltres i en els altres, ens dóna algunes formes de desactivar la nostra configuració. I ens protegeix dels que no poden fer-ho. O no volen.

Es van cometre errors -van ser ells

Imagina, per un moment, com et sentiries si la teva parella, el teu fill ja gran, o el teu pare et diguessin: “Vull responsabilitzar-me d’aquell error que vaig cometre; ens hi hem estat barallant tot aquest temps i ara me n’adono que tu tenies raó i jo estava equivocada.” O si el teu empresari comencés una reunió dient, “vull sentir totes les objeccions possibles a aquesta proposta abans que la tirem endavant -qualsevol error que podríem estar cometent.” O si sentissis que un fiscal de districte diu en una conferència de premsa: “He comès un error terrible. No he reobert un cas en què noves proves posaven de manifest que jo i la meua oficina havíem enviat a la presó un home innocent. Demano perdó, i aquesta oficina repararà el dany, però amb això no n’hi ha prou, també reavaluarem els nostres procediments per reduir la possibilitat que mai més es condemni una persona innocent.”

Com et sentiries davant d’aquestes persones? Els perdries el respecte? És probable que si són amics o parents et sentissis alleugerit i feliç. “Déu meu, en Harry ha admès de veritat que va cometre un error! Quin paio més noble!” No estàs sol. En un estudi, es demanà a 556 persones que llegissin sobre una situació en què un vianant era lesionat per un ciclista que anava massa ràpid. Se’ls demanava que imaginessin que ells eren la part perjudicada i que estaven negociant un acord amb el ciclista. En una versió de la situació, el vianant no rebia cap disculpa; en una altra, una disculpa comprensiva (“em sap molt de greu que estiguis ferit. Espero que et trobis millor aviat”); i en una tercera, una disculpa acceptant la responsabilitat (“Em sap molt de greu que estiguis ferit. L’accident ha estat del tot culpa meua. Anava massa de pressa i sense mirar on anava, fins que ja ha estat massa tard”). Els participants que van rebre la disculpa acceptant la responsabilitat van avaluar més positivament el ciclista, estaven més disposats a perdonar-lo i a acceptar un acord raonable.

Si la persona que admet un error o un dany és un empresari o un líder polític, és probable que et tranquil·litzi pensar que estàs en les mans capaces d’algú prou gran per fer el correcte, que és aprendre de l’incorrecte. L’últim president americà que va dir al país que havia comès un error amb conseqüències desastroses va ser John F. Kennedy el 1961. Havia confiat en les afirmacions i els informes incorrectes d’intel·ligència dels seus alts assessors militars, que li asseguraven que quan els americans envaïssin Cuba a Bahía de

Cochinos, el poble cubà saltaria d'alegria i derrocaria Castro. La invasió va ser un desastre, però Kennedy va aprendre d'això. Va reorganitzar el sistema d'intel·ligència i va decidir que mai més acceptaria acríticament les afirmacions dels seus assessors militars, un canvi que li va permetre dirigir el país exitosament durant la posterior crisi dels míssils cubana. Després del desastre de Bahía de Cochinos, Kennedy va dir: "Aquesta administració intenta ser sincera sobre les seves equivocacions. Perquè un home savi va dir una vegada, 'Una equivocació no esdevé un error fins que refuses corregir-la.' ... Sense debat, sense crítica, cap administració i cap país poden triomfar -i cap república pot sobreviure." La responsabilitat final del fracàs de la invasió de Bahía de Cochinos era, va dir, "meva i només meva." Com a resultat d'aquesta admissió, la popularitat de Kennedy es va disparar.

Volem sentir, *desitgem* sentir, "l'he pifiada. Faré tot el possible per estar segur que no passarà més." A la majoria de nosaltres no ens impressiona que un líder ens ofereixi una disculpa formal sense substància, com a "jo no vaig fer res malament, però això va succeir en el meu mandat, així que, bé, suposo que en sóc responsable." Això resulta del tot insuficient. Daniel Yankelovich, un investigador d'enquestes de gran reputació, informà que, encara que les enquestes diuen que el públic desconfia permanentment de les principals institucions del país, just per sota d'aquest cinisme hi ha una "autèntica fam" d'honestedat i d'integritat. "La gent vol que els organismes funcionin amb transparència," diu, "que mostrin un rostre humà al món exterior, que estiguin a l'altura dels estàndards de conducta que elles mateixes proclamen, i que demostrin un compromís amb el conjunt de la societat."

Aquest desig de sentir a les autoritats confessar, sense equívocs ni evasives, és el fonament del moviment del sistema de salut que encoratja metges i hospitals perquè admetin i corregeixin els seus errors. Tradicionalment, per descomptat, la majoria dels metges s'han negat amb fermesa a admetre errors en el diagnòstic, en els procediments, o en el tractament, amb l'argument autojustificador segons el qual fer-ho estimularia les denúncies per males pràctiques. S'equivoquen. Estudis d'hospitals de tot el país han posat de manifest que els pacients en realitat són menys propensos a presentar denúncies quan els metges admeten els errors i en demanen disculpes, i quan s'introdueixen canvis per tal que futurs pacients no pateixin danys semblants. "Estar segurs que no tornarà a passar és molt important per als pacients, més del que els sembla a molts cuidadors," diu Lucian Leape, metge i professor de política de salut a la Harvard School of Public Health. "Això dóna sentit al patiment dels pacients."

La segona autojustificació dels metges per no divulgar els errors és que fer-ho danyaria la seva aura d'infal·libilitat i omnisciència que, sostenen, és essencial perquè els seus pacients confiïn en ells i els respectin. També aquí s'equivoquen. La imatge d'infal·libilitat que molts metges intenten conrear, sovint és contraproductiu i és vista com a arrogància i fins i tot com a insensibilitat. "Per què no es limiten a dir-me la veritat i es disculpen?" es lamenten els pacients i les seves famílies. El metge Atul Gawande ha escrit de manera eloqüent sobre "el problema d'orgull" que afecta molts metges, la seva incapacitat d'admetre que no ho poden curar tot, de parlar clar als pacients, d'acceptar les seves limitacions. De fet, quan metges competents són sincers sobre els seus errors, segueixen sent considerats competents però també éssers humans que es poden equivocar. Richard Friedman va fer un bell resum de les dificultats i els beneficis de confessar. "Com tots els metges," començava, "he comès un munt d'errors al llarg del camí." En un cas, no va preveure la interacció d'un medicament potencialment perillós, i la seva pacient va acabar en la unitat de cures intensives i va estar a punt de morir. "No cal dir-ho, jo estava angoixat pel que havia passat," deia. "No estava segur de què havia anat malament, però sentia que era culpa meva, així que vaig demanar perdó a la pacient i a la seva família. Estaven esverats i enfadats, i com és natural, m'acusaven a mi i a l'hospital... però al final van decidir que havia estat un error mèdic desafortunat però 'honest' i no van adoptar mesures legals." La divulgació de la fal·libilitat humanitza els metges i crea confiança, conclou Friedman. "Al cap i a la fi, la majoria dels pacients perdonaran el seu metge per un error del cap, però gairebé mai per un error del cor."

Els destinataris d'una admissió honesta d'un error no són els únics que se'n beneficien. Quan ens veiem obligats a encarar-nos amb els nostres errors i a responsabilitzar-nos-en, el resultat pot ser una experiència estimulante i alliberadora. L'assessor de gestió Bob Kardon ens parlà de l'època en què va fer un seminari a la reunió del Consell Nacional d'Associacions sense ànim de lucre. El seminari es titulava, simplement, "Errors", i hi assistien vint dirigents d'associacions d'àmbit estatal. Tots els participants havien d'exposar algun error que haguessin comès com a dirigents, sense intentar millorar-lo explicant com l'havien corregit -o evitant responsabilitzar-se'n. No els permeté justificar el que havien fet. "Amb altres paraules," els digué, "quedeu-vos amb l'error":

A mesura que anaven participant, la magnitud dels errors anava creixent. En el moment que vam arribar a la meitat, aquests executius s'enfrontaven a errors importants, com no haver sol·licitat a temps un ajut, cosa que havia fet que la seva

organització deixés d'ingressar centenars o milers de dòlars. Els participants estaven incòmodes convivint amb el seu error, i provaven d'explicar una anècdota sobre un èxit que compensés l'error o els rescatés d'ell. Jo feia complir les regles bàsiques i interrompia l'intent de salvar la reputació. Després de mitja hora de sessió, l'habitació s'omplí de rialles, unes rialles gairebé histèriques d'alliberament d'una gran càrrega. Van ser tan estridents que els assistents a altres seminaris van venir a la nostra sessió per veure què havia provocat l'enrenou.

L'exercici de Kardon il·lustra com és de difícil dir "Noi, la vaig pifiar jo," sense el PostScript protector de l'autojustificació -dir "se'm va escapar una bola normal amb les bases carregades" en lloc de "se'm va escapar la bola perquè el sol em venia als ulls" o "perquè passava volant un ocell" o "perquè feia vent" o "perquè un afeccionat em va insultar." Un amic que tornava d'una escola de trànsit⁹ ens explicà que, mentre els participants anaven fent voltes a la sala, informant de les violacions que els havien portat fins allà, es va produir una coincidència miraculosa: Cap d'ells havia violat la llei. Tots tenien justificacions per anar a tota velocitat, ignorar un stop, passar un semàfor en vermell o fer un gir il·legal. Va quedar tan consternat (i amoïnat) per la lletania de pobres excuses que, quan li va tocar el torn, l'avergonyia cedir al mateix impuls. Va dir: "No vaig parar en un stop. Vaig cometre un error i em van enxampar." Hi va haver un moment de silenci, i després la sala esclatà en aclamacions per la seva franquesa.

Hi ha un munt de bones raons per admetre els errors, començant pel fet elemental que és probable que t'acabin descobrint de tota manera -la teva família, la teva empresa, els teus companys, els teus enemics, el teu biògraf. Però hi ha més raons positives per confessar. Les altres persones t'apreciaran més. Qualsevol altre podrà recollir la teva ensopegada i aprofitar-la; el teu error pot inspirar la solució a algú altre. Els infants s'adonaran que tothom la pot pifiar alguna vegada i que fins i tot els adults han de dir "ho sento." I si pots admetre un error quan és de la mida d'un aglà, serà més senzill d'arreglar que si esperes que tingui la mida d'un arbre, amb arrels profundes i molt esteses.

A la feina, es poden dissenyar institucions que recompensin l'admissió d'errors, com a part de la cultura organitzativa, en lloc de què comparèixer representi una incòmoditat o un risc professional per la gent. El disseny, naturalment, ha de venir de la cúpula. Els assessors d'organitzacions Warden Bennis i Burt Nanus expliquen una història del llegendari Tom

9 Traffic school és el terme genèric d'escoles que ofereixen cursos de conducció segura adreçats a les persones que han estat condemnades a assistir-hi per haver violat normes de trànsit. (Nota del traductor)

Watson, fundador d'IBM i guia inspirador de l'empresa durant més de quaranta anys. "Un jove executiu d'IBM que prometia estava implicat en una operació arriscada per l'empresa que significà una pèrdua de 10 milions de dòlars en la jugada," van escriure. "Era un desastre. Quan Watson va cridar el jove executiu al seu despatx, el jove va deixar anar: 'suposo que vol la meva dimissió' Watson digué, 'No deus parlar seriosament. Acabem de gastar 10 milions en la teva educació!"

* * *

La teoria de la dissonància demostra per què no podem esperar que les persones es converteixin en Tom Watson, experimentin transformacions morals, trasplantaments de personalitat, canvis sobtats de naturalesa, o noves perspectives que facin que s'adrecin, admetin l'error, i actuïn correctament. Molts éssers humans i institucions faran tot el que puguin per reduir la dissonància de maneres que els siguin favorables, que els permetin seguir amb normalitat. No agrairan les proves que els mostren que els seus mètodes d'interrogatori han enviat gent innocent a la presó de per vida. No ens donaran les gràcies per haver-los indicat que el seu estudi d'algun nou medicament, en el desenvolupament del qual han abocat milions, és del tot viciat. I tant és amb quina elegància o amabilitat ho fem, ni a les persones que ens estimen de veritat els farà cap gràcia que corregim els seus millors records autoprotectors... amb els fets.

Com que la majoria de nosaltres no ens autocorregim de forma automàtica, i com que els nostres punts cecs ens impedeixen saber quan ens cal fer-ho, cal disposar de procediments externs per corregir els errors que els humans farem inevitablement i per reduir-ne la probabilitat futura. En els hospitals de tot el país, de fet a tot el món, la simple obligació de metges i infermers per tal que segueixin protocols prescrits amb les passes que s'han de seguir en cirurgia, els procediments de les sales d'emergència i de l'assistència posterior han reduït l'error humà normal i l'índex de mortalitat. En el camp del dret, hem vist que la gravació obligada en vídeo de totes les entrevistes pericials és un correctiu evident i relativament econòmic del biaix de confirmació; qualsevol biaix o coacció que es produeixi podran ser valorats més endavant per observadors independents. És això el que impulsa el moviment per equipar amb càmeres els policies i els seus cotxes, això els pot ajudar a resoldre les controvèrsies quan els policies són acusats d'un ús excessiu de la força. Malgrat tot, fins i tot tenir càmeres a cada cotxe, fanal i telèfon cel·lular no resoldrà del tot el problema. Com que "creure és veure," les persones veuran el mateix vídeo del mateix esdeveniment -tal com van fer milions de

persones en la mort per asfixia d'Eric Garner a Staten Island i en els trets de la policia de Cleveland contra Tamir Rice, un nen de dotze anys amb una pistola de joguina- i arribaran a relats totalment diferents sobre el que han vist i sobre a qui s'ha d'acusar.

No només ens han de preocupar els possibles biaixos policials; també els biaixos dels fiscals. A diferència dels metges, que poden ser demandats per males pràctiques si amputen el braç equivocant, els fiscals normalment tenen immunitat enfront de les demandes civils i gairebé no estan subjectes a cap control judicial. La majoria de les seves decisions es produeixen lluny de l'escrutini públic, perquè un 95% dels casos que la policia presenta a l'oficina d'un fiscal mai arriben a un jurat. Però un poder que no ha de rendir comptes és una fórmula per al desastre en qualsevol àrea, i en el sistema de justícia penal aquesta combinació permet que individus, i fins i tot departaments sencers, facin qualsevol cosa per guanyar, suavitzant-ne la forma amb l'autojustificació. (És per aquest motiu que el Centre per la Integritat dels Fiscals, esmentat al capítol 5, és un pas important en la direcció correcta.) Quan els fiscals de districte sol·liciten activament l'alliberament d'un presoner que han trobat innocent (a diferència de l'acceptació a contracor de l'ordre d'un tribunal en aquest sentit), normalment és perquè, com en el cas de Robert Morgenthau, que va reobrir el cas de la jogger de Central Park, no eren els fiscals originals i per tant no tenien necessitat d'autojustificació. És per això que sovint cal empoderar comissions independents per tal que investiguin les acusacions de corrupció en un departament o per tal que determinin si s'ha de reobrir un cas. Els seus membres cal que no tinguin conflictes d'interès, que no hagin de justificar decisions, que no tinguin amics als quals protegir, ni hagin de reduir cap dissonància.

Poques organitzacions, però, accepten de bon grat la supervisió i la correcció externes. Si els que detenen el poder prefereixen mantenir els seus punts cecs costi el que costi, aleshores seran els comitès de revisió imparcials els encarregats de millorar la seva vista -contra la voluntat d'ells, si convé. Les publicacions científiques i mèdiques, conscients de la contaminació de la recerca que es produeix quan hi ha conflictes d'interès, i després d'haver estat enganyades per uns pocs investigadors que falsejaren les seves dades, estan institucionalitzant mesures més rigoroses per reduir la possibilitat de publicar recerques esbiaixades, corrompudes o fraudulentos. Molts científics reclamen una major transparència en el procés de revisió, una solució idèntica a la que demanen els reformadors del sistema de justícia penal. La correcció definitiva de la visió en túnel que ens afecta a tots els mortals és més llum.

Es van cometre errors -vaig ser jo

A Amèrica es considera que recordar els errors és poc saludable, que pensar-hi és neuròtic, que analitzar-los és psicòtic.

- *Lillian Hellman, escriptora*

El nostre passatemps nacional del beisbol es diferencia de la societat que l'ha engendrat en un punt bàsic: porta un registre dels seus errors. El marcador de cada partit de beisbol, de les lligues menors a les grans lligues, consta de Runs, Hits i Errors. Els errors no són desitjables, per descomptat, però tothom comprèn que són inevitables. Els errors són inherents al beisbol, de la mateixa manera que ho són a la medicina, als negocis, a la ciència, al dret, a l'amor i a la vida. Però per poder-nos-hi enfrontar, abans hem de ser conscients d'haver-los comès.

Si abandonar l'autojustificació i admetre els errors són tan beneficiosos per la ment i per les relacions, per què no hi ha més persones que ho fan? Si els altres ens agraeixen tant que ho fem, per què no ho fem més sovint? En moltes ocasions no ho fem perquè, com hem vist, ni tan sols som conscients que calgui. L'autojustificació xiuxiueja automàticament, just per sota de la consciència, protegint-nos de la dissonància d'adonar-nos d'haver fet quelcom malament. "Un error? Quin error? No he comès cap error... l'arbre s'ha posat davant del meu cotxe... i de què m'he de penedir al cap i a la fi? No és culpa meva."

Així, doncs, què se suposa exactament que hem de fer a la nostra vida quotidiana? Demanarem a un comitè de revisió extern de cosins i parents polítics que jutgi cada discussió familiar? Gravarem en vídeo tots els interrogatoris dels pares als seus fills adolescents? En les nostres relacions privades, actuem pel nostre compte, i això exigeix una certa autoconsciència. Una vegada que hem entès com i quan necessitem reduir la dissonància, podem estar més a l'aguait del procés i pinçar el brot, enxampant-nos a nosaltres mateixos abans que llisquem massa lluny per la piràmide. Observant les nostres accions de forma crítica i desapassionada, com si estiguéssim observant algú altre, tenim una possibilitat de trencar el cicle de l'acció, seguida d'autojustificació, seguida per una acció encara més compromesa. Podem aprendre a deixar un petit espai entre allò que sentim i com responem, a inserir un moment de reflexió, i a pensar sobre si de veritat volem comprar aquella canoa al gener, si de veritat volem seguir malbaratant els diners, si de veritat volem adherir-nos a una opinió al marge dels fets.

Els científics socials estan descobrint que una vegada que les persones són conscients dels seus biaixos, saben com funcionen, i hi paren atenció de forma conscient -una vegada que els porten a la consciència i diuen, “*Aquí* esteu, petits bastards”- tenen molta força per controlar-los. Considerem el biaix que hem analitzat en el primer capítol, el realisme ingenu: el biaix que fa que creiem que veiem les coses amb claredat i que, per tant, no tenim biaixos. Aquest biaix és l’impediment bàsic per les negociacions entre dues persones o dos grups en conflicte que veuen les coses de formes del tot diferents. En un estudi amb israelians jueus i israelians palestins, fer-los prendre consciència del realisme ingenu i de com funciona va ser suficient perquè fins i tot els participants més extremistes poguessin *veure el biaix en ells mateixos*, i estiguessin més disposats a contemplar el punt de vista de l’altre costat. No som ingenus; sabem que cal més que aquesta modesta intervenció per resoldre el conflicte d’Orient Mitjà. Però la qüestió és que és possible educar les persones sobre els seus biaixos i també sobre la dissonància.

El 1985, el primer ministre israelià Simon Peres es va trobar en una dissonància a causa d’una acció realitzada pel seu aliat i amic Ronald Reagan. Peres estava enfadat perquè Reagan havia acceptat una invitació a fer una visita d’Estat al cementiri Kolmeshohe, a Bitburg, Alemanya, per simbolitzar la reconciliació de les dues nacions després de la guerra. Com que allí hi havia enterrats quaranta-nou oficials nazis de les Waffen SS, l’anunci de la visita proposada va enfurir els supervivents de l’Holocaust i moltes altres persones. Reagan, però, no es va fer enrere de la seva decisió de visitar el cementiri. Quan els periodistes preguntaren a Peres què pensava de l’acció de Reagan, Peres ni condemnà Reagan personalment ni minimitzà la gravetat de la visita a Bitburg. Peres va prendre una tercera via. “Quan un amic comet un error,” digué, “l’amic segueix sent un amic, i l’error segueix sent un error.”

Analitzem per un moment els beneficis de ser capaços de separar els pensaments dissonants amb tanta nitidesa com ho va fer Peres: Es mantenen les amistats que, si no hagués estat així, haurien acabat en una baralla; es critiquen adequadament els errors que, de no ser així, quedarien marginats com a poc rellevants, i als seus causants -encara que siguin els nostres amics- se’ls demana responsabilitats. Les persones poden seguir estant apassionadament compromeses amb la seva nació, religió, partit polític, cònjuge, i família, però comprendre que no és deslleial estar en desacord amb accions i polítiques que consideren inapropiades, equivocades o immorals. I quan la dissonància la provoca alguna cosa que hem fet nosaltres, mantinguem en la nostra ment la tercera via de Peres.

“Quan jo, una persona decent, intel·ligent, cometo un error, segueixo essent una persona decent i intel·ligent, i l’error segueix sent un error. Ara bé, com corregeixo el que he fet?”

En identificar els dos coneixements que estan provocant angoixa, sovint podem trobar una manera de resoldre’ls de manera constructiva o, si no, podem aprendre a conviure amb ells fins que tinguem més informació. Per exemple, quan sentim una acusació sensacionalista a les notícies, sobretot una que impliqui sexe, podem resistir l’impuls emocional de llançar-nos indignats per la piràmide en defensa de l’acusat o de l’acusador. En lloc de col·locar el relat en una estructura ideològica -“els nens no menteixen mai”; “creure els supervivents, encara que no recordin res”; “Tots els membres de fraternitats són violadors”- podem fer quelcom més difícil i més radical: esperar les proves. Si no ho fem i prenem partit impulsivament, serà difícil que més endavant acceptem aquestes proves si suggereixen que estàvem equivocats, tal com succeí en el cas de l’escola infantil McMartin (en què el país va descobrir més tard que els nens van ser pressionats perquè fessin acusacions d’abusos cada vegada més absurdes) o el cas dels jugadors de lacrosse de Duke (en què el país va descobrir més tard que les acusacions de violació d’una stripper contra un grup de jugadors eren falses, i el fiscal de districte fou incapacitat per mala conducta fiscal). Podem provar d’equilibrar simpatia i escepticisme. I aleshores podem aprendre a defensar les nostres conclusions amb moderació, amb prou moderació perquè puguem abandonar-les si és de justícia que ho fem.

Esdevenir conscients d’estar en una situació de dissonància també ens pot ajudar a ser fer eleccions més precises, més intel·ligents i deliberades en lloc de deixar que mecanismes automàtics d’autoprotecció resolguin la nostra incomoditat a favor nostre. Suposem que la vostra companya de feina, agressiva i desagradable, ha fet un suggeriment innovador en una reunió de grup. Vosaltres us podeu dir, “una imbècil com ella no és possible que tingui cap bona idea sobre res,” i destrosseu el seu suggeriment perquè la dona us desagrada molt (i, ho admeteu, sentiu que esteu competint amb ella per l’aprovació del vostre director). O us podeu prendre un moment de calma i preguntar-vos “podria ser que aquesta fos una bona idea? Què en pensaria si vingués d’un soci meu en aquest projecte?” Si és una bona idea, podeu donar suport a la proposta de la vostra companya de treball encara que segueixi desagradant-vos com a persona. Manteniu separats el missatge i el missatger. D’aquesta manera, podem aprendre a canviar les nostres ments abans que els nostres cervells fixin els nostres pensaments en estructures rígides.

La percepció conscient del funcionament de la dissonància, per tant, és el primer pas de cara a controlar els seus efectes. Però queden dos obstacles psicològics. Un és creure que els errors són una mostra d'incompetència i estupidesa; l'altre és creure que els trets de la nostra personalitat, inclosa l'autoestima, estan arrelats en nosaltres i no els podem modificar. Les persones que tenen aquestes dues creences sovint tenen por d'admetre l'error perquè consideren que demostra que són imbècils; no poden separar l'error de la seva identitat i autoestima. Encara que se suposa que molts americans coneixen la dita "aprenem dels nostres errors", en el fons no se la creuen ni per un instant. Pensen que cometre errors significa que són estúpids. Òbviament, aquesta creença els impedeix aprendre dels seus errors.

Entorn d'una quarta part de tota la població adulta americana ha estat víctima d'una estafa o altra, algunes ridícules, unes altres greus: Vostè ha guanyat un milió de dòlars en un sorteig, i els hi farem arribar tan aviat com vostè ens envii primer l'impost sobre aquesta quantitat; li estem oferint monedes d'or que vostè pot comprar per una desena part del seu valor de mercat; aquest llit miraculós curarà tots els seus mals, des de la migranya fins a l'artritis. Cada any, els americans perden més de quaranta mil milions de dòlars només en frauds de telemàrqueting. Els artistes de l'estafa ho saben tot sobre la dissonància i l'autojustificació. Saben que quan una persona queda enxampada entre "sóc una persona intel·ligent i capaç" i "he gastat milers de dòlars en subscripcions de revistes que no necessito i en participacions de rifes falses," pocs reduiran la seva dissonància decidint que no són intel·ligents i capaços. En lloc d'això, molts justificaran la despesa d'aquests diners gastant encara més diners per recuperar les seves despeses irrecuperables -les seves pèrdues. Aquesta forma de resoldre la dissonància protegeix la seva autoestima però en la pràctica garanteix la seva posterior victimització: "Si em subscric a *més* revistes, guanyaré el premi gros," diuen; o "Aquestes persones encantadores i amables que em van fer l'oferta d'inversió mai m'enganyarien, i a més a més, s'anuncien en una ràdio cristiana." Algunes persones més grans són vulnerables a reduir la dissonància en aquesta direcció perquè a molts ja els preocupa el que han perdut -tant la seva competència com els seus diners. I no volen donar arguments perquè els seus fills controlin les seves vides.

Comprendre com funciona la dissonància ens ajuda a repensar les nostres confusions, i també és una habilitat útil per ajudar amics i parents a sortir de les seves. Massa sovint,

amb la millor de les intencions, fem precisament el que acaba empitjorant els problemes. Escridassem, renyem, assetgem, supliquem o amenacem. Anthony Pratkanis, un psicòleg social que investigà com els estafadors enxampen les persones més grans, va recollir relats corprenedors de membres de la família dirigint-se als seus parents que havien estat estafats: “No veus que el paio és un lladre i que l’oferta és una estafa? T’estan estafant!” Irònicament, aquesta tendència natural a renyar és una de les pitjors coses que pot fer un membre de la família o un amic,” diu Pratkanis, “En renyar-la, precisament fas que la víctima es posi més a la defensiva i la deixes en les urpes de l’estafador.” Qualsevol que compregui la dissonància entén per què. Cridar “En què estaves *pensant?*” resulta contraproduent, perquè significa “Noi, ets *estúpid.*” Tals acusacions fan que les víctimes ja prou avergonyides es tanquin en si mateixes i callin, negant-se a dir res del que estan fent. I el que estan fent és invertir més diners o comprar més revistes, perquè ara sí que tenen un incentiu per retornar els estalvis de la família, mostrar que no són estúpids o senils, i demostrar que el que ells pensaven era del tot raonable.

Per tant, diu Pratkanis, abans que la víctima d’un estafador estigui al caire del precipici, necessita sentir-se respectat i secundat. Els amics i els parents seran d'utilitat si poden animar la persona a parlar de com els seus valors han influït en el que ha passat, i aleshores escoltar les respostes sense criticar-la. En lloc de preguntar irritats “com has pogut escoltar aquest desgraciat?” digueu, “explica’m què et va atraure d’aquest paio que va fer que confieassis en ell?” Els artistes de l’estafa s’aprofiten de les millors qualitats de les persones -la seva amabilitat, la seva cortesia, el seu desig de complir els compromisos, de correspondre a un regal o d’ajudar un amic. Lloar la víctima per tenir aquests valuosos principis, diu Pratkanis, encara que en aquest cas particular li hagin causat problemes, farà que desapareguin els sentiments d’inseguretat i d’incompetència.

El lligam entre els errors i l’estupidesa està tan integrat en la cultura americana que pot resultar xocant descobrir que no el comparteixen totes les cultures. Els anys 70, els psicòlegs Harald Stevenson i James Stigler s’interessaren per la distància en la competència matemàtica entre els estudiants americans i els asiàtics: a cinquè grau, l’aula japonesa amb qualificacions més baixes tenia més competències que l’aula americana amb qualificacions més altes. Per descobrir el motiu, Stevenson i Stigler van dedicar els deu anys següents a comparar les aules elementals dels Estats Units, la Xina, i el Japó. La seva epifania va tenir lloc quan van observar un noi japonès lluitant amb l’encàrrec de dibuixar cubs en tres dimensions a la pissarra. El noi s’hi va estar quaranta-cinc minuts, equivocant-se una i una altra vegada, de manera que Stevenson i Stigler s’anaven

neguitejant i incomodant cada vegada més per ell. Però el noi no n'era gens conscient, i els observadors americans s'admiraren de sentir-se pitjor que ell. "A la nostra cultura, fer un error té un gran cost psicològic" recordà Stigler, "mentre que al Japó no sembla ser així. Al Japó, els errors, les equivocacions, les confusions [són] un component natural del procés d'aprenentatge." (El noi finalment va resoldre el problema, enmig de les aclamacions dels seus companys.) Els investigadors també van descobrir que els pares, mestres i nens americans, comparats amb els xinesos i els japonesos, tenen molta més tendència a creure que la capacitat matemàtica és innata; si la tens, no cal que treballis de valent, i si no la tens, no cal que ho intentis. Contrastant amb això, la majoria dels asiàtics consideren l'èxit en matemàtiques com l'èxit en una altra matèria qualsevulla; és una qüestió de tenacitat i de treball dur planificat. Per descomptat, pots cometre errors mentre vas avançant: és així com aprens i millores.

Cometre errors és central en l'educació de tots els aspirants a científics i a artistes; han de tenir la llibertat d'experimentar, provar la seva idea, fracassar, provar una altra idea, arriscar-se, estar disposats a aconseguir la resposta errònia. Un exemple clàssic, que abans s'explicava a les escoles americanes i que encara és present en moltes webs inspiradores en distintes versions, és la rèplica de Thomas Edison al seu ajudant (o a un periodista), que preguntà a Edison sobre els seus deu mil fracassos experimentals en l'esforç per crear la primera bombeta incandescent. "No vaig fracassar," digué a l'ajudant (o al periodista). "Vaig tenir èxit en descobrir deu mil detalls que no funcionaven." A molts nens americans, en canvi, se'ls nega la llibertat de fer-se un embolic, d'experimentar, i d'equivocar-se de deu maneres, i no diguem deu mil. La insistència en els exàmens continuats, que va créixer a partir del desig raonable de mesurar i estandarditzar les competències dels nens, ha intensificat la seva por al fracàs. Certament és important que els nens aprenguin a triomfar, però és igual d'important que aprenguin a no témer el fracàs. Quan els nens o els adults temen el fracàs, temen el risc. No es poden permetre equivocar-se.

En vint anys de recerca amb escolars americans, la psicòloga Carol Dweck ha identificat una de les causes més importants de les diferències culturals que Stevenson i Stigler observaren: els nens americans creuen que cometre errors reflecteix les seves capacitats innates. En el seu experiment, s'elogia alguns nens pels seus esforços de cara a superar un nou repte. A uns altres se'ls elogia per la seva intel·ligència i capacitat, el tipus de cosa que els pares diuen quan els seus fills van bé: "tens un geni natural en mates, Johnny." Però aquests missatges simples als nens tenen conseqüències profundament diferents.

Els nens als quals, com els asiàtics, s'elogia pel seu esforç, encara que no ho aconseguixin d'entrada, a la llarga tenen més competències i s'estimen més el que estan aprenent que els nens als quals s'elogia per les seves capacitats naturals. A més són més propensos a considerar que els errors i la crítica són una informació útil que els ajudarà a millorar. Per contra, els nens als que s'elogia per la seva capacitat natural aprenen a tenir més cura de semblar competents als altres, que del que en realitat estan aprenent. Estan a la defensiva per no fer-ho bé o per cometre errors, i això instal·la en ells un cicle d'autoderrota: Si no ho fan bé, aleshores han de resoldre la dissonància consegüent ("sóc intel·ligent però l'he pifiada"), simplement perden interès en el que estan aprenent o estudiant ("ho podria fer si volgués, però no vull"). Quan aquests nens creixin, seran la classe d'adults que tenen por de cometre errors o de responsabilitzar-se d'ells, perquè això seria la prova de què ells no són intel·ligents per naturalesa després de tot.

Dweck ha descobert que aquestes diferents aproximacions a l'aprenentatge i al significat dels errors -posen de manifest que ets estúpid o que pots millorar?- no són trets arrelats en la personalitat. Són actituds i, com a tals, poden canviar. Dweck ha estat canviant les actituds dels seus estudiants envers l'aprenentatge i l'error durant anys, i la seva intervenció és sorprenentment senzilla: Ensenya a nens d'escola elemental i a estudiants d'institut per un igual que la intel·ligència no és un tret fix, innat, com el color dels ulls, sinó una competència, com anar en bici, que es pot perfeccionar amb un esforç intens. Aquesta lliçó resulta sovint sorprenent per a nens americans que han anat sentint durant anys que la intel·ligència és innata. Quan accepten el missatge de Dweck, la seva motivació augmenta, obtenen millors notes, gaudeixen més amb els seus estudis i no s'enfonsen quan hi ha una ensopegada.

És una lliçó per a totes les edats: la importància de veure els errors no com a fracassos personals que cal negar o justificar sinó com aspectes inevitables de la vida que ens ajuden a millorar la nostra feina, a prendre millors decisions, a créixer, a madurar.

* * *

Entendre com la nostra ment aspira a la consonància i rebutja la informació que posi en qüestió les nostres creences, decisions, o preferències, no ens ensenya només a estar oberts a la possibilitat de l'error, sinó que també ens ajuda a abandonar la necessitat de tenir raó. La seguretat és una qualitat bonica i útil; cap de nosaltres voldria un metge que estigués sempre rebolcant-se en la incertesa i que no pogués decidir com tractar la nostra

malaltia, però en volem un que sigui obert de ment i disposat a aprendre. La majoria de nosaltres tampoc desitjaríem viure sense passions ni conviccions, que donen sentit i color, força i esperança a les nostres vides. Però una necessitat inflexible de tenir raó genera inevitablement fariseisme. Quan la seguretat i les conviccions no són fermentats per la humilitat, per l'acceptació de la fal·libilitat, és fàcil que les persones puguin travessar la línia que separa una sana seguretat de l'arrogància. En aquest llibre hem trobat a molts que han travessat aquesta línia: els psiquiatres que estan segurs de poder determinar la validesa d'un record recuperat; els metges i jutges que estan segurs d'estar per damunt dels conflictes d'interessos; els policies que estan segurs de poder determinar si un sospitós està mentint; els fiscals que estan segurs d'haver condemnat els culpables; els marits i esposes que estan segurs que la seva interpretació dels fets és l'única correcta; les nacions que estan segures que la seva versió de la història és l'única història.

Tots nosaltres haurem de prendre decisions difícils en alguns moments de les nostres vides; no totes seran correctes, i no totes seran assenyades. Algunes seran complicades, amb conseqüències que mai hauríem previst. Si podem resistir la temptació de justificar les nostres accions de forma inflexible i excessivament confiada, podem deixar la porta oberta a l'empatia i a una comprensió de la complexitat de la vida que inclogui la possibilitat que el que per a nosaltres era correcte, per a altres no ho fos. "Sé què són les decisions difícils," diu una dona que anomenarem Betty.

Quan vaig decidir abandonar el que havia estat el meu marit durant vint anys, aquesta decisió va ser correcta segons una de les meves filles -que va dir "Per què has trigat tant?- però va ser un desastre segons l'altra; va estar enfadada amb mi durant anys. Ment i cervell van treballar durament per resoldre aquest conflicte i per justificar el que havia fet. Vaig blasmar la meva filla per no acceptar-ho i per no entendre les meves raons. Al final de les meves gimnàstiques mentals jo m'havia convertit en la mare Teresa i la meva filla en una malcriada egoista i desagradada. Però amb el temps no vaig poder mantenir-ho. Jo l'enyorava. Recordava la seva dolçor i comprensió i em vaig adonar que ella no era una malcriada sinó una nena que havia quedat destrossada pel divorci. De manera que finalment em vaig asseure amb ella. Li vaig dir que encara que estic convençuda que el divorci era la decisió correcta per mi, ara comprenia quant de mal li havia causat a ella. Li vaig dir que estava disposada a escoltar-la. "Mama," va dir, "anem a Central Park a fer un pícnic i parlem, com ho fèiem quan era petita." Ho vam fer, i va ser l'inici de la

nostra reconciliació. Avui en dia, quan sento amb passió que tinc tota la raó sobre una decisió que altres qüestionen, me la repenso. Això és tot.

La Betty no havia d'admetre que havia comès cap error; no havia comès cap error pel que fa a la seva pròpia vida. Però s'havia de desprendre de la seva necessitat d'insistir a dir que la seva decisió era la correcta per a tothom que hi estava implicat. I li calia compadir-se de la filla a la que havia ferit amb la seva acció.

Segon Acte: El difícil viatge cap a l'autocompassió

No hi ha segons actes a les vides americanes.

- *F.Scott Fitzgerald*

Mentre revisàvem aquest llibre, l'Elliot va discutir animadament amb el seu amic Michael, un estudiós de la literatura, sobre el famós aforisme de F. Scott Fitzgerald.

“Significa que no tenim segones oportunitats,” deia en Michael. “No ens refem dels fracassos primerencs. És per això que cada vegada que reapareix un polític, un atleta o una altra figura pública, algun comentarista utilitza l'èxit d'aquesta persona per refutar la citació.”

“Els americans no van al teatre?” Va respondre l'Elliot. “Hi ha tres actes en una obra. Aquesta citació no tracta de les segones oportunitats -és molt més interessant que això. A més a més, el mateix Gatsby és el millor exemple a la literatura americana d'un home que es reinventa. No creus que F. Scott Fitzgerald hi entenia de reparacions?”

“Bé, és el significat habitual,” digué en Michael.

“Però en qualsevol obra, és en el segon acte on hi ha l'acció,” va dir l'Elliot. “A la vida, com en una obra, tu no pots saltar del primer acte al tercer. Ometem el segon acte en perjudici nostre, perquè és quan travessem la pertorbació d'enfrontar-nos als nostres dimonis -l'egoisme, la immoralitat, els pensaments criminals, les eleccions desastroses- de manera que quan entrem al tercer acte, ja hem après alguna cosa. Fitzgerald ens estava dient que els americans tendeixen a evitar el segon acte; no volen passar pel patiment que exigeix la descoberta personal.”

Quan l'Elliot començà a ensenyar, el 1960, usava l'observació de Fitzgerald per assenyalar el que ara tots dos considerem la peça central de les nostres visions sobre el

que és viure amb dissonància. El primer acte és la presentació: el problema, el conflicte amb què s'enfronta l'heroi. El segon acte és la lluita, en què l'heroi s'enfronta amb infidelitats, fracassos o perills. El tercer acte és la redempció, el desenllaç en què l'heroi o bé resulta victoriós o bé cau derrotat. A les seves classes, l'Elliot usava *La mort d'un viatjant*, l'obra americana per excel·lència, per assenyalar la idea de Fitzgerald segons la qual els americans preferirien estalviar-se la part de la lluita. Willy Loman presenta els seus fills Biff i Happy al seu germà gran Ben, el seu oncle espectacularment ric, que representa el somni americà.

WILLY (*als seus fills*): Nois! Nois! Escolteu. Aquest és el vostre oncle Ben, un gran home! Explica als meus nois com ho vas fer, Ben!

BEN: Nois, quan jo tenia disset anys vaig penetrar en la jungla i quan vaig sortir-ne en tenia vint-i-un. I, per Déu, era ric!

WILLY (*als nois*): Veieu el que us havia dit? Poden passar les coses més extraordinàries!

“Què dimonis va passar a la jungla?” Preguntava Elliot als estudiants. “És allà on hi ha la història! Aquest és el segon acte! Com ho va fer en Ben? Com va resoldre els seus problemes? *Com* es va fer ric? Va ajudar la gent? Va matar la gent? Va mentir, robar, enganyar? Què va aprendre i quina era la lliçó que ara podia oferir als seus nebots?”

Quan nosaltres dos estàvem escrivint la primera edició d'aquest llibre, no estàvem d'acord en si havíem de tractar o no l'altre costat de la dissonància, el patiment que provoca en les persones que no poden ni justificar-se ni perdonar-se pel dany que han causat o per les males decisions que han pres. Elliot s'oposava a què diguéssim gaire cosa sobre perdonar-se un mateix perquè el preocupava que la gent pogués oblidar-se del punt del segon acte. “No vull que la gent curtcircuiti el procés,” va dir. “No n'hi ha prou amb dir ‘Ei, vaig fer quelcom malament i no ho tornaré a fer. Per mi és important perdonar-me a mi mateix.’ Sí, és important, però l'objectiu no és emprar l'autocompassió com una tireta per cobrir la ferida en lloc de fer passes activament cap a la seva curació. Les persones poden confessar, religiosa o públicament, i admetre que van actuar malament i que se'n penedeixen, però no canviarà res *ser conscients* que no ho tornaran a fer si no *són conscients* de què era exactament el que van fer malament.

Dit breument, hi ha una gran diferència entre una autocompassió superficial i una autocompassió guanyada. Aquesta distinció resulta especialment important avui en dia, perquè els darrers anys hi ha hagut un moviment d'importància creixent en psicologia

positiva que emfasitza els beneficis emocionals, cognitius i fins i tot motivacionals de l'autocompassió. Qui podria criticar aquest brillant concepte? Però és més complex del que sembla al principi i és fàcil que quedi reduït a una simple paraula de moda.

Els psicòlegs Laura King i Joshua Hicks sostenen que la maduresa depèn de la capacitat de l'adult d'encarar-se a objectius perduts, o a possibles jo perduts, i d'acceptar els penediments i les tristeses pels camins que no s'han agafat o pels somnis que no s'han complert. "Els possibles jo perduts," escriuen, "representen el record de la persona d'un jo que haurien aconseguit 'tan sols si'" -tan sols si el meu fill no hagués tingut la síndrome de Down, tan sols si hagués pogut tenir fills, tan sols si la meva parella no m'hagués abandonat després de vint anys. Reflexionar sobre aquestes expectatives perdudes planteja costos per a la felicitat -en els nostres termes, genera una dissonància dolorosa- però, afegeixen King i Hicks, "aquest treball, l'articulació del que podia haver estat, pot tenir beneficis pel que fa a la complexitat de la sensibilitat de la persona i, tal vegada, a l'autèntic sentit de la mateixa felicitat. Que hi ha un valor en la pèrdua és més que un tòpic. Encara que buscar el positiu en qualsevol esdeveniment negatiu pugui ser un instint peculiarment americà, nosaltres defensem que l'esforç actiu, autoreflexiu, per veure l'aspecte positiu és un ingredient bàsic de la maduresa." Exactament: la maduresa requereix un *esforç actiu, autoreflexiu*, per acceptar la dissonància que sentim sobre les esperances no realitzades, les oportunitats perdudes, els errors comesos, els reptes no assolits, tot això va canviar les nostres vides de formes que no podíem preveure.

I per fer-ho, hem d'aplicar-nos a nosaltres mateixos la mateixa compassió que faríem extensiva als altres. King i Hicks van descobrir que les persones del seu estudi que tenien un benestar psicològic més baix percebien el seu jo anterior com "insensat", "desencaminat" o "estúpid", i no podien veure beneficis o guanys en les pèrdues dels seus somnis. Aquells amb un benestar més elevat, en canvi, podien adoptar el que els investigadors descriuen com "una perspectiva inusualment cruel d'un jo anterior": "hauria de dir que era una idiota?" Deia una dona. "Jo no tenia ni idea de què era la vida en què somiava." Però ara pot mirar enrere amb compassió al seu jo perdut, un jo més jove al que es pot excusar per la seva ingenuïtat. Els adults més feliços, més madurs eren aquells que podien aprofitar les pèrdues de les seves vides i transformar-les en fonts de profunda gratitud -no amb tòpics o clixés de best-seller, diuen els investigadors, sinó descobrint els aspectes genuïnament positius de les seves vides polifacètiques.

Com, però, ens podem perdonar per accions que considerem imperdonables? Causar la mort d'una persona innocent és l'error més greu que pot cometre una persona; com va dir Jonathan Shay, això deixa "una cicatriu a l'ànima." Analitzem els relats de dos homes que van procurar tractar aquesta cicatriu de maneres diferents.

Reggie Shaw, de dinou anys, estava enviant un missatge de text mentre anava a la feina amb el seu tot terreny, i això va fer que creués la divisòria i colpegés un cotxe que venia en direcció contrària. El cotxe va perdre el control i xocà, i l'altre conductor i el seu passatger van morir. Durant dos anys, fins al seu judici per homicidi amb negligència, Reggie va negar tota culpa. Després va escoltar el testimoni dels científics que descrivien la psicologia de la distracció -com respon el cervell a la demanda de dividir l'atenció, com intensifica l'atenció escriure un text, com això afecta la percepció adequada del perill; breument, com la tecnologia pot, en paraules d'un expert, provocar "pirateig neurològic." Com més aprenia en Reggie sobre la ciència i confrontava altres evidències que el convencien sense cap mena de dubte, diu Matt Richter, que va escriure un llibre sobre el cas, "més es transformava en un fanàtic contra l'ús dels telèfons al volant." El 2008, en Reggie fou condemnat només a una breu estada a la presó i a serveis a la comunitat, però la condemna que es va imposar a si mateix era molt més severa. Des d'aleshores, en Reggie ha estat explicant la seva història a tothom que el vulgui escoltar, inclosos estudiants d'institut, atletes, polítics i legisladors. "Sóc aquí per un motiu," comença a les seves xerrades. "És perquè vosaltres em mireu... i digueu: jo no vull ser aquest paio." El fiscal que portà el cas contra en Reggie digué a Richtel: "Mai he vist ningú intentant redimir-se a si mateix tant com Reggie Shaw. Punt. Fi de la història." El jutge va afegir, "Ha fet més per provocar canvis que ningú més que hagi vist mai."

Algunes persones no volen que la cicatriu de l'ànima es curi: la veuen com un recordatori d'allò que van fer, una protesta contra l'apatia o l'oblit. Un dels exemples més commovedors que vam trobar era un assaig d'Eric Fair, que havia estat un interrogador contractat a Iraq el 2004 a Abu Ghraib. Deu anys més tard estava impartint un curs d'escriptura a la universitat. "El títol del curs, Escrivint la Guerra, m'impedia allunyar-me gaire dels records que m'havien perseguit la darrera dècada," va escriure. "Vaig torturar. Abu Ghraib se m'imposa cada minut de cada dia." I també mostrava als seus alumnes les fotografies icòniques dels detinguts torturats. "Mentre mirava les seves cares blanques, em vaig adonar que em podia ajudar a tenir un poderós sentiment d'alleujament," deia. "Abu Ghraib desapareixerà. Els meus pecats seran oblidats. Però només si jo ho permeto."

Eric Fair no té intenció de permetre-ho. Després de confessar tot el que va fer al Comandament d'Investigació Criminal de l'exèrcit dels Estats Units, va seguir parlant de les seves accions a qualsevol audiència que el convidés. "He dit tot el que hi havia per dir. No resulta difícil fingir que el millor que es pot fer és deixar-ho tot enrere."

Era dret davant la classe aquell dia, temptat de deixar que l'apatia suavitzés les doloroses veritats de la història. Ja no havia d'assumir per més temps el rol de l'antic interrogador a Abu Ghraib. Era un professor a la Universitat Lehigh. Podia qualificar treballs i dir coses intel·ligents a les classes. El meu fill podia agafar l'autobús de l'escola i explicar als seus amics com es guanya la vida el seu pare. Jo era algú de qui es podia estar orgullós.

Però jo no ho estic. Jo era un interrogador a Abu Ghraib. Jo vaig torturar.

Fair tria no reduir la dissonància, creada per les seves accions a Abu Ghraib, deixant-ho tot enrere i justificant el que va fer com una cosa que havia de fer, obeint ordres, com a part de la seva feina. Al contrari, ha triat assumir donar testimoni de la història, dels aspectes més desagradables de la psique humana. Vol recordar als seus estudiants que "aquest país no sempre és per estar-ne orgullós." No vol oblidar. No vol perdonar-se. És la seva opció moral.

Però a nosaltres ens sembla que Eric Fair és al mig del seu Segon Acte personal, no ocupant-se en autoflagelacions repetides i inútils sinó més aviat *lluitant amb els seus dimonis*. Revelant el que va fer a Abu Ghraib a una classe d'alumnes després d'una altra, està construint la seva forma de resoldre, una en la que no necessita oblidar el que va fer sinó una en la que el record se li imposa "cada minut de cada dia." Les seves mateixes paraules il·lustren com ho aconsegueix: "vaig torturar," diu. No diu "Sóc un torturador." D'aquesta manera separa la seva conducta de la seva identitat, i aquesta capacitat és el que en darrer terme permet a les persones conviure amb conductes que ara condemnen. El seu fill no pot estar orgullós del que el seu pare va fer a Iraq, però segur que pot estar orgullós de la coratjosa honestedat i la determinació d'esmenar-se del seu pare -començant per ensenyar a la seva família, als seus estudiants i als seus conciutadans la lliçó que ell va patir per aprendre.

Tots nosaltres podem traslladar aquest concepte a les nostres vides privades: *Vam fer quelcom* es pot separar de *qui som* i de *qui volem ser*. Els nostres jo passats no cal que siguin un model per als nostres jo futurs. El camí cap a la redempció comença amb la comprensió que el que som *inclou* el que hem fet però també ho *transcendeix*, i el vehicle per transcendir-ho és l'autocompassió.

Aconseguir una autèntica autocompassió és un procés; no passa de la nit al dia. No significa oblidar el dany o l'error, com a "Ah, bé, jo sóc bàsicament una persona bona i amable, així que em tractaré amb delicadesa i seguiré endavant." No; tu pots ser una persona bona i amable, però ets algú que ha realitzat un acte altament perjudicial. Això és part de tu ara, del que tu ets. Però no cal que sigui tot tu. No cal que et defineixi -a menys que segueixis justificant aquest acte de forma irracional.

Al capítol anterior, hem analitzat la resposta de la nació a l'acusació del Comitè d'Intel·ligència del Senat contra la CIA per brutalitat i engany en el seu programa de tècniques d'"interrogació reforçades." En lloc d'exigir la difícil operació de reformar la CIA, molts membres del Congrés i comentaristes polítics es van afanyar a dir, en efecte, que es tractava del primer acte. És el que vam fer després de l'onze de setembre. És al nostre passat. El que està fet, està fet. Els errors no es poden arreglar ara; estem al tercer acte. Ningú va il·lustrar millor aquesta actitud com la comentadora de Fox News Andrea Tantaros. "Els Estats Units d'Amèrica són fantàstics," va dir. "Nosaltres som *fantàstics*. Però ja hem tingut aquest debat. Amb ell hem tancat el llibre. El motiu pel qual ells [els membres del Comitè d'Intel·ligència del Senat] volen el debat no és posar de manifest com som de fantàstics. És mostrar com no som de fantàstics. Ells han demanat perdó per alguna cosa." (desestima la tortura com *alguna cosa*?) Ara, si Andrea Tantaros comprenguéssim que el seu país necessita dedicar una mica de temps al segon acte, seria fantàstic.

* * *

La dissonància pot estar mentalment programada, però el que pensem dels errors no ho està. Després del desastrós bany de sang de la càrrega ordenada pel general Pickett a la batalla de Gettysburg, en la que més de la meitat dels seus 12.500 homes van ser morts pels soldats de la Unió, el general Confederat Robert E. Lee va dir, "tot això ha estat un error meu. He demanat als meus homes més del que se'ls podia demanar. Lee era un gran general que va cometre un tràgic error de càlcul, però aquest error no el va convertir

en un líder militar incompetent. Si Robert E. Lee es va poder responsabilitzar d'una acció que va costar milers de vides, segurament totes aquelles persones de l'escola de trànsit poden admetre que s'han saltat un semàfor en vermell.

Hi ha pocs Robert E. Lee en el nostre exèrcit modern. El lloctinent general retirat Daniel Blogger, que comandà les tropes a Iraq i Afganistan entre 2005 i 2013, publicà un *mea culpa*. “A mans de l'enemic i amb la complicitat de la meva ignorància, la meva arrogància i les inexorables vicissituds de la guerra,” va escriure, “he perdut vuitanta homes i dones sota el meu comandament, amb una quantitat de ferits que triplica aquest nombre. Aquestes morts són tots, com va dir Robert E. Lee a Gettysburg, un error meu”:

Com a generals, no coneixíem el nostre enemic -mai el vam precisar, mai va ser al centre dels nostres esforços, i vam aconseguir fer nous enemics quan encara no havíem neutralitzat els anteriors... vam retrocedir no en un sinó en dos llargs i indecisos enfrontaments contrainsurgents en els quals les nostres forces eren inadequades. Una i una altra vegada, mentre jo i els meus generals vèiem que les nostres estratègies no funcionaven, ens vam equivocar perquè no vam reconsiderar les nostres suposicions bàsiques. Ens vam equivocar perquè no vam qüestionar la comprensió deficient que teníem del nostre enemic o de nosaltres mateixos...

A la fi, tot el coratge i l'habilitat del món no va poder superar la ignorància i l'arrogància. Com a general, em vaig equivocar. I ho vaig fer en companyia dels meus col·legues.

La voluntat del General Blogger d'encarar la grandària del desastre que els Estats Units van provocar a l'Orient Mitjà resulta encoratjadora. Però de la mateixa manera que la vida de Vivian Gornick podia haver estat molt més feliç si ella no hagués esperat als seixanta-cinc anys per veure el seu paper en el fracàs de les seves relacions, hauríem desitjat que el General Bolger i els seus oficials haguessin aixecat la veu abans. L'empitjorament dels desastres es podria evitar si els nostres líders polítics i militars poguessin canviar de direcció quan s'encaminen al precipici. El General Blogger deixa la solució de la lluita en la “guerra del terror” per la pròxima generació de líders militars, de la mateixa manera que, diu, l'exèrcit americà “s'examinà a si mateix de forma implacable” després dels fracassos a Vietnam. “Les bones i males idees, les lliçons apreses, reapreses i no apreses -mereixen un escrutini i un debat detallats,” escriu. Sí, és cert. Però és tard; possiblement massa tard. No podem seguir lluitant a la guerra passada, encara menys a la guerra

perduda. El que cal és una comprensió profunda no només del que va anar malament aleshores, sinó també el que està anant malament ara, la millor manera de preparar *el que podria anar malament* amb les decisions actuals. Ens cal una estratègia Eisenhower.

El juny de 1944, Dwight Eisenhower, comandant suprem de les forces aliades a Europa, havia de prendre una decisió militar crucial. Sabia que la invasió de Normandia seria costosa en les millors circumstàncies, i les circumstàncies estaven lluny de ser les ideals. Si la invasió fracassava, milers de soldats moririen en l'esforç, i la humiliació de la derrota desmoralitzaria els aliats i reforçaria els poders de l'Eix. Malgrat tot, Eisenhower estava preparat per assumir tota la responsabilitat per les possibles conseqüències catastròfiques de la seva decisió de tirar endavant. Va escriure un breu discurs que pensava divulgar si la invasió anava malament. Diu, íntegrament:

Els nostres desembarcaments a l'àrea de Cherbourg-Havre no ha aconseguit guanyar una posició satisfactòria i les tropes s'han retirat. La meva decisió d'atacar aquest dia i en aquest lloc estava basada en la millor informació disponible. Les tropes, l'aviació i la Marina han fet tot el que el valor i el compliment del deure poden fer. Si es pot atribuir alguna culpa o error a l'intent, tan sols és meu.

Després d'escriure aquesta nota, Eisenhower va fer un canvi petit però crucial. Va tatxar el final de la primera frase -"les tropes s'han retirat"- i substituï aquesta construcció per "jo he ordenat que les tropes es retirin." L'eloqüència d'aquest *jo* ressona durant dècades.

En l'anàlisi final, el caràcter d'una nació, i la integritat d'un individu no depenen d'estar lliures d'error. Depenen del que fem després de cometre l'error. El poeta Stephen Mitchell, en la seva versió del Daodejing del filòsof xinès Lao Tse, escriu:

Una gran nació és com un gran home:
Quan comet un error, se n'adona.
Quan se n'adona, l'admet.
Quan l'ha admès, el corregeix.
Considera que aquells que assenyalen els seus errors
Són els seus mestres més benivolents.

